

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**17. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINA AİT ANONİM BİR TARİHÇE
“VEKÂYİ-İ VİYANA”**

(TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRME)

(1075-1099 / 1664-1688)

Hazırlayan

Şuayp ATEŞ

Tarih Ana Bilim Dalı

Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Songül ÇOLAK

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

(11.08/2015)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

..... Soyay ATEŞ

İmzası

.....

“17. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINA AİT ANONİM BİR TARİHÇE “VEKÂYİ-İ VİYANA”
(TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRME)

(1075-1099 / 1664-1688)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 27/02/2015

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Ali Aksoy

Üye : Doç. Dr. Rıza Karagöz

Üye : Doç. Dr. Serpil Çolak

Üye : .....

.....

Üye : .....

.....

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
11/02/2015 tarih ve 24/01 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Çalışmasını yaptığımız eser 1664-1688 yılları arası Osmanlı tarihinin belli bir kesitini ele alan el yazmadır. Müellif eserini 1682-1688 yılları arası olaylarını bizzat gözlemlerine dayanarak kaleme almıştır. Bu eser incelediğinde Viyana Kuşatması ve sonrası savaşlarının detaylı bir şekilde anlatıldığı görülmüştür. Bu bağlamda yazmanın edisyon çalışması sonrasında yapılan tahlil ve karşılaştırmalar sonucunda Osmanlı Tarihi'nin bu kritik dönemine ait bir kaynak, tarih literatürüne kazandırılmış olacaktır.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca ilminden faydalandığım, insani ve ahlaki değerleri ile de örnek edindiğim, öğrencisi olmaktan onur duyduğum ve ayrıca tecrübelerinden yararlandığım hoşgörülü ve mütevazı hocam Doç. Dr. Songül ÇOLAK' a diğer bölüm hocalarım Prof. Dr. Ali AÇIKEL ve Doç. Dr. Alparslan DEMİR'e şükranlarımı sunar, öncelikle Erhan AKÇELİK hocam olmak üzere çalışmamda bana yardımcı olan hocalarıma, ayrıca bu günlere gelmemde büyük emeği olan aileme ve hep yanımda olan arkadaşlarıma canı gönülden teşekkür ederim.

Şuayp ATEŞ

ÖZET

Çalışmamızda 17. yüzyılın ikinci yarısını esas alan anonim bir eserin transkripsiyon yapılmış ve bu eserde Osmanlı Devleti ile Avusturya (Nemçe) arasında vuku bulan savaşların konu edinildiği görülmüştür. Söz konusu olan bu savaşların en önemlisi II. Viyana Kuşatması'dır (1683) ve bu kuşatma hem Osmanlı Devleti hem de Avrupa tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Çalışmamızda öncelikle Osmanlı-Avusturya savaşlarına değinilmiş ve Viyana Kuşatması sonrasında Avrupa'da cereyan eden Kutsal İttifak savaşlarına da belli bir dönem için yer verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin bozulması ve Osmanlıların Edirne'den Viyana'ya ulaşmalarına dek iki tarafta yapılan savaşlar aktarılmıştır. Sonrasında Osmanlıların Viyana'yı kuşatması ele alınmış ve Kutsal İttifak Savaşları'yla konu devam ettirilmiştir. Bu olaylar (Sultan IV. Mehmed Han'ın tahtan indirilip kardeşi II. Süleyman'ın tahta çıkarılması) ile son bulmuştur. Eserin ikinci bölümünde ise o döneme ait kroniklerin tanıtımı yapılmış ve bu kroniklerden iki tanesi çalışma eser ile mukayese edilmiştir. Bu iki kroniğin temel alınmasındaki sebep ise her iki eser müellifinin de bizzat savaşa katılmış ve olayları günübirlik kaleme almış olmalarıdır.

Çalışmanın son kısmında el yazma eserin transkripsiyon ve orijinal metni yer almıştır. Aynı zamanda olayların daha iyi idrak edilebilmesi ve tarihi görselleştirmek açısından ek bir bölümde haritalar konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: IV. Mehmed, II. Viyana Kuşatması, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Avusturya-Macaristan, Jan Sobieski.

ABSTRACT

In our work, the transcription of an anonym work based on the second part of the 17th century is made and in this work, it is seen that the wars which took place between the Ottoman Empire and Austria. The most important one of these wars is the Vienna Siege (1638) and this siege became a turning point in respect of both the Ottoman State and European history. In our study, primarily the Ottoman- Austria wars are mentioned and in the wake of the Vienna Siege, a place is kept for a certain period for the Holy Allience which occured in Europe.

In the first part of the work, the break-off of the Austria-Ottoman contacts and the wars carried out in both sides until the Ottomans reached to Vienna from Edirne are mentioned. Afterwards, the Ottomans' siege is dealth with, and subject is continued with the Holy Allied Wars. These events end with the fact that the Sultan Mehmet IV is unthroned and his brother is throned instead. In the second part of the work, the chronicles of that period are introduced, two of which are compared to the study work. The reason why these two chronicles are taken as basic is that the authors themselves of two works engaged in the battle and they wrote the facts every day.

At the end of the work, the original text and transcript of the manuscript. Also, in order to comprehend the events better and make the history visualized, maps are added in an attachment part.

Key Words : Mehmet IV, Siege of Vienna II, Kara Mustafa Pasha, Austria-Hungary, Ottoman Emprie and Austria.

KISALTMALAR

Bkz : Bakınız

C : Cilt

çev. : Çeviri

haz. : Hazırlayan

s. : Sayfa

sr. : Satır

Vr. : Varak

a.g.e. : Adı geçen eser

ST : Silahdar Tarihi

DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi

İÇİNDEKİLER

Etik Sözleşme	i
Önsöz	.ii
Özet	iii
Abstract	iv
Kısaltmalar.....	v
İçindekiler.....	1
Giriş	3
Çalışmanın Konusu ve Önemi.....	4
Çalışmanın Amacı.....	4
Çalışmanın Meteryal Yöntemi ve Düzenlenmesi.....	5
Çalışmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 17. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINA AİT ANONİM BİR TARİHÇE “VEKÂYİ-İ VİYANA” (1075-1099 / 1664-1688).....	7
1.1. Eserin Tespiti ve Müellif Hakkında Bilgi.....	7
1.2. Eserin Muhtevası ve Tahlili.....	8
1.2.1. Viyana Kuşatması Öncesi Osmanlı-Avusturya İlişkileri.....	9
1.2.2. II. Viyana Kuşatması.....	13
1.2.3. Kutsal İttifak’ın Kurulması.....	16
1.2.4. 1683-1688 Arası Kutsal İttifakla Savaşlar.....	17
1.2.5. Sultan IV. Mehmed’in Hâlli, II. Süleyman’ın Tahta Çıkışı.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

2. VEKÂYİ-İ VİYANA 'NIN ÇAĞDAŞI KRONİKLER İLE MUKAYESESİ...	20
2.1. Dönemi Esas Alan Kroniklere Genel Bir Bakış.....	20
2.1.1. Silahdâr Tarihi.....	21
2.1.2. Zübde-i Vekâyat.....	22
2.1.3. Viyana Kuşatması Günlüğü.....	25
2.1.4. Tarih-i Sefer-i Beç.....	27
2.1.5. Vekâyi-Nâme-i Âbdi Paşa.....	27
2.1.6. İ sazâde Tarihi.....	28
2.1.7. Mi'yârü'd-Düvel ve Misbâr-ül Milel.....	29
2.1.8. Hacı Ali Efendi "Kamaniçe Seferi"	30
2.1.9. Yusuf Nâbi "Fetihnâme-i Kamaniçe"	30
2.1.10. Mezâki Divânı.....	31
2.1.11. Mirâcü'z Zafer.....	31
2.2. Vekâyi-i Viyana 'nın Çağdaşı Diğer Kroniklerle Mukayesesi.....	31
2.2.1. Fındıklılı Mehmed Ağa, Silahdar Tarihi "Zeyl-i Fezleke"	33
2.2.2. Teşrifatçıbaşı Ahmed Ağa, Viyana Günlüğü "Vekâyi-i Beç".....	89
SONUÇ.....	97
VEKÂYİ-İ VİYANA METNİ (TRANSKRİPSİYON).....	99
KAYNAKLAR.....	149
EKLER.....	152
Vekâyi-i Viyana (Metnin Tıpkı Basımı).....	152

GİRİŞ

15. ve 16. yüzyılda dünyanın sözü geçen devletlerinden olan Osmanlı İmparatorluğu, bu gücünü 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren kaybetmeye başlamış ve İmparatorluk hem siyasi hem de askeri yönden ciddi bir değişime ihtiyaç duymuştur. Bu yüzyılın ikinci yarısında Köprülüler'in iktidara gelmeleri ile devlet işleri büyük ölçüde yoluna koyulmuş ve bu düzenlemeler Osmanlı'nın genel anlamda daha fütühatçı bir siyaset sergilemesini sağlamıştır. Bu süreç içerisinde Girit'in fethi (1669) tamamlanmış, Podolya (Kamaniçe) (1672) alınmış ve Avusturya'nın Erdel'e yönelik müdahalelerinin önüne geçilmiştir.

1676 yılına gelindiğinde Köprülü ailesinin son sadrazamı Fazıl Ahmed Paşa ölmüş ve yerine Köprülü ailesinde evlatlık olarak büyüyen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa geçmiştir. Kara Mustafa Paşa seleflerinin elde ettiği başarıların ilerisine geçmeyi hatta Kanuni Sultan Süleyman'ın başarısını bile gölgede bırakmayı hedefleyen hırslı bir şahsiyete sahip olmuştur. Nitekim bu hırs ve özgür irade Kara Mustafa Paşa'yı Viyana (Nemçe) önlerine kadar taşımıştır.¹

Vezir-i azam olan Kara Mustafa Paşa, yaklaşık 150 yıldır süren Macaristan'daki hâkimiyet mücadelesini Osmanlı lehine sona erdirmek istemiştir. Bu nedenden dolayı Tökeli İmre'nin Osmanlılardan yardım talebi savaşın bir nedeni olmaktan ziyade Kara Mustafa Paşa'nın harp ilanına olanak sağlayan bir fırsat niteliği taşımıştır. Macaristan meselesini halletmek ve Orta Avrupa'da tam hâkimiyet sağlayabilmek için Avusturya'yı saf dışı bırakmaya çalışan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, bu fikrini Avusturya'nın pay-ı tahtı Viyana'ya yaptığı bir seferle gerçekleştirmek istemiştir. Viyana'nın kuşatılması Hıristiyan dünyasını harekete geçirmiş ve Avrupa'da Türk ilerleyişine karşı Kutsal İttifak kurulmuştur. Sonuçta Avrupa'da büyük bir güç dengesi kurmayı hayal eden Kara Mustafa Paşa'nın Viyana Kuşatması hezimetle sonuçlanmıştır.

Tarihe genel itibarı ile bakıldığında II. Viyana Kuşatması'nın Osmanlı Devleti için bir milat olduğu kabul edilir. Bu bağlamda dönemin en iyi şekilde anlaşılabilmesi dönemin kroniklerinin incelenmesi ve kaynak değerinin tam olarak ortaya konulmasına bağlıdır. Konu üzerine günümüze kadar birçok detaylı çalışma yapılmıştır; fakat bu olay hem Osmanlı Devleti hem de Avrupa tarihi için önemli olmasına rağmen döneme hatta olaylara bizzat

---

¹ Köprülü Fazıl Ahmed Paşa için bkz. "Gökbilgin Tayyip, "Köprülüler", DİA, c. VI., s. 802, s. 908-921"

şahitlik etmiş müverrihlerin sayısı bilindiği kadarıyla oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla biz yapmış olduğumuz bu çalışma ile Osmanlı Tarihi'ne birinci elden yeni bir kaynak eser kazandırmış olacağız.

Eseri kaleme alan müellif bir savaş muhabiri edası ile olayları anlatmış, gerektiğinde ordu paşalarının hatta vüzeranın bile hatalarını ifade etmekten çekinmemiştir. Her ne kadar yer ve kişi isimlerini detaylı bir şekilde sunamamış olsa da olayları anbean aktarabilmiştir. Bu bakımdan transkripsiyon ve değerlendirme çalışmasını yaptığımız eserle, 17. yüzyıl Osmanlı tarihinin belli bir kısmına ışık tutmayı ve bu çalışmadan araştırmacıların kaynak eser olarak yararlanmasını hedeflemekteyiz.

Çalışmanın Konusu ve Önemi

Araştırmanın ana konusu elimizde bulunan yazma eserin transkripsiyon ve tahlil edilmesidir. Ayrıca çalışmamız dönemin diğer kaynak eserleri ile kıyaslanmıştır. Eserin ismi ve müellifi belli olmadığından içindeki konular üzerinden eser isimlendirilmesi yapılmıştır.

İncelenen eserde bahsi geçen konular ise 1075-1099 (1664-1688) yılları arası cereyan eden Osmanlı-Avusturya savaşlarıdır. Müellif 1664'ten 1682'e kadar süren tarihsel dönemi bir ön bilgi olması açısından vermiş ve bu amacını eserinde de belirtmiştir. 1682-1688 yılları arasında olan olaylarda bizzat bulunmuş ve bu olayları kendi üslubuyla kaleme almıştır. Bu bilgilerin, olayları bizzat yaşamış birinin el yazması eserine dayanarak ortaya çıkarılması 17. yüzyıl Osmanlı tarihinin bir devrine ışık tutması açısından önemlidir. Eserin kaynak olarak önemi ise, Osmanlı tarihi açısından âdeta bir dönüm noktası niteliği taşıyan II. Viyana Kuşatması hakkında birinci elden bilgiler vermesidir.

Çalışmanın Amacı

17. yüzyıla ait bu el yazması eserin transkripsiyon edilmesiyle II. Viyana Kuşatması ve akabinde Avrupa ülkelerinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir ittifak oluşturmaları birinci elden kaynağa dayanılarak sunulmuştur. Osmanlı tarihinin bu kısmını, o dönemi yaşamış ve o döneme tanıklık etmiş bir kişinin eserine dayanarak aydınlatmak ve bu çalışmayı başvurulabilecek bir kaynak eser olarak araştırmacılara sunmak, çalışmanın başlıca amacı

olmuştur. Çalışmanın sonunda ise dönemin kronikleri incelenmiş olup bu kronikler arasından Silahdâr Tarihi ve Vekâyi-i Beç ile karşılaştırması yapılmıştır. Yapılan bu karşılaştırma ile eserin kaynak niteliği desteklenmiştir.

Çalışmanın Materyal Yöntemi ve Düzenlenmesi

Bu edisyon kritik çalışmasında ilk olarak ana metaryelimiz olan el yazması Osmanlıcadan günümüz Türkçesi'ne transkripsiyon edilmiştir. Akabinde el yazma eserin içeriği değerlendirilip konuları ve yazıldığı zaman belirlenmiştir. Daha sonra ele alınan konuyla ilgili olarak bir ön kaynak taraması yapılmıştır. Toplanan kaynaklardaki bilgilerin el yazmadaki bilgilerle mukayesesi yapılmıştır. Böylece çalışmamızın bilgi doğruluğu ve kaynak niteliği saptanmıştır. Ardından bütün bu çalışmalar karşılaştırmalı olarak hazırlanıp bir eser haline getirilmiştir.

- Metinde ifadeyi düzeltmek için tarafımdan yapılan harf ve kelime ilaveleri [ ] şeklinde köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir, “cenk [ü] cidal” gibi.
- Okunmasının doğruluğunda şüphe olan kelimelerin sonuna (?) konulmuştur.
- Metinde, okunamayan bazı kelimeler (...) şeklinde boş bırakılmıştır.
- Metinde geçen konuşmalar tırnak (“”) içinde verilmiş, farklılığını ortaya koymak için *italik* yazılmıştır.
- Metni transkripsiyon ederken basit bir transkripsiyon uygulanmış ve ayn'lar (‘), hemzeler (’) şeklinde gösterilmiştir.
- Metnin daha anlaşılır hale gelebilmesi için uygun görülen yerlere çeşitli noktalama işaretleri tarafımızdan ilave edilmiştir.
- Eserin dil ve üslup özelliklerine elden geldiği kadar dokunulmamış ve devrin telâffuz şekli, imkânlar nispetinde, yansıtılarak verilmiştir.

Çalışmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Tez çalışmamız olan el yazmasını kronolojik açıdan incelediğimizde müellifin 1075-1099 (1664-1688) yılları arasındaki olayları kaleme aldığı görülmüştür. Bu dönem günümüz tarihçileri tarafından özenli olarak çalışılmıştır. Yazmada esas olarak II. Viyana Kuşatması'nın ve Kutsal İttifak Savaşları'nın bir kısmı ele alınmıştır. Çalışmamızda aynı dönemin konuları işlenmiştir. Çalışma, 1075 (1664) Vasvar anlaşmasıyla başlayıp İstolni Belgrad'ın Avusturya tarafından işgali (6 Eylül 1688) ile son bulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 17. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINA AİT ANONİM BİR TARİHÇE “VEKÂYİ-İ VİYANA”

1.1. Eserin Tespiti ve Müellif Hakkında Bilgi

El yazması eser Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi’nden temin edilmiştir. Eserin tasnifinde hata yapıldığı ve katalogta eser adının “Tarih-i Sefer-i Kandiye” olarak yanlış isimlendirildiği görülmüştür. Eserin hiçbir yerinde müellife ya da müntesihine dair bir kayda rastlanmamıştır. Bunun gibi başka kaynaklarda da bu hususu aydınlatacak verilere ulaşılamamıştır. Başka bir ifade ile eser ve müellifi hakkında başka bilgilere ulaşmamız mümkün olmamıştır. Eser isminde yapılan hatadan dolayı, el yazmasının ikinci veya üçüncü bir nüshasının olup olmadığı da tespit edilememiştir. Fakat yapılan araştırma sonucunda eserin Silahdar Ağa tarafından kaleme alınan Zeyl-i Fezleke ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Diğer yandan çalışmamıza kaynak olan eser; çehârkuşe siyah meşin, üzeri ebru kaplı mukavva ciltlidir ve belirttiğimiz gibi Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi Yazma Eserler, 19 Hk 1240/1’de kayıtlıdır. Dili Türkçedir. Bu el yazma 58 sayfa olup 1a-57b varakları arasını kapsamaktadır. Her varak, 15 satırdan oluşmaktadır. Yazı türü nesih kırması ve taliktir. Yazı temiz ve sade olup, Arapça ve Farsça kelimeler de kullanılmıştır. Bazı kelimeler ve noktalamalarda kırmızı renk kullanılmıştır. Kâğıt türü harf filigranlıdır. Eserin girişine ve içinden birkaç sayfasına vakıf mührü vurulmuştur. Sonunda ise müellif Arapça-Türkçe şeklinde günleri ve sayıları yazmıştır.

Eserde birçok kasidenin yanı sıra tarihlendirme ve “*Sultanım Efendim Hazretlerinin...*” şeklinde geçen bir giriş vardır. İçerik olarak bakıldığında müellifin besmele ve dua ile direk konuya girdiği, kendisi ve eseri hakkında herhangi bir bilgi vermediği görülmüştür. Sadece eseri niçin yazdığını ve anlattığı olayların birçoğunda kendisinin de bulunduğunu ifade etmiştir.

1.2. Eserin Muhtevası ve Tahlili

Eserin mukaddimesi olarak kabul edebileceğimiz birinci kısımda müellif, tüm mahlûkatı yoktan var eden Allah'a, "*hamd u senâ*" eder ve küffarın zulmünden İslâm âlemini kurtardığı için Hz. Muhammed'e "*salât u selâm*" getirerek duada bulunur. Akabinde ise bunu bir kaside ile süsler.

Müellif, selâm ve duadan sonra bir kaside sunar ve ardından İslâm askeri ile kâfir askeri arasında vuku bulan şiddetli çarpışmaların ve muhasaraların birçoğunda bulunduğunu ve bunların her birinden birer miktar beyan edeceğini söyler. Bunu da "*tevekkelt ü 'al-allah deyup şurû' eyledim*" (Allah'a güvenip, O'na bağlanıp yazmaya başladım) şeklinde ifade eder. (Vakâyi-i Viyana, vr. 2a sr.9-10)

Müellif bu metni kaleme almasındaki amacını ise şu cümleler ile ifade eder;

" Ta ki bizden sonra gelen ehîbbâlarımız okuyup zaman-ı evvelde vâki' olan ceng ve cidâllere vakıf olalar ve kalbinde gayret-i din-i mûbin olan kimesneler beyân ideceğimiz âhvâllari okuyup vâkıf olduklarında kâfirler tarafından ümmet-i Muhammed'e olan mûsibetlerin intikamın kâfirlerden almağa ceht eyleyeler ve bu fâkir-i pür taksiri dúa-yı hayr ile yâd eyleyeler."
(Vakâyi-i Viyana, vr. 2a-2b sr. 12-1-3)

Anlaşıldığı üzere yazar, manevi bir fayda beklentisi ile eserini kaleme almış, yazdıklarından ibret alacak olan okuyucuların hayır dualarıyla müşerref olmayı hedeflemiştir.

Muhtevasına baktığımızda müellif, eserin daha iyi anlaşılabilmesi için anlatacağı olayları 1075 (1664) yılından itibaren ele alır ve bu olayları 1094 (1683) Viyana Kuşatmasına kadar devam ettirir. "*Ve illa bin yüz doksan dört [1094] senesinden mukâddem olan muhârebeleri dahi birer mikdâr işaret itmek lazım oldu ki, beyân ideceğimiz âhvaller tâki vukû' üzre fehm oluna*" (Vakâyi-i Viyana, vr. 3a sr. 5-8) ifadesi ile vakaları kaydetmeye 1075 (1664) yılından başlaması meselesini Viyana Kuşatması ve sonrası gelişmelerin daha iyi anlaşılması için yaptığını beyan ile açıklığa kavuşturur.

Müellif bu eseri oluştururken olaylara bizzat iştirak ettiğini ifade etmekte, kendisinin bulunmadığı vakaları ise olay yerinde olan ahaliden naklettiğini anlatmaktadır. Bu hususu;

“*Amma ba‘de hayatda olduğımız halde ‘asker-i İslâm ile küffâr-ı hâksâr mâbeyninde vâki‘ olan kıt‘âllerin ve muhâsaraların ve ceng ü cidâllerin niçesinde bu fâkir-i pür taksir mevcûd bulunup her birinden birer mikdâr beyân itmekle tevekkeltü âl-Allah deyüp şurû‘ eyledim”* (Vakâyi-i Viyana, vr. 2a sr.9-13) şeklinde dile getirir.

İfade ettiğimiz üzere 1664 yılı ile anlatılmaya başlanan olaylar 1683 Viyana Kuşatması’na kadar devam eder. Müellif, kuşatma sonrasında Avrupa devletleri arasında bir ittifak çalışması (1684) olduğunu belirtir ve Osmanlı ordularının bu ittifak karşısında nasıl hezimete uğradığını üzümler anlatır. Eserin devamında savaşlar neticesinde Osmanlı’ya ait kale ve palangaların elden çıkışı, IV. Mehmed’in tahtan indirilmesi ve kardeşi II. Süleyman’ın tahta cülusu (8 Kasım 1687) ayrıntılı olarak verilir. İktidar değişikliği ile alakalı olarak müellif, gerçekleşen padişah değişikliğinin Osmanlı Devleti üzerinde pek olumlu bir tesirinin olmadığını yenilgilerin devam etmesiyle bağlantılı olarak ifade eder. Nihayetinde eser, İstolni Belgrad’ın, düşman tarafından işgalini anlatarak sonlandırılır. (Vakâyi-i Viyana, vr. 2a - 57b)

1.2.1. Viyana Kuşatması Öncesi Osmanlı-Avusturya İlişkileri

15. yüzyılın ikinci yarısından 16. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa ve Dünya’da egemen güç olduğu görülmektedir. Bu dönem boyunca Osmanlılar, rakiplerine üstünlük kurmuşlar batıda; Sırp, Macar, Bosna Krallıkları’nı doğuda ise Karamanoğulları’nı, Memlûklüler’i ve Dulkadiroğulları’nı topraklarına katmışlardı. Bunun sonucunda doğuda Safeviler ve batıda Avusturya sınırına kadar ulaşmış olan Osmanlı İmparatorluğu, bu iki güç dengesi ortasında bir dünya hâkimiyeti kurma mücadelesine girmişti.

Osmanlılara komşu olan bu iki güç Safeviler ve Avusturya farklı yapıda devletlerdi. Sünni olan Osmanlılara karşı Şii olan Safeviler, buldukları coğrafyada muhalif ve yerel ittifaklara kapalı bir yapıda idi. Dünyanın siyasal ağırlığının doğudan batıya doğru kaydığı bu dönemde dış dünyayla özellikle de Avrupa ile bağ kurması mümkün olamayan Safeviler, bir bakıma kendi iç dinamikleriyle varlığını sürdüren bir devlettir. Buna mukabil, Avusturya için tam tersi bir durum söz konusuydu. Avusturya, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu’nun varisi ve aynı zamanda Katolik mezhebinin en büyük savunucusu konumunda idi. Avusturya Avrupa’da bir meşruiyet kaynağı iken Safeviler, İslâm dünyasında ekseriyetle menfi bir imaja

sahipti. Osmanlılar için de batı bölgesi dolayısıyla Avusturya sınırı daha büyük önem taşımaktaydı. (Akad, 2007: 23)

16. yüzyılda Osmanlılar bu bölgede yeni kazanımlar elde edebilmek için oldukça gayret göstermişler; nitekim Kanuni Sultan Süleyman'ın 1526'daki Mohaç zaferinden sonra gerçekleştirdiği 1529 Viyana, 1532 Alman, 1541 Budin, 1543 Estergon, 1566 Zigetvar Seferleri ile III. Mehmed'in Eğri Seferi (1596) ve Haçova Muhârebesi'nde Avusturya ile Osmanlı Devleti karşı karşıya gelmişti.

16. yüzyıl boyunca Avusturya'nın, Osmanlı'nın karşısına çıkacak gücü yoktu ve daha çok kale savunmasına ağırlık veriyorlardı. Avusturyalılar, Osmanlı Devleti ordusu sefere çıktığı zaman genellikle kendi kale ve palangalarına kapanıyorlar, Osmanlı Ordusu'nun geri dönmesiyle, yeniden açık alana çıkıyorlar ve Osmanlı Devleti himayesinde olan yerel Macar kuvvetlerine karşı başarılı oluyorlardı. Fakat 1593-1606 yılları arasında yapılan uzun savaşlar sonrasında Osmanlı Devleti'nin güç bakımından nitelik kaybettiği anlaşılıyordu. (Şimşirgil, 1997: 64)

Bu uzun savaşlar sonrasında Osmanlı-Avusturya arasında tam 57 yıl sürecek olan (1606) Zitvatorok Antlaşması imzalandı. Zitvatorok Antlaşması'nın getirdiği bu barış ortamının uzun sürmesi ile her iki devlet de ilgi alanlarını farklı bölgelere yöneltmişlerdi. Avusturya, Avrupa'da yükselen mezheb gerginliğinin neticesinde patlak veren *30 Yıl Savaşları* ile uğraşıyordu. Osmanlı İmparatorluğu ise 17. yüzyıl boyunca bir yandan siyasi istikrarsızlıkla uğraşırken diğer yandan Kazak meselesinden ötürü güvenlik önlemlerini kuzey bölgesine yoğunlaştırmıştı. Zira Kazaklar'ın, Karadenizi istila etmeleri ile Osmanlı-Lehistan ilişkileri olumsuz yönde etkilenmişti. Osmanlılar, doğuda ise, kısa süreli barış dönemlerinin varlığına karşın IV. Murad döneminde 1639'da yapılan Kasr-ı Şirin Antlaşması'na kadar devam eden *İran Savaşları* ile uğraşmak zorunda kaldılar. (Şimşirgil, 1997: 69)

Osmanlı Devleti 17. yüzyıl boyunca kendi içinde ve dışında belli sıkıntılar yaşamaktaydı. Temelde bakıldığında bu sıkıntıların kaynağı, iktidarı elde etme arzusundan doğan iç çekişmeler ve bunun sebep olduğu iktirarsızlıktı. 16. yüzyılın sonunda başlayan bu durgunluk süreci 1650'lere kadar sürmüş ve Köprülüler'in iktidara gelmesi ile son bulmuştu. IV. Mehmed iktidardayken bir otorite kuramamış ve bütün yetkilerini kullanma hakkını Köprülü ailesine vermiş ve iktidar ortağı olan Köprülü ailesi, devletin siyasi istikrarını yeniden yakalamasını sağlamıştı. Osmanlı'nın eski gücünü kazanması ile Venedikliler'den

Kandiye Kalesi alınmış ve 24 yıl süren muhasara sonrasında Girit'in fethi (1669) tamamlanmıştı. Uzun bir zaman olsa da Kandiye'nin fethi bir moral sağlamış ve IV. Mehmed'in Fazıl Ahmed Paşa ile beraber katıldığı Lehistan Seferi, Kamanıçe'nin fethini (1672) beraberinde getirmişti. Osmanlı'nın yeniden kendini güçlü hissetmesi ile Macaristan sınırı da hareketlenmişti. Nitekim Fazıl Ahmed Paşa'nın Uyvar Seferi'nden sonra bölge yeniden Osmanlılar için ilgi duyulan sahaya dönüşmüştü. (Gürcan, 2008: 28)

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 57 yıl gibi uzun bir süre devam eden barış, *Erdel Meselesi* yüzünden bozulmuştu. Her iki devlet Erdel üzerinde nüfuz mücadelesine girişmiş ve Köprülü Mehmed Paşa döneminde küçük çaplı harekâtlar başlamıştı. Fakat Köprülü Mehmed Paşa'nın oğlu Fazıl Ahmed Paşa, Avusturya'ya karşı 1663 Nisan'ında geniş manada bir sefere çıkmıştı. Uyvar Seferi 1074 (5 Ağustos 1663) ile Fazıl Ahmed Paşa, Uyvar'ı almış ve ardından Neograt ve Leva kaleleri de (13 Eylül 1663) fethedilmiştir. Yaklaşık bir yıl sonra ise Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa 1664 yazında Raab Nehri üzerinden Yanıkkale'ye yürümek istemiş ancak ordunun nehri geçebilen kısmı Saint Gotthard mevkiinde mağlubiyete uğrayınca iki tarafın muhârebe öncesinde imzaladığı Vasvar Antlaşması tekrar yürürlüğe girmişti. Bu hal ile Uyvar Kalesi'nin Osmanlı Devleti'ne devri dışında iki taraf da Zitvatorok Antlaşması'nın esaslarına dayalı bir barışa geri dönmüşlerdi. (Gürcan, 2008: 29-31)

Köprülü Mehmed Paşa ile başlayan bu yeni yükseliş eğilimi oğlu Fazıl Ahmed Paşa ile devam etmiş ve 1676'da Köprülü Mehmed Paşa'nın evlatlığı ve damadı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa bu bayrağı devralmıştı. Sadrazamlığa getirilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa özellikle elde edeceği bir başarıyla kendinden önce sadrazamlığa getirilen Fazıl Ahmed Paşa'yı gölgede bırakmak istiyordu. Uyvar'ı fetheden Fazıl Ahmed Paşa, Yanıkkale veya bir başka mevkiinin alınmasıyla gölgede bırakılamazdı. Fazıl Ahmed Paşa'yı hatta Kanuni Sultan Süleyman'ı bile gölgede bırakabilecek tek nokta Viyana'ydı. Bu dönemde, 1664 Vasvar Antlaşması ile bölgenin hâkimi konumunda olan Avusturyalılar, Macar nüfusa dini ve kültürel baskı politikası uygulamaktaydı. Bu uygulamalara tepki gösteren Macar asilzadeleri Osmanlı'dan yardım istediyseler de bu dönemde önce Girit, sonrada Lehistan meselesine odaklanan Fazıl Ahmed Paşa, Avusturya ile ilişkileri bozacak bu harekete yanaşmadı. Osmanlı'dan yardım göremeyen bu asiler tutuklandılar ya da idam edildiler. Bu dönemde Macar isyanını yeniden tetikleyen isim ise Tökeli İmre olmuştu. (Uzunçarşılı, 2011: 434-440)

Fazıl Ahmed Paşa yerine sadrazam olan Kara Mustafa Paşa, âsi Macarlarla ilişkilerini artırmış ve 1680 yılında Tökeli İmre'ye Babıâli'nin yardımını vaât ederek Avusturya Kralı Leopold ile barış yapmasını engellemeye çalışmıştı. Temmuz 1682'de Osmanlılar ile Tökeli İmre arasında antlaşma yapıldı. Antlaşmaya göre Tökeli İmre, Kurc (Orta Macar) Kralı olacak Osmanlı tarafından himaye edilecek, buna karşın Osmanlı Devletine tabii olacaktı. İki taraf birbirinin rızası olmadan İmparator ile anlaşmayacaktı. Bu görüşmeler sonrasında Osmanlı Ordusu Rebi-ül evvel 1094'te (Nisan 1683) Avusturya seferi için harekete geçti. Bu harekât içerisinde çeşitli kale ve palangalar için karşılıklı mücadeleler verildi. Yukarıda bahsi geçen anlaşmayı müteakip Budin Valisi İbrahim Paşa, Avusturya'nın elindeki Kasav ve sonrasında Fülele kalelerini ele geçirerek Tökeli İmre'ye teslim etti. (Uzunçarşılı, 2011: 436-445)

Osmanlı ordusu, Viyana'ya kadar süren yürüyüşünde toplam 56 menzilde konaklamıştır. Bu menziller içerisinde büyük yerleşim merkezleri olan Filibe, Sofya, Niş, Belgrad, Ösek, İstolni Belgrad ve Yanıkkale'de ordu belirli bir süre dinlenmeye çekilmişti. Bununla beraber bu menziller içinde en uzun süre Belgrad'ta kalınmıştı (3-24 Mayıs 1683) ve burada orduya önemli sayıda yeni birlikler iltihak etmişti. Sultan IV. Mehmed'de Viyana Kuşatmasının sonuna kadar burada ikamet etmişti. Sadrazamı son kez Tuna'nın karşı yakasında iki kez Zemun sahrasında ziyaret eden IV. Mehmed yeniden Belgrad'a dönmüştü. Bir diğer önemli menzil olan ve iki hafta kalınan (2-16 Haziran 1683) Ösek'te orduya yeni katılımlar olduğu gibi Tökeli İmre de burada sadrazam tarafından kabul edilmişti. (Uzunçarşılı, 2011: 451)

Ordunun son toplanma yeri İstolni-Belgrad'tı. Ordu, burada iken Kırım Hanı Murad Giray'ın Birliği törenle Osmanlı Ordusu'na iltihak etmiş ve padişahın izin verdiği Yanıkkale yerine Viyana'ya yürünmesi fikrini Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa ilk kez burada açıkça dile getirmişti. Sadrazamın bu önerisine ordu divanına katılan diğer devlet ricali ses çıkarmazken Kırım Hanı Murad Giray bu fikre muhalefet etmiş ve Avusturya İmparatoru'nun Çasar (Kutsal Roma İmparatoru) ünvanına dikkat çekerek temkinli davranılmasını istemişti. Kırım Hanı hâlihazırda Komaron ve Yanıkkale'nin fethedilmesini, ordunun kışı sınırda geçirerek ertesi yıl Viyana üzerine yürünmesini teklif etmişse de sadrazam Murad Giray'ın bu çıkışından memnun olmamıştı. Sadrazam, divan dağıldıktan sonra Budin Beğlerbeği İbrahim Paşa'yı yanına çağırarak fikrini sormuş, İbrahim Paşa'da Murad Giray gibi önce Yanıkkale ve Komaron'un alınmasını, kış boyunca Tatarlar'ın Avusturya'ya akınlar düzenlemesini ve ertesi

yıl sefere çıkılmasını teklif etmişti. Sadrazam İbrahim Paşa'ya da kızmış ve onu bunaklıkla itham etmişti.²

Sadrazam, bu olaydan sonra İstolni Belgrad'ta son katılımların gerçekleşmesini beklemiş ve Yanıkkale'ye doğru yürüme emri vermişti. Düşman sınırına yaklaşılmışından dolayı Osmanlı ordusu İstolni Belgrad'tan sonra emniyet düzeniyle ilerlemiş ve Temmuz'da Yanıkkale'ye varmıştı. (Uzunçarşılı, 2011: 245-254)

1.2.2. II. Viyana Kuşatması

Osmanlı Devleti sefere çıkmadan önce Avusturya Büyükelçisi Kont de Caprara, İstanbul'a barış görüşmelerini yenilemek arzusu ile gelmişti. Fakat vezir-i azam Kara Mustafa Paşa'nın amacı, Avusturya'ya savaş açmaktı. Bu fiilini gerçekleştirmek için savaş taraftarı olmayan Sultan IV. Mehmed'i ikna amacıyla yeniçeri ağası Bekri Mustafa Paşa öncülüğünde yeniçerileri kışkırtmıştı Aynı zamanda Avusturya elçisinin Padişah ile görüşmesine izin vermeyerek bu iş için Reisülküttab'ı ve Çavuşbaşı'yı görevlendirmişti. Sadrazam adına konuşan Osmanlı temsilcileri, barışın yenilenmesinin, ancak Yanıkkale'nin Osmanlıya bırakılmasıyla sağlanabileceğini ileri sürdüler ve yapılan savaş hazırlıklarının tazmin edilmesini istediler. Avusturya elçisi ise kendisinin yalnız barış antlaşmasını yenilemeye yetkili olduğunu bildirerek, ileri sürülen teklifleri kabul etmedi. Bunun üzerine elçi Kont de Caprara göz hapsine alındı.

28 Haziranda İstolni Belgrad'dan hareket eden Osmanlı ordusu on dokuz sene önce Fazıl Ahmed Paşa'nın geçemediği Raab nehrini geçerek Yanıkkale'ye ulaştı. Avusturya Büyükelçisi Kont de Caprara'dan istedikleri Yanıkkale önüne gelindiğinde ise Sadrazam, görüşünü açıklamak üzere divanı bir kez daha toplamıştı. Fakat İstolni Belgrad'taki ordu divanından beri Vezir-i azam ile arası bozuk olan Kırım Hanı Murad Giray bu toplantıya katılmamıştı. Sadrazam bu divanda hedefinin Viyana'yı (Beç) ele geçirmek olduğunu yeniden dile getirdiğinde, Vezir-i azamın ile bu kararına ricâl-i devletten sadece Budin Valisi Uzun İbrahim Paşa karşı çıkmaya cesaret edebilmişti. İbrahim Paşa, Vezir-i azama seferden

---

² II. Viyana Seferi'nin hezimetle sonuçlanmasında Kırım Hanı Murad Giray'ın Osmanlı Devleti'ne nasıl ihanette bulunduğu eserin ilerleyen bölümlerinde ifade edilecektir. Burada vuku bulan bu konuşmada Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa'nın, Kırım Hanı'nı ciddiye almaması Murad Giray'ın ihanetine gerekçe gösterilebilir.

vazgeçmesini ya da Yanıkkale alınıp, kışın Budin’de geçilmesini ertesi yıl Viyana üzerine yürünmesini teklif etmişti. Bunun üzerine kuşatmaya muhalif olduğu gerekçesiyle Uzun İbrahim Paşa’ya bağlı birlikler Yanıkkale önlerinde bırakıldı ve ordu Race Irmağı üzerine kurulan bir köprü vasıtasıyla 13 Receb 1094’te (8 Temmuz 1683) nehri geçti. (Özcan, 1977: 207-208)

Osmanlı ordusu ilerlerken Avusturya birlikleri ile çatışmalar yaşanmaktaydı. Ordu 5 saatlik yürüyüşün ardından Komaron ve Yanıkkale arasında bulunan Ovar Kalesi’ne varmış ve bu müstahkem kaleyi Avusturyalılar’ın elinden almıştı. Ovar’ın fethinden sonra ordu ileri harekâtına devam etmiş ve Kara Mehmed Paşa’ya bağlı birlikler yol üzerinde Uyvar palangasını ele geçirmişlerdi. Osmanlı ordusunun asıl kısmı ise Viyana’ya doğru ilerleyişine devam etmekteydi. Nitekim 11 Temmuz’a kadar 100’ün üzerinde kale fethedilmiş ve bu kalelerin dışında birçok önemli palanga da alınmıştı. (Üstün, 2000: 51-69)

Osmanlı ordusu Raab nehrini geçtikten sonra, Viyana yolu üzerindeki küçük kalelere yoğunlaşmıştı. Osmanlılar ele geçirdikleri birçok palanga ile beraber birkaç da kale almışlardı. Yanıkkale’nin arkasında yer alan Tata Kalesi ele geçirilmişti ve bu kale, Komaron, Estergon ve İstolni Belgrad üçgeninin tam ortasındaydı. Bu kalenin fethinden sonra Şam Valisi Vezir Hüseyin Paşa ve Eğri muhafızı Ali Paşa, Yanıkkale’nin güneyinde yer alan Papa Kalesi’ni fethetmişlerdi. Bu sırada Tatar Hanı Nureddin Giray’ın idaresindeki Tatar birliklerinin akınları da tüm şiddetiyle devam etmekteydi. Tatar birliklerinden gelen zafer haberleri Osmanlı ordusunun genel harekâtını olumlu yönde etkiliyordu. (Üstün, 2000: 75)

Osmanlı ordusu Viyana üzerine yürümeden önce; Szigliget, Casnik, Yanoşas, Zad, Simoni, Somlak, Vad, Vuskovar, Sakvar, Vasarhel ve Tapoca palankaların fethetmişti. Raab suyunu da aşarak Dzonburg Kalesi, Rayce Adası, Rabakos Adası, Vatma Palankası, Marco Palankası, Apetlan Palankası, Gyula Palankası, Kice Palankası, Tenber Palankası ve yine Tisa ırmağının ötesinde bulunan Fiske, Sahvardof, Kartmat Berendorf ile Leitha suyunun kenarında yer alan Kice, Kopref, Rayka, Kerbuk, Zayka, Yendasdorf, Gata ve Mezbilekkerb palangaları fethedilmişti. Aynı zamanda şehrin çevresinde yer alan banliyölerde ele geçirilmiş ve imparatora ait saraylar da önemli ölçüde tahrip edilmişti. Osmanlı ordusu 14 Temmuz’ da nihai hedef olan Viyana’ya ulaşmıştı. (Ünal, 1954: 36-46)

Osmanlı ordusunun Viyana üzerine yürüyüşü, Avrupa’da büyük bir heyecana sebep olmuştu. İmparator Leopold, şehirde bir kısım savunma kuvveti bırakarak, Viyana’dan 60 saat

uzaklıkta bulunan Lenz kasabasına çekilmişti. Osmanlı ordusu, Viyana önlerine geldiğinde İslâm hukukuna riayet ederek şehrin teslimini istemişti (14 Temmuz 1683). Yapılan teklifin reddedilmesi üzerine kuşatma başlatıldı. 24 Receb 1094 (19 Temmuz 1683) günü ise gelenek üzere Sultan IV. Mehmed, Ali Ağa vasıtasıyla sadrazamına hilat, kılıç ve hançer göndererek kendisini cesaretlendirdi. (Üstün, 2000: 89)

Kara Mustafa Paşa, kuvvetlerinin bir kısmını, Moravya, Galiçya, Slovakya içlerine gönderdiği için, şehri gerektiği gibi kuşatamadı. 1529 yılındaki I. Viyana Kuşatması'nda olduğu gibi, bu seferde de büyük toplar getirilmemişti. Havan toplarıyla atışlar yapılıyor ve şehir içinde ufak çaplı etkiler bırakılmaya çalışılıyordu. Bu durum Zeyl-i Fezleke' de şöyle ifade edilmiştir;

“Beç kalesi gibi kaleyi muhasara kılınmak gönlünden gece gerek ideye akl-ı mertebe on vukıyyeden otuz vukıyyeye varınca dane atar envağından kırk elli pare balyemez ve on beş yirmi pare kolomborno top ve bir evvel kadar dahi humbara havanı ve üç yüz kadar şahi darbezenleri orduyu humayunda mevcûd etmek gerek idi.” (Türkal, 2012: 837)

Avusturya başkumandanı, kaleden ayrıлып Viyana içlerine kadar çekilmişti. Adana Beğlerbeği Mehmed Paşa, emrindeki kuvvetlerle buradaki Alman ordusunu yenilgiye uğrattı; fakat bu zaman zarfında Viyana'ya Avrupa'nın birçok yerinden yardımlar gelmeye başlamıştı. Sadrazam Kara Mustafa Paşa, şehrin düşmesini bekleyerek zaman kaybetmiş ve Osmanlı ordusunda, sıkıntılar başlamıştı. Yemsizlik yüzünden, ordudaki hayvanlar ölüyordu. Öte yandan yakalanan esirlerden, Leh ve Alman kuvvetlerinin yardıma geldiği anlaşılmıştı. Durumun zorlaştığını gören Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa, 26 Ağustos 1683'te yaptığı kuvvetli bir saldırıyla bazı tabyaları ele geçirdi. Fakat 7 Eylül 1683'te Jan Sobieski kumandasındaki müttefik Lehistan kuvvetleri, Tuna'yı geçerek Osmanlı ordusunun sol geri hatlarına yaklaşmıştı. (Arık, 2004: 210-223)

Viyana'ya gelecek yardımı önlemek için, büyük Tuna köprüsünün güvenliğiyle görevlendirilen Kırım Hanı Murad Giray, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya duyduğu kin yüzünden, düşmanın Tuna'yı geçmesine göz yumdu. Osmanlı ordusunun gerisine düşen düşman için gerekli hazırlıklar yapıldı. Fakat Budin Beğlerbeği İbrahim Paşa'nın, Jan Sobieski'ye yenilmesi, Sarı Hüseyin Paşa kuvvetlerinin dağılması ve Kırım kuvvetlerinin

yardıma gelmemesi yüzünden, genel bir bozgun başladı. Vezir-i azam uzun bir süre düşmanla çarpıştıysa da sağ ve sol kanatların çökmesi üzerine Yanıkkalesi tarafına çekilmek zorunda kaldı. (Danişmend, 2011: 455-462)

1.2.3. Kutsal İttifak'ın Kurulması

Viyana Kuşatması devam ettiği sıralarda, Papa XI. İnnocent, Avrupa Hıristiyanlığını harekete geçirmeye çalıştı. 24.000 Leh, 35.000 Nemçe (Avusturya) askeri ile 40.000 kadar da değişik yardımcı birliklerden oluşan bir ordu Lehistan Kralı Jan Sobieski komutasında Viyanalıların yardımına geldi. (Arık, 2004: 220-233)

Aslında, Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa oluşturulacak bir haçlı ordusunun Viyana'ya gelebileceği ihtimaline karşı bazı tedbirler almıştı. Bu tedbirlerden en önemlisi ve daha sonra savaşın kaderini değiştirecek olan, Kırım Hanı Murad Giray'ın Viyana'dan altı saat mesafede bulunan Tuna nehri üzerindeki taş köprüden haçlı ordusunun geçişini engelleyecek olmasıydı. Fakat Kırım Hanı Murad Giray, Lehistan Kralı Jan Sobieski komutasındaki kuvvetlere karşı hiç bir harekette bulunmamış ve direnişle karşılaşmayan bu kuvvetler kolaylıkla bu köprüden geçerek, Viyana'ya doğru ilerlemişlerdi. Sobieski komutasındaki Kutsal İttifak Orduları, Viyana'ya ulaştığında Budin Beğlerbeği İbrahim Paşa'yı ve beraberindeki Osmanlı Ordusu'nu büyük bir yenilgiye uğratmıştı. İşte bu yenilgiyle Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa orduyu Yanıkkale önlerine geri çekmek zorunda kalmıştı. (Danişmend, 2011: 455-458)

Osmanlı ordusunun Viyana'dan geri püskürtülmesi üzerine XI. İnnocent, bu sefer Osmanlılar'ın Macaristan'dan çıkarılması için çalışmalar yapmaya başlamıştı. Sobieski'nin kuşatma sonrası "*Geldik, gördük ve Tanrı fethetti*" mektubu ittifakın, Viyana'dan Vatikan'a kadar taraftar bulmasına yetmişti. İttifaka katılacak bir diğer ülke olan Venedik Cumhuriyeti'nde ise bazı çevreler hükümetin fazla barışçı davrandığını iddia ediyordu, özellikle 1669'da Girit'in kaybından sonra başıbozuk Venedik kuvvetlerinin Osmanlı topraklarına akın düzenlemesi sonucu İstanbul'dan gelen tazminat talebine hükümetin boyun eğmesi barış karşıtlarını kızdırmıştı. Viyana'daki zafer ise barış karşıtlarının elini daha çok güçlendirmişti. (Arık, 2004: 225-233)

Sobieski ve I. Leopold'ün İtalya'daki elçilerinin uzun uğraşları sonucu, bu devletlerin ve Papa'nın temsilcileri 1684'te Linz'de bir araya gelmişti. Sobieski ve Leopold, Venedik'in

doğrudan Çanakkale'ye taarruz etmesini istiyordu. Bu istek gerçekleşmemiş ancak sonunda 5 Mart 1684'te ittifaka Venedik de katılmıştı. Avrupa'da bu üç ülkenin Balkanlar'a üç koldan taarruz etmesi kararlaştırılmıştı. (Arık, 2004: 230-235)

Linz'de yapılan müzakerede Rusya ve İran ile de görüşme yapılması istendi. O yıllarda Lehistan'da bulunan Nahcivan Katolik piskoposu Dominiken Sebastian Knabb, İran şahı Süleyman Şah ile Sobieski arasındaki temasları sağlıyordu. Papalık, İran ile birlikte Etiyopya Hristiyanları'nın da kışkırtılarak Mısır'a taarruz etmesini istiyordu. Ancak, Şii İran ile Sünni Osmanlı Devleti arasındaki İslâm dünyasının lideri olma rekabetinden yararlanarak İran'ı tarafına çekme gayretlerinde başarılı olamadığı gibi Etiyopya Hristiyanları da ittifaka katılmadı. İttifakın kuzey cephesinde savaşması düşünülen Rusya ise başlarda aktif olarak savaşa katılmadı, 1676-1681 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda yapılan antlaşmaya sadık kaldı. Fakat daha sonra Rusya, I. Petro önderliğinde 1687-1689 Kırım seferine girişecektir. (Arık, 2004: 233)

Kutsal İttifak henüz fiilen kurulmamış olsa da, kuşatma ertesinde Viyana'da toplanan İttifak güçleri kuşatmadan geri çekilen bitkin Osmanlı-Macar kuvvetlerini yakalayıp onlara yıkıcı bir darbe vurmak amacıyla zaman kaybetmeden saldırıya geçmişlerdi.

1.2.4. 1683-1687 Arası Kutsal İttifakla Savaşlar

Viyana önlerinde yenilen Osmanlı ordusu, 24 Eylül'de Budin'e çekilmişti. Viyana'daki hezimet, Padişah'ın Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya olan itimadını sarsmıştı. Yenilgiyi Belgrad'da öğrenen Padişah, Edirne'ye döndükten sonra, Vezir-i azam'ın düşmanı olan Saray ağaları tarafından kışkırtılarak Kara Mustafa Paşa'yı idama mahkûm etti. Bu idamda düşmanın Estergon Kalesini ele geçirmesi, Ciğerdelen mevkiinde Hızır Paşa fırkasının hezimete uğraması ve yedi bin kadar Osmanlı askerinin şehit olması da etkili olmuştu. (Dilek, 2001: 178)

Ekim ayının ilk haftasında Lehistan ordusu Estergon'un güneyinden geçen Parkan nehrinde durduruldu ve burada cereyan eden savaşta bozguna uğratıldı. Ancak iki gün sonra ittifak ordusu Tuna ortalarındaki Türk direnişini kırdı ve Estergon kısa bir bombardımandan sonra teslim oldu. Bu olayda Kırım Hanı'nın, Erdel Kralı'nın, Eflak-Boğdan Voyvodaları'nın

ve Orta Macar kuvvetlerinin üzerlerine düşen görevleri yapmadıkları anlaşılmaktadır. (Uzunçarşılı, 2011: 460-467)

Estergon'un düşmesinden sonra Peşte'nin Avusturyalıların eline geçmesine mani olunamamıştı. Kara Mustafa Paşa'nın idamından sonra Macaristan'daki harekâtı idare eden Bekri Mustafa Paşa'nın birliği yenilmiş Peşte-Vaç düşmüştü. Akabinde Peşte'yi düşmana terk eden ve Budin'in kuşatılacağını anlayan Bekri Mustafa Paşa, Ak-Kilise civarında tuttuğu savaşta yenilerek geri çekilmek zorunda kalmıştı. Daha sonra Nemçe ordusu kumandanı Dük de Lorraine Budin'i kuşatmışlarsa da aylarca süren kuşatmaya rağmen Avusturyalılar burayı ele geçirememişti. (Turan, 1998: 23)

Estergon ve Peşte'nin düşmesinden sonra, 14 Haziran 1684'de Avusturya ordusu tarafından kuşatılan Vişgrad Kalesi düştü. Vişgrad'ı zapt eden ve Waitzen Kalesi'ne doğru ilerleyen düşman ordusu ile karşılaşan Budin Beğlerbeği Kara Mehmed Paşa yenildi ve bu kale de düştü (27 Haziran 1684). 15 Temmuz 1684'te düşman kuvvetlerince kuşatılan Budin, dört aya yakın bir süre kuşatma altında kaldıktan sonra Vezir Şeytan İbrahim Paşa, Budin'i muhasara eden düşmanı tard etti ve Budin muhasaradan kurtarıldı. (Özcan, 1998: 32) ³

8 Ağustos 1684'de Ayamavri Kalesi Venediklilerin eline geçti. 26 Eylül 1684'de Kamanice'de, Kırım Hanı Selim Giray ve Serdar Sarı Süleyman Paşa kuvvetleri Lehistan Kralı Sobieski'yi mağlup etmiş, Ayamavri Kalesi'nin düşmesinden beri Venediklilerin tehdidine uğrayan Preveze 28 Eylül 1684'de düşmüştür. 1685 yılı ortalarında Bosna Beğlerbeği Venedikliler karşısında Sing Zaferi'ni kazanmıştır. (Danişmend, 2011: 458) 1 Haziran 1685'de muhasara edilen Koron, bir aydan fazla bir süre muhasaradan sonra düşmüştür. 16 Ağustos 1685'de Lorraine'in Uyvar Kalesi'ni kuşatmasından istifade ile Estergon'u kuşatan İbrahim Paşa Lorraine'in üstün kuvvetleri karşısında yenilerek geri çekilmiş ve 19 Ağustos 1685'de Uyvar Kalesi Lorraine tarafından zapt edilmiş ve halkı kılıçtan geçirilmiştir. Aynı yıl Boyan'da Kral Sobieski'ye karşı zafer kazanılmıştır. 15 Haziran 1686'da Navarin Venediklilerin eline geçti. Üç aya yakın bir süre kuşatma altında kalan Budin, 2 Eylül 1686 tarihinde düştü. 12 Ağustos 1687'de Mohaç'ta Serdar Sarı Süleyman Paşa ağır bir yenilgiye uğramış ve 20.000 Türk askeri şehit olmuştur. Bu olayın akabinde muhasara

---

³ Vezir Şeytan İbrahim Paşa Budin'i cesurca muhafaza ettiği için Padişah tarafından Şeytan lakabı değiştirilmiş Melek lakabıyla şerefendirilmiştir. Birçok kaynakta bu isim Melek İbrahim Paşa şeklinde geçer.

edilen Kamanice kurtarıldı. 25 Eylül 1686'da Atina Venediklilerin eline geçti. 14 Ocak 1687'de Eğri Kalesi de düşmüştür. (Uzunçarşılı, 2011: 461-473.)

Cereyan eden bu olaylardan sonra Osmanlı Devleti, karşılaştığı beklenmedik saldırılar karşısında ciddi bir bocalama dönemi yaşamıştır. 1683 yılından 1699 yılına kadar on altı yıl devam eden savaşlarda Osmanlı Devleti gibi İttifak devletleri de iyice yorulmuşlar ve istediklerinin mümkün olamayacağını anlamışlardır. Bunun neticesi olarak her iki taraf da bir muahede yapılması fikrinde karar kılmışlardır. (Turan, 1998: 25-27)

1.2.5. Sultan IV. Mehmed'in Halli ve II. Süleyman'ın Tahta Çıkışı

Avusturya ve Venedik'e karşı alınan mağlubiyetler ve Belgrad, Koron, Navarin gibi kalelerin kaybedilmesi Osmanlı Devleti'nde büyük infial uyandırmıştı. Bunun neticesinde orduda isyanlar baş göstermeye başladı. Vezir-i azamın ve ardından Vezir Sarı Süleyman Paşa'nın idam edilmesi askeri teskin etmemişti. Askerler başarısızlığın sebebi olarak zamanının çoğunu Edirne'de avlanarak geçiren Sultan IV. Mehmed'i görmüşlerdir. Kaldı ki padişahta böyle vahim bir dönemde avcılığa devam edip devlet işleri ile yeterince ilgilemiyordu. Bu durum sarayda ve halk arasında dedikoduya yol açmıştı. Halk, asker hatta ulema durumdan şikâyetçiydi. Aynı zamanda Köprülü ailesini iktidardan düşürdüğü için Padişah'tan rahatsız olan Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa ve benzeri devlet adamları da padişahı tahtından etme mücadelesine girmişti. Bu olaylar neticesinde askerlerin isteği ile sadrazam olan Siyavuş Paşa, Budin önlerinden İstanbul'a kadar gelmiş ve bütün devlet adamlarının hazır bulunduğu bir toplantıda Sultan IV. Mehmed'in tahttan indirilerek yerine kardeşi şehzade Süleyman'ın tahta geçirilmesine dair bir karar almıştı. Padişah'ı tahttan indirmekte kararlı olup ve Silivri'ye kadar gelen askere karşı tedbir alınmışsa da bu sonucu değiştirmemiştir. Nitekim Kasım 1687'de IV. Mehmed tahtan indirilmiş ve şehzade Süleyman'a biat edilmiştir. (Uzunçarşılı, 2011: 484-488) ⁴

---

⁴ Vekâyi-i Viyana müellifinin 40 yıl olarak belirtmesine rağmen kaynaklarda 39 yıl tahtta kaldığı bilinen IV. Mehmed, Osmanlı padişahları içinde en uzun süre tahtta kalan 2. padişah ünvanına sahiptir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. VEKÂYİ-İ VİYANA'NIN ÇAĞDAŞI KRONİKLER İLE MUKAYESESİ

2.1. Dönemi Esas Alan Kroniklere Genel Bir Bakış

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarındaki tarihçiliğe dair bilgiler yetersiz olsa da yükselme döneminden sonra oldukça geniş bir bilgi birikimi mevcuttur. Sade bir üslup ile başlayan Osmanlı tarih yazımı zamanla İran tarihçiliğinden etkilenmiş, Farsça ve Arapça kelimelerin kullanımı yaygınlaşmıştır. Buna rağmen Osmanlı Devleti'nde tarihçilik anlayışı kendine özgü dinamiklerini korumuş ve Türkçeden bir kopuş yaşanmamıştır. (Taşbaş, 2011: 13)

Kreutel; doğu ile batı arasında eskiden beri süregelen çatışmaların merkezinde bulunan Osmanlılar'ın, kendinden sonra geriye çok sayıda tarihsel belge bıraktığını ve bu belgelerin, hem genel tarih araştırmaları alanında hem de Osmanlı Tarihi açısından baş eserler olduğunu ifade eder. (Kreutel, Erendor çev. 2005: 9-15) Bu tarihi belgeler Osmanlı vakanüvisleri ve Türkiye tarihçilerinin yanı sıra az sayıda da olsa batılı tarih araştırmacıları ve oryantalistler tarafından değerlendirilerek kullanılmıştır.

Her uygarlıkta olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de kuruluşundan yıkılışına kadar çeşitli dönemlerde kaleme alınan el yazma eserler vardır ve bu bakımdan çok kapsamlı bir tarih arşivi mevcuttur. Bu kronikler Osmanlı devlet anlayışının ve hâlihazırda koşullarının niteliği hakkında ipuçları vermektedir. Bunlar; *Tevârih-i Âl-i Osman'lar*, *Fetihnâmeler*, *Gazavatnâmeler* ve *Zafernâmeler* gibi tarihi kroniklerdir. Bu kroniklerin temel amacı ise Osmanlı Devleti'nin başarılarını gelecek nesillere aktarmaktır.

Osmanlı Devleti'nin kroniklerine bakıldığında Osmanlı'nın 17. yüzyılda Avrupa üzerine büyük bir hamle yaptığı fakat bunda başarılı olamadığı görülmektedir. 2. Viyana Kuşatması bu girişimlerden biridir. *“Türklerin 1526 ve 1683 Viyana Kuşatmaları Bibliyografyası ve İkonografyası incelendiğinde 2446 basılı eserden Türkler tarafından batılı araştırmacıların istifadesine sunulmuş konuyla ilgili tek bir belge bulunmakta, bu da Raşid'den faydalanarak konuyu ele almış olan Joseph Hammer-Prugstall'ın Osmanlı İmparatorluğu Tarihi ve Joseph Hormayr'ın Türk Tarihi El Kitabı'nda yer alan ve yine Raşid'den alınarak aktarılmış olan bir bölümdür”* diyen Kreutel, Raşid'in ise Defterdar Sarı

Mehmed Paşa'nın yazdıklarından istifade ettiğini ve her ikisinde de bu olayı çok kısa ve yüzeysel olarak ele alındığını söylemektedir. Osmanlı tarihi araştırmacılarının da genel olarak bu kaynaklara bağlı kaldığını ve bu önemli olayın üstünkörü anlatıldığı iddiasında bulunmaktadır. (Kreutel, Erendor çev. 2005: 9-11)

II. Viyana Kuşatması günümüz tarihçileri tarafından Osmanlı Devleti için ekonomik, askeri, siyasi hatta sosyal sonuçları ile bir dönüm noktası olarak görülür. Bu nedendir ki Osmanlı Devleti tarihi içerisinde bu olay titizlikle çalışılmış bir kısımdır. Buna mukabil dönemin olaylarına tanıklık etmiş kişilerin ele almış olduğu kaynaklar bildiğimiz kadarıyla oldukça azdır. Bu bağlamda dönemin en önemli kroniği olarak değerlendirebileceğimiz kaynak Silahdar Ağa'nın gözlemlerini aktardığı Silahdar Tarihi'dir. Bu eserin zamana uygunluğu, kapsamı ve olayları ayrıntılı bir şekilde anlatıyor olması bu eseri diğer birçok kroniğe göre daha değerli kılmaktadır.

2.1.1. Silahdar Tarihi

Dönemin en kapsamlı eseri olarak değerlendirilen Silahdar Tarihi, Kâtip Çelebi'nin Fezleke'sinin devamı olarak nitelendirilir ve 1065-1106 (1654-16959) yılları arasındaki hadiseleri ihtiva eder. Özellikle İmparatorluğun iç durumu hakkında kıymetli bilgiler veren bu eser Fındıklılı Silahdar Mehmed Ağa tarafından kaleme alınmıştır. Müellif eserinde kendisini "Mehmed Hocasade eş-şehir be-Fındıklılı" şeklinde tanıtır. (Türkal, 2012: 78)

Silahdar Mehmed Ağa, IV. Mehmed'in Lehistan seferine katılmış ve 1674 tarihinde Bostancı Ocağı'na girmiştir. Zamanla Zülüflü Baltacılar zümresine ve ardından 1679'da Enderun'un Seferli Odası'na yükselmiştir. 1683 yılında Vezir-i azam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ile Avusturya seferine ve Viyana Muhasarası'na katılmıştır. Bu hadiselere bizzat şahit olmuş ve gördüklerini ayrıntılarıyla eserinde anlatmıştır. (Türkal, 2013: Makale)

Silahdar Mehmed Ağa, 1087 (1676) yılına kadar meydana gelen olaylar için ağırlıklı olarak Naima'nın kaynaklarını, Hacı Ali Efendi'nin *Fetihname-i Kamanice*'sini ve Abdurrahman Abdi Paşa'nın *Vekâyi-name*'sini kullanmıştır. II. Viyana Seferi için Teşrifatçıbaşı'nın günlüğünden büyük ölçüde faydalanmış ve 1688'de Viyana'ya elçi olarak

gönderilen Zülfikâr Efendi'nin⁵, dört yıl orada göz hapsinde tutulduğu yılları anlatan sefaretnamesinden uzun alıntılar yapmıştır. Daha sonrası için Enderun'da özellikle Hasoda görevinde padişahın yakınında bulunmasından dolayı birçok olaya şahit olmuş ve bu olayları eserinde tasvir etmiştir. (Türkal, 2012: 9)

Silahdar Tarihi, 1654-1695 yılları arası olayları için çok önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Terkip ve imla hataları ihtiva etmesine rağmen, genellikle sade ve samimi Osmanlı Türkçesi'ni yansıtmaması bakımından da çok değerli bir eser durumundadır. Silahdar Mehmed Ağa olayları sadece nakletmekle kalmamış aynı zamanda şahsi görüşlerine ve yorumlarına da yer vermiştir. Bu bakımdan *Raşid Tarihi* ile aynı olayları kaydetmesine rağmen kaynak değeri bakımından ondan üstün olduğu söylenebilir. Çağdaşı Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın *Zübde-i Vekâyat*'ını ise tamamlar mahiyettedir. Olayların sebep-sonuçlarını izah etmesinin yanında teferruat ve muhtevayı da göz ardı etmemiştir. Bunların yanı sıra eserinde kendine ait bazı şiirlere de yer vermiştir. (Özcan, 2000: 196)

Osmanlı Devleti'nin hususi tarihçilerinden biri olan Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın bu eseri, Ahmed Refik Altınay'ın bir mukaddimesiyle o zamanki Türk Encümeni tarafından İstanbul Devlet Matbaası'nda 1928 senesinde iki cilt şeklinde basılmıştır. Birinci cildi 1065-1094 (1654-1683) senesi olayları, ikinci cildi ise 1095-1106 (1684-1695) senesine kadar olan olayları günü gününe tasvir etmektedir. Aynı zamanda eserin 1065-1094 (1654-1683) senesi olaylarını anlatan bölümü olan "*Zeyl-i Fezleke*" 2012 senesinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nden Nazire Karaçay Türkal tarafından doktora tezi olarak da çalışılmıştır.

2.1.2. Zübde-i Vekâyat

II. Viyana Kuşatması'nı ve bu dönemi konu alan Vakanivüs Mehmed Raşid dâhil, birçok Osmanlı tarihçisinin kaynak olarak kullandığı diğer bir önemli eser de Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın kaleme almış olduğu Zübde-i Vekâyat isimli el yazmasıdır.

Bu el yazması eserin ismi, müstensihler tarafından Zübdetü'l-Vekâyi şeklinde verilmiş olmasına rağmen Abdulkadir Özcan, yapmış olduğu çalışma sonrasında kitabın orijinal adını

---

⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Çolak, Songül (2006). "Zülfikâr Paşa'nın Mükâleme Takririne Göre Osmanlı Elçilik Heyetinin Kornom ve Pottendorf'ta Hapsedilmesi", Belleten. Cilt LXX, Sayı: 258, Ağustos 2006, Ankara, T.T.K Yayınları, s.589-617.

Zübde-i Vekâyat olarak değiştirmiştir. Eserin on ikisi İstanbul kütüphanelerinde, biri Viyana ve diğeri Kahire’de olmak üzere on dört adet nüshası günümüze intikal etmiştir. (Özcan, 1977: 14-16)

Zübde-i Vekâyat, Osmanlı tarihînin 1656’dan 1705 yılına kadar olan kısmını kronolojik şekilde sıralamıştır. Esas itibariyle eser iki bölümden oluşmaktadır ve birinci bölüm 1656-1671 yılları arası giriş bölümü olup çok kısa bir özet şeklindedir. Bu bölümde IV. Mehmed’in tahta geçişinin ilk yılları ve devletin durumu anlatılmıştır. Ayrıca müellifin çok değer verdiği Köprülülerin fetihleri de konu edilmiştir. Kitabın ana kısmı sayılabilecek ikinci bölüm ise 1671-1704 yılları arasındaki olayların müşahedesini sunup, yazarın bizzat içinde yaşadığı olayları tasnif etmiştir.

Eserde çeşitli seferler ve bilhassa II. Viyana Seferi’nin tafsili yapılmıştır. Aynı zamanda çeşitli ülkelerle yapılan barış antlaşmaları, Karlofça Antlaşması ve sınır belirlenmesi, cülus, arza girme, elçi kabul törenleri, şehzâde doğumları, sünnet ve evlenme şenlikleri, hilat giyme, bayramlaşma ve mevlid törenleri, mevacib ve zahire dağıtımı, çeşitli atama, tayin, hapis, idam, vefat ve müsaderelere yer verilmiştir. IV. Mehmed ve II. Mustafa’nın tahttan indirilmeleri ve bu esnada meydana gelen karışıklıklar; müellifin bizzat şahit olduğu Edirne Vakası’nın sebepleri, safhaları ve Şeyhülislâm Feyzullah Efendi ile akrabalarının akıbetleri; eyaletlerde ortaya çıkan karışıklıklar, firâr olayları ve bunların takibi de anlatılmıştır.⁶

Eserde Yeğen Osman Paşa gailesi ve “*serçeşme*” nâmının kaldırılması için saruca ve sekbanlığın tamamen ilgası, Orta Macar Kralı Tökeli İmre’nin Osmanlı Devleti’ne ilticası, zelzele, fırtına, yangın, yağmur ve sel felaketleri ile inşa ve tamir faaliyetleri, tütün ve şaraptan vergi alınıp alınmaması meseleleri, mali ve ekonomik koşullar, mukataa tevcihleri, fiyatları sabit tutmak gayesiyle konmak istenen narhın gerekliliği ve bozahanelerin yiktırılması gibi devrin sosyal durumunu yansıtan hadiseler verilmiştir. Ayrıca reayanın uzun süren savaşlar sonucunda perişanlığı, Köprülüzade Mustafa Paşa’nın Rumeli’deki reaya

---

⁶ Edirne Vakası ya da Feyzullah Efendi Vakası olarak adlandırılan bu olay, 1703 yılında İstanbul’da başlayan, Edirne’den Osmanlı devletini yönetmekte olan Osmanlı padişahı II. Mustafa ile hocası ve yakın danışmanı Şeyhülislâm Feyzullah Efendi aleyhine gelişen büyük bir ayaklanmadır. (Karal, DİA Cilt I, s. 165-168)

yararına olumlu faaliyetleri ve müellifin bizzat tanık olduğu olaylar eserin içeriğini oluşturan konu başlıklarıdır. Eser II. Mustafa'nın 1114/1703 yılında vefatıyla son bulmuştur. (Özcan, The Universty of Chicago 2006: Conerence)

(<https://ottomanhistorians.uchicago.edu/tr/historian/mehmed-pasa-defterdar-sari-baqqalzade>)

Zübde-i Vekâyat, *Silahdar Tarihi* gibi sade bir dille yazılmıştır. Kreutel'e göre; ilk başlarda şairane bir eda ile anlatılan eser, Viyana kuşatması sonrasında yüzeyselleşmiş ve üstünkörü bir şekilde sonlandırılmıştır. (Kreutel, Erendor çev. 2005: 9-11)

Sarı Mehmed Paşa'nın, eserini bir devlet büyüğüne takdim etmemiş olması, daha önemlisi ise Mehmed Raşid'in eserinin daha erken bir tarihte basılarak tedavüle çıkmasından dolayı Zübde-i Vekâyat tarihçilerin dikkatini pek çekmemiştir. Zübde-i Vekâyat'ı kaynak olarak kullanan ilk tarihçi olan Raşid Mehmed kaleme almış olduğu eserinde bazı kısımlar için önemli ölçüde Zübde-i Vekâyat'tan faydalanmıştır. Kaynaklarını belirtmekten kaçınan Raşid Mehmed'in, Zübde-i Vekâyat'tan yararlandığına ilk işaret eden ise Hammer olmuştur. Tarih-i Raşid'in Edirne vakası dışındaki olayları anlatımı Zübde-i Vekâyat ile paralellik gösterir ve bu vaka da önemli ölçüde Silahdar'ın Nusretname'sinden alınmıştır. (Özcan, The Universty of Chicago 2006: Makale)

Zübde-i Vekâyat'tın müellifi olan Mehmed Paşa'ya saçının rengine ithafen “Sarı” lakâbı verilmiştir. 1671 senesinde, erken yaşlarda defterdarlığın en önemli şubelerinden biri olan “Rûznâme-i Evvel” dairesine mül'âzim (kâtip adayı) olarak girmiştir. Göstermiş olduğu başarılarından dolayı yıllar içinde divanın başkâtibi (Reis Efendi) Rami Mehmed Paşa'nın teveccühünü kazanmış ve 1703 senesinde baş-defterdarlık makamına getirilmiştir. Nitekim bu vazifesi 1703 Ağustos'unda çıkan Edirne Vakası'na kadar sürmüştür. Bu tarihte II. Mustafa'yı tahtan indirip yerine III. Ahmed'i tahta çıkaran isyancılar, devletin yüksek kademelerinde yeni tayinler yapmıştır. Defterdarlığa da Muhsinzâde Abdullah Efendi getirilmiştir. Sarı Mehmed Paşa belli bir dönem bu görevden uzak kalmıştır. III. Ahmed tahta geçince cülus sıkıntısı yaşanmış ve çözüm yolu bulması için Sarı Mehmed Paşa Rûznâmçe-i evvel memuriyetine getirilmiştir. Birkaç ay sonra da Firâri Hasan Paşa Rumeli Beylerbeyliğine tayin edilmiş ve tekrar boşalan defterdarlığa getirilmiştir. (Özcan, 1977: 8)

Bir devlet adamı olarak, Osmanlı Devleti'nin en müşkül devrelerinde büyük hizmetler ifa eden Defterdar Mehmed Paşa, günümüze intikal eden ve devrinin olaylarına ışık tutan iki

değerli kitabıyla da tarihimize büyük bir hizmette bulunmuştur. Bunlardan “*Nesayihü'l Vüzerâ ve'l-Ümera*” tam bir siyasetname niteliğinde olup birçok faydalı öğüt ve temenniye ihtiva eder. Bu kitap “*Devlet Adamlarına Öğütler*” adı altında Hüseyin Ragıp Uğural tarafından yayınlanmıştır.

Mehmed Paşa, 1717 yılında bulunduğu mevkiden ve payitahttan uzaklaştırılarak Selanik Beylerbeyliği'ne gönderilmiştir. Selanik Beğlerbeği bulunduğu sırada vilâyet halkını tazyik etmekle suçlanarak bütün malları müsadere edilip Adalar Denizi kıyısındaki Kavala Kalesi'ne hapsedilmiştir. Ocak 1717 tarihinde dikkatsizlik, ihmal, din ve devlete hakaret, Tameşvar kalesinin düşman eline geçmesine sebep olmak ve padişah hakkında kötü söz söylemekle suçlanıp ölüme mahkûm edilerek 50 yıl hizmet ettiği devletin emriyle idam edilmiştir. Başlı İstanbul'a getirilmiş vücudu ise Kavala Ulu Camii'nin avlusuna gömülmüştür. (Wright, Togan, çev. 1935: 12)

2.1.3. Viyana Kuşatması Günlüğü

Dönemin bir diğer kaynak eseri de Teşrifatçıbaşı Ahmed Ağa'nın kaleme aldığı *Viyana Kuşatması Günlüğü*'dür. Bu günlüğün orijinal nüshaları bulunamamış olmasına rağmen günümüze ulaşmış iki nüshası vardır. Bu nüshalardan birincisi Topkapı Sarayı'nda 1310 numarada kayıtlı ve bir diğeri ise Londra British Museum'da 6647 numarada kayıtlıdır. Birinci nüsha 200 sayfalık bir risale olmasına rağmen ikinci nüsha bu nüshadan kopyalanmış 99 sayfalık bir çalışmadan ibarettir. (Kreutel, Erendor çev. 2005: 15-16)

Bu günlük Vezir-i azam teşrifatçıbaşısının Viyana'ya yürüyüşte, kale kuşatmasında ve yenilen Osmanlı ordusunun geri çekilişinde bizzat şahit olduğu olayları kaleme almasıyla oluşturulmuştur. Bu bakımdan tarih araştırmacılarına dönemin olayları hakkında sağlam bir kaynak sunulmuş olmaktadır. Dönemin diğer kroniklerinden farkı ve değeri ise olaylara şahit olan bir kişi tarafından kaleme alınmış olmasıdır.

Eserde yazarın isminden bahsedilmemiş ve herhangi bir giriş oluşturmamıştır. Aynı zamanda seferin başlayışı “*Macar'a karşı padişahın tuğları açıldı*” diye belirtilip ardından olaylar günü gününe verilmiştir. Tarihler, Hicri takvime göre yazılmış ve önemli görülen yerler özellikle belirtilmiştir. Bunun yanı sıra yürüyüş sırasında konaklama yerleri ve yürüyüşün kaç saat sürdüğü de kaydedilmiştir. Daha sonra olayların tasviri yapılmıştır. Eserde

günübirlik olayların anlatılması ve bir sonraki olaylara bağımlı kalmadan tarihsel bir gelişim izlemesi, günlüğün kaynak değerini yansıtmaktadır. (Kreutel, Erendor çev. 2005:15-16)

Viyana Kuşatması Günlüğü'nü kaleme alan Ahmed Ağa'nın teşrifatçıbaşılık gibi yüksek bir rütbeye sahip olmasına rağmen hakkında pek bilgi bulunamamıştır. Sadece oğlu Mehmed'ten "*teşrifatçızade*" diye söz edilen kişinin, Ahmed Ağa olduğu tahmin edilmiş ve günlük, Kreutel tarafından bu isimle adlandırılmıştır. *Defter-i Teşrifât*'ın yazarı Mehmed bin Ahmed'in babası olan aynı zamanda bu tarihlerde teşrifatçılık görevinde bulunan Ahmed Ağa eserin müellifi olarak kabul edilmiştir. (Kreutel, Erendor çev. 2005:11-15)

Ahmed Ağa'nın eserinde geçen; "*Padişahın huzurunda hilat giyip sonra da yeri öpenlerin adlarını sonsuz bir şaşkınlık ve bunaltı içinde yüksek sesle okudum*" şeklindeki ifade, kendisinin sarayda teşrifatçıbaşı olduğunu göstermektedir. Buradan da anlaşılıyor ki müellif, Viyana olaylarını, kendisinin tutmuş olduğu teşrifat defterinden yararlanarak kaleme almıştır. (Kreutel, Erendor çev. 2005:15-16)

Viyana Kuşatması Günlüğü'nün baş kısmı, ordunun Edirne'den yola çıkarak Belgrad'a yürüyüşünü, Sultan IV. Mehmed'in burada kalarak ordunun Rab'a doğru devam edişini ve Avusturya ordusunu yenerek Viyana önlerine kadar çekilmek zorunda bırakışını anlatmaktadır. Günlüğün devamında ise yazar, Viyana Kuşatması'nı ve kuşatma sonrası Osmanlı ordusunun yenilerek geri çekilişini, başarısızlığın nedenleri üzerindeki gözlemlerini ve Kara Mustafa Paşa'nın idam edilmesini kaleme almıştır. Eserde Kara Mustafa Paşa'nın idamından sonraki olayların günlük halinde değil de bir rapor şeklinde yazıldığı görülmektedir. Bu bakımdan eserin son kısmının sonradan eklenildiği ve bir günlük özelliği taşımadığı düşünülmektedir. (Kreutel, Erendor çev. 2005: 17)

Eserde 10 Temmuz'dan 14 Eylül'e kadar geçen olaylar, yani orijinal eserin sadece üçte biri *Richard F. Kreutel* tarafından her iki el yazması da incelenerek kaleme alınmıştır. Kreutel'in, "*Devlet-i Aliyye Teşrifatçıbaşısı Ahmed Ağa'nın Viyana Kuşatması Günlüğü*" ismiyle transkripsiyon ettiği bu eser 2005 senesinde Esat Nermi Erendor tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Viyana Kuşatması Günlüğü'nün günümüzde transkripsiyon olmuş metni, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yeniçag Tarihi Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi olan Mehtap Yılmaz tarafından çalışılmış ve *Vekayi-i Beç* olarak isimlendirilmiştir.

2.1.4. *Tarih-i Sefer-i Beç*

Yukarıda bahsi geçen Teşrifatçıbaşının *II. Viyana Kuşatması Günlüğü*'ne ya da Silahdar Ağa'nın *Silahdar Tarihi*'ne dayanılarak yazılmış bir diğer eser, 1731 tarihli anonim bir çalışma olan (*Tarih-i Sefer-i Beç*) Viyana Seferi Tarihi'dir. Bu eser kısa bir çalışmadır ve 55 sayfalık bir risaleden oluşmaktadır. Fakat bu eser II. Viyana Kuşatması'nı, Mehmed Raşid'in *Tarih-i Raşid*'ine kıyasla daha ayrıntılı bir şekilde vermiştir. (Kreutel, Erendor çev. 2005: 11)

Paris Milli Kütüphanesi'nde bulunan ve Fransızca transkripsiyonu yapılmış olan bu el yazması henüz Türkçe'ye çevrilmemiştir. Eser, Paris Milli Kütüphanesi'nde E. Blochet; Catalogue des Manuscrits, II. Cilt Paris 1933 no:870' de kayıtlıdır. (Afyoncu, 2003: 135)

2.1.5. *Vekâyi-Nâme-i Âbdi Paşa*

Dönemin diğer önemli kroniklerin biri de *Vekâyi-Name-i Âbdi Paşa* adlı eserdir. Bu eser ilk vakanüvis ünvanı verilen kişi olarak kabul edilen Abdurrahman Abdi Paşa tarafından IV. Mehmed'in isteğiyle kaleme alınmıştır. Eser 1648-1682 yılları arası olayları anlatmaktadır.

Abdurrahman Abdi Paşa, IV. Mehmed Han'ın tahta çıktığı 1648 yılından itibaren vuku bulan olayların bizzat şahidi olmuştur. 1648-1663 yılları arasındaki olayları, daha önceki kroniklerden yararlanarak yazmış ise de bu eserlerde mevzu edilen olayların mühim bir kısmının içinde yaşamıştır. Bu bakımdan yazdıkları güvenilir malumatı ihtiva etmektedir. Eserinde bazı olayları kendi bilgisi ve duydukları ile yetinmeyerek kaynağından tahkik ettiği de görülmektedir. (Derin, 2009: 4-7)

Abdi Paşa hazır bulunduğu hadiseleri anlatırken duyduğu bazı konuşmaları aynen eserine almış, bunu güzel bir üslupla ifade etmiştir. Aynı zamanda, eserine aldığı bazı takrir ve telhisleri, üzerinde değişiklik yapmadan birebir nakletmeyi uygun görmüştür.

Vekâyi-Nâme incelendiğinde eserin üç kısımda mütalâa edildiği görülmektedir. Birinci kısım 1058 (1648)'den 1074 (1663)'e kadar olan olayları anlatır ki bu olayları kendisinden önceki kaynaklardan faydalanarak yazdığı görülmektedir. Vekâyi-Name'nin ikinci kısım olarak itibar edebileceğimiz bölüm ise müellifin vekâyı tahririne memur

oluşundan itibaren İstanbul Kaymakamlığı'na tayini olan 21 Muharrem 1089 (14 Mart 1678) tarihine kadar geçen yaklaşık on beş yıllık devirdir. Üçüncü kısım ise 1089 (1678) yılında kendisinin sadaret kaymakamı olarak İstanbul'da kalması ile başlayan ve Basra valiliğine tayin edilmesine kadar devam eden (3 Ramazan 1093-5 Eylül 1682) devirdir. (Derin, 1993: 6-11)

Askeriyeden yetişme biri olan Abdurrahman Abdi Paşa 1668'de yeniçeri ağası olmuştur. Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın yanında Lehistan ve Girit seferlerine katılmıştır. 1674'te Bağdat, iki yıl sonra Mısır, 1681'de de Bosna valisi olmuştur. Daha sonra sırasıyla Kamanıçe muhafızlığı, Budin valiliği ve Macaristan serdarlığına getirilmiştir. Bir ara Halep valiliği de yapan Abdi Paşa, 1685'te ikinci defa Budin Beğlerbeğliği'ne tayin edilmiştir. 90.000 kişilik Haçlı kuvvetlerinin Budin'i kuşatması üzerine, emrindeki 16.000 kadar Türk askeriyle şehri iki buçuk ay savunmuştur. Fakat yeterince yardım ve destek olmamasından dolayı seksen yaşlarında bulunmasına rağmen bizzat katıldığı bu çarpışmalar sırasında şehit düşmüştür. Onun şehit olduğu yere daha sonra Macarlar tarafından Türkçe ve Macarca bir kitabe konulmuştur. (Özcan, Tarih Semineri Kitaplığı, nr. 3276, s. 304, 332-336)

Bağdat valiliği sırasında Ma'rûf-i Kerhi'nin türbesini tamir ettiren Abdi Paşa, kaynaklarda cömert, cesur ve dervişane bir kimse olarak vasıflandırılmıştır. (Uzunçarşılı, 2011: 470)

2.1.6. *İsazâde Tarihi*

Dönemin bir diğer önemli eseri, müellifi tam olarak tespit edilemeyen *İsazâde Tarihi* adlı el yazmasıdır. Muharrem 1065'ten 1104'e (Kasım 1654-Ekim 1693) kadar olan tarihler arasındaki hadiseleri anlatır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde cereyan eden olayları ihtiva eden eserde; padişahın faaliyetleri, seferler, siyasî ve ilmî kadrolardaki görev değişiklikleri, sene sonlarında vefâyât bentleri, depremler, fırtınalar, ay ve güneş tutulmaları, yabancı elçilerin geliş gidişleri ele alınmıştır. (Afyoncu, 2003: 143)

Naîma ve Uşşâkîzâde İbrâhim Efendi, *İsazâde Tarihi*'ni kaynak olarak kullanmışlar fakat çalışmalarında *İsazâde*'nin künyesini vermemişlerdir. Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın bu eserden istifade ettiği belirtilmişse de her iki eser arasındaki ilişkinin ortak bir kaynağı kullanmaktan ileri gelmiş olması daha muhtemeldir. Eserin şerhinde "Üsküp kadılığından

azledilmiş İszâde Abdullah Efendi'nin tarihleridir” denilerek adının Abdullah olduğu belirtilmiş ve birçok eserde böylece kabul görmüşse de bu bilginin doğruluğu şüphelidir. İszâde Abdullah Efendi ile ilgili olarak ilmiye mesleğinde kazaskerlik rütbesini kazandığı veya Şam'da müderrislik yaptığı ve Medine kadısıyken 1163 (1750) yahut 1168'de (1755) vefat ettiği kaydedilir. (Sicill-i Osmanî, Cilt III, s. 380; Osmanlı Müellifleri, Cilt III, s. 100-101)

Aslında herhangi bir ismi olmayan eserin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir. İbn'ül-emin, nr. T 3104 kayıtlı bulunan ve 138 varaktan oluşan bu yazma bizzat müellifi tarafından temize çekilmiş, fakat yapılan ilâvelerle tekrar müsvedde haline gelmiştir. Klasik Osmanlı tarihçiliği anlayışına uygun olarak yazılan İszâde Tarihi'nde olaylar yıl yıl ele alınmış ve her yılın sonuna vefeyât bendi eklenerek o yıl içinde ölen ünlü zevattan da kısaca söz edilmiştir. (Yılmaz, İstanbul, 1996, s. 34) Eser önce J. Strauss tarafından Almancaya çevrilerek incelenmiş (Berlin 1991), ardından Ziya Yılmaz tarafından neşredilmiştir. (Yılmaz, 1996: 79-91)

2.1.7. *Mi'yârü'd-Düvel ve Misbâr-ül Milel*

Dönemi konu alan “*Mi'yârü'd-Düvel ve Misbâr-ül Milel*” (Devletlerin Ölçüsü ve Yazıcılığı) adlı etnografya çalışması, Esiri Hasan Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Bu eser, Kâtip Çelebi'nin Arapça Fezleke fi't-Tarih'i (Tarihte Özet) ile Ebubekir Dımışki'den yararlanarak hazırlanmıştır ve iki ciltten oluşmaktadır. Bu çalışmayı önemli kılan kısmı ise Hasan Efendi'nin, Viyana Seferi'nde bizzat bulunmasıdır. Esiri'nin bu çalışması bir savaş günlüğü niteliğinde değildir. Fakat olaylara şahit olması ve Viyana'da iki yıl süre ile esir kalması bu el yazmasını değerli kılmaktadır.

Şeyh Hüseyin Efendi'nin oğlu olan Hasan Efendi, Dergâh-ı âli cebeciler ocağına girmiş ve 1683'te başlayan Osmanlı-Avusturya savaşlarına katılmıştır. Bu savaşta tutsak düşerek iki yıl Viyana'da kalmıştır. Bundan ötürü "Esiri" mahlasını almıştır. Tutsaklıktan dönünce 1706'da Bağdat ve sonra Kıbrıs defterdarlıklarında bulunan Esiri Hasan Efendi 1721'de cebeciler ocağı kethüdası olmuştur. (Özen, 1975: 50-51)

2.1.8. *Hacı Ali Efendi “Kamaniçe Seferi”*

Bu dönemi konu alan diğer bir eser, Kamaniçe Seferi (1672) sonrasında Hacı Ali Efendi tarafından kaleme alınan *Kamaniçe Seferi* isimli çalışmadır. Hacı Ali Efendi'nin bizzat katıldığı bir sefer rûznâmçesi olarak hazırlanmıştır. Bu eserde olaylar günlük olarak verilmekte ve menziller arasındaki mesafeler, gün, ay ve saat olarak belirtilmektedir. Eser Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, nr. 308 de bulunmaktadır. (Afyoncu, 2003: 149)

Amasya'da doğan Hacı Ali Efendi'nin babası Çorbacızâde Hacı Halil Ağa'dır. Öğrenimini doğduğu şehirde tamamlamış ve İstanbul'a gelerek sarayda çeşitli görevlerde bulunmuştur. Hacı Ali Efendi, “Tuhfetü'l-mücâhidîn Behcetü'z-zâkirin” adlı eserinde kendini “Kâtib el-Hâc Ali” olarak tanıtmış ve Divân-ı hümâyûn kâtiplerinden olduğunu söylemiştir. 1082 (1671) senesinde Kara Mustafa Paşa'nın maiyetinde, tezkirecilik vazifesiyle Kamaniçe seferine katılmış ve ordu ile birlikte Kamaniçe'ye kadar gitmiştir. Bucaş Muadehesi görüşmelerine dahi katılan Hacı Ali Efendi, tezkirecilik vazifesiyle bulunduğu bu seferin menzillerini ve sefer sırasında meydana gelen olayları yazmıştır. Tarih-i Kamaniçe'yi kaynak olarak kullanan tek kişinin Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa olduğu düşünülmektedir. Hacı Ali Efendi bütün bu olayları kendi gözlemlerine ve duyduklarına dayanarak anlatmıştır. Bu bakımdan büyük öneme sahip olan esere dönemin kronikleri arasında yer verilmiştir. (Can, 2007: 2) Hacı Ali Efendi'nin, Kamaniçe Seferi isimli bu eseri 2007 yılında Hande Can tarafından Doktora tezi olarak çalışılmıştır.

2.1.9. *Yusuf Nâbi “Fetihnâme-i Kamaniçe”*

Osmanlı'nın en önemli şairlerinden biri olarak bilinen Yusuf Nâbi, Fetihnâme-i Kamaniçe isimli bir eser kaleme almıştır. Bu eser Farsça şiir ve terkiplerle sunulmuştur.⁷ Nâbi

---

⁷ 1642 yılında Urfa'da doğmuştur ve asıl ismi Yusuf'tur. IV. Mehmed zamanında İstanbul'a gelmiş ve sarayda bazı görevlerde bulunmuştur. 1712 yılında vefa eden şair Kamaniçe kalesinin fethi ile sonuçlanan Lehistan seferine de katılmıştır. Kamaniçe kalesinin alınması üzerine yazdığı; Tarihini felekde melek yazdı Nâbiye Düşdü Kamaniçe hısnına nur-ı Muhammedî beyiti kale kapısına yazılmıştır. (Akkuş, “Yusuf Nâbi'de İnsan Tipi ve Özeleştirisi” Erzurum 1995, s. 197-203)

eserinde, bizzat katıldığı 1672'deki Kamanıçe'nin fethini anlatmaktadır. Fetihname-i Kamanıçe adlı eserde menziller kısmen verilmiştir. Tarih-i Vekây-i Kamanıçe, Fetihnâme, Gazanâme, Kamanıçe Fetihnâmesi, Tarih-i Kamanıçe, Tarih-i Kal'â Kamanıçe isimleriyle de zikredilen eser, yazarından dolayı şöhret bulmuştur. Bu eserin farklı kütüphanelerde birçok nüshası bulunmaktadır. (Afyoncu, 2003:150)

2.1.10. Mezâki Divânı

Dönemin bir diğer şairi olan Mezâki, çalışmasını Mezâki Divanı adlı bir eserle sunmuştur. Bu eser *Der-Medh-i Sultan Mehmed ve Feth-i Kamanıçe* başlıklı bir kasidededir. Toplam 83 beyitten oluşan bu eser, Lehistan'la yapılan savaşı ve Kamanıçe'nin fethini konu alır. Mezaki'nin bu çalışması Nâbî'ye göre daha sönük kalmıştır. Bu da Mezaki'nin Nâbî kadar tanınan bir şair olmamasından kaynaklanmaktadır. (Mermer, 1991: 105-Kuzubaş, 2006: Sayı: 2)

2.1.11. Mirâcü'z Zafer

Yine bu dönemde Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından Çehrin üzerine yapılan sefer, çeşitli esere konu olmuştur. Bunlardan birisi de Behçeti'nin, IV. Mehmed'in tahta geçmesinden başlayarak Sadrazam Kara Mustafa Paşanın Çehrin seferi 1089 (1678) dönüşüne kadar olan hadiseleri anlatan *Mirâcü'z Zafer* adlı eserdir. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 236 da kayıtlıdır ve Ahmet Ölmez tarafından "*Behçetî Hüseyin Efendi Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri*" ismiyle 1997 yılında çalışılmıştır. (Afyoncu, 2, 2003: 150)

2.2. Vekâyi-i Viyana 'nın Çağdaşı Diğer Kroniklerle Mukayesesi

II. Viyana Seferi ile ilgili arşiv vesikalarının kısıtlı olması ve aynı zamanda bu seferde bizzat bulunup eser kaleme alan kişi sayısının da az olması dönemi elen kronikleri değerli kılmaktadır. Olayların içinde yer alan müelliflerin bilinen eserleri dönemin temel kaynakları olarak kullanılmaktadır. Silahdar Mehmed Ağa, Teşrifatçıbaşısı Ahmed Ağa ve Hasan Ahmed Esiri'nin eserleri dönemi anlatan üç temel kaynak niteliğindedir. Yaptığımız çalışma ile bu

isimlere bir yenisini daha eklemiş olduk fakat bahsettiğimiz üzere transkripsiyon yaptığımız eserin müellifi belli değildir ve anonim bir çalışma olarak sunulmuştur.

Belirttiğimiz üzere II. Viyana Kuşatması'nı konu alan üç temel kaynak vardır. Bunlardan günümüz tarihçilerince en fazla bilineni Silahdar Mehmed Ağa'nın *Silahdar Tarihi* adlı eseridir. Bir diğeri ise Teşrifatçıbaşı Ahmed Ağa'nın savaş süresince tuttuğu *Viyana Günlüğü*'dür. Üçüncü bir diğeri çalışma ise Hasan Esiri'nin tarih-coğrafya üzerine çalışıp ve daha sonra kaleme aldığı *Mi'yârü'd-Düvel* adlı eserinde yer alan bir bölümdür.⁸ Fakat Hasan Esiri, bahsi geçen konuyla ilgili, Teşrifatçıbaşı ve Silahdar gibi ayrıntı ve temel bilgiler vermemektedir. Ayrıca seferden daha sonraki bir dönemde yazıldığı için birçok olay da atlanmıştır. Bu bakımdan eserlerin mukayesesi yapılırken Hasan Esiri'nin çalışmasına yer verilmemiştir. Başka bir ifade ile eser kıyaslaması yapılırken Silahdar Mehmed Ağa'nın *Zeyl-i Fezleke*'si ve Teşrifatçıbaşı'nın *Vekâyi-i Beç* adlı Viyana günlüğü çalışması esas alınmıştır.

Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın eseri genel olarak *Silahdar Tarihi* adı altında tek bir eser gibi görünse de, *Zeyl-i Fezleke* ve *Nusretnâme* adında farklı iki eserden oluştuğu kabul edilmektedir. Çünkü Silahdar Mehmed Ağa, tarihinin 1065 (1654)-1106 (1695) yılları arasını ihtiva eden bölümünü *Zeyl-i Fezleke* olarak adlandırırken, aynı tarzda yazılmış ve bunun devamı niteliğinde olan, 1106 (1695)-1133 (1722) yılları arasını kapsayan kısmına ise II. Mustafa'nın emriyle *Nusretnâme* adını vermiştir. Çalışmamızda Silahdar Tarihi'nin, *Zeyl-i Fezleke* adlı bölümü üzerinden bir kıyaslama yapılmıştır.

Silahdar Mehmed Ağa'nın *Zeyl-i Fezleke*'si 1065 (1654)'den başlayarak 1106 Cemaziyelahiri (7 Şubat 1695)'nin ikinci Pazar gününe kadar yazılmıştır. Karşılaştırma yaptığımız *Vekâyi-i Viyana* adlı çalışmamız ise 1075 (1664)'ten başlayarak 1099 (1688)'e kadar olan olayları ihtiva etmektedir. Bu bakımdan *Zeyl-i Fezleke*'nin sadece bu yıllar arası bölümü değerlendirmeye alınmıştır.

Vekâyi-i Beç ise teşrifatla ilgili olayları kaleme almak için dönemin Teşrifatçıbaşısı Ahmed Ağa tarafından hazırlanmış bir çalışmadır. II. Viyana Kuşatması ve sonrası olaylarını genişçe anlattığı için dönemin birinci şahıstan anlatımı yapılan önemli bir eseri olarak anılmıştır. Silahdar Tarihi'nde bu eserden birçok kısım birebir aktarma yapılarak verilmiştir.

---

⁸ İlgili bölüm Mehmet Arif tarafından yayınlanmıştır. (Arif 1328, 1071-1085)

Eser, IV. Mehmed'in 22 Muharrem 1094'te (10 Ocak 1683) İstanbul'dan hareketinden başlayarak, Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın idam edildiği 25 Aralık 1683'e kadar olan olayları tasvirleyerek anlatmıştır. Eserde Kara Mustafa Paşa'nın ölümünden sonraki bazı olaylara da kısaca değinilmiştir. Teşrifatçıbaşı'nın ortalama 340 günlük bir çalışması olan Vekâyi-i Beç adlı bu eserin tamamı ele alınarak Vekâyi-i Viyana ile arasında bir kıyaslama yapılmıştır.

2.2.1. Fındıklılı Mehmed Ağa, Silahdar Tarihi (Zeyl-i Fezleke)

Zeyl-i Fezleke'nin, büyük bir bölümünü kendi gözlemleriyle anlatan Silahdar Mehmed Ağa, söz konusu olan eserini 1654 (1065) yılından itibaren yazmaya başlamıştır. Eserin 1676 yılına kadar olan kısmı için, Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi, Abdurrahman Abdi Paşa ve Vecihi'nin eserlerine müracaat etmiştir. Aynı zamanda Kamanîçe'nin fethinin yer aldığı bölümde ise, Abdurrahman Abdi Paşa'nın *Vekâyi-nâme'sinden* ve Hacı Ali Efendi'nin *Tarih-i Kamanîçe* adlı eserinden yararlanmıştır. (Türkal, 2012: 23)

Viyana Kuşatması 1683 (1094) olaylarını anlatırken ise Teşrifatçıbaşı'nın *Viyana Günlüğü*'nden alıntılar yapmıştır. Ancak eserinde sadece bu kaynaklarından Abdi Paşa ve Vecihi'nin isimlerini bizzat zikretmiştir. Teşrifatçıbaşı'nın günlüğünü kullandığından ise hiç bahsetmemiştir. Yapmış olduğumuz çalışmada Silahdar Ağa'nın 1683-1687 arası kaleme almış olduğu olaylar, *Vekâyi-i Viyana* ile benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır. Bu benzerliğe rağmen *Vekâyi-i Viyana* adlı anonim eserde sıkça verilen kasideler *Zeyl-i Fezleke*'de görülmemektedir. Aynı zamanda *Vekâyi-i Viyana* adlı anonim eserin, Silahdar Ağa'nın tutmuş olduğu 1683-1687 yılları arası savaş günlükleri de olma ihtimali vardır.

Zeyl-i Fezleke ve *Vekâyi-i Viyana* cümle yapısı ve olayların örgüsü bakımından ciddi benzerlikler göstermesine rağmen bazen rakamlarda bazen de verilen isimlerde değişiklik söz konusudur. Örneğin; *Vekâyi-i Viyana*'da “*Abdi Paşa*” olmak zikredilen kişi, *Zeyl-i Fezleke*'de “*Abdurrahmân Paşa*” şeklinde ifade edilmektedir. (*Vekâyi-i Viyana* vr. 42b)-(*Zeyl-i Fezleke* vr. 132a) Yine *Vekâyi-i Viyana*'da “*yüz elli bâkire kızın bekâretlerin izâle eylemişlerdir*” ifadesi *Zeyl-i Fezleke*'de “*iki yüz kadar kız bozdukları hadd-i tevâtüre irüp...*” şeklinde rakamsal bir değişikliğe uğramıştır. (*Vekâyi-i Viyana* vr. 12b)-(*Zeyl-i Fezleke* vr. 108b)

Silahdar Mehmed Ağa'nın *Zeyl-i Fezleke*'sinde kaleme aldığı II. Viyana Sefer'inden 1687 yılına kadar olan kısmın, Vekâyi-i Viyana'dan alıntı yapılmış olma ihtimali vardır. Bu ihtimal göz önüne bulundurulsa Vekâyi-i Viyana'dan alınan cümlelerin *Zeyl-i Fezleke*'de tekrar düzenlenerek aktarıldığı söylenebilir. Vekâyi-i Viyana'da verilen kişi ve yer isimlerindeki eksiklikler *Zeyl-i Fezleke*'de giderilmiş olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Vekâyi-i Viyana'da sadece savaşlar verilirken *Zeyl-i Fezleke*'de İstanbul'da gelişen olaylar detayları ile konu içerisinde sunulmuştur. Silahdar Ağa'nın Viyana olaylarını anlatırken İstanbul'da gelişen olaylara da değinmesi eserini sefer esnasında değil İstanbul'da bulunduğu bir zamanda kaleme almış olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Silahdar Ağa eserini ihtiva ederken zaten birçok kaynaktan yararlandığı bilinmektedir. Diğer yandan yapılan çalışmalarda Silahdar Tarihi'nin diğer kaynaklardan alıntılar yapıldığı da tespit edilmiştir. Bu tespitlerin değerlendirilmesine bakılarak *Zeyl-i Fezleke* kaleme alınırken, Vekâyi-i Viyana'dan alıntılar yapılmış olma ihtimali yüksektir.

Bu bakımdan Viyana Seferi'ne bizzat katıldığını ve gözlemlerini kaleme aldığını söyleyen Silahdar Ağa sefere katılmamış ve eserini oluştururken bu anonim eser müellifinin çalışmalarını kullanmış olduğu tahmin edilmektedir. Ya da ikinci bir değerlendirmede bulunulursa çalışmasını yaptığımız ve Vekâyi-i Viyana diye isimlendirdiğimiz bu anonim eser, Silahdar Ağa'nın *Zeyl-i Fezleke*'sinin bir müsveddesi olma ihtimali vardır. Bu iki değerlendirmenin yanı sıra hem *Zeyl-i Fezleke* hem de Vekâyi-i Viyana isimli eser, diğer ortak bir eserden faydalanılarak ihtiva edilmiş de olabilir.

Günümüzde bilindiği kadarıyla *Zeyl-i Fezleke*'nin 7 nüshası bulunmaktadır. Biz elimizdeki yazma eserin mukayesesini yaparken müellif nüshası olma ihtimaline binaen Veliyüddin Efendi Nüshası'nı⁹ esas aldık ve karşılaştırmamızı bu olaylar üzerinden yaptık.

Silahdar Ağa, *Zeyl-i Fezleke* tarihini 1065 (1654) yılı itibarı ile başlattığı için iki eser arasında giriş kısımları için herhangi bir mukayese de bulunmadık. Vekâyi-i Viyana ise 1075

---

⁹ Silahdar Tarihi'nin orjinal nüshası olduğu düşünülen Veliyyüddin Efendi Nüshası, (Bayazid Devlet Ktp.) nr. 2369 numarada kayıtlıdır. Nusretnâme ile beraber tanzim edilmiştir. Tek ciltten oluşan nüsha 329 yapaktır ve *Zeyl-i Fezleke* 213a'ya kadar olan kısmı kapsamaktadır. (Türkal, 2012: 11)

(1664) tarihi ile başlar ve sadece Osmanlı ordusunun Viyana Seferi boyunca yaşadığı hadiseleri anlatır. Eser, sefer dışında İstanbul ya da saray hakkında herhangi bir bilgiyi ihtiva etmez. Bunun aksine Zeyl-i Fezeleke’de Viyana Seferi olayları anlatılırken konu bütünlüğü olay örgüsü bakımından bozulur ve İstanbul’da cereyan eden olaylara da yer verilir.

Eser incelememizde ortaya çıkan olaylardan biri Girit’in fethidir. Elimizdeki yazmada [4a-9a] numaralı varaklarda özet olarak verilen adanın alınışı Zeyl-i Fezleke’de oldukça ayrıntılı olarak verildiği görülmektedir. Fakat iki eserde de kuşatmanın 24 yıl sürdüğü bilgisi örtüşür. Nitekim bu husus yazmamızda;

“Bu üslûb üzre yigirmi sene muhâsara itmîşler idi. Fethine çare idemeyüp âkıbet Vezîr-i â‘zam bin yetmiş altı senesinde kendüsi varup dört sene minvâliyla yazda ve kışda metristen çıkmayup hezâr-ı zahmet meşâkkat ile dördüncü senesi ki, bin seksen senesidir âmân ile feth idüp sene-i mezbûrdan Âl-i Osman’ın kâbza-i tasarrûfuna dâhil oldu” (Vekâyi-i Viyana vr. 4a sr. 1-15)

Köprülüzade Ahmed Paşa, Kandiye Kalesi’ni dört yıl mücadele ile 1080 (1679) senesinde alabilmiştir. Tenkid çalışmamızda müellif, 24 sene süren bu olayın çok vahim olduğunu şu satırlarla ifade etmiştir; *“Yigirmi dört senesinde telef olan ümmet-i Muhammed’in kıyasını dahi ancak Mevlâ bilir, ânı tâfsil üzre beyân itmek mümkün değildir”*. (Vekâyi-i Viyana vr. 4b sr. 4-7) Sonuç itibarı ile Kandiye Kalesi yirmi dört yıllık bir muhasara sonucunda alınabilmiştir. Silahdar Ağa bu sefer için yüz elli sayfaya yakın bir bölüm ayırmış ve Zeyli-i Fezleke’inde kullandığı; *“Bundan kat’-ı nazar Kandiye mukabilinde yigirmi dört seneden berü bugüne gelinceye değin ma‘mûr olan ordu oldu.”* cümlesi Vekâyi-i Viyana’da verilen yirmi dört yıllık süreyi destekler niteliktedir.

Ayrıca Zeyl-i Fezleke’de, Girit’in ve Kandiye Kalesi’nin tarihiyle ilgili, başta Arap müverrihler olmak üzere pek çok kaynaktan bilgiler aktarılmıştır. Bu anlatımda hem Girit’in hem de Kandiye Kalesi’nin uzun tasvirlerine yer vermiştir. Zaten Silahdar Ağa 1654’den 1676 yılı sonuna kadar ihtiva ettiği kısımları farklı kaynaklardan aktardığı için 1683 yılına kadar olan kısımlar arasında her iki eserde farklılıklar göze çarpar. (Türkal, 2012: 85-86)

1083 (1672) senesinde IV. Mehmed bizzat Kamanice Kalesi üzerine sefere çıkmış ve kaleyi muhasara etmiştir. Muhasara altında olan kale dokuzuncu gününde aman ile teslim edilmiştir. Kamanice Kalesi'nin fethinden sonra padişah, Yazluca Kalesi'ne yönelmiş ve burayı da aman ile ele geçirmiştir. Yazluca Kalesi'nde konaklayan Padişah, vüzeradan olan Kaplan Paşa'yı serasker olarak görevlendirip İlbav Kalesi üzerine göndermiştir. Kaplan Paşa İlbav Kalesi'ni fethedip halkı cizye vermeye mecbur etmiştir. Aynı zamanda bu kale komutanından birkaç rehine almış ve bu rehineleri Kamanice Kalesi'ne hapsedirmiştir. Bu rehinler, cizyelerin düzenli olarak ödenmediği için ölene kadar Kamanice Kalesi'nde kalmışlardır. Kaplan Paşa, İlbav Kalesi'nden dönünce Padişah ile İshakça Palangası'na doğru yola çıkmışlardır. Tuna nehrini geçen Osmanlı ordusu ve Padişah otağı, Hacıoğlupazarı kasabasında kışlamıştır. (Uzunçarşılı, 2011: 473-479)

Vekâyi-i Viyana müellifi'nin 1094 (1683) yılına kadar olan süreci sonraki olayların iyi anlaşılması için genel bir tarih olarak kısa cümlelerle anlattığını daha önceki bölümlerde belirtmiştik. Bu bakımından Girit Seferi'nde olduğu gibi Kamanice'nin ve yakın kalelerin fethi de özet şeklinde geçiştirilmiştir. Fakat bu olay Silahdar Ağa'nın Zeyl-i Fezleke'sinde birkaç ayrı başlık altında bizzat sefere katılan Abdi Paşa ve Hacı Ali Efendi'nin eserlerinden yararlanılarak anlatılmıştır. Olaylar edebi bir dille günlük olarak verilmiştir. Konu tüm yönleri ile ele alınmış ve ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Zeyl-i Fezleke'de İlbav Kalesi'nin fethi tek sayfada verilmiş ve kalenin alınması için Halep Beylerbeği olan Vezir Kaplan Mustafa Paşa'nın görevlendirildiği ifade edilmiştir. Bu isim Vekâyi-i Viyana'da Kaplan Paşa şeklinde kısaca zikredilmiştir. Anonim çalışmamız olan Vekâyi-i Viyana'yı kaleme alan müellif, kişi ve yer isimlerini tam olarak ifade edememiştir. Bu hadiselerin anlatımında iki eserde herhangi bir benzerlik bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise Silahdar Ağa'nın bu hadiseleri farklı eserlerden alıntı yaparak vermesidir.

1084 (1673) senesinde Sarı Hüseyin Paşa, Hotin Kalesi muhasarasında hezimete uğramış ve askerinin büyük bir kısmı Turla nehrinde boğulmuştur. Nehirden kurtulup Kamanice Kalesi'ne doğru kaçmaya çalışan askerinin bir bölümü ise yollarda açlıktan helak olmuştur. Bu hezimet, Vekâyi-i Viyana'da;

“Fî mâ ba'd bin seksen dört senesinde Hotin Kal'ası kurbunda Sarı Hüseyin Paşa'ya hezimet vâki' olup münhezim oldukları halde nehr-i

Turla'ya uğrayup 'asker-i İslâm ın ekseri ol mâ-i cârîde gark oldılar. Kamanîçe Kal'ası ol mahalle kârib olmağla sudan nihayet bulan 'asker-i İslâm geçüp Kamanîçe Kal'asın cân-ı halâs eylediler ve ol kış Kamanîçe Kal'ası'ndan selâmete çıkmak mümkün olmayup açlıktan ekseri anda helâk oldılar." (Vekâyi-i Viyana vr. 5b sr. 9-13) şeklinde verilmiş ve Zeyl-i Fezleke'de;

"Serdâr Vezîr Hüseyin Paşa bir mikdâr cengden sonra me'yûs olup, kendü ile olan beğlerbeğiler ve iki yüz kadar âdem ile sebûkbâr taburdan çıkup köprüden nehr-i Turlu'yu karşı Podolya yakasına geçüp, Kamanîçe Kal'âsı'na firâr eylediler. Bu esnada köprü dahi izdihâmdan yıkılıp geçilmeğe mecâl olmayıcak girü kalan guzat-ı muvahhidîn ümîd-i necât ile kimi suya atılıp boğuldu." ifadeleriyle benzer bir şekilde anlatılmıştır. (Türkal, 2012: 651)

Zeyl-i Fezleke'de, Hotin olayı birkaç sayfada anlatılmış yer ve kişi isimleri eksiksiz olarak detayları ile verilmiştir.

1085[8] (1674[7]) senesinde padişah yine bizzat başında bulunduğu ordu ile Komaran vilâyetinde birkaç kale ve palangayı fethetmiştir. Vekâyi-i Viyana müellifi bu sene içerisinde Köprülüzâde Ahmed Paşa'nın vefat ettiğini ve yerine Kara Mustafa Paşa'nın, Vezir-i azam olduğunu anlatmıştır. *"Ve sene-i mezbûrda Vezîr-i â'zam Köprülüzâde Ahmed Paşa vefat idüp yerine Kara Mustafa Paşa Vezîr-i â'zam nasb olundu."* (Vekâyi-i Viyana vr. 5b) Fakat Fazıl Ahmed Paşa'nın vefatı ve Kara Mustafa Paşa'nın Vezir-i azam olması 1087 senesidir. Burada müellifin olaylardan haberdar olmaması söz konusu değildir. Müellif eseri kaleme alırken muhtemel tarihte yazım hatası yapmıştır. Diğer bir ihtimal, eser istinsah edilmiş ise 1087 tarihi atlanmış ve *"sene-i mezbur"* ifadesi kullanılmıştır. Bu olay Zeyl-i Fezleke'de;

"....seksan yedi saferinde pâdişah hazretleriyle İstanbul'a varup altı aydan sonra yine Edirne'ye 'âvdet olundukda, Ergene suyu üzerinde Karabiber çiftliğinde haste kaldı ve sene-i mezbûre Şa'bânî'nun yigirmi sekizinci Penc-şenbih gicesi fevt olup, cenâzesi İstanbul'da vâki' Tavukpazarı kurbunda babası türbesinde defn olundu." (Türkal, 2012: 784) *"...ve der-âkab Vezîr-i Sâlis Kara Mustafâ Paşa da'vet buyurılıp, bizzât dest-i*

mübârekleriyle mühr-i şerîfi yedine virüp, seni kendüme vekîl-i mutlak eyledim” (Türkal, 2012: 677) şeklinde iki başlık altında anlatılmıştır.

Ayrıca Silahdar Ağa, Fazıl Ahmed Paşa için özel bir başlık açmış ve paşanın biyografisini bu başlık altında vermiştir.

Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa, 1089 (1678) senesinde Çehrin Kalesi’ni 50 gün boyunca muhasara etmiş ve dış kale alınmış iken 300 bin Rus askeri yardıma gelmiştir. Çalışmamızda verilen “*Ol vakitte Çehrin Kal’âsı muhasara olmak üzere iken üç kere yüz bin Moskov keferesi imdâda gelmişler idi.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 5b sr. 5-8) Bu mübalağalı Rus askerini Osmanlı ordusu üç beş gün çatışma ile geri püskürtmüştür. Osmanlı Ordusu, Özi suyuna kadar sürdüğü Rus askeriyle burada da mücadele etmiş fakat bir müddet sonra takibi bırakıp geri çekilmiştir.

Vekâyi-i Viyana’da çok kısa bir şekilde anlatılan bu hadiseler Zeyl-i Fezleke’de üç ana başlık altında verilmiştir. Çehrin Kalesi’nin 50 günlük muhasara edildiğinden bahsedilmemiş ve Vekâyi-i Viyana’da üç yüz bin olarak verilen Rus askeri sayısı Zeyl-i Fezleke’de iki yüz bin olarak ifade edilmiştir. “*...mîlel-i Nasârâ’dan cem’ eyledüğü iki yüz bin mikdâr melâ’in-i hâsirîn ve yüz elli kıt’a alay toplarıyla Çehrin Kal’âsına üç sâ’at karîb Özi suyuna gelüp*” (Türkal, 2012: 85-86). Bu 200 bin rakamı birçok defa tekrarlanmıştır. Hadiselerin vuku bulma şekilleri aynen anlatıldığı gibidir. Zeyl-i Fezleke’de de Rus askerinin Özi suyu ardına kaçtığı detayları ile verilmiştir.

Zeyl-i Fezleke’nin “*bin toksan iki senesi vekâyi’indendir*” 1092 (1681) başlığından “*bin toksan tokuz senesi vekâyi’indendir*” 1099 (1687) başlığına kadar anlatılan hadiseler Vekâyi-i Viyana ile birebir benzerlik göstermektedir. Her iki eserden biri bu bölümü, bir diğerinden istinsah etmiş olduğu düşünülmektedir. Bu bölüm için Vekâyi-i Viyana’da anlatılan olaylar, daha düzenli ve daha detaylandırılmış bir şekilde Zeyl-i Fezleke de anlatılmaktadır. Bunu şu örneklerle daha anlaşılır kılabiliriz.

Vekâyi-i Viyana müellifinin anlatımıyla, Macarlar iki boydan oluşur ve bunların bir boyu putperest diğer boyu ise hem putlara tapmaz hem de kiliselerinde put bulundurmazlar. Macarların putperest olmayan fırkası 1080 (1669) senesinde Osmanlı Devleti’ne tabi olmak ve karşılığında bir miktar cizye vermek istemiştir. Fakat Osmanlı-Avusturya arasında imzalanan anlaşma gereği bu istekleri reddedilmiştir. (1669-Vasvar)

1085 (1674) senesine gelindiğinde Nemçe kralı putperest olmayan Macar fırkasından kendine tabii olmalarını ve aynı zamanda putperest olan diğer fırka ile aralarındaki husumetin ortadan kaldırılmasını istemiştir. Fakat kralın bu isteğine Macar fırkası muhalefet etmiştir. Bunun üzerine Nemçe kralı, putperest olmayan bu Macar fırkasına çok ağır işkenceler uygulamıştır. Vekâyi-i Viyana müellifinin anlatmasına göre;

“Bunlar kavgada iken Nemçe keferesinin cidâllerinden bir cidâl hayli ile zikr olan Macar tâ’ifesinin nâmdârların ele geçürüp ve zincirler ile şişlere sarup iki ateş mâbeyninde kebâb eyledi ve tiz ölmeyeler deyü üzerlerine sovuk sular dökerler idi. Ve bâ’zuların dahi bir ayağın bir bârgîrin kuyruğuna ve bir ayağın dahi bir bârgîrin kuyruğa bağlayup ve bârgîrları kamçılar ile urup iş bu hakaretle katl eylediler.” (Vekâyi-i Viyana vr. 7a sr. 2-12) gibi işkenceler uygulamışlardır.

Fakat Avusturya (Nemçe) ile Macar fırkası arasında olan bu büyük kavgada Macarlar, Katolim Avusturya kralının 300 kadar askerini esir almış ve bunları katletmişlerdir. Macar fırkasının Avusturya ile savaşacak kudreti olmadığı için tekrar Osmanlı Devleti’ne tabii olmak talebinde bulunmuşlardır.

Dönemin Vezir-i azamı Kara Mustafa Paşa bunu fırsat bilip bu tabiiyeti kabul etmiştir. Bu Macar fırkasına İslâm âleminde Kurç ismi verilmiştir. Bunu müellif, *“Ol vakitte Âl-i Osman’a tâbiyet itmekle cem’en millet-i nâsara mâbeyninde Kurç ismiyle tesmiye olundular. Kurç demek, Yunan lisaniyla “Celâli” demek olur.”* şeklinde ifade eder. (Vekâyi-i Viyana vr. 7b sr. 13-15) Müellif, Kurç isminin Yunan dilinde *“celâli”* anlamına geldiğini bir ayrıntı olarak vermiştir. Bu ayrıntı Zeyl-i Fezleke’de de; *“Hâsıl Nemçe diyârına akınlar eyleyüp, hasâretten hâlî olmamağla Kurs tesmiye olundu. Yunan lisânında “Cilâli” demektir.”* ifadeleriyle benzer bir şekilde verilmiştir. (Türkal, 2012: 771)

Yukarıda anlatılan olaylar Zeyl-i Fezleke’de daha kapsamlı verilmekle beraber her iki eserde de benzer bir şekilde ifade edilmiştir. Bu benzerliği şu cümlelerle görebiliriz;

“Macar milleti iki fırkadır, bir fırkası putperesttir ve bir fırkası puta tapmazlar. Ve kiliselerinde put tutmazlar vesa’ir kefereler gibi yağlı ta’âm yemekten perhiz itmezler idi.” (Vekâyi-i Viyana vr. 7a sr. 5-9)

“Macar tâ’ifesi iki fırka olup, bir fırkası putperest, bir fırkası puta tapmaz ve kiliselerinde put tutmaz ve yağlıdan perhîz itmeyen millet ki, Orta Macar tâ’ifesidir.” (Türkal, 2012: 787)

Zeyl-i Fezleke’de Silahdar Ağa, Avusturya (Nemçe) kralının 1070 senesinde Orta Macar’a ruhbanlarını gönderip bu Macarları din hususunda uyardığını fakat onların muhalefet edip eziyete uğradıklarını, Tökeli İmre döneminde de 300 Nemçe askerini esir aldıklarını söyler. Zeyl-i Fezleke’de verilen 1070 tarihi Vekâyi-i Viyana’da 1085 olarak verilmiştir. Esir alınan Nemçe askeri sayısı her ise iki eserde de 300’dür.

Bu olay Zeyl-i Fezleke’de tek başlık altında sunulmasına rağmen Macar fırkasının Osmanlı Devleti’ne tabii olmak istemelerine kadar olan kısım, Vekâyi-i Viyana ’ya göre daha kapsamlı bir şekilde verilmiştir. *“Âl-i Osmân pâdişâhına ilticâ ve imdâd taleb idüp, kulluk arz idelim.”* (Türkal, 2012: 770) Macar fırkasının Osmalı Devleti’ne ikinci defa tabii olmak istemeleri Zeyl-i Fezleke de 1086 senesi olarak ifade edilmesine rağmen bu tarih, Vekâyi-i Viyana’da 1085 olarak verilmiştir.

1075 (1664) senesinde Avusturya ile Osmanlı arasında yapılan 20 yıllık anlaşmanın bitmesine iki sene kala Macarlardan bir kısım gelip Osmanlı Devleti’ne tabii olmak istemiş ve Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa da bu tabiiyeti kabul etmiştir. Bunun üzerine 1093 (1682) senesinde Avusturya ile yapılan anlaşma bozulmuş ve Budin muhafızı olan İbrahim Paşa, Orta-Macar memleketi üzerine sefere gönderilmiştir. İbrahim Paşa, burada bulunan Kuş Kalesi’ni muhasara ettikten birkaç gün sonra kaleyi almış ve Macar-Kurç taifesine yer olarak vermiştir. Kuş Kalesi’nin alınmasından sonra İbrahim Paşa, Halek Kalesi üzerine varmış ve 16 gün muhasaradan sonra bu kaleyi de almıştır.

Vekâyi-i Viyana’da *“Kuş ve Halek”* olarak isimlendirilen kaleler, Zeyl-i Fezleke’de *Kaşa* ve *Filek* olarak verilmiştir. Zeyl-i Fezleke’de bahsi geçen Honad Kalesi’nden ise Vekâyi-i Viyana ’da bahsedilmemiştir. Her iki eserde de bu olayların 1075 (1664) anlaşmasının bitmesine iki sene kala vuku bulduğu belirtilmiştir. Bu olay Vekâyi-i Viyana’da;

“...bin yetmiş beş senesinde Nemçe keferesiyle âkd olan sülhun tamam olmasına iki sene kalmış iken Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri, Vezîr-i â‘zam olan Kara Mustafa Paşa’nın re’y ile sülh içinde naks-i âhd idüp bin doksan üç senesinde Budun muhafızı olan İbrahim Paşa’yı serasker nasb idüp Rum-eli

‘askerleri Nemçe kralının zirdestinde olan Orta-Macar memleketi üzerine ta‘yin eylediler. İbrahim Paşa dahi varup ol memlekette vâki‘ Kuş Kal‘asın muhasara eyledi ve birkaç gün ceng ü cidâlınden sonra âmân ile alup zapt eyledi. Pâdişâh-ı rûy-î zemin hazretleri Kurç tâ‘ifesin ol memleketde karâr ittirmek murâd itmekle kal‘a-i mezbûr etrafından feth olan palangaları ol avkitde İbrahim Paşa, emr-i Pâdişâhıyla Kurç tâ‘ifesine teslim eyledi. Andan varup Hüle Kal‘asın muhasara eylediler on altıncı gün âmân ile feth olundu’’ (Vekâyi-i Viyana vr. 8a sr. 4-15) şeklinde verilmiş ve buna benzer ifadeler,

Zeyli-i Fezleke’de;

“Orta Macar memleketini, ya‘ni ki makarr-gâhı olan Kaşa ve Honod ve Filik ve ana mu‘âdil kal‘â ve palanka ve kurâ vü varoşların Nemçe yedinden nez‘ ve istihlâsiçün arz u niyâz idüp, bir mikdâr ‘asker taleb eyledi ve ol dahi tama‘ belâsıyla Uyvar sülhunun müddetine iki sene kalarak nakz-ı ‘ahd eyledi.” şeklinde sunulmuştur. (Türkal, 2012: 771)

1094 (1683) senesinde Nemçe kralı tarafından IV. Mehmed’e elçiler gönderilmiş ve 1075 (1664) senesinde imzalanan Vasvar Antlaşması yenilenmek istenmiştir. Padişah IV. Mehmed anlaşmaya uygun bulmasına rağmen farklı niyetleri olan Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa bu anlaşmaya mani olmaya çalışmış fakat Kara Mustafa Paşa, padişahın anlaşmayı kesin yenileyeceğini anlayınca serhat beylerine gizli mektuplar göndererek onlardan padişaha arz mektupları yazıp imdat talep etmelerini emretmiştir. Vezir-i azamın havfından çekinen serhat beyleri, kendi ağızlarından arzlar hazırlayıp Osmanlı Devleti’ne göndermişlerdir.

Gönderilen bu arzlarda Nemçe kralının Osmanlı kalelerine saldırdığı ve Osmanlı askerinin zulme maruz kaldığı belirtilmiştir. Vezir-i azam bu arzları daha mübalağalı bir şekilde padişaha sunmuş ve Avusturya (Nemçe) üzerine sefere çıkılması için çaba harcamıştır. Bunun üzerine padişah IV. Mehmed sefer için fermannameler çıkartmıştır. Maksudı hâsıl olan Vezir-i azam ise derhal asker tedarikine başlamış ve sulh için gelen elçileri hapsetmiştir.

Vekâyi-i Viyana’da; *“sülh için elçi-nâme geldi”* diye kısa bir ifade kullanılmasına rağmen bu elçinin ismi Zeyli-i Fezleke’de; *“Senyör Konte de Cabrara”* olarak verilmiştir.

Aynı zamanda Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa'nın serhat beylerine haber gönderip padişaha arz mektupları yazılmasını istemesi, her iki eserde benzer bir şekilde anlatılmıştır. Bu husus Vekâyi-i Viyana'da;

“Vezîr-i â‘zam dahi serhât-ı mânsurda olan mîrimîrânlara mâhfi mektuplar gönderüp tembih eyledi ki her birinizde istisnâ-i devlete ârzlar gönderesüz ve gönderilecek ârzlarda tecris idesiz ki sülh içinde Nemçe kralının izn ve emri ile melâ‘in-i müşrikînin eşkiyaları serhât-ı mânsurda vâki‘ olan kal‘alar altına segirdüp ve hayvanların sürüp ve taşrada rast geldikleri ümmet-i Muhammed, kimin esir alup ve kimin dahi kat‘ itmekten hâli değilleridir deyü bu siyâkta ârzları ve serhâd âyânları ağızından mahzârlar ve kâfirden dahi diller alup gönderesiz ve ârzlarda ve mahzârlarda tahrîr olan sözleri dillere dahi ta‘lim idüp bu uslup üzre taraf-ı sâltanât-ı âliye-ye irsâl eyliyesiz.” (Vekâyi-i Viyana vr. 9a-9b sr. 11-15,1-5) şeklinde verilirken aynı olay Zeyl-i Fezleke'de;

“Sefere rızâ virmedüğünden hîleye sülûk idüp, pesperdeden serhad ümerâsına mektûblar yazdı. “Nemçe ta‘arruzundan der-i devlete feryâdnâmeler gönderüp ve diller aldırup ve mahzarlarda tasrîh olan sözleri ta‘lim eylesiz ve illâ birer bahâne ile katl olunursuz” deyü tenbîh ü te‘kîdler eyleyüp, bu sâhte gelen kâğıd ve dilleri ve müzahref Rikâb-ı hümayûna arz eyledi, nişledi ise işledi âkıbet-i şeytân gibi pâdişâhı ızlâl itmekle, gayret ü hamiyet-i şâhâneleri cûş u hurûşa gelüp, Nemçe üzerine seferi muhakkak ve ‘asker cem‘ine mübâşeret eyledi.” (Türkal, 2012: 785) ifadeleri ile verilmiştir.

Zeyl-i Fezleke'de Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa'nın, gelen elçilerden Yanikkale'sini istediği fakat bu elçilerin bunun asla mümkün olmayacağını ifade ettiği anlatılır. Hatta elçi Şeyh'ül İslâm'a kadar çıkıp *“Barış için gelmiş olan elçilere bu yapılanlar ca‘iz midir?”* (Vekâyi-i Viyana vr. 10b) diyerek fetva almıştır. Vezir-i azam ise bu fetvaya riayet eylememiş elçileri esir alıp hapsedmiştir. Bu olay Vekâyi-i Viyana'da; *“Hatta Kral-ı bed-fi‘âl tarafından sülh için gelen elçiler şerâ‘it-i mûtâhhîrîne müraca‘[t] idüp imân-ı din-i kâvm üzerine sefer itmek ca‘iz olmadığı ol asırda müfti-ül inâm olan Ali Efendi hazretlerinden fetva idüp ol fetva ile d‘âvâ-i şer eylediler. Vezîr-i â‘zamin şer‘iate inkiyâdı olmayup ol fühüveya [fetvaya] âmel eylemedi.”* şeklinde anlatılmıştır. (Vekâyi-i Viyana vr. 10b-11a sr. 14-15,1-3)

Vekâyi-i Viyana'nın devam eden bölümünde batıda gölgeli parlak bir yıldızın ortaya çıktığı ve dünyanın yaratılışından bu yana böyle parlak bir yıldızın daha önce görülmediği anlatılır. Bu yıldızın Osmanlı tebaası tarafından hayırlı bir işaret olmadığı fikri taşıdığını belirtir. Aynı olay, Zeyl-i Fezleke'nin daha önceki bir bölümünde “*Moskov Seferi*” başlığı altında verilmiş ve “*Her ne zamânda ki, zâhir ola, şark ve garb birbirlerine düşüp azîm kanlar döküle.*” (Türkal, 2012: 763) şeklinde yorumlandığı ifade edilmiştir.

Vekâyi-i Viyana'da ve Zeyl-i Fezleke'de ciddi bir benzerlik gösteren bölüm ise Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa'nın rüyasıdır. Bu olay her iki eserde de birbirine yakın cümleler ile anlatılmıştır. Vezir-i azam rüyasında görmüş ki ayağında çizmeler ile bir şato etrafında dolaşmaktadır ve bu sırada şatodan yedi başlı ejderha zuhur etmiştir. Ve hücum edip Vezir-i azamı sokmuştur. İşte bu rüya üzerine İstanbul'da meşhur olan rüya tabircisi Muâ'bbir Hasan Efendi Hazretleri'nden rüyayı yorumlaması istenir. Hasan Efendi bu rüyayı şöyle tabir eder; “*Ayağına giydiğin ol yeni çizmeler sefere 'âzimet itmeğe delildir ve üzerine hücum iden ol yedi başlı [10-b] yılan Nemçe kralıdır ki Nûş-i revanı âdilin tâcı anda olmağla, yedi krallar ana itaât iderler. İş bu seferin 'âzametinden feragât eyle, yoksa nedâmet çekmek mûkarrerdür*” (Vekâyi-i Viyana vr. 10a-10b sr. 15,13) Bunun üzerine Vezir-i azam, Hasan Efendi hazretlerine izzet edip ihsanda bulunur. Fakat Hasan Efendi'nin sözlerine riayet etmeyip Avusturya üzerine sefere çıkacağını bildirir ve sefer için hazırlıklara başlar.

Vezir-i azamın isteği üzerine padişahın otağ-ı hümayûnu İstanbul'dan çıkarılmış ve Çırpucu Çayırı denilen bir mevkide kurulmuştur. Osmanlı askerinin çadırları da bu mevkide konumlandırılmış ve daha padişah, otağ-ı hümayûna varmadan bölgede bir tufan ve sel vaki olmuştur. Bu olay her iki eserde de zikredilmiştir. Zaten olaydan birkaç gün sonra da padişah IV. Mehmed, İstanbul'dan çıkıp otağ-ı hümayûna varmıştır. Bu husus el yazmamızda şöyle yer alır;

“*Ve Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri henüz ordu-yı hümâyûna çıkmadan bi-emrillâhi Te'âlâ bir gece bir tufan ve bir sel vâki' olup bunca at ve bunca adam gark oldu. Ve niçe çadırları dahi içinde olan eşyaları ile sel alup götürdü ve şevketlü efendimiz hazretleri otağ-ı hümâyûnuda güçle zabt eylediler. Etrafında kurulan sokakları sel alup zabt etmek mümkün olmadı. Ol ana gelince ol mahallde zikr olunan mertebe sel vâki' olduğu yok idi alâmete hayr olmadığı mülâhaza eylediler.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 11a-11b sr. 11-

15,1-4) Aynı olayın benzer bir anlatımı Zeyl-i Fezleke’de şu ifadeler ile verilmiştir;

“Orta güz eyyâmı olmağın bu mahallerde bir mertebe ale't-tevâlî azîm yağmurlar yağdı ki, cümle ovalar deryâya döndi ve ale'l-husûs Çırpıcı Çayırı'n basup, cümle ordu- yı hümâyûn su içinde kaldı. Vezîr-i â'zam inâdından kalmayup, otağ-ı hümâyûn ve kendü çadırları etrâfına handak kesdirüp oturdu. A'yân-ı 'asker varup yalvardılar. "Suyun gelişi yamandır. Hoyrat bahâdırılığı fâ'ide virmez. Belki hırka-i mübâreke ve sancak-ı şerîfe bir hatâ ola. Bari Dâvudpaşa Sarâyı'na yollayup kendümüz çiftliğinize teşrîf buyurun" didiler. "Bunları girü döndürmek uğur degildir" deyü, inâdında musırr olup kaldı ve âkıbet handaklar dahi dolup, otağ-ı hümâyûnı su basıcak, iç halkının feryâdın işidüp uğurda olan Hazîne-dâr Çiftliği'ne göçmelerin fermân idüp, hırka-i mübâreke ve sancak-ı şerîf ve otağ-ı hümâyûnı güçle kurtardılar ve ekser sokakların su alup deryâya götürdi ve kendüsi dahi Topkapusu kurbunda çiftliğine avdile firâr eyledi. Bu aralıkda niçe halkın eşyâ ve çadırın su götürüp zâyi' ve niçe âdem ve hayvân gark u helâk oldı.” (Türkal, 2012: 787-788)

Birkaç gün Çırpıcı Çayırı’nda kalındıktan sonra ordu Belgrad tarafına yol almıştır. Bu olaylar her iki eserde de benzer bir şekilde verilmiştir. Fakat Silahdar Ağa’nın Zeyl-i Fezleke’sinde, Vekâyi-i Viyana’da olmayan bazı olaylara yer verilmiştir. Bir sonraki konuya geçiş, iki eserde aşağıda verildiği üzere halka yapılan zulümlerin anlatımıyla devam etmiştir.

“Amma ol sefere ‘âzimet olundukta memâlik-i mâhrûsda olan ümmet-i Muhammed’e ve reâ'ya firkasına bir mertebe zulm ve te'âddi eylediler ki, ammâ' nâs el kaldurup bed-dua' itmekten hali değiller idi. Ve Nemçe diyarların halkı ol esnada zulm ve te'âddiden perakende ve perişan olmuşlar idi. Ol vakitde sefere ‘âzimet iden vüzerâ ve mîrimîrânlar vesa'ir ehl-i menâsıb olan kimesne müte'ârrif oldukları ve mûrûr ve übur eyledikleri yerde envâ-i zulm ve te'âddiler idüp ol sefere fukaranın beddu'alarıyla gitmişler idi.” (Vekâyi-i Viyana vr. 11b-12a sr. 10-15,1-3)

“...ve bu sefer bahânesiyle Rûm-ili ve Anadolu'da bir mertebe zulm itdiler ki, bir târîhde olmuş değil idi. Ya'ni ki vüzerâ ve mîr-i mîrân u

ümerânın envâ' dürlü bid'at ile te'addileri tahrîre kâbil olmadı." (Türkal, 2012: 789)

Bu ifadelerde verilmek istenen mesaj sefere çıkan Osmanlı askerinin mazlumların ahını aldığıdır. Kaydedilenlere göre halka en büyük ezayı yapan Diyarbakır Beğlerbeği olan Kara Mehmed Paşa'dır. Müellifin ifadesi ile "*el î'yazân billâh ehl-i şirk olanlar ol mertebe zulm itmeğe irtikâb itmezler idi.*" (Vekâyi-i Viyana vr. 12a-12b) Müslüman olmayanların bile Müslüman'a bu denli zulüm etmediği ifade edilmiştir. Çalışmamızda anlatılana göre Kara Mehmed Paşa'nın emrinde bulunan askerler sefer için İstanbul'a giderken yol üzerinde yüz elli kıza saldırıda bulunmuştur. Aynı olay Zeyl-i Fezleke'de de anlatılmaktadır fakat mağdur edilen kızların sayısının Vekâyi-i Viyana'ya göre elli kişi daha fazla olduğu; "*Cümleden biri Diyâr-ı Bekr Beğlerbeğisi Vezîr Kara Mehmed Paşa levendi yollarda iki yüz kadar kız bozdukları hadd-i tevâtüre irüp...*" (Türkal, 2012: 805-806) ifadelerinde görülmektedir. Bu vahim olay sonrasında ahaliden dört yüz kadar kişi divân-ı hümayûna çıkıp şikâyetle bulunmak istemişler fakat bu girişimleri Vezir-i azam tarafından engellenmiştir. Divan-ı hümayûna şikâyet için gelenlerin sayısı her iki eserde dört yüze yakın olarak verilmiştir.

Çırpucu Çayırı'ndan hareket eden Osmanlı ordusu, Belgrad'a varmıştır. Burada yirmi gün kadar konakladıktan sonra Vezir-i azam, Viyana'ya doğru yola çıkmış Padişah ise Belgrad'da kalmıştır.

Vezir-i azam Ösek'e ulaştığında Uyvar Kalesi'nin düşman orduları tarafından muhasara edildiğini haber almış ve Budun Beğlerbeği İbrahim Paşa'yı bir miktar asker ile Uyvar üzerine göndermiştir. İbrahim Paşa'nın yola çıktığını duyan düşman askeri muhasarayı kaldırıp firâr eylemiştir. Bunun üzerine İbrahim Paşa ordusu ile Estergon Kalesi'nde konaklamıştır. Vezir-i azam ise ordusu ile Ösek'te birkaç gün kalmış ve Yanıkalesi üzerine harekete geçmiştir. Yanıkalesi sadece on bin asker ile korunmakta olduğu için gün içerisinde Osmanlı ordusuna yenik düşmüş ve düşman askeri firâr etmiştir. Bunun üzerine yakında bulunan Papa ve Tata kaleleri de fethedilmiştir. İslâm askerinin Yanık, Papa ve Tata kalelerini aldığını ve buraları Kurç taifesine verdiğini duyan Perspim Kalesi sakinleri kendi istekleri ile gelip Kurç taifesine dâhil olmuşlardır. Bu kaleler alındıktan sonra Vezir-i azam, Eğri Beğlerbeği Kör Hüseyin Paşa'yı ve Varadin Beğlerbeği Kara Mehmed Paşa'yı bir miktar Kuruç asker ile Tuna nehrinin karşısında bulunan ve Avusturya (Nemçe) kralının taç hanesi

olarak bilinen Pojon Kalesi üzerine göndermiştir. Bu olay çalışmamızda aşağıdaki gibi verilmiştir;

“Nûrişivan-ı â’ dilin tâc-ı zikr olan Pojon Kal’asında mahfuzdur. Ol tâc sebebiyle cem’en millet-i nasara Nemçe kralına inkiyâd iderler olduğundan, Hüseyin Paşa’nın ol tarafa teveccüh ü şayi’ oldukda kâfirler ol tâcı Pojon Kal’ası’ndan çıkarup diyar-ı küffâra kaçırıldılar. Hüseyin Paşa nehr-i Tuna’yı karşı yakaya geçüp Kurç ‘askeri ile nehr-i mezbûrun karşı yakasında mülâki olup mâ’mur oldukları Pojon Kal’ası üzerine revâne oldılar.” (Vekâyi-i Viyana vr. 14b sr. 1-9)

Vezir-i azam ise bir hafta kadar Yanikkalesi’nde kalmış ve bu sürede yaptırdığı köprüler ile nehrin karşı yakasına geçmiştir. Burada divan-ı hümayunu toplamış ve Viyana (Beç) üzerine sefere gidilmesi hususunda müşavere edilmesini istemiştir. Bu müşaverede Vezir-i azam;

“Peç üzerine varmağa murad eylediğin cemiyetinde olan halka agâh eyledi ki Yanık Kal’asın gerüde koyup Peç üzerine varmak zarûretinden naşivaz’ ve hareket olmağla ol müşâverede mevcûd olan vükelâ-yı devlet vesa’îrlerin men’ idüp Yanık Kal’asın muhasara itmeği ma’kul gördiler. Ve mukaddemâ Merhûm Sultan Süleyman Han hazretleri dokuz yüz otuz altı senesinde Peç üzerine varup ve bunca eyyâm-ı muhasara idüp akıbet-i halde hasır ‘âvdet eylediğin müzâkere eylediler. Ve bu defa dahi “nedâmet birle ‘âvdet olunmak mükerrerdür”’ deyü cevap eylediler. Vezîr-i â’zam vükelây-ı devletine men’ ettiklerinden bi-huzur olup bâ’de’l yevm muâ’raza idenlerin dilin mikraz ile kat’ iderum dedi. Vezîr-i â’zamin ol cevabından sonra bir kimesne men’ itmeğe kâdir olmayup ferâgat eylediler. Peç’e gitmeden maksudi ol idi ki Peç Kal’ası ve Nemçe kralının tahtını alup ve Nemçe kralı cem’en millet-i nasara ûlusu olmağla hazinelerinin dahi nihayeti yokdur deyü kal’a-i mezbûri alup kralın hazinelerin zabt iderim deyü ol tamâhla Vezîr-i â’zam, Peç üzerine va[r]mağa heves itmiş idi. Ve Yanık Kal’ası altından kalkup Peç üzerine ‘azimet eylediler.” (Vekâyi-i Viyana vr. 15a-15b sr. 3-15,1-13)

Vekâyi-i Viyana'da [14b-15b] arasında anlatılan bu olaylar Silahdar Ağa'nın Zeyl-i Fezleke'sinde, konuşmalar, divana katılan paşa isimleri gibi tüm detayları ile verilmiştir. Yanıkkalesi, Viyana (Beç) yolu üzerinde olduğu için Budin Beylerbeği İbrahim Paşa ve Silistre Beylerbeği Mustafa Paşa on bin kadar asker ile burada bırakılmış ve Vezir-i azam önderliğinde ki ordu Viyana'ya doğru yola çıkmıştır. Bu sırada Diyarbakır Beğlerbeği İbrahim Paşa'nın, padişah mührü ile ordunun önünde yürümesi söylenmiş ve padişah hırkasını göndererek kendisine lütuf da bulunmuştur.

Viyana yolu üzerinde Komoran Kalesi ve daha birçok palanga, Osmanlı ordusuna mukavemet göstermeden teslim olmuştur. Teslim olan kalelerin güvenlikleri için "Yasakçı" istemesi aşağıda belirtildiği gibi her iki eserde benzer bir şekilde verilmiştir. Bu anlatımlar her iki eser için aşağıda verilmiştir;

"Komaran harâbesinde olan varoşlar ve palangalar ve kuralar itâ'at idüp 'asker-i İslâm'dan kendülere bir mazarrat vâki' olmağa deyü âhalileri gelüp yasakçıları talep eylediler." (Vekâyi-i Viyana vr. 15b sr. 12-15)

"Komaran adasında olan kal'â ve palanka ve kurâ vü varoş kapudanları Tökeli İmre'ye âdem gönderüp, kulluk izhâr itdiler, "elbette bize Türk'den yasakçı gönder ehl ü iyâl ve emvâl ü erzâkımızdan emîn olalım" didiler." (Türkal, 2012: 863)

Teslim olmayan kale ve palangalar ise kısa süreli çatışmalar ile fethedilmiş ve yağmaya maruz kalmışlardır. Bu sırada Avusturya kralı, Osmanlı ordusunun Viyana'ya yaklaştığını haber alınca iki gün öncesinden kaleyi terk etmiştir. Osmanlı askeri yola çıkışının dördüncü gününde Viyana önüne gelmiştir. Osmanlı askerinin böyle kısa sürede ve habersizce Viyana önüne kadar gelmesi ile "*melâ'in-i hâsirîn*" gafil yakalanmıştır.

Osmanlı ordusunun bu ani gelişyle Viyana'nın muhafızlığını yapan askerler Tuna nehri gerisine çekilmek zorunda kalmıştı. Muhârebede esir olan askerler ise Osmanlı askeri tarafından öldürülmüşlerdi. Osmanlı ordusunun geleceğinden habersiz olan Viyana halkı ani bir baskına uğrayıp iç kaleye çekilmişti. Osmanlı askeri kaçan ahalinin eşya ve erzakını alarak büyük bir ganimet elde etmiştir. Bu ganimetler içerisinde yüklü miktarda şarabında bulunduğu "*evlerden ve mâhzenlerden kalan hâmr dahi kıyasa gelmez idi.*" (Vekâyi-i Viyana

vr. 17b sr. 10-11) ifadesinden anlaşılmaktadır. Bu tarafta dikkati çeken husus Ramazan ayına denk gelen kuşatma esnasında Osmanlı askerinin bu şarabı tükettiğinin ve sınırları aşan davranışlarda bulunduğu şahit gözüyle verilmesidir.

Aynı husus Zeyl-i Fezleke’de de “*mübtelâ olmayan bile içmeğe başlayup, envâ‘ fîsk u fücûr ve akla gelmez kabâhata mübâşeret eylediler.*” (Türkal, 2012: 884) ifadeleriyle kaydedilmiştir.

Bu olay Vekâyi-i Viyana’da “*Ve darü’l-harbde ve dînen câ‘iz değil iken ellerinde olan esirlerin serhoş oldukları halde nefret idüp bed-fül-i şeni’nden gerek mest olanlar ve gerek ayık olanlar hali değiller idi.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 17b) diye verilirken, Zeyl-i Fezleke’de daha açık bir şekilde “*Allâh’dan korkmayup, şebânruz zina ve livâta ve şürb-i hamr ile mest-i müdâm olmağla, bu ni‘met-i celîlenin şükriün bilmeyüp, kahr-ı Îlâhî’ye uğradılar.*” (Türkal, 2012: 884) şeklinde ifade edilmiştir.

Viyana kalesinden kaçan kral, Avrupa devletlerine feryatnameler göndererek yardım talebinde bulunmuştur. Özellikle Lehistan kralına mektup gönderip; “... ‘*asker-i İslâm tahtım olan Peç kal‘âsın muhasara eyledi, gayret-i din-i İsa’dır bu defa imdâda gelüp yetişesin*” (Vekâyi-i Viyana vr. 16b sr. 6) diyerek yardım istemiştir. Bunun üzerine Leh kralı 60 bin asker göndermiştir.

Viyana Kuşatması’nın uzaması ile Osmanlı askeri, erzaktan ve atları için, ottan yana kıtlık yaşayıp zayıf düşmüşlerdir. Asker ot bulma ve erzak temini ile zaman harcamaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Osmanlı ordusunun elinde bulunan Nemçe elçileri bu vahim olaylara rağmen salıverilmiştir. Vekâyi-i Viyana müellifi bu olayları anlatırken şahsi görüşüne yer vermiş ve yapılan yanlışlarda kendi fikrini beyan etmiştir. Vasvar barışırını yenilemek için gelen elçilerin salıverilmesinin ve Viyana önüne varınca civardaki otların yakılmasının da ciddi birer hata olduğunu vurgulamıştır. Elçilerin bu zamanda salıverilmesinin yanlışlığı her iki eserde de vurgulanmıştır. Zira ülkelerine dönen elçilerin Osmanlı askerinin kötü durumu ve zaafı hakkında krallarını uyarmaları ile direnişe ümitleri artıp müttefikeleriyle harekete geçebilirlerdi. Nitekim öyle de olmuştur. Bu durum Vekâyi-i Viyana’da; “*Elçiler dahi kâfir ‘askeri cem’inde oldukarı yere varup ‘asker-i İslâm metriste za‘af üzere oldukların müşavere ile ‘asker-i İslâm üzerine varmağa karar eyledirler.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 17b sr. 6-11) şeklinde eleştirilirken Zeyl-i Fezleke’de; “*Cem’iyyete vardukda ‘asker-i İslâm’ın za‘afın ve ednâ hareketle hezîmet ü firârın haber virmekle, çasar-ı dâll dahi gayrete gelüp, taraf taraf*

mülûk-i Nasârâ'y kanlı nâmeler gönderüp, imdâd taleb itmekle, bu denlü cem'iyet birle üzerlerine göndermeğe sebab-i hâdis oldı." (Türkal, 2012: 885) şeklinde ifade edilmiştir.

Bu sırada düşman askeri Tuna nehri karşısına kadar gelmiş ve burada Hüseyin Paşa öncülüğünde ki Osmanlı askeri ile karşılaşmıştır. Osmanlı ordusu bu düşman karşısında tutunamamış ve kaçmaya başlamıştır. Askerin çoğu Tuna nehrinde boğularak ölmüştür. Hüseyin Paşa dahi kaçarken nehirde boğularak ölmüştür. Vezir-i azam bu hezimetini nehrin karşı yakasından görmesine rağmen aralarında nehir olduğu için yardıma gidememiştir.

Bunun üzerine Vezir-i azam, Viyana'nın hemen alınması için emir vermiş kale altına lağımlar kazdırtmıştır. Fakat askerin şehri yağmalamasına engel olmak için saldırı emri vermemiş ve kalenin aman ile teslim edilmesini beklemiştir. Bu olayı Vekâyi-i Viyana'da şu şekilde görebiliriz;

"Vezîr-i â'zam kal'a-i mezbûrun feth itmemeğe sebep bu idi. Kim ikdâm olursa 'asker-i İslâm yürüyüş ile alup içinde olan emvâl ve erzakı ve Kral-ı bed fi'âlin hazinelerini yağma iderler deyü iş bu mulâhâza ile fethine ikdam itmeyüp âmân ile almağa ceht iderler idi. Âmân ile alındıkda müşriklerin salüverüp kal'ada olan hazineleri yalnız ben zapt iderim deyü Vezîr-i â'zamin tâsâvvuri ol idi." (Vekâyi-i Viyana vr. 20a-21b sr. 13-15, 1-2)

Hüseyin Paşa'nın yenilgisini fırsat bilen ve Osmanlı askerinin zayıf düştüğünü gören düşman askeri Viyana üzerine harekete geçmiştir. Vezir-i azam, Yanıkkalesi altında düşmanın geçişini önlemek için bekleyen İbrahim Paşa'ya kesinlikle oradan ayrılmasını diye haber göndermiştir. Fakat İbrahim Paşa, Silistre Beğlerbeği'ni ve bir miktar Erdel askerini Yanıkkale altında bırakıp kendisi yedi bin asker ile Viyana'ya doğru yola çıkmıştır. Bu sırada Vezir-i azam yirmi bin kadar askeri Diyarbakır Beğlerbeği olan Kara Mehmed Paşa öncülüğünde düşman askeri üzerine göndermiştir. Kara Mehmed Paşa ve İbrahim Paşa düşman ile mukavemet etmiş fakat askerin aç ve zayıf olması hasebiyle kısa sürede hezimete uğramışlardır. Bunun üzerine düşman askeri Viyana'ya yaklaşmış ve Vezir-i azam kendi askeri ile düşmana karşı harekete geçmiştir. Fakat altmış gün boyunca muhasarada kalmış olan Osmanlı askeri güçten düşmüş ve düşman karşısında tutunamamıştır.

Bu olaylardan önce Vezir-i azam, Kırım Hanı Murat Giray'ı bir miktar Tatar asker ile düşman güzergâhına yerleştirmiştir. Bu sırada Kırım Hanı, Vezir-i azama haberciler gönderip

düşman askerinin yaklaşmakta olduğunu haber vermiştir. Vezir-i azam ise bu haberi getiren Tatar habercilerini kötü sözler ile azarlamış ve Tatar Han'ına, yalan haber gönderdiğine dair ithamda bulunup hakaret içerikli cevap mektubu göndermiştir. Bu olaylar üzerine Murad Giray, Viyana'ya varmak üzere olan düşman askerine mukavemette bulunmamıştır. Bu husus yazmamızda şöyle ifade edilmiştir.

“Vezîr-i â'zam dahi dilleri söylettikde sözlerine âmel itmeyup Tatar Han niçün bana yalan diller gönderüp ‘asker-i İslâm’a ihtilal virür deyü diller ile varan mirzalara niçe bed itâblar itmiş idi. Bed ecelden Tatar Han, Vezîr-i â'zama hâtırmende olmağla ‘asker-i Tatar ile muhârebeye varmadı.” (Vekâyi-i Viyana vr. 21a sr. 11-15)

Aynı olay Zeyl-i Fezleke'de anlatılmıştır. Tatar Hanı'nın ihaneti şu ifadeler ile verilmiştir; *“Nemçe ve Leh ‘askeri köprübaşına geldükde geçirtmemeğe kâdir iken mâni’ olmayup fevc fevc cümlesi geçüp, ‘asker-i İslâm üzerine yürüdiler ve ol gün kendüsi köprüye nâzır bir mürtefi’ mahallde kamçı elinde tâziyânesiyle kabzasın avucuna sıkmış ve elini böğrüne koymuş at üzre durup küffârın geçdüğün seyr iderdi.”* (Türkal, 2012: 875)

Tatar Hanı'nın, Osmanlı Devleti'ne ihaneti Zeyl-i Fezleke'de daha detaylı bir şekilde konuşmalar aktararak verilmiştir. Her iki eserde de Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa'nın habercileri ile gönderdiği mektupta Tatar Hanı'na hakaretler ettiği ifade edilmiştir.

Lehistan ordusu gelip Viyana'ya yaklaşmış ve Vezir-i azam öncülüğündeki Osmanlı ordusu ile çatışmalar başlamıştır. Fakat asker yorgun, erzaksız ve aynı zamanda atları da zayıf ve güçsüz durumda olduğu için düşmana yenilmiştir. Ordu içerisinde firârlar olmaya başlamış ve asker çarpışmaktan geri durmuştur. Bunun üzerine Vezir-i azam orduyu geri çekmek zorunda kalmıştır. Osmanlı ordusu, Yanıkkalesi önüne kadar geldiğinde Vezir-i azam bu hezimetin sorumlusu olarak Budin Beğlerbeği İbrahim Paşa'yı göstermiş ve kendisini orada idam ettirmiştir. İbrahim Paşa'nın vefaatiyle Budin Beğlerbeğliği, Kara Mehmed Paşa'ya verilmiştir. Bu husus her iki eserde de İbrahim Paşa'nın suçlu gösterilerek katledildiği yer almıştır.

Bununla beraber Osmanlı ordusu Viyana'ya giderken yol üzerinde ki kale palangaların birçoğu Osmanlı Devleti'ne tabi olmuşlardı. Aynı zamanda kalelerin muhafazası için yasakçılar görevlendirilmişti. Fakat Osmanlı ordusu Viyana'da hezimete uğrayıp geri dönüş

yoluna girince bu kale ve palangalar, Osmanlı'ya arka dönmüş ve bununla da yetinmeyip kale yasakçılarının bazılarını esir etmişler bazılarını da katletmişlerdir. Bundan ziyade Vezir-i azam bazı kalelere yeniden adamlar gönderip tabiiyetlerini tekrar bildirmelerini istemiştir. Fakat bu kalelere gönderilen adamlar esir alınıp katledilmiştir. Vekâyi-i Viyana müellifi bu konuda kendi görüşünü belirtmiş ve bunun akılâne bir davranış olmadığını söylemiştir. Bu durum Vekâyi-i Viyana'da şöyle ifade edilmiştir;

“Münhezim olup firâr eyledikleri halde kal'a talebi için kâfir kal'aların âdem göndermek hakkaten? nâsi refi' hareket idi. Lâkin Vezîr-i â'zam kendi re'yi olmağla meni' mümkün olmadı. Hatta katl olan kimesneler İstoni Belgrad Kal'asının âyanından ve bahadırılık ile meşhur olan re'islerden idi.” (Vekâyi-i Viyana vr. 23a sr. 4-9)

Osmanlı ordusu Viyana seferine çıkarken Hırvat kralı Osmanlı'nın yanında yer almış ve sefer için asker tahsis etmiştir. Bununla beraber Hırvat vilâyetinin korunması için de Osmanlı'dan asker talebinde bulunmuştur. Viyana yolu üzerinde iken bu vilâyete bir miktar asker bırakılmıştır. Fakat Osmanlı ordusu Viyana'da hezimete uğrayınca Hırvat ordusu bu vilâyette bulunan Osmanlı askerlerini esir almış ve akabinde katletmişlerdir. Kale dışında olanlar ise kaçarak Kanije Kalesi'ne ulaşmışlardır. Fakat düşman askeri Kanije Kalesi önüne kadar gelerek burada ki Osmanlı askerini yenilgiye uğratmış ve buradaki tüm asker öldürülmüştür.

Osmanlı askeri Viyana'yı kuşattığında padişah Belgrad'da bulunuyordu. Viyana'nın muhasara edildiği haberleri geldiğinde padişah, Zenta Kalesi'nden ve civar yerlerden asker toplanmasını ve hazırlıklar yapılmasını istemiştir. Fakat kısa zaman sonra Osmanlı ordusunun Viyana'da yenildiği haberi gelmiştir. Bu haber üzerine padişah Belgrad'dan kalkarak Edirne üzerine yola çıkmıştır.

Vezir-i azam ise Kanije Kalesi'nin düşmesiyle Estergon Kalesi'nin de düşman tarafından işgal edilme ihtimaline karşı Kara Mehmed Paşa'yı otuz bin asker ile buraya göndermiştir. Kara Mehmed Paşa ise emrinde ki askeri ile Estergon'u muhafaza etmek yerine Tuna nehrinin karşısına geçmiştir. Bu sırada düşman askeri ise Ciğerdelen Palangası'nı ele geçirmiş ve burada kalmıştır. Kara Mehmed Paşa, ordusu ile bu palanganın yakınına kadar gelmiş ve düşman üzerine harekete geçmiştir. Bu muhaberede sekiz bin kadar düşman askeri katledilmiştir. Bu olay aşağıdaki gibi verilmiştir;

“Amma melâ’in-i hâsirîn, âsân-ı vechle münhezim olmağla serasker olan Kara Mehmed Paşa’ya gûrûriyet ârizî olup sa’îr kâfirler ile dahi muhârebe itmeğe murad iyledi. Melâ’in-i hâsirîn hodden bîrun olmağla mevcûd olan vûzerâ ve mirîmirânlar rıza virmeyüp bize emr olunduğu üzre nehr-i Tuna’nın karşı yakasın ve Estergon Kal’asın hıfz idelüm deyü cevap eylediler. Kara Mehmed Paşa, mirî mirânların ol cevapların kabul itmeyüp ve re’y ve tedbirlerin tutmayup sa’îr düşman-ı bidin ile muhârebe itmek nasb tefsir? eyledi. Ve ‘asker-i İslâm karşı yakaya firâr itmeyeler deyü nehr-i Tuna üzerinde cisri bozdurdu.” (Vekâyi-i Viyana vr. 24b sr. 9-15)

Kara Mehmed Paşa ordusu ile düşman üzerine varınca düşman askerinin kalabalık olduğu görülmüş ve bunun üzerine Osmanlı askerinde bir korku hâsıl olmuştur. Yenileceğini anlayan Osmanlı ordusunda bozulmalar başlamış ve asker Tuna nehrine doğru kaçmıştır. Kara Mehmed Paşa burada ki köprüyü yıktığı için ‘asker nehri geçememiş ve çoğunluğu boğularak ölmüştür. Çalışmasını yaptığımız müellif bu olayı *“El î’yazen bi-llâh Te’âlâ halen sâ’at, nehr-i Tuna kan ile karuşuk cereyan ider oldi.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 25a) ifadeleriyle vermiş ve olayın vehimetini gözler önüne sermiştir. Bu olayda aynı zamanda Bosna Beğlerbeği Hakkı Paşa ve Trablus Beğlerbeği Mehmed Paşa’da boğularak şehid olmuştur. Sonrasında Silistre Beğlerbeği olan Mustafa Paşa ve Sivas Beğlerbeği Halil Paşa cezalandırılmak üzere katl edilmiş olsalar da olayın asıl sorumlusu Tuna üzerinde ki nehri bozduran Kara Mehmed Paşa’dır. Bunu Vekâyi-i Viyana müellifi şöyle ifade etmektedir; *“Kara Mehmed Paşa nehr-i Tuna üzerinde olan cisri bozdurmak ile bunca bin ‘askerin telef olmasına sebep oldi.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 25b sr. 11-13)

Viyana altındaki düşman askeri ramazanın sonrasında Estergon Kalesi’nin karşısında ki Tuna nehrinin yıkılan köprüsünü tekrar inşa etmeye başlamıştır. Ve köprülerin işaası ile düşman askeri harekete geçmiştir. Vezir-i azam düşman askerinin hareket halinde olduğunu haber alınca askeri Budin altından kaldırıp Ösek Kalesi’ne doğru yol almışlardır. Bu sırada düşman askeri Tuna nehrini geçmiş ve Estergon Kalesi’ni üç gün muhasaradan sonra aman ile ele geçirmişlerdir. Estergon Kalesi’ni düşman askerine veren paşalar düşman askeri tarafından serbest bırakılmışlar fakat Budin’e geldiklerinde Padişah emri ile katledilmişlerdir. Düşman askeri ise Estergon’dan hareketle Budin’e doğru yol almışlardır. Bunun üzerine Estergon Kalesi muhafazasında olan Arslan Paşa, Bekir Paşa ve yeniçeri ağası Zenberekçi Paşa,

Budun'e döndüklerinde Estergon Kalesi'ni kâfire verdikleri için katledilmişlerdir. Bu olay Vekâyi-i Viyana ile aynı ifadeleri verir bir şekilde Zeyl-i Fezleke'de de;

“Usturgon Kal'âsı gibi, metîn ü müstahkem ve top ve mühimmât-ı cebehânesi çok kal'âyı vire virmek töhmetiyle derdmend Bekir Paşa ile Arslan Mehmed Paşa ve Zağarcıbaşı Arnavud Mehmed Ağa ve Saksoncıbaşı Gürcü Süleyman Ağa ve Zenberekçibaşı Papucubüyük Arnavud Mehmed Ağa katline Budun Vâlîsi Vezîr Kara Mehmed Paşa'ya hitâben sâdır olan fermân-ı âlî mûcebince kal'â'dâ boğup başların orduya gönderdi.” (Türkal, 2012: 906) şeklinde ifade edilmiştir.

Estergon'un alınmasından sonra Leh kralınında içinde bulunduğu düşman ordusu Lehistan tarafına doğru yol alırken Semcan(?) Kalesi'ne saldırmış ve kaleyi alamayınca yakmışlardır.

1094 (1683) senesinin sonlarına doğru Viyana'da hezimet yaşanmış ve Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa orduyu Belgrad önlerine kadar geri çekmiştir. Padişah IV. Mehmed ise bu sırada Edirne'ye dönmüştü. Tüm bu olanların tek sorumlusu Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa olarak görülüyordu. Padişah IV. Mehmed bir ferman ile Vezir-i azamın katledilmesini ve katlolunan Vezir-i azamın sabıka kethüdası olan Kara İbrahim Paşa'nın vezir nasb olunmasını istemiştir.

Bu olaylardan ve Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa'nın katledilmesinden Vekâyi-i Viyana'da; *“Fî mâ ba'd ol vakit ki Padişah-ı âlempenâh hazretleri 'asker-i İslâm'ın Peç altında münhezim oldukların istima' eylediklerinde Belgrad'dan Edirne tarafına rihlet itmişler idi. Vezîr-i â'zam dahi Belgrad'a gelüp dâhil oldukda Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri tarafından katline fermân sadır olup Belgrad'da katl olundu.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 26b-27a sr. 11-15, 1) şeklinde kısaca bahsedilirken, Zeyl-i Fezleke'de teferruatı ile verilmiştir.

1095 (1684) senesinde düşman askeri Budin üzerine harekete geçmiş ve Belgrad'da bulunan Mustafa Paşa, Budin'i muhafaza için gönderilmiştir. Bu sırada düşman askeri, Budin'nin sekiz saat yakınındaki Vaç Palangası'na gelmiştir. Bunun üzerine Budin Beğlerbeği Kara Mehmed Paşa on bin kadar asker ve yirmi kıta şahi topu ile kendi isteği dorultusunda düşman askeri üzerine yürüyüşe geçmiştir. Kara Mehmed Paşa Tuna nehrinin karşı yakasına geçip Vaç Palangası önünde düşman askeri ile muharabeye koyulmuştur. Fakat düşman askeri sayısı oldukça fazla olduğu için Osmanlı askeri düşman karşısında tutunamamış ve büyük bir

hezimete uğramıştır. Bu çarpışmada Temaşvar Beğlerbeğisi olan Seyyidzâde Mehmed Paşa şehid olmuştur. Vekâyi-i Viyana müellifi bu olay üzerine şahsi fikrini beyan etmiş ve kara Mehmed Paşa'yı kibirli olmakla suçlamıştır. Yazmamızda müellif; *“Küffâr-ı hâksârın kesret-i zâhir olmuş iken ve Nemçe keferesi şedid düşman olduğu dahi âyan iken, Kara Mehmed Paşa gurûriyet idüp ol kâlil ‘asker ile ol mubâlâğa düşman üzerine uğrayup bunca binin adamın telef olmasına sebep oldu.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 27a sr. 5-11) şeklinde ifadeler kullanmıştır.

Osmanlı askeri yenilgiye uğrayınca Vaç Palangası düşman askeri tarafından işgal edilmiştir. Vaç Palangası'nı alan düşman askeri buradan yine Budin'e yakın olan Peşte Kalesi üzerine harekete geçmişlerdir. Peşte ahalisi ise düşman askerinin geldiğini haber alınca bu kaleyi boşaltıp Budin Kalesi'ne geçmişlerdir. Bu taraftan boş kalan kale, düşman askerince işgal edilmiştir. Düşman askeri Peşte Kalesi'ni de alınca Tuna nehrine ikinci bir köprü yapmış ve buradan akın akın Budin üzerine hareket etmişlerdir. Olay Zeyl-i Fezleke'de; *“Ol gice berü Budun tarafına kemâl mertebe havf u hirâs müstevlî olup, Peşte kal'âsı kemâl mertebe harâba müşrif olmağla hıfz idemeziz deyü, içinde mustahfizân ‘askerin ve nisvân u sıbyânın ve nakli mümkün olan emvâl ü erzâkların ve top ve mühimmât-ı cebehânelerin berü Budun kal'âsına nakl ve hânelerine âteş virildi.”* (Türkal, 2012: 938) cephanenin Budin Kalesi'ne taşınması ve sonrasında hanelerin ateşe verilmesiyle ifade edilmiştir.

Düşman askeri yeni yapılan köprüyü geçip Budin üzerine gelince Osmanlı askeri muhârebeye dayanamamış ve Budin altında bulunan barutgâhlarını alarak Hamzabeğ Palangası'na doğru kaçmışlardır. Vekâyi-i Viyana'da verilen *“...ve sekizinci gün Yenikapu tarafından varoşa hücum idüp varoş içinde gûzat-ı mücâhidin ile cenk-i ‘âzim eylediler.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 28a-28b sr. 11-15) ifadesi Zeyl-i Fezleke'de de benzer bir şekilde *“Ve sekiz gün sonra yayasın metrisde alıkoyup, atlusuyla otağ-ı hümâyûn üzerine yürüyicek ba'de'l istişâre bu kulları dahi orduyu palanka kurbunda alıkoyup, salt cengci ‘asker ile bir sâ'at ilerü düşmen-i dîne karşı varılıp, cenge mübâşeret olundu.”* (Türkal, 2012: 938) verilmiştir. Her iki eserde de 8. gün ifadesi dikkat çekmektedir.

İsmi geçen Hamzabeğ Palangası o günkü şartlarda Budin'e dört saat yerdir. Ve düşman askeri, Osmanlı ordusunun geri çekildiğini görünce piyâde askerini kale önünde bırakıp süvâri askeri ile Osmanlı askerinin arkasından gitmeye başlamıştır. Osmanlı askeri de düşman askerinin arkalarından geldiğini görünce orada bekleyip harbe hazırlanmışlardır. Osmanlı askeri burada farklı bir yöntem uygulayarak ordu içinde bulunan develeri düşman

süvârisi üzerine salıp düşman atlarını ürküterek düzenlerini bozmak istemiştir. Bunun üzerine develeri gören düşman ordusunda kısa süreli bir dağınıklık yaşanmıştır. Develeri atlatan Nemçe askeri piyâde olan İslâm askeri üzerine top tüfenkle hücumla geçmiş ve İslâm ordusunun bozulup kaçmasını sağlamıştır. Kâfirler kaçan Osmanlı askerinin çadırlarını yağma etmişlerdir.

Düşman ardından kaçan İslâm askeri Ösek Kalesi'ne ulaşmış ve Şam Beğlerbeği Siyavuş Paşa on bin kadar asker ile yardım için bu kaleye gelmiştir. Burada bir müddet bekleyen Siyavuş Paşa ordusu, Budin'e yardım için harekete geçmiştir. Bu sırada Budin Kalesi'ni savunan kırk bin civarında Osmanlı askeri gece gündüz demeden harbetmiştir. Düşman askeri mağlup olup muhasaradan öte durunca kaleden çıkan Osmanlı askeri metrisleri basıp düşmanı firâra zorlamışlardır. Düşman askeri topları yetersiz kalmış birçoğu aşırı top atmaktan çatlamaştır. Bunun üzerine top atmaktan mahrum olan düşman askeri muhasarayı kaldırıp kaçmak zorunda kalmıştır. Fakat bu atılan toplardan biri Budin Muhafızı Kara Mehmed Paşa'nın ölümüne sebep vermiştir. Bu olay Vekâyi-i Viyana'da şöyle anlatılır;

“Budun Beğlerbeğisi olan Kara Mehmed Paşa bahâdır kimesne olup herbâr gûzat-ı mücâhidin ile harb ve kıt'âlde mâ'en olmağla bi-emrilâh mecrûh olmak vâki' olmuş idi. Ve harekete iktidarı olmayup yaturken üzerine bir kumbara nazil olup yatdığı yerde gerek kendin ve gerek yanında ki gulâmların pare pare eyledi. Hatta kumbaradan emindür deyü bir mûhkem kemer-i bünyâd altında yatmış idi. Kumbara nâzil oldukda ol kemer-i bünyâd payidâr olmadı.” (Vekâyi-i Viyana vr. 30a sr. 5-11,)

Kara Mehmed Paşa vefa edince onun yerine ittifak ile o zaman lakabı “Şeytan” olan İbrahim Paşa serasker nasb olunmuştur. Bu olay yazmamızda; “...ol asırda vükâlâ-i devletin eşrefi olan Şeytan İbrahim Paşa anda mevcûd bulunup cümleinin ittifakı ile serasker nasb olundu.” (Vekâyi-i Viyana vr. 30a sr. 11-14) ifadeleri ile verilmiş ve aynı olay Zeyl-i Fezleke'de;

“Bu def'a-i azîme Vezîr Şeytan İbrâhîm Paşa tarafından taşrada Serdâr Vezîr Mustafâ Paşa'ya ve ol dahi rikâb-ı hümayûna arz idüp, eyâlet-i Budun Vezîr İbrâhîm Paşa-yı mûmâ-ileyhe tevcîh ve agavâtın içerüye gönderüp a'yân-ı asker mahzarında okunup el öpüldükden sonra, fermân-ı gürd-kâr-ı tedbîr-i umûr-ı rezm-i peygâr-ı şecâ'atlü Vezîr-i Rüstem-müşîr-i

Haydar-mehâbet İbrâhîm Paşa-yı şîr-salâbet merhûm Kara Mehmed Paşa yerine müselle-i dest-i iktidârları olup,...” (Türkal, 2012: 945) şeklinde sunulmuştur.

Budin’i muhafaza için yola çıkan Siyavuş Paşa sekizinci günde kale yakınında olan Kayaburnu denilen yere kadar gemiştir. Burada düşman askeri ile karşılaşan Siyavuş Paşa, düşmanı Karakartuklu denen yere kadar sürmüştür. Burada uzun süre harp edilmiş ve düşman askerinin komutanı, Siyavuş Paşa tarafından boğularak katledilmiştir.

Budin muhasara edildiği zamanda Eğri Beğlerbeği olan Sarhoş Ahmed Paşa bir miktar asker ile Hatvan Kalesi’ni muhafaza için gönderilmiştir. Budin’e on saat uzaklıkta olan Hatvan Kalesi yakınlarında düşman askeri hayvanlarına ot temini için bulunmaktaydı. Buna engel olmak için Ahmed Paşa düzenli olarak Hatvan Kalesi tarafına gidip burada düşman askerine engel olamaya çalışıyordu. Bu kaleden Peşte üzerine zahire tedariki için yola çıkan Ahmed Paşa burada düşman askerinin metrise girdiğini görmüş ve geri kaçmaya fırsat bulamadan düşman askerince katledilmişlerdir. Olaya şahit olan Budun muhafazı İbrahim Paşa derhal asker sevinde bulunmuş ve zahireyi kurtarmıştır. Düşman askerinin bu küçük birlik karşısında bile tutnamadığı görülünce Budin üzerinden hücum kalkılmış ve yapılan muhârebede düşman askeri yenilgiye uğrayıp kaçmıştır. Sarhoş Ahmed Paşa’nın Hatvan Kalesi’ne muhafız nasb edilmesi Zeyl-i Fezleke’de de benzer bir şekilde “*Bu hinde Eğre Beğlerbeğisi Boşnak Sarhoş Ahmed Paşa bir mikdâr serhad ‘askeriyle Budun Kal’âsı’ndan on sâ’at ba’îd Hatvan Kal’âsı muhâfazasına me’mûr olmağın, melâ’in ü hâsirînin niçe def’a ol câniblere varan gerek otlukcı ve gerek zahîrecisin ve imdâdlarına gelen ‘askerin katl ü esîr itmekle ta’cîz itmiş idi.*” (Türkal, 2012: 964-966) ifadeleri ile verilmiştir. Zeyl-i Fezleke’de yazmamızdan farklı olarak Ahmed Paşa’nın Eğri Beğlerbeği olduğuna değinilmiştir. Aynı zamanda bu vakâada verilen ve rakamlar Vekâyi-i Viyana ile farklılık göstermemektedir.

Hatvan Kalesi batısında bunlar yaşanırken düşman askeri Budin’i almak için yeni akıncı birlikler göndermeye devam etmiştir. Müellifin ifadesi ile Budin altında sayısı kıyaslanamaz kadar Nemçe askeri toplanmıştır. Bu asker yanlarında dört yüzün üzerinde merdiven getirmişlerdir. Budin’i almak için bu kadar büyük hazırlık içine giren düşman askeri son bir saldırı öncesi Budin muhafızı İbrahim Paşa’ya bir name göndermiş ve bu namesinde, Budin’in teslim edilmesi halinde Söçek Kalesi’nin affedileceğini aynı zamanda kale içerisinde olanların Söçek’e gönderileceği sözünü vermiştir. Budin Kalesi’ne gelen elçi namesinde;

“*Sen ki Budun zâbıtı İbrahim Paşa’sın ve sizler ki Budun ağalarısız ki dininiz gayretinde can ve başınız feda idüp bu ânâ değin merdâne ceng ü cidâller eylemişsiz hizmetinizde bir vechile kusurunuz olmayup Pâdişâhınız en’âm [ve] ihsanına mazhâr olmuşsuz, imdi gerekdir ki ba’del yevm Budun Kal’asın bize teslim idesiz biz dahi dinimiz hükmü ve muktezası üzre Söçek’i avf idüp emin ve salimin sizi dâr-ı İslâm’a irsâl idelim. Yok dırseniz dâpb-ı dest ile alup cümlelerinizi kılıçdan geçirmem emr-i mukarrerdir.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 33b sr. 1-5, 6-7) diye ifade etmiş ve bu nâmeyi okuyan İbrahim Paşa; “*elinden geleni ardına itmesin*” (Vekâyi-i Viyana vr. 33b sr. 7) diye cevap göndermiştir.

Aynı mektup Zeyl-i Fezeleke’de;

“*Sen ki, muhâfız-ı kal’â İbrâhîm Paşa, efendine hizmet ise ancak olur ve ihtiyâr ve umûr-dâde ve bâhâdır ve tedbîr ü tedârûke kâdir ve nâmlu ve sen gibi bir kulu dahi devletine bu denlü hizmeti sebkat itmemiştir. Yüz gün oluyor, bir alay mecbûr tâ’ifeyi yetişür kırdırdın. İşte kal’ânın dört dîvârından eser kalmadı ve sizler ki, kolağaları ve kal’â zâbitleri ve memleket paşaları, siz dîn gayretinden cân u başınızı fedâ idüp merdâneve vü dilrâne cengler eyleyüp, pâdişâhınız katında yüzünüz ak olup, hizmetinde kusûrunuz kalmadı ve du’â-yı iltifâtına mazhar oldınız. Ba’de’l-yevm bu kal’âdan size hayır yok. Görüyorsunuz cân u baş ve ehl ü iyâl ve emvâl ü erzâkınız gerek ise bize kal’âyı teslîm idüp, dînimizin hükmü ve merhametlü çasarımızın lûtf u keremleri üzre cürmünüzü avf eyleyüp, gerek araba ve gerek sefîne tedârük olunmuşdur. Emîn ü sâlim dilediğiniz mahalle îsâl idelim ve illâ son peşimanlık fâ’ide itmez, darb-ı dest ile aldığımızda sagır u kebîrinizi bi’l-cümle kılıçdan geçürürüm*” (Türkal, 2012: 961) şeklinde verilmiştir.

Vekâyi-i Viyana müellifi tarafından, düşman askerinin konuşmaları aktarılırken “*Ol vakit kâfir elinde esir olup sonra halâs olan ümmet-i Muhammed’den nakl olunur ki;*” (Vekâyi-i Viyana vr. 33b sr. 11-13) şeklinde bir ifade kullanmıştır. Fakat bu olaylar Zeyl-i Fezeleke’de benzer bir şekilde anlatılmasına rağmen Silahdar Ağa, aynı ifadeyi kullanmamıştır. Bu benzer anlatımlar alt kısımda aynen verilmiştir.

“İbrahim Paşa'nın cevabın elçi ol mel'ûna tebliğ eylediğinde mel'ûn-i mezbûr gazâba gelüp Budun Kal'asın'ın dört köşesinde Müslümanın birer Tanrı hânesi dahi olursa darb-ı dest ile alurum, Budun'u alurum deyü niçe laflar eyledi. Ve irtesi gün Frengi kulesi tarafından vakti asırda kendü 'asker-i ile ve akabince sa'îr küffâr kal'aya yürüyüş eylediler.” (Vekâyi-i Viyana vr. 34a-34b sr. 13-15,1-3)

“İlçi varup söyledikde mel'ûn gazaba gelüp, “Budun kal'âsının dört köşesinde Müslimânlar'ın birer Tanrı hânesi olur ise de, darb-ı dest ile alup cümlesi yıkarım” deyüp, Lât u Menât'ına yemin eyledi ve on bini helâk olur ise, on bini kal'âya girüp zapt ider zu'mıyla yigirmi bin ve bir rivâyetde otuz bin serdengeçdi yazup ve irtesi mâh-ı Şevvâl'in yigirmi dördüncü Çehâr-şenbih gün, vakt-i zuhrda herkes râhatda iken mukaddem kendü 'askerin ve akabince Nemçe leşkerin yürüdüp ve kal'âdan atılan top u tûfenge bakmayup, handaklara doldular ve top ile açtıkları Frengî kulesinin gediğine hücum idüp, şaranpolarına sarıldılar ve dört neferi içerüye girüp kesdiler ve şaranpolara sarılanların ellerin ve kolların kesmedikçe kurtaramadılar ve kal'ânın burc u bârûsuna ve çatma ve dolma toprak üstüne tırmaşarak çıkup içerüye atılmak sadedinde iken, ol mahallde Budun yeniçeri ve gönüllü ve hisâr ehlerinden cem'-i kalîl düşmen-i dîni karşılayup, sâ'ir-i “asker-i mansûreye haber olunca, kâfir ile dest-i giribân olarak bir mertebe ceng ü savaş ve neberd [ü] perhâş oldu ki, tâ'bîr ü tahrîr mümkün değildir.” (Türkal, 2012: 962)

“Allah-u ekber ol kıyasa gelmez düşman bir uğurdan hücum idüp kâfirlerin hây-i huyundan ve top ve tûfeng sadasından akıllar çaki olmak mertebesine vardı. Niçe kerre kâfirler çatmalar üzerine çıkup kal'a içine atlamak kasdında iken guzât-ı müslimin kılıç isürüp çatmalar üzerine çıkan kâfirleri pâre pâre iderlerdi. Amma kâfirler cümle serhoş olmağla kırılmaktan hâvf itmeyüp ikindi vaktinden akşama değin hücumdan feragât itmediler. Guzât-ı mücahidin kal'adan bunca top ve tûfeng ve el kumbarası ve taş ve ağaç ve enva'i ceng aletleri kâfirlerin izdihâmına havâle eylediler. Akşam olup vakit irişmedikçe feragât itmediler. Akşam oldukda feragât idüp

bi tâkât olup cengten feragât eyleyüp muhârebe olan mahall kâfirler leşiyle mâlâmâl oldu.” (Vekâyi-i Viyana vr. 34a sr. 10-14)

“Ve Budun gönüllülerinden on iki nefer bölükbaşı zümre-i şühedâya mülhak oldu ve gürûh-ı küffâr-ı murdâr-ı nâ-pâkdan dahi katı vâfiri üftâde-i zîr-i hâk oldu. Gıtdikçe âteş-i ceng işti’âl bulup, düşmen-i dînden sûret-i galebe nümâyân olduğundan muhâfiz-ı kal’â Vezîr İbrâhîm Paşa haberdâr olmağın, derûn-i hisârda olan guzât-ı mansûrenin gedikbaşına varup imdâda irişmelerine dellâl nidâ itirdi. Cemm-i gafîr ve cem’-i kesîr ol mahalle akup gönül birliğıyle gülbâng çeküp, Allâhu Ekber düşmen-i dîni bir mertebe alaf-ı şemşîr eylediler ki, vasf olunmaz. Hay u huydan velvele ve top u tüfengden zehreler çâk olup ve ale'l-husûs gaziyân-ı İslâm el humbara ve sengi ve saraylıktan Siyâvuş Paşa kemânkeşleri okları öyle yağdırdılar ki, hisâba gelmez.” (Türkal, 2012: 962)

“Allah sûbhâneh-u ve Te’âlâ hazretleri ümmet-i Muhammed’e fırsat ve rahmet virüp kâfirler nedâmet yerle ‘âvdet eylediler. Ve yine birkaç eyyâm-ı mûrûrundan sonra kal’a divarı altına lağam idüp almak kasdında iken guzât-ı müslimin taşra çıkup ol lağımı kâfirlerden kurtarmak sa’adetinde iken melâ’in-i hâsirîn metrislerden sıçrayup guzât-ı mücahidin üzerine hücum eylediler. Gaziler dahi gülbâng-i Muhammedi çeküp ve kâfirler üzerine uğrayup kâfirler metrislere varunca sürdiler. Kâfirler her taraftan gâlebe idüp guzât-ı müslimin yine gerüye sürdüler. Bu minvâl üzre kâh gaziler sürüp ve kâh kâfirler gazileri sürüp dört sâ’at mikdarı ceng-i ‘azim idüp amma ol kıyas gelmez kâfirler her koldan yetişüp gâlebe ittükleri guzât-ı mücahidin cenglerden feragât eylediler. Ve kâfirler dahi ‘âvdet ettiklerinde gaziler zikr olunan lağımı zapt idüp içinde olan barutu çıkarup kal’aya götürdiler. Ol lağımı kazdıkları yerde bir zîr-i zemin zûhûr itmekle iki yüz kileden mütecâviz barut komuşlar idi. Cümlesin guzât-ı müslimin kal’aya getirüp Budun Kal’ası muhasara olduğu halde gazât-ı mücahidin melâ’in-i hâsirîn ile bir an harbi kut’âlden men’ değiller idi. Amma bu mertebe ceng u ‘âzim vâki’ olan olmuş değil idi. Kâfirler günbegün bitâkât olup kimi top ve tüfeng harbinden ve kimi dahi envâ-i emraza mübtela olup hergün niçe bin kâfir mürd olmakdan hali değiller idi.” (Vekâyi-i Viyana vr. 34b-35a sr. 13-15,1-11)

Budin altında süren bu mücadeleler sonrasında düşman askeri bitap düşmüş erzakları bitmiş hatta muhârebe uzadığı için üzerlerinde ki elbiseler bile çürümüştür. Kendileri ve hayvanları açlıktan kırılmaya başlamıştır. Öyle ki kendi karınlarını ve hayvanlarını ağaç yaprakları ile doyurmaya başlamışlardır. Zamanla geri çekilmeye başlayan düşman askeri eşyalarını götürecek kadar güçleri olmadığı için tüm erzaklarını muhârebe yerinde bırakmışlardır. Vekâyi-i Viyana müellifi; *“Kalkup gittiklerinde üç yüzden mütecâviz gemiler dahi bırakup götürmeğe iktidarları olmadı. Kırk adet gemi cephaneye müte ‘âllik olan eşyalar ile dolu idi. Ve yigirmi adet gemisi yalnız kurşun danesi ile dolu idi. Sa ‘îr gemiler kimi boş ve kimi dahi kâfirlere mahsûs olan eşyalar ile dolu idi. Ve ol nüzûl ittükleri yerlerde nehr-i Tuna civarlarında fiçılar ile kalan barut ve külçeler ile kalan kurşun ve top güllesi ve çeri ve çavuşun ve dalyan tüfengler kıyas gelmezdi. Hatta guzât-ı mücahidin ol kıyas gelmez eşyaları kal‘aya taşımaktan ‘âciz gelmişler idi.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 35a-35b sr. 14-15, 1-9) ifadeleri bu eşyanın ne kadar fazla olduğunu mübalağalı bir dille anlatmıştır. Kaçan düşman askerinden kalan mühimmat ve erzakın çokluğu Zeyl-i Fezleke’de de benzer bir şekilde; *“Ekser bırakduğı bâr u bengâh hayme-i hargâh beş bin kazma ve beş bin kürek ve muskotor didikleri kırk bin [İ]talyan tüfengi ve otuz bin yuvarlak ve on beş bin kallâvî zırh ve seksan aded kebîr kazan humbarası yurd yerinde kalup ve kırk gemi cebehâne ve yigirmi gemi humbara ve kurşun ve üç yüz kıt‘a boş sefinelerin getürmeğe kudretleri olmayup, zapt ve Budun kal‘ası cebehânesine isâl ve eyyâm-ı muhâsarada sarf olunan cebehânedan ziyâde idüğün Vezîr İbrâhîm Paşa haber viridi.”* (Türkal, 2012: 964) ifadeleri ile verilmiştir.

Budin’in muhasarası için her iki eserde farklı rakamlar verilmiştir. Vekâyi-i Viyana’da; *“Ol vakit melâ‘în ve hâsirîn Budun’i yüz on sekiz gün muhasara itmişler idi.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 35b-36a sr. 13-15) denilmesine rağmen bu rakamlar Zeyl-i Fezleke’de; *“Budun Kal‘âsı’nın yüz on üç gün muhâsarasında mahsûr-ı Müslimîn’in ne metebe çekdikleri kaht ü galâları ve şiddet ve cû‘ları du‘âya sezâ olmağın teberrüken tahrîri l‘âzim geldi.”* (Türkal, 2012: 977) denilerek 113 gün ifadesi kullanılmıştır.

Budin Kalesi’nin böyle cengâverce mudafaa edilmesi padişah IV. Mehmed’i mutlu etmiş ve kalede bulunan askere ihsanda bulunmuştur. Kale muhafızı olan Şeytan İbrahim Paşa’nın isminde artık *“Şeytan”* değil, *“Melek”* diye anılmasını; *“İbrahim Paşa dahi bunca in‘âm ihsanları oldukdan sonra lakabı Şeytan iken Melek olsun.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 36a sr. 4-8) ifadeleri emretmiştir. Padişah’ın bu isteği Zeyl-i Fezleke’de *“Ve ba‘de‘l-yevm Şeytan*

lakabı ref' ve Melek lakabıyla mulakkab olmak üzre tenbîh-i hümâyûn buyuruldu." (Türkal, 2012: 978) şeklinde verilmiştir.

Düşman askerinin Budin muhasarasından çekilmesi ile Vezir-i azam Kara İbrahim Paşa, Anadolu'dan ve Osmanlı tebaasında olan memleketlerden asker toplamaya başlamıştır. Toplanan kırk bin civarı kul askerinin başına Melek İbrahim Paşa serasker nasb edilerek Budin'e gönderilmiştir. Fakat İbrahim Paşa yol üzerinde iken haberciler gelip Uyvar Kalesi'nin muhasara edildiğini haber vermişlerdir. Bunun üzerine İbrahim Paşa yolunu Uyvar'a çevirmek istemiş fakat yapılan istişarede bazı kişiler Uyvar'ın, Tuna nehri ötesinde olduğu ve askerinin ol tarafa varmasının zor olduğunu söylemişlerdir. İbrahim Paşa ise askeri Estergon Kalesi üzerine harekete geçirmiştir.

Osmanlı askeri hareketin ikinci gününde Estergon Kalesi'ni muhasara etmiştir. Estergon'un muhasara edildiğini duyan düşman askeri bir miktar askerini Uyvar altında bırakıp ordunun büyük kısmı ile bu kale üzerine harekete geçmiştir. İbrahim Paşa, düşman ordusunun Estergon üzerine harekete geçtiğini haber alınca muhasarayı kaldırmış ve askerini Budin Kalesi'ne geri çekmek istemiştir. Osmanlı askeri daha bir saatlik yol gitmiş iken bir dağ altında bataklık bir araziye denk gelmişler ve burada çadırlarını kurup kışlamışlardır. Bu sırada düşman askeri gelip bataklığın karşı tarafına varmıştır. Batağı geçebilenler üç dört gün gece gündüz muhârebe etmişler ve düşman askeri dördüncü gece geri çekilmeye başlamıştır. Osmanlı askeri düşmanı takip için yola çıkmış fakat bir miktar askeri batağı geçemediği için ordu ikiye bölünmüş ve ordu düzeni bozulmuştur. Düşman askerleri dumanlı bir günde Osmanlı askeri üzerine hareket etmişler ve on beş bin asker ile seksen bin Osmanlı askerini geri püskürtmeyi başarmışlardır. Bozguna uğrayan Osmanlı ordusu tekrar Budin Kalesi'ne dönmüştür.

Bu olaylar her iki eserde de benzer ifadeler ile anlatılmıştır. Anlatılan bu olay üzerinden aşağıda verdiğimiz alıntılar ile bir kıyaslama yapılabilir. Olayların benzer bir şekilde anlatılmasının yanısıra cümle yapıları da her iki eserde yakınlık göstermektedir.

"Ve Budun'dan Uyvar imdâdına varmak tedarikinde iken ol diyar ahvâline muttali' kimesneler men' idiüp, Uyvar Kal'ası nehr-i Tuna'nın karşı yakasında vaki' olmağla ve bir niçe yerlerden yaylalar aşmak dahi iktizâ itmekle ol tarafa varmağa rıza virmediler. Hatta Budun'i 'uleması cem' olup Uyvar Kal'ası'nda muhasara olunan ümmet-i Muhammed'e imdâda varmak

farz-ı ‘âyn olmuşdır deyü cevap itmişler iken nehr-i Tuna’yi geçüp zikr olan yaylaları aşmak emr-i ‘asir olmağla ol tarafa varmakdan feragât eylediler. Ve muşâvere olunup Estergon Kal’asın muhasara itmek ittifak eylediler. Ve bâ‘de’el muşâvere cümlelerin re’y ve ittifakı ile Budun’dan kalkup Üstürgon Kal’asın üzerine revâne oldılar. İkinci günde gelüp muhasara eylediler. Ve bu tarafda Uyvar Kal’asın muhasara iden kâfirler Estergon Kal’asın muhasara olduğın istima’ eyledkde nisfî Uyvar Kal’asın altında metrisde kalup ve nisfî ‘asker-i İslâm üzerine revâne oldılar.” (Vekâyi-i Viyana vr. 36b-37a sr. 6-15,1)

“Uyvar imdâdına gitmek üzre iken ba’zı münâfiklar idlâl idüp, “Uyvar Kal’âsı Tuna aşırı bir memleketdir yollarında su’ûbet emr-i mukarrer ve niçe yerlerinde yaylalar aşılmak iktizâ ider” deyü, men’ eylediler ve Budun ulemâsı gelüp, “Sultânım Uyvar imdâdına varmanız farz-ı ayn olmuşdur” deyü, yalvardılar ısgâ itmeyüp a’yân-ı ‘asker ile müşâvere idüp,” Usturgon Kal’âsı muhâsara olunur ise be-herhal düşmen-i dîn Uyvar muhâsarasında ferâgat ve Usturgon imdâdına şitâb u azîmet ider, biz de inşâ’allâhu ta’âlâ anlar gelince kal’âyı aluruz” didiler ve Usturgon Kal’âsı muhâsarasın ma’kûl gördiler ve bi’l-ittifâk mâh-ı Şa’bân’ın yigirmi tokuzuncı günü Budun altından kalkup ikinci menzilde Usturgon altına varup, irtesi mâh-ı Ramazân’ın gurreti gün Usturgon Kal’âsın muhâsara eylediklerini düşmen-i dîn haber almağın, nisf ‘askerin Uyvar altında metrisde alıkoyup ve nisf ‘askeriyle kalkup ‘asker-i İslâm üzerine yürüdiler.” (Türkal, 2012: 1007-1008)

Hatvan Kalesi’nden on saat yürüyerek Uyvar’a gelen Nemçe askeri, Estergon Kalesi’ni almak maksadıyla Tuna Nehri yakınlarına gelmiş iken Osmanlı casusları tarafından farkedilmiş ve derhal İbrahim Paşa’ya haber ulaştırılmıştır. Geri dönüş hazırlığında olan İbrahim Paşa bu haberi alınca dönmekten vazgeçip bir dağ yamacında siper almıştır. O günün sabahında düşman askeri, İbrahim Paşa’nın birliğine yaklaşmış fakat her iki ordu arasında bir bataklık olduğu için geçmeye cesaret edememişlerdir. Düşman ordusu bataklığın bir tarafında üç gün kadar bekledikten sonra geri çekilmeye başlamıştır. Düşmanın çekildiğini gören Osmanlı askeri arkalarından gitmiş fakat bir birlik halinde batağı geçmek mümkün olmadığı için ordu dağılmıştır. Bunu fırsat bilen düşman ordusu toparla yaptığı amansız

saldılar ile dağınık Osmanlı askerini yenilgiye uğratmıştır. Düşman askerinin firârını ve Osmanlı askerinin yenilgisi Vekâyi-i Viyana müellifi tarafından;

“Akıbeti melâ’in-i hâsirîn hile idüp bir gece nısfı alayları firâr eylediler. ‘Asker-i İslâm dahi kâfirleri kaçtı deyü ol gece zikr olan batağı geçüp ve kâfirlere yetişelüm deyü ilerüde olan ‘asker gerüde olan ‘askere katlanmayup ol vechile kâfirler ardınca revâne eylediler. Melâ’in-i hâsirîn bir mahallde pusuya girüp ve topların kurup cenge hazır ve amâde olmuşlar bu tarafda ‘asker-i İslâm zikr ittiğimiz minvâl üzre birbirine katlanmayup kâfirleri kaçurmaya lüm deyü bir perâkende ve perişân gelüp kâfirler üzerine uğradılar. Bi emri’llâh-i Te’âlâ ‘asker-i İslâm üzerine havadan bir siyah duman inüp is içinde kaldılar. Melâ’in-i hâsirîn dahi ol halde top tüfeng havale idüp ‘asker-i İslâm ı geriye döndürdiler. Ol sâ’at ol duman dahi kayboldu. Melâ’in-i hâsirîn, ‘asker-i İslâm’ı kovamağa heves itmeyüp mükabil oldukları mahallden havale olduğu mahalle değin aheste aheste gelüp cümle barutgâhı zapt eylediler. Sâ’ir topları ‘asker-i İslâm gayret idüp selâmete çıkardılar. Zikr olunan inhizâmdan melâ’in-i hâsirîn ‘asker-i İslâm’ın cemi’an barutgâhların alup kabz eylediler.” (Vekâyi-i Viyana vr. 37b-38a sr. 6-15,1-7) şeklinde verilmiştir.

Bu olaylar sonrasında Osmanlı askeri çok kayıp vermemiştir. Yenilgiye sebep olan ise Osmanlı askerinin bataklık sebebi ile dağılması ve Vekâyi-i Viyana müellifinin; *“Bi emrillâh-i Te’âlâ ‘asker-i İslâm üzerine havadan bir siyah duman inüp is içinde kaldılar.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 37b) şeklinde ifade ettiği gibi duman içerisinde kalınmasıdır. Zaten düşman askeri *“Ol vakit ‘asker-i İslâm’ı münhezim iden ancak on beş bin kâfir idi.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 38a sr. 3) sayısından anlaşıldığı üzere Osmanlı askerini mağlup edecek kadar fazla değildir. Her iki eserde de düşman askeri sayısı aynı verilmiş fakat Osmanlı askerinin sayısı çalışmamızda verilmemiştir. Zeyl-i Fezleke’de ise *“Gelen kâfir ‘askeri on beş bin ve İslâm ‘askeri seksan bin olduğundan halka hayret el virüp ta’accübde kaldılar”* (Türkal, 2012: 1008) ifadeleri ile Osmanlı askerinin 80 bin kişi olduğu anlaşılmaktadır. Aynı bataklıktan ve düşman askerinin üç gün kadar bataklığın bir tarafında beklediğinden Zeyl-i Fezleke’de söz edilmiş fakat Osmanlı askerinin yenilmesine sebep olan dumandan bahsedilmemiştir.

Düşman tarafından yenilgiye uğratılan Osmanlı askeri Budin'e geri dönmüştür. Budin'e gelen asker Novigrad Kalesi üzerine hareket etmiş ve kaleyi yakmıştır. Bu olay çalışmamızda ve Zeyl-i Fezleke'de benzer bir şekilde verilmiştir.

“Gelüp dâhil olduklarında serasker olan İbrahim Paşa, Nevgrad Kal'asın üç dört bin asker gönderüp âhalilerin ve topların ihraç idüp kal'a-i mezbûri hedm eylediler. Zikr olan Nevgrad Kal'ası bir tepe üzerinde olup metânetde la-nâzır kal'a idi. Lâkin ol fırsatda ve düşmanı âhz ider mulâhazasıyla hedm olundu.” (Vekâyi-i Viyana vr. 38a sr. 4-10)

“Novigrad kal'asına üç bin âdem gönderüp top ve mühimmât-ı cebehâne ve ahâlîsin çıkarup kal'âyı hedm itdirdi.” (Türkal, 2012: 1009)

Çalışmamızda “Nevgrad” olarak verilen kale ismi Zeyl-i Fezleke'de “Novigrad” olarak verilmiş ve “üç dört bin asker” ifadesiyle verilen asker sayısında “üç bin âdem” şeklinde net olarak verilmiştir.

Bu tarafata Uyvar Kalesi muhasarasını devam ettiren düşman askeri hendek suyu ortasında olan kalenin duvarlarını yıkıp surlara ulaşmak için hendek üzerine köprüler yaparak muhârebeye girişmişlerdir. Kale içerisinde bulunan askerin açlıktan harbe mecali kalmamış ve kaleyi teslim ederek Kanlı Tabya denilen mekâna doğru çekilmişlerdir. Burada da bir süre muhârebe ettikten sonra Osmanlı askerinin tamamı şehid olmuştur. Bu olay çalışmamızda ve Zeyl-i Fezleke'de yakın ifadeler ile verilmiştir. Vekâyi-i Viyana olayları *“Uyvar Kal'âsın hendeği vasi' o suyla mâlâmal olmakla kâfir yürüyüş itmekle çare idemeyüp akil almaz hendek suyu üzerinde ol rihne olan yerlere doğru cisrler yapup kal'âya yürüyüş eylediler.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 38a-38b sr. 13-15,1-7) şeklinde anlatırken Zeyl-i Fezleke'de *“Ve Uyvar Kal'âsın dahi düşmen-i dîn bî-pervâ döğüp, cânib-i garbîsinde olan iki tabyasın top ile yıkup ol mahalle handak üzre köprüler yapup, sene-i mezbûre Ramazânı şerîfin yigirmi birinci gün ki, eyyâm-ı muhâsaranın kırk dördüncü gün idi kal'âya yürüyüş eyledi.”* (Türkal, 2012: 1009) ifadeleri ile olayın tarihi de verilmiştir.

1094 senesinde Estergon Kalesi'nin düşman eline geçmesi ile Uyvar Kalesi'nin Osmanlı'ya yolları kapanmıştır. Bunun üzerine Uyvar Kalesi zayıf duruma düşmüş ve düşman askeri tarafından 1096 senesinde işgal edilince müellifin ifadesiyle *“Ol vakit Uyvar*

Kal'âsında bulunan ümmet-i Muhammed'e açlık za'afından şol mertebe kâr itmişler idi ki, muhasara oldukları halde top kullanmaya iktidarları yok idi.” (Vekâyi-i Viyana vr. 38a) kale içinde kıtlık hâsıl olmuştur. Buna rağmen Uyvar Kalesi, düşmana karşı kırk dört gün dayanabilmiştir. Yirmi iki yıl Osmanlı elinde bulunan bu kale muhasarasının kırk dördüncü gününde düşmüş ve kale içinde ki askerinin tamamı şehid edilmiştir.

Çalışmamızda ve Zeyl-i Fezleke’de kalenin meşhur bir kale olduğunu ifade eden, *“Diyar-ı Engürüs’de metanette meşhûr olan kal’âların biri dahi Uyvar Kal’âsı’dır.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 39a sr. 3) ve *“Egerçi diyâr-ı Engürüs’de bundan metîn kal’â olmaduğu cumhûr-ı mülûk beyninde meşhûr idi.”* (Türkal, 2012: 1009) benzer cümleler bulunmaktadır. Fakat Vekâyi-i Viyana’da verilen *“Mukeddemâ, Sultan Mehmed bin İbrahim Han Hazretleri’nin zemân-ı sa’âdetlerinde bin yetmiş dört senesinde vüzerâdan Köprülüzâde Ahmed Paşa’nın yüzünden feth ve teshîri müyesser olmuştu. Ol vakitte dahi bir fırsat ile feth olunup yigirmi iki sene ehl-i İslâm elinde olup emr-i hâk ile bin doksan altı senesinde remazân-ı şerifin yigirmi birinci gününde yine ‘adüvvü dinin yed’ine dâhil oldu. Ol vakit vüzerâdan Hocazâde Hasan Paşa içinde muhafiz bulunup şehid oldu.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 39a-39b sr. 3-15,1-6) kalenin daha önce fethi ve düşman eline geçiş tarihi Zeyl-i Fezleke’de yer almamaktadır.

Tüm bu olayların olacağına üç ay öncesinden bilindiği de her iki eserde zikredilmiştir. Vekâyi-i Viyana’da *“Uyvar Kal’âsı’nda ol vakit mevcûd bulunan ümmet-i Muhammed zikr ittiğimiz Kanlu Tabya’da maktûl olacakları "bi emr-illâhi Te’âlâ" üç ayı mukâddim kendülere işaret olunmuş idi.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 38a sr. 10) verilen olay Zeyl-i Fezleke’de *“...ve hattâ kal’â altından gideceğin ve en son mahsûr-ı Müslimîn cenk iderek, kanlu tabyaya dolup düşmen-i din elinde hakâret ile katl olunacakların üç ay mukaddem kendülere işâret olmuş”* (Türkal, 2012: 1009) ifadeleriyle benzer bir şekilde verilmiştir.

Çalışmamızda ve Zeyl-i Fezleke’de yer alan bu bölüm her iki eserinde birbiriyle olan benzerliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Her iki eserde de olayların akışı ve cümle yapısı çok yakındır. Bunu aşağıda verdiğimiz cümlelerden anlamak mümkündür. Vekâyi-i Viyana’da verilen;

“Ol esnada Uyvar Kal’ası’nda mucâveret târikiyle bir divâne kimesne bulunup ve Nemçe keferesinin alet-i hallerine müte’âllik olan korbaroda dimekle ma’ruf olan şiş ile bir güne varup ol zikr ittiğimiz Kanlu Tabya’da güya ceng ider şeklinde her tarafına segirdüp ol tabyada olan top sepetlerine elinde olan şişler ile dürtüp feryâd-ı figân idüp nısf sâ’at kadar iş bu işaret eyledi. Ve andan sonra kal’a kapusundan taşra çıkup ne bedîd oldı. Ol vakit kâfirler Uyvar Kal’asının âhz eylediklerinde mevcûd bulunan ümmet-i Muhammed’i zikr olan tabyada ol divanenin işareti üzre şişler ile düрте düрте cümlesini ol minvâl üzre katl eylediler”. (Vekâyi-i Viyana vr. 39b-40a sr. 13-15,1-7) bu olay Zeyli-i Fezleke’de;

“Şöyle ki, ol esnâlarda mucâveret tarikiyle kal’âda bir meczûb-ı İlâhî bulunup, bir gün Nemçe âlâtından eline korberoda tâ’bîr olunur bir şiş alup ve kanlu tabyaya varup ceng ider şeklinde öteye berüye seyirdüp, feryâd u figân idüp sağına ve soluna şişi salup ve top sepetlerine durunup, yarım sâ’atden sonra kal’âdan çıkup nâ-bedîd olur. Vâki’a düşmen-i dîn kal’âya müstevlî oldukda Kanlu tabyaya sıkışan ümmet-i Muhammed’i şişler ile düрте düрте helâk itdiler.” (Türkal, 2012: 1009) şeklinde verilmiştir.

Estergon Kalesi’nde hezimete uğrayan düşman, Uyvar Kalesi’ni ele geçirdikten sonra on bin kadar askerini Huş Kalesi’ne göndermiş ve kale zaptedilerek yakılmıştır. Huş Kalesi efradı bir camiye kapanıp bir müddet çarpıştıktan sonra esir edilmişlerdir. Kale efradının camiye sığınması ve kaleyi zapt eden düşman askeri sayısı her iki eserde de aynen verilmiştir. Çalışmamızda “Uyvar Kal’ası dahi ahz olunduktan sonra on bin kadar kâfirler varup Eğri muzâfâtından olan Huş Palangası’n ihrâk-ı binnâr eylediler. Ahâlileri bir cami’e kaçup kapanup biraz cenk ü cidâlden sonra emân ile çıkup evlad-ı eşyaları ile esir oldılar.” (Vekâyi-i Viyana vr. 40b sr. 14-15) denilerek ve Zeyli-i Fezleke’de “Bundan sonra on bin kâfir ayrılıp, Eğre muzâfâtından Huş Palankasının varup yakdılar ve ahâlisi câmi’-i şerîfe kapanup cenk eylediler.” (Türkal, 2012: 1009) ifaderiyle anlatılmıştır.

Huş Kalesi’ni alan düşman askeri buradan hareketle Sonluk Kalesi’ne varmıştır. Kale halkı ise düşmanın geldiğini haber alınca kaleyi boşaltıp kaçmışlardır. Boş bırakılan kale düşman askerince zapt edilmiştir. Tise nehrine doğru kaçan ahali ise köprüyü yıkmayı ihmal

etmiş ve arkadan yetişen düşman askeri tarafından çoğunluğu katledilmiştir. Birgün öncesinde kaçan kişiler selâmete uğramıştır. Bunlar içerisinde kale muhafızı olan Osman Paşa, kaçtığı için padişahın emri ile katledilmiştir. Bu olay her iki eserde benzer şekilde verilmiştir.

“Bâ‘zıları bir gün mukâddem firâr itmişler idi. Anlar selâmete dâhil oldılar ve Sonluk muhafızı olan Osman Paşa dahi mukâddem firâr itmiş idi. Selâmete dâhil oldukda, kanun-ı Padişâhî üzre katl olundu.” (Vekâyi-i Viyana vr. 39b-40a sr. 14-15,1-11)

“Kendülerin esîr ve eşyâların yağma eylediler ve ancak bir gün mukaddem firâr idenler selâmete çıkdılar ve kal‘â-i mezbûre muhafazasında olan Seydîzâde Kethudâsı Osman Paşa Temeşvar'a geldükde katl olundu.” (Türkal, 2012: 1009-1010)

Sonluk Kalesi’ni ele geçiren düşman askeri Hatvan Kalesi’ne ulaşmış ve kaleyi muhasara etmiştir. Kale muhafızı olan Küçük Ali Bey canla başla bir mücadele verip düşmanın kaleyi zaptına izin vermemiştir. Düşman askeri kaleyi aman ile talep etmesine rağmen Küçük Ali Paşa kaleyi mudafaa etmeyi sürdürmüştür. Kale önünde yapılan muhârebede Osmanlı askeri, düşman ordusunu mağlup etmiş ve komutanlarını öldürmüştür. Çalışmamızda *“Hatvan beği olan, Küçük Ali Beğ”* . (Vekâyi-i Viyana vr. 40a- sr. 11) diye verilen kale muhafızı Zeyl-i Fezleke’de *“Mîr-livâsı Küçük Ahmed Beğ”* (Türkal, 2012: 1010) olarak verilmiştir. Bu olayda anlatılanlar her iki eserde cümle yapısı farklı olmakla olaylar aynen verilmiştir.

Sonluk Kalesi’nde başarılı olamayan düşman askeri, muhasarayı kaldırıp Erat Kalesi üzerine harekete geçmiş ve kaleyi zaptettikten sonra ahalilerini esir almıştır. Kale muhadafasında bulunan Rumeli Beylerbeği İsmail Paşa ise kaleden kaçarak esir olmaktan kurtulmuştur. Düşman askeri ise buradan hareketle Segedin Kalesi’ne varmış kale muhasara edildikten kısa bir süre sonra Osmanlı askerince aman ile teslim edilmiştir. Segedin Kalesi teslim olmadan önce Mısır kolu tarafından son ana kadar savunulmuş ve bu olay her iki eserde zikredilmiştir. Çalışmamızda *“Mısır kolu kal‘â-i mezbûrun muhafazasında bulunmakla zafer bulmayup feragât eylediler.* (Vekâyi-i Viyana vr. 40b sr. 10-11) ifadeleri

ile verilen olay Zeyl-i Fezleke'de; “Mısır ‘askeri muhâfazasında bulunmağla zafer bulamayup, ağızları dadın virüp girüye firâr eylediler.” (Türkal, 2012: 1011) şeklinde sunulmuştur.

Estergon Kalesi garbında bulunan bu kalelerin düşman eline geçmesinde Budin muhafızı olan Melek İbrahim Paşa suçlu bulunmuş ve kanun üzere katledilmiştir. Bu sırada Vezir-i azam olan Kara İbrahim Paşa da görevinden azledilmiş ve yerine Süleyman Paşa Vezir-i azam nasbolunmuştur. Vekâyi-i Viyana'da müellif, Süleyman Paşa'nın vezir olmasında müneccimlerin rolünün olduğunu ifade etmiştir. Çalışmamızda; “*Ol vakit Süleyman Paşa'nın Vezîr-i â'zam olmasına kendü ismi sebep oldı. Müneccimlerin kavli ol idi ki bir ismin evvelki harfi 'SİN' olar. Ol isimle tesmiye olan kimesne düşman üzerine galip olup feth ü gâret itmek yönünden müyesser olup ve müneccimlerin sözleriyle Süleyman Paşa'yı Vezîr-i â'zam nasb eylediler.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 41b sr. 5-9) şeklinde verilen ayrıntıya Zeyl-i Fezleke'de değinilmemiştir. Aynı olay diğer kaynak eserlerde de görülmemiştir. Fakat Zeyl-i Fezleke'de olaylar anlatılırken Vekâyi-i Viyana'ya göre daha çok detaylandırılmış kişi isimleri ve konuşmalar birer bir verilmiştir.

Zeyl-i Fezleke'de 1097 senesine geçiş yapılırken bu kısımda ismi geçen paşa isimleri başlıklar altında toplanmış ve değerlendirme yapılmıştır. Vezir-i azam Kara İbrahim Paşa'nın azli ve Süleyman Paşa'nın vezirliğe getirilmesi 1097 senesi giriş yapılan bölümde verilmiştir.

1097 senesinin gelindiğinde Vezir-i azam Süleyman Paşa, kalabalık bir ordu hazırlayarak Belgrad üzerine harekete geçmiştir. Kısa zamanda Belgrad'a varan Süleyman Paşa, bir ay kadar burada kalmış ve askerinin tam olarak bir araya gelmesini beklemiştir. Asker toplanınca Budin'e doğru hareket edilmiştir.

Osmanlı askeri Belgrad yolu üzerindeyken Vezir-i azam Süleyman Paşa atından düşmüş ve sargıcı yerlerde yuvarlanmıştır. Bunun üzerine asker içerisinde bazıları yaşanan bu vakanın bir işaret olduğunu ve hayra vesile olamayacağını ifade etmişlerdir. “*Amma Belgrad'dan hareket olunduğı gün Vezîr-i â'zam attan tekerlenüp başında olan sorgucu şikest oldı ve kendin gücüyle yerden kaldırup ata bindirdiler. Ol gün Vezîr-i â'zam iş bu hal vâki' olmağla ol seferde dahi bir nedâmet vâki' olacağıının mülâhâzasıyla ve andan Budun'a doğru revâne oldılar.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 41a sr. 9-14) Vekâyi-i Viyana 'da anlatılan bu kısa hadiseye Zeyl-i Fezleke'de değinilmemiştir.

Osmanlı askeri Budin’i muhafaza için Belgrad’dan yola çıkmış iken, düşman askeri de muhasara için hareket etmişler ve Osmanlı askerinden önce gelip Budin altına yerleşmişlerdir. Osmanlı askeri varmadan Budin düşman askerince muhasara edilmiştir. Osmanlı askeri ise Budin yakınında olan Hamzabeğ Palangası’nda konaklamışlardır. Düşman tarafından muhasara edilen Budin ahalisi zor durumda kalınca yardım için Vezir-i azama haberciler göndermişlerdir. Bu haber üzerine Vezir-i azam Süleyman Paşa, iki bin kadar askeri Budin imadadına göndermiştir. Bu askerler Budin’nin giriş kapılarından biri olan Horos Kapısı’ndan içeri girmeye niyetlenmişler fakat düşman askerini atlatamadıkları gibi çoğu orada şehit olmuştur. Bu askerlerin sadece iki yüz mikarı kaçıp canını kurtarabilmiştir. Çalışmamızda ve Zeyl-i Fezleke’ kullanılan yer ve kişi isimleri bu olayda aynen verilmiştir. Vekâyi-i Viyana’da;

“Vezîr-i â‘zam dahi bundan za‘âf üzre olup kal‘anın her tarafın hıfz itmeğe kâdir olamadıkların istima‘ eyledikte yigirmi beşer akçe umûm-i terakki ile bölük sipahilerinden iki bin kadar serdengeçdi tahrîr idüp imdâda irsâl eyledi. Zikr olan serdengeçdiler dahi varup Budun varoşi kapularından Horos Kapısı demekle ma‘ruf olan mahalle gelmişler iken kâfirlerin galebesinden içerüye girmek mümkün olmayup ol mahalline ‘âvdet eylediler. Ve kâfirler her taraftan hücum idüp iki bin âdemden ancak iki yüz âdem hâlas oldı.” (Vekâyi-i Viyana vr. 41a sr. 9-14) verilen olay Zeyl-i Fezleke’de;

“Âkıbet düşmenin kesretin mahsûr-ı Müslimîn’in killetin kal‘âyı murâd üzre hıfz idemeyüp, muztarr oldukların işidüp sipâh silihdârdan yigirmişer akça terakkîle iki bin serdengeçdi yazup irsâl eyledi ve Horoskapısı’na varduklarında düşmen mâni‘ olup, ceng eylediler ve bin sekiz yüz mikdârı şehîd vesâ‘iri giremeyüp me’yûsen ‘âvdet idüp orduya geldiler.” (Türkal, 2012: 1045-46) ifadeleriyle benzer bir şekilde sunulmuştur.

Her iki eserde de olaylar benzer bir şekilde anlatılmıştır. Vekâyi-i Viyana’da *“ancak iki yüz âdem hâlâs oldı.”* ifadesiyle sağ kalan asker sayısı 200 olarak verilmiş iken Zeyl-i Fezleke’de *“bin sekiz yüz mikdârı şehîd”* ifadesiyle şehit olan asker sayısı verilmiştir. Böylelikle her iki eserde de iki bin askerin vakada bulunduğunu ve bunların sadece iki yüzünün hayatta kaldığı anlatılır.

İki bin askerin gönderilip sonuç alınamaması üzerine Vezir-i azam Süleyman Paşa, yedi bin askeri Serhoş Ahmed Paşa komutasına vermiş ve Budin üzerine göndermiştir. Ahmed Paşa, Budin altına varınca otuz bin kadar düşman askerinin saldırısına uğramış ve Osmanlı askeri burada münhezim olmuştur. Burada verilen asker sayıları ve olayın anlatımı her iki eserde de aynıdır. Bu iki ifade kıyaslandığı zaman cümle yapısından farklı olarak yazılmış olsalarda aynı kaynaktan oldukları görülebilmektedir. Olay aşağıda her iki eserden alıntılar ile verilmiştir.

“Tekrar Vezîr-i â‘zam ellişer gurus bahşîş ile üç bin kadar piyâde sekban tahrîr idüp ve Serhoş Ahmed Paşa’nın yanına yedi bin süvârî ‘asker ta‘yin idüp zikr olan sekbanları Ahmed Paşa ile Budin’e tâ‘yin eylediler. Ahmed Paşa dahi kâfir taburuna girib ol dakkada otuz bin kadar kâfir karşılayup Ahmed Paşa’yı münhezim eylediler. Piyâde olan sekbanlar meydanda kalup at ayağı altında payimâl oldular.” (Vekâyi-i Viyana vr. 42a-42b sr. 15, 1-4)

“Ve der-akab ellişer gurus bahşîş ile üç bin nefer yaya sekbân yazup, Haleb Beğlerbeğisi Vezîr Sarhoş Ahmed Paşa yanına koşup yedi bin dahi süvârî ile imdâda gönderdi. Tabura yaklaştıklarında otuz bin mikdâr kâfir karşılayup döğüşdiler. Ahmed Paşa bozuldu ve piyâde sekbân at ayağı altında pâymâl olup, atlu ‘asker orduya geldi.” (Türkal, 2012: 1046)

Budin Kalesi daha önce 1095 (1684) senesinde muhasara edilmiş fakat yüz onsekiz gün muhasara altında kalmasına rağmen düşman tarafından alınamamıştır. Bu zamanda tahrip olan yerler tekrar inşa edilmiş ve kale muhkemleştirilmiştir. Vekâyi-i Viyana müellifinin ifadesi ile *“Melâ‘in-i müşrîkinin Budin üzerine huruci şayi‘ oldukda fravan cengci komak mümkün iken bin doksan beş senesinde Budun Kal‘asın’ın top tedârikinden harap olan yerleri ihyâ olmağla ve niçe yerlerinde dahi müceddeden tabyalar ve kuleleri binâ olmağla evvelkinden metindir deyü vaktinde kaydın görmemişler idi.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 42b sr. 5-10) kaleye havanlar konulabilir olmasına rağmen kale sağlam kaledir düşüncesi ile konulmamıştır.

Budin Kalesi’nin çok sağlam bir kale olduğu bilindiği için Vezir-i azamda tekrar muhasara edilmesini fazla ciddiye almamıştır. Hatta kale muhafızı olan Abdi Paşa, kalede bulunan tımar sahiplerini ve emrindeki askeri terhis etmiştir. Bu olay Zeyl-i Fezleke’de

“Vezîr Abdurrahmân Paşa tama’ı gâlib âdem olmağla muhâfazaya me’mûr olan erbâb-ı tîmârın bir mikdâr akçaların alup salıvirmekle hîn-i muhâsarada ancak altı bin cengci bulunup, anın da ekserî kırılıp kal’ânın her kûşesi cengciden hâlî kalmış idi.” (Türkal, 2012: 1046) şeklinde verilmiştir.

Zeyl-i Fezleke’de *“Vezîr Abdurrahmân Paşa”* (Türkal, 2012: 1046) olarak verilen isim çalışmamızda *“Budun Beğlerbeğisi olan Abdi Paşa”* şeklinde verilmiştir. Bu ismin geçtiği sayfaya bakıldığında her iki eserde de olay anlatımı aynen verilmiştir. İki eser arasında isimlerin kullanım şeklinde ki bu değişiklik eserlerden birinin bir diğerinden alıntı yaptığı ihtimalini ortaya koymaktadır. Çalışmamızda;

“Budun Beğlerbeğisi olan Abdi Paşa dahi bir tâma’ı gâlib kimesne olmağla Budun muhafazasına me’mur olan erbâb-ı tumarların birer mikdar malları diyarlarına salıvermiş idi. Ve vükelâ-yı devletde taksirât vâki’ olup Budun Kal’asın tehi bulunup ol fırsatta kâfirler havâle olmuşlar idi.” (Vekâyi-i Viyana vr. 42b sr. 10-15) ifadeleri ile verilen olay Zeyl-i Fezleke’de;

“Vezîr Abdurrahmân Paşa tama’ı gâlib âdem olmağla muhâfazaya me’mûr olan erbâb-ı tîmârın bir mikdâr akçaların alup salıvirmekle hîn-i muhâsarada ancak altı bin cengci bulunup, anın da ekserî kırılıp kal’ânın her kûşesi cengciden hâlî kalmış idi.” (Türkal, 2012: 1046) şeklinde verilmiştir.

Düşman askeri Budin’i almak için ciddi bir gayret göstermiş ve gece gündüz demeden saldırılarını devam ettirmişlerdir. Her gün üç bin top atıp kale duvarlarını parçalamışlardır. Günlük attıkları bu toplardan bir kaç barutgâha isabet etmiş ve büyük bir patlama meydana gelmiştir. Bu patlamada iki bin Osmanlı askeri şehit olmuştur. Bu fırsat ile düşman askeri hücumu kalkmış ve kalenin iki önemli kulesini ele geçirmiştir. Bu saldırı ile Budin Kalesi yetmiş beşinci gün düşman tarafından ele geçirilmiştir. Kale halkı ise Balipaşa Meydanı denilen yere kaçmıştır.

Budin Kalesi’nin düşman eline geçmesi, Vekâyi-i Viyana’da;

“Amma kâfirler ol kuleleri zabt itmekle kuvvet bulup yetmiş beşinci gün beyne’s-salâvâteynde zikr olan Toprak kullenden kal’aya yürüyüş eylediler. Guzât-ı mücahidin kâfirlerin hücumûn görüp herkes ol hücum olan mahalle

segirdüp iki sâ'at mikdarı ceng ü 'âzim eylediler. Guzât-ı mücahidinin nıfsı mertebe-i şehâdete na'ül oldılar. Kâfirler serhoş olmağla ölmekten ihtiraz itmeyüp guzât-ı mücahidinin üzerine gâlebe eyldiler. Guzât-ı mücahidin dahi bi-tâkât olup derûn-i kal'ada Balipaşa Meydanı dimekle mâ'ruf olan mahalle kaçup kapandılar. Zikr olan Balipaşa Meydanı derûn-i kal'ada iç kal'a şeklinde vâki' olmuşdur. Ol mahallde dahi yatsu vaktinde değin ceng eylediler. Amma kâfirler Budun Kal'asın mâlâmâl dolup her tarafın murâd eyledikleri üzre zabt [u] rabt eylediler.” (Vekâyi-i Viyana vr. 43b sr. 3-14) ifade edildiği üzere “yetmiş beşinci gün” akşamı olarak verilmiştir. Fakat bu tarihleme, Zeyli Fezleke’de “...sene-i mezbûre Şevvâli'nün on yedinci Bâzâr gün ki, eyyâm-ı muhâsaranın yetmiş sekizinci günüdür.” olarak yer almaktadır.

Her iki eserde olaylar anlatılırken cümleler birbirine çok yakındır ve aynı kaynaktan alındığı görülmektedir. Buna rağmen verilen gün sayısında üç günlük bir zaman farkının olmasına bakılarak sonradan ele alınan eserde bir zaman düzeltilmesi yapıldığını düşündürmektedir.

Budin muhârebesi esnasında kale muhafızı olan Abdi Paşa şehid olmuştur. Osmanlı askeri ise yenilgi sonrası kaleyi aman ile düşmana vermiş ve karşılığında canlarının bağışlanıp geri gönderilmelerini istemişlerdir. Düşman askeri bunu kabul etmesine rağmen kale içinde bulunan ahalinin tamamını esir almıştır. Abdi Paşa'nın cesedi orada gömülmüş ve şehid olan Osmanlı askerlerinin cesedlerini ise Tuna nehrine atmışlardır. Abdurrahman Abdi Paşa'nın şehit olması vakası her iki eserde de benzer bir şekilde verilmiştir. Çalışmamızda;

“Guzât-ı mücâhidin dahi kat'âlden ferasât eylediklerinde cümlesin esir eylediler. Budun Beğlerbeğisi olan Abdi Paşa şehid olmuş idi. Melâ'in-i hâsirîn, Abdi Paşa'nın meyyitin niçe gün kaldurmayup gelen giden kâfirler temaşââ iderlerdi. Birkaç günden sonra esir ile kaldurulup defn iderlerdi. Sa'îr guzât-ı mücahidin meyyitlerin nehr-i Tuna'ya bıraktılar.” (Vekâyi-i Viyana vr. 43a-43b sr. 15, 1-7) şeklinde “Abdi Paşa” ifadesi kullanırken Zeyli Fezleke’de;

“Ve düşmen-i din dahi virelerin tutup yedlerine memhûr kâğid virmekle cengden el çeküp, taşra çıkdıklarında cümlesin soyup esir itdiler. Vezîr Abdurrahmân Paşa kurşun ile urulup şehid olmuş idi, meyyitin birkaç

gün meydânda yatırıp sonra esîrlere defn itdirüp sâ'ir şühedâyı Tuna'ya atdırdı.” (Türkal, 2012: 1046-1047) anlatımıyla “*Vezîr Abdurrahmân Paşa*” ifadesi kullanılmıştır.

Balipaşa Meydanı'na kaçan askerlerin ise eşyalarını yağma edip bir müddet esir edittikten sonra Tuna nehrinde bir adaya çırılçıplak bırakmışlardır. Uzun bir müddet bu adada mahkûm olarak kalan Osmanlı esirlerinin tamamı adada ölmüşlerdir. Bu olaylar Vekâyi-i Viyana 'da;

“‘Avret, oğlanın bâ‘zıları zikr olunan Balipaşa Meydanı’nda esir oldılar. Ve bâ‘zıları dahi taşrada esir olmuşlar idi. Taşrada esir olanları yağma eylediler ve Balipaşa Meydanı’nda olanları baş buğ olan mel‘ûnların mâbeynlerinde taksim eylediler. Kral-ı bed-fi‘âl hakkına düşen esirleri götürüp Budun üstü yanında nehr-i Tuna adalarından Kızlaradası dimekle mâ‘ruf olan adaya bıraktılar. Yedi sekiz yüz esirin taşrada hıfzı müşkildir deyü, zikr olan adaya bıraktılar haps eylediler. Beğlik esirler deyü rağbet itmeyüp niçesinin üzerlerinden esvablarını dahi almışlar idi. Üryan olan esirler çukurlar kazup ‘âvred yerleri görünmemek için öylece oturlardı ve zâhirelerini dahi virmek kâfirlere mukâyyed olmazdı. Ve ekseri ol adada fevt oldılar.” (Vekâyi-i Viyana vr. 44a-44b sr. 8-15, 1) şeklinde üzücü bir şekilde anlatılmıştır.

“Balipaşa Meydânı’ndan çıkanları rü’esâ-yı küffâra taksîm idüp, nîsvân u sibyan ve ricâlden sekiz yüz mikdârı Nemçe çasarı için ayırıp, Kızlaradası’na bıraktılar ve beylik esîrdir deyü bir alay zu‘afâ çırlak çıplak setr-i uyûb idicek, üzerlerinde bir şey yok, çukurlar kazup içine girdiler ve bir mikdâr şînâver olanları kendülerin Tuna'ya atup yüzrek çıkıdı ve ba‘zıları salları bağlayup üzerine binüp kurtuldu ve ekserî kalup kaht u soğukdan kırılıp, Budun kal‘âsı bu hâl üzre düşmen eline girüp ümmet-i Muhammed'e böyle hakaret oldı.” (Türkal, 2012: 1047)

Zeyl-i Fezleke'de de olaylar benzer bir şekilde çalışmamızın müellifini destekler nitelikte verilmiştir. Fakat esir sayısı çalışmamızda “*Yedi sekiz yüz esir*” (Vekâyi-i Viyana vr. 44a sr. 8) olarak ifade edilirken Zeyl-i Fezleke'de “*sibyan ve ricâlden sekiz yüz mikdârı*” (Türkal, 2012: 1047) ifadesi ile sekiz yüz tam rakam verilmiştir.

Bu taraftan Vezir-i azam, Budin yakınındaki Hamzabeğ Palangası'nda bulunmasına rağmen 1097 senesinin eylülünde muhasara olan Budin Kalesi imadadına gitmemiştir. Budin Kalesi'nin düşman eline geçtiğini duyduğunda ise Hamzabeğ Palangası'ndan hareketle Ösek Kalesi tarafına çekilmiştir.

Her iki eserin birbirleri ile bağlantılı olduğunu gösteren bir diğer pragraf ise çalışmamızda, “*Hamzabeğ Palangası kurbunda bunca eyyâm karâr idüp muhasara olan guzât-ı mücahidin imdâdiyesine varmak kendülere farz-ı âyn olmuş iken müsâmâha idüp varmağ idemezdiler.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 44b sr. 2-4) şeklinde verilen İslâm askeri üzerine yardıma gitmek “*farz-ı âyn olmuş iken*” ifadesinin Zeyl-i Fezleke'de de “*Ve serdâr-ı â'zam dahi bî-hadd asker ile bi-nefsihî imdâdlarına irişmek üzerine farz-ı ayn iken müsâmahasından başa bu ahvâl zuhûr idüp, yüzü karasıyla ol mahallden kalkup Ösek'e doğru ric'at eyledi.*” (Türkal, 2012: 1047) aynen yer almasıdır.

Budin Kalesi'ni ele geçiren düşman askeri bu zaferin heyecanı ile Şimotorna ve Segedin kaleleri üzerine harekete geçmiştir. Segedin Kalesi muhafızı olan Gürci Mehmed Paşa, Vezir-i azama haber gönderip imdâd talep eylemiştir. Bunun üzerine Vezir-i azam, mirimiranları ile istişare etmiş ve Segedin üzerine dört bin Osmanlı ve iki bin Tatar askeri göndermiştir. Bu rakamlar her iki eserde de aynen verilmiştir. Vekâyi-i Viyana'da “*...düşman-ı bî-din zafer bulmak mulâhâzasıyla Vezîr-i â'zam kendü kethüdasın dört bin asker ile ve iki bin Tatar dahi mâ'en ilgârıyla ile imdâda irsâl eylediler.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 44b) ifadesi Zeyl-i Fezlek'de “*serdâr-ı â'zam kethudâsı Çorumlu Mehmed Ağa askerîden müntehab dört bin âdem ve iki bin Tatar ile imdâda gönderilüp...*” (Türkal, 2012: 1047-1048) şeklinde verilmiştir.

Vezir kethüdası komutasında ki bu askerler Segedin yakınında olan Sente Palangası'na gelip yerleşince, Tatar askerleri Segedin üzerine ani baskınlar yapıp düşman askerine zaiyat vermeye çalışmışlardır. Tatar askeri düşman tarafından aldıkları hayvanlar ile kaçmışlar fakat arkalarından gelen dört bin kadar düşman askerinin baskınına uğrayıp iki yüz miktarı asker şehit vermişlerdir. Dört bin düşman askerinin iki yüz İslâm askerini şehit etmesi her iki eserde aynen verilmiştir. Çalışmamızda “*Melâ'in-i hâsirîn haberdâr [45-a] olduklarında dört bin kadar süvâri kâfirler, Tatar ardınca ilgârî ile revânee oldılar. Akşam vakti irişmekle kâfirler, Tatarları kovmakdan ferağat eylediler. Amma melâ'in-i hâsirîn Vezîr-i â'zam kethüdası ile olan askerî zikr ittüğimiz Sente Palangası kurbunda*

nüzül eylediklerin istima' itmişler idi. Ve ol vakit mahall-i mezbûrda nüzül eylediklerinde Tatarlar sa'ir 'asker ile mâ'en nüzül itmeyüp anlardan hariç bir mahallde nüzül itmişler idi. Melâ'in-i hâsirîn ol gece ol menzillere varup Tatarlar'ı şebhûn eylediler." (Vekâyi-i Viyana vr. 45a-45b sr. 4-15,1-12) ifadesi Zeyl-i Fezleke'de "*kâfirin zahîre ve otlukçusun basup kimin esîr ve kimin tu'me-i şemşîr idüp, hayli bârgîrlerin sürdüklerinden haberdâr olmağla dört bin mikdâr süvârî kâfir Tatar ardına düşüp irişemediler.*" ve "*Tatar'ı şeb-hûn eyledi ve iki yüz mikdâr Tatar'ı kılıçdan geçürüp aldıkları ganîmeti bıraktırdılar.*" (Türkal, 2012: 1047-1048) şeklinde aynı rakamlar kullanılmıştır.

Düşman askerinin üzerlerine doğru geldiğini haber alan Vezir-i azam kethüdası emrindeki askerler burada Osman Paşa komutasında ki asker ile karşılaşmış ve düşmanın arkalarından geldiğini haber vermişlerdir. Bu mevkide hazırlık yapıp düşman askeri beklenmiş ve yapılan muhârebede Osmanlı askeri galip olmasına rağmen asker içinde ki karışıklık sebebi ile kaçan düşmanın arıdına düşmek yerine oldukları yerden geriye kaçmaya çalışmışlardır. Osmanlı askerinin geri döndüğünü gören düşman askeri ise anında kendini toplamış ve gelip mevkide kalan piyâde askerini hezimete uğratmışlardır. Osmanlı askerinden kalan top ve malzemeyi ele geçirmişlerdir. Savaş alanında kalan piyâde askerin tamamını şehit eden düşman kaçan Osmanlı süvârisinin ardından gitmiş ve yol üstünde yapılan çarpışmalarda iki bin kadar da süvâri askeri şehit etmişlerdir. Şehit edilen asker sayısı çalışmamızda "*Bi emrillâh-i Te'âlâ her millet vâki' olup bir iki bin kadar âdem şehit olup sa'irleri geriye firâr eylediler.*" (Vekâyi-i Viyana vr. 45a sr. 11-13) ifadeleriyle verilmiştir. Aynı sayı Zeyl-i Fezleke'de de "*Ahmed Paşa'ya sataşup mukâbil oldukları gibi bunlar da bozulup, iki bin mikdâr guzât şehîd vesâ'iri girüye gidüp düşmen dahi serdâr-ı â'zandan gâfil idi,*" (Türkal, 2012: 104) şeklinde verilmiştir.

Vekâyi-i Viyana ve Zeyl-i Fezleke'nin bu bölümünde düşmanın "*ta'accüb*" etmesi hadisesinin, anlatılan muharabelerde çarpışıp esir olan ve sonradan kaçıp kurtulan Osmanlı askerlerinden nakledildiği ifade edilmektedir. Çalışmamızda "*Küffâra esir olup sonra hâlas olan ümmet-i Muhammed'den nakl olunur ki; 'Asker-i İslâm ol mînvâl üzre karâr eylediklerinde kâfirler dahi herbâr tâ'accüb iderler imiş.*" (Vekâyi-i Viyana vr. 46b sr. 1-2) şeklinde verilen ifadeler Zeyl-i Fezleke'de; "*Bu ahvâle küffâr dahi ta'accübde kaldıkların sonra gelen esîrler nakl eylediler.*" (Türkal, 2012: 1048) şeklinde benzer bir yapıda sunulmuştur.

Düşman askerleri, 1097 (1686) senesinin ekiminde Segedin'i muhasara etmelerinin on sekizinci günü kaleyi ele geçirmişler ve metrislere bayraklar dikip şenlikeler yapmışlardır. Çalışmamızda “*Kal'âda olan ümmet-i Muhammed dahi imdâdın ne ümid olmakla on sekizinci gün Segedin Kal'âsın kâfirlere teslim eyleyüp emân dilediler.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 46b sr. 4-11) şeklinde “*on sekizinci gün*” olarak verilen tarih, Zeyl-i Fezleke'de de “*Vezîr-i â'zamı bozdukların ve orduyu zapt itdüklerin haber vormeleriyle imdâddan me'yûs olup, eyyâm-ı muhâsaranın on sekizinci gün ki, mâh-ı Zilka'de'de emân ile çıkup, kal'âyı küffâra teslîm itdiler.*” (Türkal, 2012: 1048) aynen kullanılmıştır.

Segedin halkı ise düşman askerince affedilmiş ve yanlarına yasakçı korumalar verilerek sağ salim bir şekilde Varadin Kalesi'ne varmaları sağlanmıştır. Vekâyi-i Viyana 'da “*Sa'ir baş buğ olan mel'ûnlar rıza vormeyüp men' eylediler. Ve yanlarına yasakçu kâfirler ta'yin idüp emin ve sâlimin Varadin Kal'asına isâl eylediler. Bin doksan yedi [1097] senesinde mâh-ı Zilka'de-i şerifede Segedin'i kâfirler âhz eylediler.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 47a-47b sr. 11-15, 1-2) Varadin Kalesi'nin teslimi çalışmamızda tam tarih olarak verilmiş iken Zeyl-i Fezleke'de “*mâh-ı Zilka'de'de*” ifadesiyle sadece ay ibaresi kullanılmıştır.

Budin Kalesi'ni alan düşman askerinin bir kısmı Segedin Kalesi'ni diğer bir kısmı ise Şimatorna Kalesi'ni muhasara etmişlerdi. Şimatorna Kalesi de Segedin Kalesi gibi düşmanın cehdine dayanamamış ve kısa süreli bir savaş sonrasında teslim edilmiştir. Düşman, Şimatorna'yı muhasara ettiğinde kaleyi aman ile istemiş aksi halde “*...muhâlefet idüp ceng iderseniz cümle esir veyahud kat' iderüz.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 47a sr. 5-12) demişler fakat kale ahâlisi bunu kabul etmemiştir. Savaşarak kaleyi ele geçiren düşman askeri kalede bulunan yaşlı ve kadınları salıverip diğerlerini esir etmişlerdir. Kale efradının esir alınması her iki eserde de benzer bir şekilde sunulmuştur. Vekâyi-i Viyana'da;

“*Şimatorna âhalileri dahi ol vakit kâfirlerin talep ittikleri üzere virmeğe muhâlefet itmeğe âhz olundukda âmânların kabul itmeyüp cümlesin esir eylediler. Bâ'zı pîr ve âmelinde olan 'avretları saluverdiler.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 47a sr. 5-12) ifadeleri Zeyl-i Fezleke'de;

“*...muhâlefet iderseniz sonra emânınız tutulmayup esîr veya tu'me-i şemşîr olunursuz denilmiş idi. Bi'l-cümle esîr idüp, ancak ba'zı pîr nisvân ve şevheri koyuvirdiler.*” (Türkal, 2012: 1048-1049) şeklinde verilmiştir.

Düşman askeri Şimotorna Kalesi'ni de aldıktan sonra Kapuşvar Kalesi üzerine harekete geçmiş burayı muhasara etmesine rağmen ele geçirememiştir. Bunun üzerine Kapuşvar kalesini almaktan vazgeçip Peçuy Kalesi üzerine hareket etmiştir. Çalışmamızda “...*Ve andan diyâr-ı küffâr tarafına ‘âzm idüp Makaroğlı dimekle mâ‘ruf olan mel‘ûn ile mülâki ve bir mikdar ‘asker dahi cem‘ idüp ve der-âkab gelüp Peçuy Kal‘asın muhâsara eylediler.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 48a sr. 1-3) ismi geçen “*Makaroğlı*” Zeyl-i Fezleke’de de “*Metânet ve istihkâmda bî-nazîr olmağın zafer bulamayup girü ‘âvdet ve Makaroğlı nâm bir mute‘arif kâfire râst gelmekle takvîyet bulup, bir mikdâr ‘asker dahi cem‘ ve gelüp, Peçuy kal‘âsın muhâsara eylediler.*” (Türkal, 2012: 1049) şeklinde yer almaktadır.

Peçuy Kalesi'nin düşman askeri tarafından muhasara edilmesinden sonra kalede su kıtlığı yaşanmaya başlamıştır. Bunun üzerine düşman askeri, kale muhafızı olan Arslan Paşa'ya haberciler gönderip vahim olan durumlarından kurtulmak için kaleyi teslim etmesini istemişlerdir. Karşılığında canının bağışlanıp sağ salim memleketine gönderileceğine dair söz vermişlerdir. Arslan Paşa ise bunu kabul edip bir anlaşma kâğıdı imzalayarak kaleyi düşman askerine teslim etmiştir. Arslan Paşa'nın bu hainliği çalışmamızda, “*Peçuy muhafızı olan Arslan Paşa'yla mahfî buluşup cevap eylediler ki; “Bizim maksudumuz, kal'a âhalilerin âmânını kabul itmeyüp cümlesin esir eylemekdir. Lâkin anlara agâh idersen yine cenge şurû' iderler. İmdi senin maksûdun selâmete çıkmak ise esirliği kabul itmek üzre bana bir temessük ver. Biz seni esir itmeyüp diyâr-ı İslâm'a yollarız” deyü bazı istimâlatlar virdiler. Paşa-yı muşârün-ileyh dahi şarabü'l hamr olmağla ve ol vakit serhoş bulunmağla kâfirlerin talep eyledikleri üzre yedlerine bir temessük verdi. Ve kal'ayı kâfire teslim idüp taşra çıkdıklarında ol gece kâfirler paşayı diyâr-ı İslâm'a yolladılar.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 48a sr. 5-15) şeklinde anlatılmıştır. Anlaşıldığı üzere Arslan Paşa bu anlaşmayı kabul ettiğinde sarhoş halde bulunmaktadır.

Düşman askeri bu anlaşmayı kale ahalisine göstererek kaleyi teslim almış, kalede bulunan dört bin kadar ahaliyi esir etmiş ve mallarını yağmalamışlardır. Arslan Paşa'nın ise söz verildiği gibi canı bağışlanmış memleketine gitmesine izin verilmiştir. Düşman askerinin, kale halkının teslimi konusunda verilen temessük doğrultusunda kaleyi teslim alması Vekây-i Viyana'da ve Zeyl-i Fezleke'de çok yakın ifadeler ile anlatılmıştır. Çalışmamızda, “*Kâfirler dahi paşanın virdiği temessüki çıkarup “cümleliz esirliği kabul itmişsiz” dediler. Peçuy âhalileri dahi “bu temessükden bizim haberimiz yokdur” deyü hayli lecc eylediler. Çare mümkün olmayup kâfirler, cümlesin esir ve malların yağma eylediler. At ve ‘avret ve oğlan*

on dört binden mütecaviz idi. Arslan Paşa'nın ol vech ile firâr-ı sebebiyle cümlesin kâfirler esir eylediler. (Vekâyi-i Viyana vr. 48b sr. 1-7) ifadeleriyle verilen olay Zeyl-i Fezleke'de, "Biz kal'âyı selâmete çıkmak kavliyle virdik" deyü feryâd eylediklerinde, paşanın virdiği temessükü gösterüp, "cümleliz esîrliği kabûl itmişsiz" didiler. "Temessükden haberimiz yokdur" deyü, hayli lecc ü inâd idüp çâre olmadı. Âkabet sagır ü kebîr ve recûl-ü inâsdan on dört binden mütecâviz Müslimân'ı esîr idüp emvâl ü erzâkların yağma itdiler." (Türkal, 2012: 1049) şeklinde verilmiştir. Her iki eserde de kullanılan kelimeler ve verilen rakamlar aynıdır.

Peçuy Kalesi'ni de ele geçiren düşman askeri buradan hareketle Şaklaviş Kalesi üzerine varmışlar ve muhasara ettikleri kaleyi sekizinci günde aman ile teslim almışlardır. Kalenin sekizinci günde alınması her iki eserde de aynen verilmiştir. Çalışmamızda "Ve andan Şikloş Kal'ası altına varup muhâsara eylediler. Âhalileri kâlil cenge iktidarları olmamağla sekizinci gün kal'a duvarın vire bayrağı diküp âmân ile virmeğe tâlip oldular." (Vekâyi-i Viyana vr. 48a-48b sr. 11-15) şeklinde verilen olay Zeyl-i Fezleke'de "Ve andan Şaklaviş Kal'ası üzerine varup muhâsara ve sekiz günde istîmân idüp, vire akd olunurken bir nâmdâr gâzî kâfirin bayrakdârın kal'âdan kurşun ile urulmağın hilâf-ı mu'âhededir deyü, taşra çıkdıklarında anların dahi cümlesin esîr itdiler." (Türkal, 2012: 1049) ifadeleriyle sunulmuştur.

Sekiz gün içinde kaleyi ele geçiren düşman askeri daha önce muhasara edip de alamadığı Kapuşvar Kalesi'ni tekrar muhasara altına almış ve kısa zamanda kaleyi ele geçirmiştir. Peçuy, Şaklaviş (Şikloş) ve Kapuşvar kalelerinin düşmana teslim olması 1098 (1687) senesine denk gelmiştir. Vekâyi-i Viyana'da;

"Zikr olunan Peçuy ve Şikloş ve Kapuşvar kal'âları bin doksan sekiz [1098] senesinden olmakla âhz olundu." (Vekâyi-i Viyana vr. 49a sr. 1-4) şeklinde verilmiştir.

Zeyl-i Fezleke'de 1098 senesine geçiş yapılırken daha önce ki sene geçişlerinde de yapıldığı gibi paşa isimleri belli başlıklar altında değerlendirmeye alınmıştır. Yine Anadolu da cereyan eden birkaç olay farklı başlıklar altında verilmiştir.

Segedin imdâdına giden Vezir-i azam emrindeki Osmanlı ordusu münhezim olup Belgrad Kalesi'ne geri dönmüştür. 1098 (1687) senesine gelindiğinde düşman ordusu Ösek Kalesi'ni de muhasara etmiştir. Bu haberi Belgrad'da iken alan Osmanlı ordusu Belgrad'dan

kalkıp on yedi günde Ösek'e varmıştır. Vekâyi-i Viyana müellifi Vezir-i azamın Ösek'e varmasını “*on yedinci gün*” olarak ifade ederken bu rakam Zeyl-i Fezeleke'de “*on üçüncü gün*” olarak verilmiştir. Her iki eserde olayın anlatımı aşağıdaki gibi sunulmuştur.

“*Ösek Kal'ası minvâl-i meşrûh üzre muhâsara olduğın bu taraftan bu tarafa Vezîr-i â'zam istima' ittikte 'asker-i İslâm ile Belgrad'dan kalkup on üçüncü günde Ösek'e gelüp dâhil oldılar.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 48b sr. 8-9)

“*Anadolu ve Âstâne'den emr olunan 'asker vürûduna muntazır ve harekete âmâde iken, mukaddem Nemçe 'askeri gelüp Ösek kal'âsın nehr-i Drava aşurı muhâsara itdüğın işitdikde, mu'accelen Belgrad'dan kalkup, nehr-i Sava'yı köprüden geçüp on üçüncü günde Ösek'e vardı.*” (Türkal, 2012: 1070)

Düşman askerinden önce Ösek Kalesi'ne varan Osmanlı ordusu kaleyi arkalarına alıp muhabere hazırlığına girmiş iken düşman askeri de Ösek yakınında bulunan Otov isimli mahalle yerleşmiş Dırava Nehri üzerine köprüler yapma hazırlığına başlamıştır. Ösek önünde karşı karşıya gelen bu iki ordu günlerce muhârebe etmiş ve bozguna uğrayan düşman ordusu arkalarına dönüp orman içerisine kaçmışlardır. Ösek Kalesi önünde düşman ordusu ile Osmanlı askerinin çarpışması her iki eserde benzer ifadeler ve aynı rakamlar kullanılarak verilmiştir. Vekâyi-i Viyana'da verilen “*Ve âkabinde metrislerde olan piyâdeler dahi bunca bin tüfeng havâle idüp küffâr-ı hâksârı gerüye döndürdiler. Top ve tüfeng harbinden beş altı bin kadar kâfirler tasaddur olup meydan ortasında kaldular ve bir iki bin kadar bârgırlar dahi helâk olup kâfirler gerüye gittüklerinde helâk olan bârgırların başları dahi meydan ortasında kaldı.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 49a sr. 13-15) ifadeleri Zeyl-i Fezeleke'de “*Metrislere karîb top menziline geldüklerinde cümle toplara bir fitilden ateş virilüp, akabince tâ'ife-i piyâdegân birden niçe bin kurşun serpdiklerinde, ân-ı vâhidde altı bin kadar kâfir nâr-ı cahîmi boylayup, iki bin mikdâr bârgırleri helâk sâ'ir melâ'in neye uğraduğın bilmemekle ol sâ'at yüz döndürüp, bir ormana girdiler.*” (Türkal, 2012: 1070) şeklinde sunulmuştur.

Bu iki eser arasında ki bağlantı anlaşılabilmesi için her iki eserde de yer alan düşman askerinin ellerinde “*çengellü ağaçlar*” getirmesi ve bu ağaçlar ile atlarından inmeden münhezim olacağını düşündükleri İslâm askerinin eşyalarını at üzerinde toplamayı düşünmeleri benzer bir şekilde anlatılmıştır. Çalışmamızda;

“*Ol vakit melâ’in-i müşrîkin, ‘asker-i İslâm üzerine geldiklerinde sîvâr olan kâfirlerin herbiri ellerinde birer çengellü ağaçlar getişmişlerdi. ‘Asker-i İslâm münhezim olurlarsa atdan aşağı inmeğe muhtaç olmayup ol ağaçlar ile yerden esvâb ve eskâl alalar. ‘Avdet eylediklerinde ol ağaçları mahall-i mevkide bırakmışlar idi.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 49b-50a sr. 15,1-6) şeklinde verilen olay Zeyl-i Fezleke’de;

“*...ve sîvârîsinin her biri ellerinde birer çengellü ağaç getürmüşler zumlarınca Türk’ü bozduğumuzda yere inmeğe hâcet olmasun at üzerinde eşyâların aluruz sevdâsına düşüp, hîn-i firâda vâfirin meydânda bırakmışlar esîrlerden haber alındı.*” (Türkal, 2012: 1070) ifadeleriyle verilmiştir.

Orman içerisine kaçan düşman askeri geceyi orada geçirmiş ve sabah tekrar dönüp muhârebe etmiştir. Fakat tekrar hezimetini yaşayan düşman ordusu, Otov isimli mahalden kalkarak Mihaç Palangası’na doğru geriye kaçmıştır. Çalışmamızda “*Sol koldan üç dört bin kadar Hırvat eşkiyaları bir orman içine girüp ‘asker-i İslâm’dan bi-pervâ şeklinde ba’zı gurûretler eylediler*” (Vekâyi-i Viyana vr. 49b sr. 8-11) denilerek ismi geçen “*Hırvat eşkiyâları*” Zeyli Fezleke’de “*Lâkin dünki top tûfengden ilerü gelmeğe korkup sol kolda orman içine ta’yîn itdüğü üç bin kadar Hırvat eşkiyâsı üzerine mukâbelelerinde olan guzât-ı İslâm hamle vü hücûm idüp, bi'l-küllîyye kılıçdan geçürmekle sâ’ir melâ’îne havf u haşyet müstevlî olup, ol gice karârı firâra tebdîl ve cîsr-i mezbûrdan ubûr ve Mihaç palankasına doğru cân atup gittiler.*” (Türkal, 2012: 1071) şeklinde verilmiş fakat Vekâyi-i Viyana’da kullanılan “*üç dört bin kadar*” rakamı Zeyl-i Fezleke’de “*üç bin kadar*” şeklinde verilmiştir.

Düşman askerinin hezimete uğrayıp kaçması üzerine Vezir-i azam arkalarından gitmeye karar vermiştir. Orduda bulunan mirimiranlar düşman ardından gitmek istememiş ve Vezir-i azamı kararından döndürmeye çalışmışlardır. Fakat Vezir-i azam danışmanları, düşmanın takatsiz olduğunu ve ardından gidilmesi gerektiği konusunda Vezir-i azamı ikna etmişlerdir. Düşman ardına koyulan Osmanlı askeri kendilerinden önce haber getirmeleri için birkaç adam göndermişler ve düşman askerinin Budin Kalesi’ne doğru gittiklerini öğrenmişlerdir.

Vezir-i azam ve vüzeraları arasında geçen konuşmalar her iki eserde benzer bir şekilde aşağıda verildiği gibi sunulmuştur. Vekâyi-i Viyana’da;

“Vezîr-i â‘zam dahi takriblerinin envâlleriyle kâfirler ardınca gitmeğe murad eyledi. Ve mevcûd olan vüzerâ ve mirimîrânlar sa‘îr umûr-i dinde olan kimesneler rıza virmeyüp men‘ eylediler. Vezîr-i â‘zamin takriblerin; “men‘ idenler senin düşmandır” deyü Vezîr-i â‘zama cevap idüp “iş bu düşman hazır helvamız iken elimizden çıkup gitmek hayf değildir” deyü hâh nâ-hâh Vezîr-i â‘zama izlâl idüp kâfir ‘asker-i ardınca revâne oldılar” (Vekâyi-i Viyana vr. 50a-50b sr. 14-15,1-5) ifadeleriyle verilen olay Zeyl-i Fezleke’de;

“Vezîr-i â‘zam dahi kendü hevâdârları igvâsıyla düşmeni ta‘kib murâd eyledi. A‘yân-ı ‘asker rızâ virmeyüp, hezîmeten “kaçan düşmeni koğmak erlik işi değildir, ırzımız yerinde meydân bizde iken yerimizde durup kal‘âyı muhâfaza idelim” didiler. Vezîr-i â‘zam hevâdârları, “seni men‘ iden düşmenlerindir mansûr olduğın istemezler. Bu kâfir bize helvâ olmaz oklanmış şikârimızdır kaçırmayalım” deyü, hâh u nâ-hâh tahvîl-i kulûb idüp, nehr-i Drava‘yı köprüden geçüp, düşmen ardına düşdiler.” (Türkal, 2012: 1071) şeklinde sunulmuştur.

Düşman askerinin Budin’e doğru gittiğini haber alan Vezir-i azam, Osman Paşaoğlu’na haber göndermiş ve düşman askerinin yol güzargahında durdurulmasını istemiştir. Osman Paşaoğlu ise düşman askerini Şaklaviş Kalesi önünde durdurmuş ve harbe başlayınca Vezir-i azama adam gönderip destek istemiştir. O gün akşama değin düşman askeri ile harb edilmiş ve sabah olunca Vezir-i azam ordusu Şaklaviş önüne varmıştır. Düşman askeri bu muhârebede yenilmiş ve orman içine doğru kaçmışlardır. Osmanlı askeri düşmanı hezimete uğratacak iken Vezir-i azam ordunun geri çekilmesini emretmiştir. Bunu istemesinde ki gaye çalışmamızda *“Lâkin melâ‘în-i hâsirîn mağlup olur ümidiyle Vezîr-i â‘zam ‘asker-i İslâm’ın zabt u rabtına mukayyed olmayup muhârebe tedbirinde tekâsül eyledi. Ve küffâr-ı hâksâr ile mukâbil olduklarında ba‘zı mîrimîrânlar merdâne ceng itmek üzere iken Vezîr-i â‘zam nâm benim olsun deyü muhârebeden ol merdâne ceng idenler men‘ eyledi.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 51b sr. 8-15) şeklinde Vezîr-i â‘zamin bencilliği olarak verilmiş ve Zeyl-i Fezleke’de *“Lâkin vezîr-i â‘zam nâm ı benim olsun deyü, halkı muhârebeden men‘ idüp, ‘askerin zabt u rabtına mukayyed olmadı.”* (Türkal, 2012: 1072) benzer bir şekilde sunulmuştur.

Vekâyi-i Viyana'da ve Zeyl-i Fezleke'de, Vezir-i azamın askeri geri çekmek istemesinin sebebi ordunun ön kısmında savaşıran mirimiranların şöhret kazanmasına engel olup kendi namına nam katmak istemesi gösterilir. Bu şahsi bir görüştür ve her iki eserde de bu ifadelerin yer alması ya aynı kaynaktan yararlandığını ya da birinin bir diğerinden alıntı yaptığını göstermektedir.

Ordunun bir parçası geri çekilince düşman askeri meydana kalan askerlerin üzerine saldırmış ve bu ani saldırı Osmanlı ordusunun dağılmasına sebep olmuştur. Kaçan ordunun ardından gelen düşman, müslümanların çoğunu orada şehit etmiştir. Osmanlı askeri kaçınca gerilerinde bıraktıkları barut, top ve erzak düşman eline geçmiştir.

Kaçabilen Osmanlı askeri Drava'ya gelince nehri geçip köprüyü yıkmak istemiş ve acele davrandıkları için bu geçişte iki bin kadar askerin kimi nehirde boğularak kimi ise ayakaltında ezilerek şehit olmuştur. Bu olay her iki eserde de üzücü bir ifade ile verilmiştir. Vekâyi-i Viyana'da “...bu tarafda ‘asker-i İslâm nehr-i Drava köprüsüne geldiklerinde mela’in-i müşrikin girüden yetişür deyü ol havf ile herkes bir sâ‘at mukâddem cisri geçmeğe ceht itmekle köprübaşında bir iki bin kadar âdem payimâl eylediler. Cisr başında şol mertebe izdihâm vâki’ olmuş idi ki bir ok menzili yerden yer üstüne basmayup insan üzerinden cisre varırlardı.” (Vekâyi-i Viyana vr. 52a sr. 10-14) ifadeleri ile verilen olay Zeyl-i Fezleke'de “Nısfu'l-leylde çırlak çıplak yalın ayak kababaş Ösek köprüsü başına gelüp, düşmen ta'kîbinden havf olmağla herkes bir sâ‘at evvel geçmeğe cehd idüp, bir ok menzili yerden halk birbiri üzerinden geçüp izdihâmdan iki bin mikdâr âdem ayakaltında kalup helâk oldı.” (Türkal, 2012: 1072) şeklinde sunulmuştur. Daha önceki metinlerde de olduğu gibi bu metinde de, çalışmamızda verilen “bir iki bin kadar âdem” sayısı Zeyl-i Fezleke'de “iki bin mikdâr âdem” olarak verilmiştir.

Drava nehrini geçen Osmanlı askeri nehrin öte yakasında bulunan Ösek Kalesi'ne gelmiş ve birkaç gün burada konaklamıştır. Daha sonra Vezir-i azam, Navlunci Hasan Paşa'yı Ösek muhafızı olarak atamış ve buranın zeametini Çerkes Ahmed Paşa'ya verdikten sonra emrindeki asker ile Varadin'e doğru hareket etmiştir. Ösek Kalesi'nin zeametinin Vezir-i azam tarafından, Çerkes Ahmed Paşa'ya verilmesi, Vekâyi-i Viyana'da “Ve Ösek'den kalkmak murad olundukda Navlunci Hasan Paşa'yı Ösek muhafızı nasb idüp Anadolu Beğlerbeğisi olan Çerkes Ahmed Paşa'yı dahi eyalet-i mezbûrdan zâ‘amet ve erbab-ı tumarlarıyla Ösek muhafzasına ta'yin eylediler.” (Vekâyi-i Viyana vr. 51b-52a sr.

15,1-4) şeklinde anlatılmasına rağmen Zeyl-i Fezleke'de “*Anadolu Beğlerbeğisi Hazînedâr Hasan Paşa ile Navloncı Hasan Paşa'yı Ösek muhâfazasına alıkoyup, kendü mâh-ı mezbûrun yigirminci gün göçüp Varadin kal'âsı altına geldi.*” (Türkal, 2012: 1072) denilerek kale muhafızlığının Hazinedâr Hasan Paşa ile Navloncı Hasan Paşa'ya iade edildiği vurgulanmış ve kale zeametinden bahsedilmemiştir.

Varadin Kalesi'ne gelen Vezir-i azam ve emrinde ki asker, birkaç gün burada kalmıştır. Bu sırada Eğri kalesi muhasara edilmiş ve kale muhafızı, Vezir-i azama adamlar göndererek yardım ve zahire talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Vezir-i azam, “*Yeğen Osman Paşa'nın yanına on bin mikdar 'asker ta'yin idüp ol mahallden Eğri Kal'âsın irsâl eylediler.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 52a sr. 7-12) ifadeleriyle verilen olay Zeyl-i Fezleke'de “*Bir mikdâr yeniçeri sipâhi silihdâr bölükleri ve üç bin sekbân [u] saruca ile Serçeşme Yeğen Osman Paşa ve eyâletleriyle birkaç paşalar, üzerine Diyârbekr Beğlerbeğisi Vezîr Büyükc Ca'fer Paşa ser'asker nasb olup, bu tedbîr ile ikişer günlük zahîre ile Varadin köprüsünden karşı Segedin sahrâsına geçürdiler.*” (Türkal, 2012: 1072-1073) şeklinde bazı detaylar ile sunulmuştur. Fakat çalışmamızda verilen “*on bin mikdar 'asker*” burada zikredilmemiştir.

Eğri Kalesi'ne doğru yola çıkan Osman Paşa, zikir olan kalenin karşı yakasına varınca emrindeki askerine istinaden; “*Eğri Kal'âsı bu mahallden on konak yerdir ve mûrûr ve ûbûruna gelmez yerler cümle diyar-ı küffardır ve bizden bir dil selâmete çıkmak emr-i mahâldir.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 52a-52b sr. 15,1) şeklinde bir konuşma yapmış ve askeri Vezîr-i â'zam üzerine kışkırtmıştır. Bu konuşmanın ertesi sabahında asker; “*Vezîr-i â'zamin murâdı bu yolda bizi kâfirlere kırdırmakdur.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 52b sr. 3) deyip Tuna nehri önüne doğru geri kaçmış ve buradan Vezir-i azamı katletmek maksadıyla harekete geçmişlerdir. Bu olay Zeyl-i Fezlek'de;

“*Ve irtesi gün ikişer keyl zahîre dahi teklîf eylediklerinde kul tâ'ifesi acze müte'allik kelimâta başlayup, “on beş sâ'at yere sekiz günlük zahîre almak niden iktizâ ider” dirken tezvîrleri duyulup, “Eğre kal'âsı bundan on konak yerdir. Yolların düşmen bağlamış dönme şöyle dursun selâmetle bile varmamıza şübhemiz var” deyüp, gitmeden ibâ eylediler ve cümlesi Ser- 'asker Vezîr Ca'fer Paşa'ya varup, “sizin fikriniz Eğre'ye isâl-i zahîre değil, ancak bizi kırdırmak deyü, bahâne ile kal'âyı imdâd-ı 'asker ve zahîre ile doldırmakdır. Ne zahîre alırsız ve ne Eğre'ye gideriz” diyerek, Serçeşme Yeğen*

Osman Paşa'ya vardılar. Vezîr-i â'zam Sancak-ı Şerîfle gitmedikçe gitmemelerin ittifâk ve müdde'alarında musirr olup, piyâde vü süvâr dönüp, Varadin köprüsündenberü yakaya mürûra teveccühlerin vezîr-i â'zama bildürdiler." (Türkal, 2012: 1073) şeklinde benzer ifadeler ile verilmiştir.

Bu bölümde, Osman Paşa emrindeki askerin Eğri Kalesi üzerine zahire yardımı götürürken yol üstünde ihtilafa düşüp Eğri'ye varmaktan acizlik etmesi söz konusudur. Vekâyi-i Viyana'da Eğri üzerine gitmekten acizlik gösterenin Osman Paşa olduğu ve askere karşı bir konuşma yaptığı ifade edilmiş iken Zeyl-i Fezleke'de aynı konuşma ordudaki kul taifesinin aralarında geçen bir konuşma olarak verilmiştir. Ordu içinde olan bu söylemler sonrasında asker, Osman Paşa huzuruna varıp şikâyetlerini bildirmişlerdir. Bunun aksine Vekâyi-i Viyana'ya göre Osman Paşa'nın konuşması sonrası, asker Eğri'ye gitmekten vazgeçip Tuna Nehri'ne doğru geri çekilmiştir.¹⁰

Vezir-i azam dahi sancağ-ı şerifi alarak bir gemiyle Tuna Nehri üzerinden firâr eylemiştir. Yeniçeri ve bölük sipahileri halk ile İstanbul'a varıp padişahı tahtan indirmeye ittifak eylemişlerdir. Siyavuş Paşa'yı kendilerine serasker seçtikten sonra Varadin Kalesi'nden kalkıp Belgrad'a gelmişlerdir. Ruscuk Kasabası'na gelip dâhil olduklarında kul taifesi tarafından Padişah'a haber verilmiştir. Bunun üzerine Padişah, serasker olan Siyavuş Paşa'ya hatt-ı hümâyûn gönderip "‘*Asker-i İslâm ile Belgrad serhaddin düşman-ı bi-dinin hıfz u hâvâsat idesüz*" (Vekâyi-i Viyana vr. 53a sr. 8) diye emir buyurmuştur.

Siyavuş Paşa ile emrindeki asker Belgrad'a geldiği sırada Ruscuk'a kaçmış olan Vezir-i azam Süleyman Paşa'nın padişaha haber gönderip yardım istemesi ve padişahın cevaben Siyavuş Paşa'ya hatt-ı hümâyûn gönderip görevlendirmesine Vekâyi-i Viyana'da yer verilirken Zeyl-i Fezleke'de, Siyavuş Paşa'ya gönderilen hatt-ı hümâyûndan bahsedilmemiştir. Fakat olaylar daha kapsamlı bir şekilde günü gününe aktarılmıştır. Aynı zamanda Vezir-i azamın İstanbul'a kadarki yol güzergâhı ve başından geçen hadiseler de yer verilmiştir.

Bu hatt-ı hümâyûn Siyavuş Paşa'nın otağında okunduğunda asker; "‘*bu hatt-ı hümâyûnu gönderen kimesnenin Pâdişâh olduğun istemezüz*" (Vekâyi-i Viyana vr. 53a sr. 5) diyerek cevap vermişler ve hatt-ı getiren eliçiyi orada öldürmeye çalışmışlardır. Bu olaylar

¹⁰ Bu bölüme kadar her iki eser arasında görülen en ciddi farklılık bu hadisedir.

üzerine Siyavuş Paşa'yı da zorla yanlarına alarak Belgrad'dan kalkıp İstanbul üzerine hareket etmişlerdir. Zorla da olsa gitmek zorunda kalan Siyavuş Paşa, Hazinadâr Hasan Paşa'yı Belgrad'a muhafız olarak bırakmıştır. Vekâyi-i Viyana'da bahsi geçen bu olaylar ve padişahın hatt-ı hümayûn göndermesine isyan eden askerinin konuşmaları Zeyl-i Fezleke'de de benzer bir şekilde verilmiştir.

“Ve mâh-ı mezbûrun on yedinci Çehâr-şenbih gün Küçük Mirâhûr Osman Ağa Belgrad'a varup, serdârlık hatt-ı hümayûnuyla kılıç kaftanı Siyâvuş Paşa'ya teslim eyledi ve irtesi gün dîvân idüp, ocak ağaları ve zorbabaşıları otağına da'vet, mahzarlarında feth ü kırâ'at olundukda isgâ itmeyüp, “bu hatt-ı hümayûn gönderen âdemin mutlak pâdişâhlığın istemeziz.” (Türkal, 2012: 1074)

Osmanlı tarafında bu olaylar yaşanırken düşman askeri Dırava Nehri'ni geçerek Ösek üzerine varmış ve kaleyi muhasara etmiştir. Düşman kaleyi muhasara edince Ösek muhafızı olan Çerkes Ahmed Paşa ile timar ve zeamet sahipleri kaleyi bırakıp kaçmışlardır. Ösek'in muhasarası ile kaleyi bırakıp kaçan Çerkes Ahmed Paşa, Belgrad'a vardığında Padişah emri ile katledilmiştir.

Osmanlı askerinin İstanbul'a geri çekildiği duyulunca Varadin halkı dahi kaleyi boş bırakıp firâr eylemişlerdir. Düşman askeri Osmanlı ordusunun çekilmesini fırsat bilerek boş bırakılan kaleleri birer birer ele geçirmiştir.

Osmanlı ordusu İstanbul'a doğru harekete geçince padişah IV. Mehmed'de bir korku hâsıl olmuş ve askerden kaçıp İstanbul'a gelmiş olan Vezir-i azam Süleyman Paşa'yı katledip yerine Siyavuş Paşa'yı serasker atayarak, üzerine gelen askeri sakinleştirmeyi düşünmüştür. Fakat ordunun maksadı zaten padişahı tahtından indirmek olduğu için askerinde herhangi duraksama olmamış ve gelip Niş'e yerleştiklerinde Raşid Paşa da bunlara katılmıştır.

Osmanlı askeri Niş üzerinden kalkıp İstanbul'a geldiklerinde vüzeraya haber göndermişler ve padişahı tahtından indirmek amacıyla olduklarını belirtmişlerdir. 1099 (1687) senesinin muharrem ayının cumartesi günü padişah IV. Mehmed'i tahtından indirip onun yerine II. Süleyman'ı saltanata getirmişlerdir. Vekâyi-i Viyana müellifinin ifadesine

göre IV. Mehmed'in saltanatı kırk sene sürmüştür. “*Âzl olan Sultan Mehmed Han'nın müddet-i saltanatın tamamı kırk sene oldi.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 53b sr. 14)¹¹

Vezir-i azam Süleyman Paşa'nın idamı, Padişah IV. Mehmed'in tahtan indirilip yerine II. Süleyman'ın saltanata getirilmesi ve Siyavuş Paşa'nın serasker olması gibi birçok hadise, Vekâyi-i Viyana'da [53a-55b] varakları arasında anlatılırken bu olaylar Zeyl-i Fezleke'de farklı başlıklar altında tüm detay ve konuşmalar ile birlikte verilmiştir. Zeyl-i Fezleke'de 1099 senesini anlatan bu hadiselerin yanı sıra farklı konulara da yer verilmiştir. Zaten her iki eser 1094 ve 1099 senesi hadislerini benzer bir şekilde kaleme almışlardır. Fakat Zeyl-i Fezleke'de 1099 senesine gelindiğinde Vekâyi-i Viyana'nın anlatımından uzak, daha özgün bir çalışma kaleme alınmıştır.

Sultan IV. Mehmed Han tahtan indirilip saltanata II. Süleyman'nın getirilmesi sürecinde devlet içerisinde kısa süreli bir karışıklık olmuş ve devlet ricalinden adamlar halka çeşitli zulümlerde bulunmuşlardır. Bu zulümler ile halktan birçok kişi, hatta paşalar bile katledilmiş ve bu kişilerin eşyaları yağmalanmıştır. Bu zulümleri yapanların başında ise Rumeli Beğlerbeği olarak görevlendirilen Osman Paşa gelmektedir. Beğlerbeği olduğu Rumeli'de zengin kimselerin mallarını yağma ettirmiş aynı zamanda kendiside zorla bu malları almıştır. Bu sırada saltanata gelen II. Süleyman'a ise istediklerini yaptırmışlardır. Bu olaylar Vekâyi-i Viyana müellifinin ifadelerinde;

“*Sultan Mehmed Han hazretlerinin zaman-ı sa'adetlerinde vüzerâ ve mîrimîrânlar vesa'ir vükelây-ı devlet bir mertebe zulm ve te'âddiye meyl etmişler idi ki selefde geçen selâtinlerin vükelâlarından nâsâ bu denlü zulm ve te'âddi sâdır olmuş değil idi. Sultan Mehmed Han Hazretleri sayd u şikâra mübtelâ olmağla vükelâsının zulm ve te'âddilerin def' itmeğe mühim itmemiş idi. Sayd u şikâra şol mertebe mübtela ve meşgul olmuş idi ki leyl ü nehar târık-i şikârdan hâli değil idi. Ol şikârın için on beş yigirmi konak yerlerden bunca âdeme sorup şiddet-i şitâda telef olan bir beraya fukarası dahi kıyasa gelmez idi.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 54a-54b sr. 15, 1-6) şeklinde anlatılmıştır.

¹¹ Vekâyi-i Viyana müellifini IV. Mehmed'in saltanat süresini 40 yıl olarak ifade etmiş olsa da bütün kaynaklarda IV. Mehmed'in 39 yıllık bir saltanat süresi olduğu bilinmektedir. Müellifin verdiği hicri 1099 senesinin muharrem ayı, miladi olarak 21 Kasım 1687'ye denk gelmektedir. Yani müellifin vermiş olduğu tarihler doğru olmasına rağmen 40 yıllık bir saltanat süresi oldu şeklindeki ifadesinde bir yıllık zaman hatası olduğu görülmektedir.

Padişah IV. Mehmed’i tahtan indiren asker Recep Paşa’nın da idam edilmesinde rol oynamış hatta Kızlarağası’nın Mısır’a sürgün edilmesini sağlamış ve bu paşaların mallarını yağma etmişlerdir. Bu olaylarda başı çeken Yeğen Osman Paşa olaylardan istifade ederek Rumeli Beğlerbeği olmuştur.

İşte bu süreçte mirimiranların ve diğer paşaların halka ettikleri zulümler Vekâyi-i Viyana’da anlatılırken Zeyl-i Fezleke’de bu konuya değinilmemiş bu süreçte gelişen olaylar genel başlıklar altında benzer bir şekilde verilmiştir.

Vekâyi-i Viyana’da müellif, saltanat değişikliğini kısaca ifade edip sonrasında birkaç kısa hadiseye değinmiş ve tekrar düşmanın kaleleri alması hadiseleri ile devam etmiştir. Viyana yenilgisinden sonra başlayan kale kayıpları ile Osmanlı’nın elinde kalan son birkaç kaleden önce Eğri, Varadin ve son olarak İstolni Belgrad düşman eline geçmiştir. 1099 (1687) senesinde İstolni Belgrad Kalesi’nin düşmesini de anlatan Vekâyi-i Viyana müellifi, eserini burada noktalamıştır.

Eğri Kalesi düşman askeri tarafından sekiz ay kadar muhasara edilmiş ve kalede bulunan ahali açlıktan kırılmaya başlamıştır. Vekâyi-i Viyana’da kullanılan “*yedi sekiz ay*” ifadesi Zeyl-i Fezleke’de “*sekiz ay*” olarak verilmiştir. Kaleden dışarı çıkıp erzak temin etmek mümkün olmadığı için kaleyi düşmana teslim etmişler ve kalede bulunan halkın bir kısmı dinlerinden vazgeçmişlerdir. Bu olay çalışmamızda “*Ve niçesi dahi telef olmak hâvfindan kâfir ‘askerine varup El-îyâzı billâh-i Te’âlâ küffârı kabul eylediler. Zikr ittiğimiz mertebe açlık havâle olduğu ata, ana, evladına nefret idüp mâhşer günü gibi herkes nefes nefes oldılar.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 55b sr. 8-14) ifadeleri ile verilmiş ve Zeyl-i Fezleke’de de “*Müslimîn’in nisfi açlıktan kırılıp ve niçesi taşra düşmen taburuna varup mürtedd oldılar. Bunlara bir mertebe kaht müstevlî oldu ki, birbirlerin yiyüp herkes evlâdından nefret eyleyüp mahşer-misâl nefsi nefsi oldu ve ‘asker-i İslâm gelür, zahîre getirür ümîdiyle iki sene bu kaht belâsın çeküp me’yûs olıcak, sene-i mezbûre Safer’inde düşmen taburuna âdem gönderdiler.*” (Türkal, 2012: 1112) benzer bir şekilde sunulmuştur.

Eğri halkı, “*Kral-ı bed fi’âle*” haber gönderip sağsalim kaleden ayrılmak için bir taahhütname istemişlerdir. “*Kral-ı bed-fi’âldahi serdar-ı müşrikîne hitâben bir nâme yazup Eğri âhalilerin emin ve sâlimen diyâr-ı İslâm’a irsâl idesün deyü tembih eyledi. Serdâr-ı müşrikîn olan mel’un dahi Eğri âhalilerin iki yüz mikdârı araba virüp diyâr-ı İslâm’a varınca kal’ât-ı nâsâradan bir müferrid irişmek üzre yerlerine temessük virdi.*” (Vekâyi-i Viyana vr.

56a sr. 1-7) Eğri halkının bu teminat mektubunu istemesi ve kralın iki yüz miktarı araba tahsis etmesi Zeyl-i Fezleke'de de *“Beç'e bir âdem gönderüp, çasardan ahidnâme istediler. Matlûbları üzre serdâr-ı küffâra hitâben kâğıd göndermekle iki yüz araba virilüp, diledikleri mahalle sâlimen îsâl olunmak üzre ellerine temessük viridi.”* (Türkal, 2012: 1112) şeklinde anlatılmıştır. Kale halkı gemilerle ayrılmış fakat tüm eşya ve erzakları düşman askerine kalmıştır.

Düşman askeri Eğri Kalesi'ni muhasara ettikten sonra isteyenlerin kaleden ayrılabilceğini isteyenlerinde dinlerini değiştirmek şartı ile kalede kalabileceklerine ve eşyalarına herhangi bir zarar gelmeyeceğine dair söz vermişlerdir. Bu söz üzerine kale ahalisinin bazıları ve bunlar içinde âlim mertebesinde iki imam dahi İslâm'dan çıkmayı kabul edip topraklarından ve mallarından vazgeçmemişlerdir. Bu olay her iki eserde de zikredilmiştir. Çalışmamızda;

“Ol vakit ki Eğri Kal'ası'ndan çıkmak vakt-i şitâya müsâdif gelmiş idi. Bir yana şiddet-i şitâ ve bir yana za'af-ı gâlâ, 'avret, oğlan yayan yürümeğe kâdir olamayup diyar-ı küffarda yol üzre vâki' olan kal'alarda ve kuralarda kalup ya biz-zarûri esirliği ve kimi dahi i-yâzen billâh küfri kabul eylediler. Ol vakit Eğri Kal'ası'ndan taşra çıkdıklarında kal'a-i mezkûrun kul kethüdası ve alay beğisi mürted olup evlâd ve ensâblarıyla küffâra tâbi' oldular ve imamlardan dahi iki imam ehl-i 'iyâlleriyle kalup anlar dahi küffara tâbi' (tâbi'yyet) oldular. Hatta ikisi dahi marifet ilmi ile meşhur kimesneler idi ve bizlerden mâ'ade niçe kimesneler kalup mülk ve emlâkların terk itmekden dinlerin terk itmeğe ihtiyar eylediler.” (Vekâyi-i Viyana vr. 57a sr. 1-12) anlatılan olay Zeyl-i Fezleke'de;

“Ve bi-emri'llâh vakt-i şitâya müsâdif düşmekle bir taraftan şiddet-i şitâ ve bir taraftan kaht ü galâ za'îf ve nahîf avret, oğlan, piyâde yürümeğe iktidârları yok, düşmenin yol üzerinde olan kal'â vü palanka ve kurâlarına girüp, kimi esirliği kabûl ve kimi küfrü ihtiyâr idüp mürtedd oldular. Hatta kal'âdan çıkdıkları vakt kul kethudâsı ve alaybeğisi ve iki nefer imâm ve ehl ü iyâliyle kâfir oldular ve ikisi de ma'rifet ile meşhûr âdemler idi ve iyâzen billâh niçeleri dahi mâl-ı emlâkların terk itmekden dinlerinden çıkup kal'âda kaldılar.” (Türkal, 2012: 1112-1113) şeklinde verilmiştir.

1099 (1687) senesinde düşman askeri Eğri Kalesi'ni tamamen ele geçirmiş ve kaleden kaçan halkı ise Varadin Kalesi'ne gidip yerleşmiştir. “*Bin doksan dokuz senesinde mah-i seferü'l-muzaffer zikr ittiğimiz minvâl üzere melâ'in-i hâsirîn Eğri Kal'asın âhz eylediler. Ve ahalileri firâr-ı zahmet ve meşâkkat ile Varad Kal'asına gelüp dâhil oldular.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 57a sr. 12-14) şeklinde anlatılmıştır.

1097 (1686) senesinde Budin Kalesi düşman eline geçince bu tarafta bulunan tüm küçük kale ve palanga ahalileri yerlerini terk edip Osmanlı Devleti'ne yerleşmişlerdir. Budin ve Ösek kaleleri düşman eline geçince Belgrad Kalesi tarafına giden yol kapanmıştır. Bu bakımdan kale halkı açlıktan zayıf duruma düşmüştür. Bunun üzerine düşman askeri bu kaleyi muhasara etmiş ve dört ay muhasara altında kalan kale halkı düşmana aman ile kaleyi verip Osmanlı toprağına sağ salim gönderilmek için talepte bulunmuşlardır. Kale ahalisinin bu talepleri kabul edilmiş ve önce Cankurtaran Palangası'na getirilmişlerdir. Bu palangadan sonra ise gemiler ile Tuna Nehri'ni geçerek selâmete varmışlardır.

Vekâyi-i Viyana müellifi eserini, 1099 (1687) senesinde İstolni Belgrad Kalesi'nin düşman eline geçişini anlatarak bitirmiştir. Zeyl-i Fezleke'de bu kalenin düşmesi diğer konuların anlatımına paralel olarak verilmiş ve eser herhangi bir kesintiye uğramadan devam ettirilmiştir.

2.2.2. Teşrifatçibaşı Ahmed Ağa, Viyana Günlüğü (*Vekâyi-i Beç*)

Vekâyi-i Beç isimli bu eserde teşrifat kayıtlarının tutulmasının yanısıra II. Viyana Kuşatması öncesi olaylar ve kuşatma sonrası gelişmeler de anlatılmıştır. Biz bu eseri mukayese edip çalışmamızla tarihi olaylar açısından değerlendirdik. Her iki eserde de verilen konuları zaman, yer ve kişiler şeklinde benzer ve farklı yönleri açısından karşılaştırma yaptık. Daha önce Marmara Üniversitesi'nden Mehtap Yılmaz, Silahdar Ağa'nın Zeyl-i Fezleke'si ile Vekâyi'-i Beç'i kıyaslama yapmış ve Silahdar Ağa'nın bazı bölümleri kısaltarak eserine aldığını belirtmiştir. Biz de ismi geçen bu iki eseri çalışmamızla karşılaştırıp eserler arasındaki bağlantıyı ortaya koymaya çalıştık.

Vekâyi'-i Beç, bir tarih kitabı olarak değil müellifinin görevi gereği teşrifatla ilgili hadiseleri kaleme almak için hazırlanmış bir eserdir. Esere bazı günlük gelişmeler de ilave edilmiştir. Ancak II. Viyana Kuşatması ve bu dönem hadiselerini anlattığı için bir tarih

çalışması olarak değerlendirilmiştir. Eser, IV. Mehmed'in 22 Muharrem 1094 (10 Ocak 1683) İstanbul'dan hareketinden başlayarak Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın idam edildiği 25 Aralık'a kadar olan hadiseleri tasvirleyerek gün gün anlatmıştır. Merzifonlu'nun ölümünden sonraki bazı hadiseler de kısa olarak eserde yer almaktadır. Eserin günümüzde tanınması Viyana Kuşatması'yla ilgili bölümün Richard F. Kreutel tarafından Almanca'ya çevirilmesiyle olmuştur. (Kreutel, 2005: 22) (Yılmaz, 2006: 4)

Vekâyi-i Beç'te teşrifat günlüğü tutulmasının yanısıra bazı garip olaylara da yer verilmiştir. Bu olaylardan ilki, Filibe yakınlarındaki Çırpan Pınarı adlı yerde hazine olduğunu iddia eden iki kişinin iddialarının asılsız çıkarak cezalandırılmasıdır. İkinci bir olay ise bir gayr-i müslimin "*Bana kurşun işlemez*" diye iddia etmesidir. Bu iddia üzerine iki defa meydana bu kişiye kurşun atılmış ama bir şey olmamıştır. Bunun üzerine bu kişinin giydiği cübbesi çıkarılıp kılıçla öldürülmüştür. (Yılmaz, 2006: 18-21) Çalışmamızda farklı garip olaylardan bahsedilmesine rağmen Vekâyi-i Beç'te anlatılan bu olaylara değinilmemiştir.

Vekâyi-i Beç müellifi, görevi gereği Vezir-i azam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın daima yakınında bulunmuştur. Bundan dolayı eserinde yer verdiği "*Bu kadar seferlerde vâki' olmamıştır ki, sefere gelen paşalar askeriyle ve mehterhâneleriyle gelüp metrisde alay göstereler. Bu dahi serdâr-ı ekrem hazretlerinin kemâl-i tevekkül ve ziyâde sıdk-ı niyetinden ibâret ve mazhar-ı fütûhât-ı cemîle olmalarına mahz-ı işaretir. Devlet-i Aliyye'de ibtidâ mâvâka' olan umûrdandır.*" (Yılmaz, Vekâyi-i Beç, 2006, s. 91) ifadeleriyle Vezir-i â'zamı yer yer övmüştür. Bunun aksine çalışmamızda Kara Mustafa Paşa dâhil birçok paşa hatalarından dolayı müellifimiz tarafından eleştirilmiştir.

Teşrifatçıbaşı'nın eserinde İkinci Viyana Seferi'nde neden hezimete uğranıldığı dört başlık altında verilmiştir. Bunlardan birincisi, sefere savaşmak için değil de ganimetten pay almak için gelmiş olan gruplardır. Bu gruplar, Viyana önlerine kadar oldukça fazla ganimet elde etmişler ve bu mallarını korumak için savaş meydanını terk etmeye başlamışlardır. Bunu gören diğer askerler de bozgun var düşüncesiyle savaş meydanından kaçmaya başlamıştır. Bu olay Vekâyi-i Beç'te;

"Askerimiz arasında mutlak kâr için gelmiş manav makûlesi bîşümâr idüp bu seferde ganâ'im-i kesîreden küllî fâ'ideler görüp her biri selâmet yakası arzusuna ve malının ve esîrinin halâsı kaydına düşdi. Rûz-ı ma'rekede bunlar ordu içinde câ-be-câ yüklerin dahi kuşluk vaktinde yükledüp kararı

firâra tebdil eyledikleri sâ'ir ordu-nişîn olan mahlûk dahi bunların nakl u hareketlerinden hayf u hirâsa düşüp anlar dahi hezâr vehm ile emvâl-i eskâllerin tahmil üzre oldılar. Bunların haberi küffâr muvâcehesinde mukâbeledede olan askere irüşüp anlar dahi malları teşvîşine rabita oldılar. Herkes çadırına doğru azimet-i cân attı. İbtidâ kâfir, İbrâhim Paşa durduğı tarafdandan yol bulup orduya girdi ve Rumili zü'emâ ve erbâb-ı tîmârı dahi anlardan sonra seg be-sahrâ ve rakamını tahrîr eylediler.” (Yılmaz, 2006: 124) şeklinde verilmiştir.

Hezimetin ikinci sebebi, askerin büyük bir bölümünün metrislerde en son güne kadar bekletilmesi olarak verilmiştir. Vekâyi-i Beç müellifine göre metrisde az bir birlik bırakılıp, diğer birliklerin düşman üzerine son bir taarruz yapılmasının en doğru karar olabileceği ifade edilmiştir. Aynı zamanda müellif Kırım askerinin aşırı ganimet aldıklarını “*Husûsan bu seferde bulunan Tatar askeri umûmen Allâh-u Te'âlâ Hazretleri ihsân eylediği ganâ'im ve üsârâdan bir mertebe yüklü oldular ki, Osmânlı askerine değil babaların öldürmüş askere karşı varup, mukavemete kudretleri ve cehâminü'l-veche yoğ idi. Hânları olan hiç dahi kendülere tâbi' olup gayret-i dîn sebebini ve hamiyet-i cünûd-ı muvahhidîn ve hak-ı nân u nemek-i sultân-ı müslimîni külliyetiyle ferâmûş...*” (Yılmaz, 2006: 125) şeklinde vermiş ve bunun Osmanlı ordusunu saldırıya açık halde bıraktığını savunmuştur.

Hezimetin üçüncü sebebi olarak ise askerin ve hayvanların ihtiyaç duyduğu yiyecek maddelerinin daha önceden gerekli yerlerde depolanmaması gösterilmiştir. (Yılmaz, 2006: 127)

Vekâyi-i Beç'te dört başlık altında verilen bu yenilgi sebeplerinden yukarıda verdiğimiz ilk üçüne çalışmamızda değinilmemiştir. Teşrifatçıbaşı'nın vermiş olduğu bu sebeplerin ötesinde Vekâyi-i Viyana müellifimiz yenilginin sebeplerini farklı sorunlara bağlamıştır. Bu sorunları olayların akışına göre yeri geldiğinde vermiş Silahdar Ağa ve Teşrifatçıbaşı gibi bir başlık altında toplamamıştır.

Teşrifatçıbaşı hezimetin son sebebini Osmanlı askerinin kazanılan zaferleri kendi güçlerinden bilip Allah'a şükr etmemeleri bununla da kalınmayıp gayr-i ahlakî hareketlerde bulunmaları olarak vermiştir. Vekâyi-i Beç'te verilen bu olaya hem Silahdar Ağa'nın Zeyl-i

Fezleke’inde hem de çalışmamızda yer verilmiştir. Vekâyi-i Beç’te “*Bu vech-i selâseden gayrı vech-i râbi’ ki, hazret-i hüdü-yı Mennân’ın bu azîmet-i sefer-i nusret-eserde asker-i İslâm’a ihsân eylediği kuvvet-i kâhire ve ganâîm-i vâfirenin edâ-i hizmet-i lâzime-i şükründe halkın kusûrı ve şükr-i ni’met mukâbelesinde rûy-i gazâda hilâf-ı rızâ-yı Bârî niçe dürlü şenâ’at ü kabâhata cesâret ve âdem-i futûr îdür.*” (Yılmaz, 2006: 125) şeklinde genel bir ifade ile verilen bu olay eserimizde detaylarıyla verilmiştir. Aynı zamanda aşağıda verdiğimiz gibi birkaç farklı vakada sunulmuştur.

“Ol vakitte sefere ‘âzimet iden vüzerâ ve mîrimîrânlar vesa’ir ehl-i menâsıb olan kimesne müte‘ârrif oldukları ve mûrûr ve ûbur eyledikleri yerde envâ-i zulm ve te‘âddiler idüp ol sefere fukaranın beddu‘âlarıyla gitmişler idi.” (Vekâyi-i Viyana vr. 12a-12b sr. 13-15,1-4)

“Diyarbakir Beğlerbeğisi olan Kara Mehmed Paşa ol sefere hareket ittiğinde eyalet-i mezbûrede bir mertebe zulm ve te‘âddi eylemiş idi ki, el-‘iyazân billâh ehl-i şirk olanlar ol mertebe zulm itmeğe irtikâb itmezler idi. Öyle nakl olundu ki Padişah müşârın ileh tevâb‘ileri eyalet-i mezbûrede yüz elli bâkire kızın bekâretlerin ‘izâle eylemişlerdir.” (Vekâyi-i Viyana vr. 12a-12b sr. 9, 1-2)

“Ve darü’l-harbde ve dînen câ‘iz değil iken ellerinde olan esirlerin serhoş oldukları halde nefret idüp bed-fîl-i şeni’nden gerek mest olanlar ve gerek ayık olanlar hali değiller idi.” (Vekâyi-i Viyana vr. 17b)

Avusturya elçileri, Osmanlı ile daha önce yapılan Vasvar Anlaşması’nı yenilemek için gelmiştir. Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa ise anlaşmanın yapılabilmesi için Yanıkkale’nin Osmanlı Devleti’ne verilmesi şartını öne sürmüştür. Bu olay Vekâyi-i Beç’te “*Ösek’den Budun’a irsâl olunan Nemçe ilçisi Budun’dan Hersek paşasıyla ordu-yı hümayûnda dâhil oldu. Ve mel’ûn-ı mezbûr Âsitâne’de iken kemâl-i aceb gurûr ile Yeniçeri ağası sarâyında, “Yanık Kal’ası teslim olunursa sulh tecdîd ve lâzime-i dostî te’kîd olunur.”* denilerek ifade edilmiş Nemçe (Avusturya) elçisi ise; “*Kalur kılıç ile dâhil-i kabza-i teshîr kılınur yohsa burada söz ile kalur verilmez*” şeklinde cevap vermiştir. (Yılmaz, 2006: 127) Bu olay çalışmamızda benzer bir şekilde. “*Fî mâ ba’d bin doksan dört senesinde Nemçe kralı tarafından Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerine elçi ve nâme gelüp mukaddemâ bin yetmiş*

beş senesinde âkd olan sülh, zikr olan senede tamam olmağın Kral-ı bed-fi'âl tekrar sülh olmağa talip râkib olmuşdı. Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri dahi sülh olmağa kasd itmişken ol esnada Vezîr-i â'zam olan Kara Mustafa Paşa bir tekebbür kimesne olmakla sülha mani' olup men' itmeğe ceht eyledi.” (Vekâyi-i Viyana vr. 8b sr. 9-14) ifadeleriyle verilmiş fakat Vezir-i azamın ve Nemçe elçisinin konuşmalarına değinilmemiştir. Ayrıca çalışmamızda Kara Mustafa Paşa'nın Nemçe üzerine sefere çıkabilmek için padişaha çeşitli oyunlar oynadığı da anlatılmıştır.

Vezir-i azam, Eğri Beğlerbeği olan Kör Hüseyin Paşa'yı bir mikdar asker ile Pojon Kalesi üzerine göndermiştir. Aynı zamanda düşman askerinden elli bin kadarı da bu kale önüne gelmiştir. İki ordu arasında çıkan çatışmada Hüseyin Paşa birlikleri mağlup olmuştur. Bunun üzerine Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa beş bin Tatar askeri daha göndermiş ve Hüseyin Paşa'nın geri dönmemesini istemiştir. Hüseyin Paşa ise müellifimizin ifadesiyle *“Amma Hüseyin Paşa, kâfirler ile muhârebe itmedikçe Vezîr-i â'zamdân 'âvdet itmeye ihzâr itmekle nâçar olup ol kâlil 'asker ile ol mubâlâğa düşman üzerine varup mukâbil oldı.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 19a sr. 9-10) kendilerinden sayıca çok fazla olan düşman üzerine tekrar hareket etmiş ve sayıca yüz bin kadar olan düşman askeri tarafından bozguna uğratılmıştır. Düşman önünden kaçan Osmanlı askerinin çoğu Tuna Nehri'nde boğularak can vermiştir. Bunlar içerisinde Hüseyin Paşa'da boğularak şehit olmuştur. Bu olay çalışmamızda;

“Melâ'in-i hâsirîn bir dağa arka virmekle 'asker-i İslâm'a hucum eylediklerin asla yerlerinde durmayup 'asker-i İslâm üzerine top ve tüfeng havâle eylediler. 'Asker-i İslâm dahi top ve tüfeng harbine tahâmmül idemeyüp 'âvdet eylediler. Ve mahall-i ma'rekede iki şikk olup 'askerin nisfi nehr-i Tuna tarafına firâr eylediler. Ve nisfi dahi ol mahalle geldükleri yol ile gerüye firâr eylediler. Tuna tarafına firâr idenler nehr-i Tuna'ya uğrayup gark oldılar. Hüseyin Paşa dahi gark oldı.” (Vekâyi-i Viyana vr. 19b-20a sr. 13-15, 1) şeklinde verilmiş ve Hüseyin Paşa'nın boğularak şehit olması vakkası Vekâyi-i Beç'te;

“Hüseyin Paşa ve ve hanzâde askerleriyle mahall-i mezbûra geldükden sonra yerlerin değışüp, iki sâ'atlik menzil ilerü gidüp, taburlardan müctemi' olan küffâra rast gelüp yarar ma'reke olunup, ol hinde emr-i Hakk ile Eğri Beğlerbeğisi Kör Hüseyin Paşa suya urup, gark-ı şehîd oldı.”

(Yılmaz, 2006: 114) ifadeleriyle verilmiştir. Fakat Vekâyi-i Beç'te, çalışmamızda verilen her iki tarafın asker sayısı bilgisi verilmemiştir.

1680 senesinde Sonluk Kalesi düşman tarafından işgal edilmiş ve Eğri Kalesi'ne giden yol kapanmış Osmanlı üzerinden erzak temini yapılamayınca Eğri Kalesi ahalipleri açlık kıtlık çekmeye başlamıştır. Çalışmamızda müellif erzak fiyatlarının arttığını hatta Hz. Yusuf döneminde yaşanan kıtlıktan daha kötü bir durum olduğunu "*Hatta Hazreti Yusuf âleyhi'sselâmın zamanında diyar-ı Mısır'da vâki'â olan gâlâda yedi dirhem [55-a] itmek bir akçe oldu deyü tevârihlerde tâsrih ve halk içinde dahi meşhûrdur. Amma Eğri Kal'ası'nda vâki' olan gâlâda bir dirhem itmek dört akçe olmuştu.*" (Vekâyi-i Viyana vr. 54b 55a sr. 15, 1-2) ifadeleri ile vermiştir. Aynı olay Vekâyi-i Beç'te de anlatılmış fakat müellifimizin yaptığı benzetme bu eserde verilememiştir. Vekâyi-i Beç'te olay "*Ve bu günde dakikin kıyyesi on iki on üç pâreye otuz dirhem ekmek bir akçeye ve bir kile şa'îre iki guruşa çıkdı. O dahi câ-be-câ yerde bulunur müstevfî bulunmazdı ve etrafda otlak dahi kalmamağla gidenler üç dört günde varup gelir oldılar.*" (Yılmaz, 2006: 114) şeklinde izah edilmiştir.

Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa, Peç Kalesi üzerine hareket ederken kendine muhalif olan Budun Beğlerbeği İbrahim Paşa ve Silistre Beğlerbeği Mustafa Paşa'yı Yanikkalesi'nde bırakmış ve düşman askerinin buradan geçişini engellemeyi düşünmüştür. Düşman ordusu Yanikkale önlerine kadar geldiğinde İbrahim Paşa ordusunu geri çekmiş ve yedi bin kadar askeri Mustafa Paşa komutasında Yanikkale'de bırakıp kendisi Peç Kalesi'ne varmıştır. Bunun üzerine Vezir-i azam zikr olan İbrahim Paşa'yı ve Diyarbekir Beğlerbeği Kara Mehmed Paşa'yı yirmi bin kadar süvâri asker ile düşman askeri üzerine göndermiştir. İsmi geçen paşalar kâfirler üzerine vardıklarında düşman askerinin amansız hücumuna uğramışlar ve mağlup olup kaçmışlardır. Viyana'ya vardıklarında Vezir-i azam, İbrahim Paşa'yı olayın müsebbibi olarak görmüş ve orada katlettirmiştir. İbrahim Paşa'nın katli olayı çalışmamızda;

" 'Asker-i İslâm münhezim olup kaçmağa yüz dutduklarında Cenâb-ı rabbel-'âlemin, server-i enbiya Muhammed Mustafa sallâhü-â'leyhi-vesellem hazretlerinin hürmetine düşman-ı bidinin bâsiretlerin bağlayup 'asker-i İslâm ardınca vardılar. Yoksa 'asker-i İslâm'ın aşrı hâlâs olmak mû-hâl idi. Yanık Kal'ası altına gelüp dâhil olduklarında bu inhizâma sebep olan İbrahim Paşa'dır deyü ol mahallde Vezîr-i â'zam, paşa müşârûin-ileyhi katl eyledi. Ve

Budun mansubın Kara Mehmed Paşa'ya tevcîh eyledi.” (Vekâyi-i Viyana vr. 17b 18a sr. 15, 1-4) şeklinde verilmiştir.

İbrahim Paşa'nın katli Vekâyi-i Beç'te benzer bir şekilde verilmiş daha tefarrutlu olarak Vezir-i azam tarafından çağırıldığı fakat “*hastayım*” bahanesiyle gelmek istemediğine değinilmiştir. Hasta dahi olsa gelmesi emredilince Vezir-i azam huzuruna çıkmış ve “*Bre bî-dîn! Mel'ûn! Seni bu kadar zamandır pâdişâhımızın vüzerâsı beyninde gayret ve hamiyyeti vardır diyü ser-efrâz tuttuk. Her bâr ki, mektûbun gelürdi, Beç kal'ası sehldir, cenkcisi azdır ve metânet ve istihkâmı yokdur. Sıhhati üzre haberim vardır ve bu tarafa sefer itmenüz her vechile ensab ve rey-i savâba akrebdir diyü tahrîr ü i'lâm iderdin. Ve bu def'a ki, taburda mukavemet mahallinde cümleden mukaddem firâra yüz tutup, sancağ-ı şerîfi ve serdârı yoklamayup, gelüp, hünerler itmiş merd gibi çadırında oturursun!*” (Yılmaz, 2006: 123-124) ifadeleriyle azarlanıp akabinde katledilmesi kararlaştırılmıştır. Vekâyi-i Beç'te İbrahim Paşa'nın katli “*Kâr-gîr olmayup çavuşbaşı habsine virülüp, ol âleme ibret tedâriki görüldi ve defter-i hayatı bir daha açılmamak üzre dürüldi. Ve Budun Eyâletini ve Diyarbekir Vâlisi Vezîr Kara Mehmed Paşa'ya tevcîh olundu.*” (Yılmaz, 2006: 124) şeklinde verilmiştir. Her iki eserde de katledilen İbrahim Paşa'nın yerine Budun'a Vezir Kara Mehmed Paşa'nın vali olduğu ifade edilmiştir.

Vekâyi-i Viyana adlı çalımızda “*Ve muşâvere olunup Estergon Kal'âsın muhasara itmek ittifak eylediler. Ve bâ'de ol muşâvere cümleinin re'y ve ittifakı ile Budun'dan kalkup Üstürgon Kal'âsın üzerine revâne oldılar. İkinci günde gelüp muhasara eylediler.*” (Vekâyi-i Viyana vr. 36a sr. 12-14) birkaç satırda Estergon Kalesi'nin işgal edilmesi anlatılmasına rağmen bu olay Vekâyi-i Beç'te daha kapsamlı bir şekilde sunulmuştur. Düşman askerinin Estergon Kalesi'ni muhasara etmesi Vekâyi-i Beç'te “*Ve tafsîl-i kelâm böyle sûret-pezîr oldu ki: Küffâr-ı hâk-i sâr şehri zi'l-kaade günü Estergon'ı muhâsara idüp top ile bir mikdârını münhedim idüp, ba'dehû esîr olan Silistre Vâlisi Kara Mustafâ Paşa ile Sivas Beğlerbeğisi Halil Paşa'yı getürdüp, “Baka Türk! İşte kal'anız bu sûrete girdi ve dere cânibine hazır lağımlar vardır. Murâd olundukda hemân alırız ve içinde olanların kimini esîr ve kimini tu'me-i şemşîr kılırız! İmdi siz bir kâğıt yazın ki, kendülere âmân virülüp mal u cânlarına zarar irişmemek üzre kal'ayı teslîm itsinler ve çıkup emin [ü] sâlim gitsinler! Ve illâ cümlesi şöyle eyleriz!” ifadeleriyle verilmiş ve kalenin teslimi istenmiştir. Bunun üzerine cevaben “Şimdi anlar bizim sözüümüze kulak urmazlar! Siz yazın yazmak isterseniz” (Yılmaz, 2006: 156) şeklinde anlatılmıştır.*

Vekâyi-i Beç'te olaylar benzer konuşmalar şeklinde devam etmiş ve kalenin düşman eline geçtiği bir haberci tarafından Vezir-i azama bildirilmiştir. Ulağın haber getirmesi Vekâyi-i Beç'te “*Kara Mehmed Paşa tarafından ulak gelüp, “Küffâr Estergon’u yağmayla yakdıktan sonra cümle toplarını ve cebehânesin askeriyle karşı yakaya geçürdi diyü ahbâr ittiler.”* şeklinde verilmiştir. (Yılmaz, 2006: 156)

Vekâyi-i Beç'te, Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa'nın öldürülmesi dönemin diğer kaynaklarına göre daha teferruatlı bir şekilde verilmiştir. Kapıcılar kethüdasının gelip Vezir-i azama haber vermesinden cellâtların Kara Mustafa Paşa'nın canını almasına kadar tüm konuşmalar verilmiş ve olay anbean tasvir edilmiştir.

Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa'nın katledilmesinden Vekâyi-i Viyana'da; “*Fî mâ ba’d ol vakit ki Padişah-ı âlempenâh hazretleri ‘asker-i İslâm’ın Peç altında münhezim oldukların istima’ eylediklerinde Belgrad’dan Edirne tarafına rihlet itmişler idi. Vezîr-i â’zam dahi Belgrad’a gelüp dâhil oldukda Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri tarafından katline fermân sadır olup Belgrad’da katl olundu.”* (Vekâyi-i Viyana vr. 26b-27a sr. 11-15, 1) şeklinde kısaca bahsedilmiştir.

SONUÇ

17. yüzyılın ikinci yarısını ihtiva eden bu çalışmamızda müellif, Osmanlı ve Avrupa tarihinin seyrini kökten etkilemiş olan II. Viyana Kuşatması ve sonrasında devam eden Kutsal İttifak Savaşları konu edinmiştir. Müellif, bizzat olayların içinde yer almış ve bu olayları gözlemlerine dayanarak sunmuştur. Bu bakımdan çalışmasını yaptığımız eser, ilk elden kaynak konumundadır.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın sadarete getirilmesine kadar bu dönem Köprülüler Devri olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde Venedikliler, Çanakkale Boğazı'ndan çıkarılmış ve Fazıl Ahmet Paşa Uyvar Kalesi'ni fethetmiştir. Aynı zamanda yirmi beş yıllık bir kuşatmanın sonrasında Kandiye Kalesi alınarak Girit Seferi tamamlanmıştır. Yine bu dönemde IV. Mehmed'in de bizzat katıldığı Lehistan Seferi'yle Kamaniçe Kalesi fethedilmiştir. Bu olayla birlikte Doğu Avrupa'da güç sahibi olan Osmanlı Devleti bu gücünü Kuzey Avrupa'ya kadar taşımıştır.

Yaptığımız çalışmada müellifimiz, anlatacağı olayların daha iyi anlaşılması açısından bu dönemin hadiselerine kısaca değinmiş ve olayları özetler bir şekilde ele almıştır. Bahsi geçen olaylar çağdaş kroniklerde daha teferruatlı olarak verilmiş ve Silahdar Ağa'nın eserinde yüz elli sayfaya yakın bir bölüm sadece Girit Seferi için ayrılmıştır. Müellifimiz ise II. Viyana Seferi ve sonrasında devam eden savaşları tafsilatlı bir şekilde kaleme almıştır. Bu olayları bizzat gözlemlerine dayanarak vermiştir. Müellifimizin cereyan eden hadiselerde kendi görüşünü de belirtmiş olması eserini kaleme alırken herhangi bir etki altında kalmadığını göstermektedir. Anlatılan olaylarda vezirlerin hatta padişahın bile hatalarını rahatça ifade etmesi eserin özgün bir çalışma olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan aynı dönemi ihtiva eden tarihlerde incelenmiş ve diğer eserlerde bulunmayan bazı hadiselerin *Vekayi-i Viyana*'da yer aldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra *Vekayi-i Viyana* isimli çalışmamız Silahdar Ağa'nın *Zeyl-i Fezleke*'si ve dönemin Teşrifatçıbaşısı Ahmed Ağa'nın *Vekayi-i Beç*'i ile mukayese edilmiştir. Yapılan bu karşılaştırmalarda çalışmamızın içerik bakımından Silahdar Ağa'nın *Zeyl-i Fezleke*'sine benzerlik gösterdiği saptanmıştır. Her iki eserde benzerlikler olmasına rağmen çalışmamızda yer alan bazı hususlara *Zeyl-i Fezleke*'de yer verilmediği görülmüştür. Çalışmamız Silahdar Ağa'nın eseri kadar teferruatlı olmasa da hem müellifimizin bizzat olaylarda yer alması hem de eserinde farklı kaside ve olaylara yer vermiş olması açısından büyük bir değer arz

etmektedir. Bu bakımdan söz konusu dönemin tam olarak anlaşılması için yaptığımız çalışmanın yeni bir kaynak olarak incelenmesi gerekmektedir.

VEKÂYİ-İ VİYANA METNİ (TRANSKRİPSİYON)

UMUMÎ DUHÛL NUMEROSU

1240 [1-a]

DUHÛL NUMEROSU

1240..... 83

Olma mahzûn vardan düşdüñse

Çünkü mezmûndur umûr-i evkâtına

Ne kadar katı idünse kişi

Birgün olur kim gelür o katına

Devletlü ‘İnayetlü Atüfetlü Efendüm Sultanım Hazretlerinin.[1-b]

Bismi'llâhi'r-rahmani'r-rahîm

El-hamdu'lillâh-i rabbi'l-âlemin ves-salât ü ves-selâm ü âlâ Muhammedin ve-âlihittayibin et-tâhirin hamd ü şol Allah için olsun ki cemi' mahlûkatı ve cemi' mevcûdâtı yokdan var eyledi. Ve'-salât ü ve'-selâm ol Muhammed Mustafâ'ya olsun ki din-i İslâm ânınla kâim olup zulmet-i küfürden bizi kurtardı.

Ana imân getürdik olduk ümmet.

İderiz emrine anın ri'âyet.

Salâvat hem tahiyyat ola âna.

Ki irşâd iyleye bizi doğru yola.

Dahi âline ashabına ey 'âyan.

Selâm-ü hem tahiyyat ola her anan.

Amma ba'de hayatda olduğumuz halde 'asker-i İslâm ile küffâr-ı hâksâr mâbeyninde vâki' olan kıt'âllerin ve muhâsaraların ve ceng ü cidâllerin niçesinde bu fâkir-i pür taksir mevcûd bulunup her birinden birer mikdâr beyân itmekle tevekkeltü âl-Allah deyüp şurû' eyledim. Ta ki bizden sonra gelen ehîbbâlarımız okuyup zaman-ı evvelde vâki' olan ceng ve cidâllere vakıf olalar ve kalbinde [2-a] gayret-i din-i mübin olan kimesneler beyân ideceğimiz âhvâllari okuyup vâkıf olduklarında kâfirler tarafından ümmet-i Muhammed'e olan mûsibetlerin intikamın kâfirlerden almağa ceht eyleyeler ve bu fâkir-i pür taksiri dûa-yı hayr ile yâd eyleyeler.

Kaside

Eğer haktan irişirse hidâyet.

Yazıp tefsir ettim ba'zı hikâyet.

Gelüp irmiş idi devr-i tahassüd.

Ki bir dem hâl-î olmazdı musibet.

Bi emrillâh-i Te'âlâ nice yıl ehli (...).

Hemin gâlip olurdu bize her an

Ne bizden cenge olsa ikâmet.
İrerdî ehl-i İslâm'a hezimet.
Ki az müddetde bunca kal'a ve zâil.
Melâ'inin eline oldu dâhil.
Girip şirk ehlinin destine merhâmet.
Harâb eylediler niçe vilâyet.
Bu denli olmamıştır hiç ser-encâm
Ki tahrîr idememiş ehl-i tevârih.
Tevârihler de olmamış bu tâsrih.
Şu denli olup Rum-ilinde oldu gazât.
Sanarsın kim hemen kopdı kıyâmet.
Cihân dönmüşdi dest-i külli belâya.
Rızâ virmemişti herkes bu kazâya.
İrişup halka bir hışmı ilâhi.
Çıkardı herkes eflâke âh-ı [2-b]
Bedenlerinden çıkup mahşlar canlar.
Niçe yıl aktı sebil gibi kanlar.
Anadan atadan dur oldu evlâd.
Cihân-ı tutmuş idi ah-u feryâd.
Niçe sibyan pak oldu giriftâr.
Kiyasını bilür ancak ol Gâffâr.
Size ne oldu deyu iş bu zevâle.

Heman hayretlere kalmıştık bu hale.

Hüda'nın hikmeti var bunda ey can.

Valla ana irmez, akl-u insan.

Fî mâ ba'd bin doksan dört senesinde ibtîdâ 'asker-i İslâm'a hezimet vâki' olup *bi emrillâh-i Te'âlâ* andan sonra niçe sene melâ'în-i hâsirîn her-bâr muhârebelerde 'asker-i İslâm üzerine gâlip olup ol fırsat ile diyâr-ı İslâm'dan niçe kal'alar alup ve niçe diyârları hârâb-ü yebâb eylediler. *İnşallâh-u Te'âlâ* mahallde her birin birer mikdar beyân eyleriz. Ve illa bin yüz doksan dört [1094] senesinden mukâddem olan muhârebeleri dahi birer mikdâr işaret itmek lazım oldu ki, beyân ideceğimiz âhvaller tâki vukû' üzre fehm oluna. Bin yetmiş beş senesinde [3-a] Nemçe keferesiyle sülh u salâh olup yigirmi sene mâbeyninde harb-ı kîtâl olmaya deyü sülh u âhd olmuş iken ol âhde vefa eylemeyüp ve âhd-i samğa mûcib değil iken on dokuzuncu senesinde ki bin doksan üç senesinde nâkz-ı âhd olup Orta-Macar memleketi üzerine sefer olundu. Ehl-i İslâm'a, zikr olan seneden sonra kâfirler tarafından vâki' olan mazarratlar *Allah-ül âlem* nâkz-ı âhd olduğundan vâki' oldu.

Sanmak? ahd-i olunur ulu âsân.

Hayat-ı hak ider hakıyla yek-sân.

Budur mü'minlerin şanına layık.

O'na kavlinde ve sözünde sâdık.

Fî mâ ba'd bin yetmiş beş senesinde nehr-i Rab'da 'asker-i İslâm'a vâki' olunan inhizâmdan sonra sene-i mezbûrda Sultan Mehmed bin İbrahim Han Hazretleri, Nemçe kralı ile sülh u salâh idüp ehl-i İslâm ile Nemçe keferesi mâbeyninde yigirmi sene ceng olmamak üzre birbirine âhid-nâmeler verüp bu minvâl üzre sülh u salâh eylediler. Ol esnada Vezîr-i â'zam [3-b] olan Köprülüzade Ahmed Paşa ziyâde akıl dânâ i'lm-ü fazl ile bî-misli ve bî-hemtâ vüzerâdan olmağla iş bu sülh onun re'y-i tedbîri ile olmuş idi ve iş bu sülh ve âhd olunduktan sonra vezîr-i mûşârun ileyh Girid Cezîresi'ne geçüp cezîre-i mezbûrdan vâki' Kandiye Kal'asın muhâsara eyledi. Vezîr-i â'zam cezîre-i mezbûra varmazdan yigirmi sene mukâddem Koca Yusuf Paşa ve donanma-yı hümâyun ile ol cezîreden olan Hanya Kal'asın feth iylemiş idi ve Kandiye Kal'asın yaz vaktinde muhâsara ve kış vaktinde feragât iderlerdi. Bu üslûb üzre yigirmi sene muhâsara itmişler idi. Fethine çare idemeyüp âkıbet Vezîr-i â'zam

bin yetmiş altı senesinde kendüsi varup dört sene minvâlıyla yazda ve kışda metristen çıkmayup hezâr-ı zahmet meşâkkat ile dördüncü senesi ki, bin seksen senesidir âmân ile feth idüp sene-i mezbûrdan Âl-i Osman'ın kâbza-î [4-a] tasarrûfuna dâhil oldu. Zıkr olan Kandiye Kal'ası'nın muhâsarasında vâki' olan ceng ü cidâller bir kal'a muhâsarasında vâki' olmamıştır. Yigirmi dört senesinde telef olan ümmet-i Muhammed'in kıyasını dahi ancak Mevlâ bilür, ânı tâfsil üzre beyân itmek mümkün değildir. Fî mâ ba'd bin seksen üç senesinde bizzat Sultan Mehmed ibn İbrahim Han hazretleri, 'asker-i İslâm ile Kamanıçe Kal'ası üzerine varup muhâsara eylediler ve dokuzuncu günde âmân ile feth ve teshiri müyesser oldu. Andan Padişâh-ı âlempenâh hazretleri Yazluca dimekle ma'ruf olan kal'a üzerine varup muhasara eylediler. Ve müşriklerin cenge iktidarları olmayup kal'a-i mezbûri dahi eman ile Padişâh-ı âlempenâh hazretlerine teslim eylediler. Zıkr olan Yazluca Kal'ası, Kamanıçe'ye üç konak yerdir. Ol mahallde Padişâh-ı âlempenâh hazretleri vüzerâdan Kaplan Paşa'yı ser'asker nasb idüp, elli [4-b] bin kadar 'asker-i İslâm ile İlbav Kal'ası üzerine ta'yin eyledi. Kaplan Paşa dahi kal'a-i mezbûra gelüp dâhil oldukta taşrasında olan varoş-ı âzimin 'asker-i İslâm'a yağma ittirüp kemâl-i mertebe ganimete na'il oldular. Ve kal'a-i mezkûri muhâsara idüp top ve tüfeng hâvale eylediklerinde muhâsara olan mel'ûnlar zabt ve kıt'âle iktidarları olmamağla cizye kabul idüp be-her sene cizye vermeğe der-ûhde eylediler ve mâbeynlerinden nâmdar olan melâi'nlerden rehin târikiyle Kaplan Paşa'ya birkaç kâfirler virdiler. Kaplan Paşa dahi ol rehinleri alup 'âvdet eylediğinde kâfirler sözlerinden rücû' eylediler ve ol rehineler bunca sene Kamanıçe Kal'ası'nda mahbûs olup âkıbet anda fevt oldılar. Ol vakitte Kaplan Paşa zıkr olan İlbav Kal'ası'ndan 'âvdet idince Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri Yazluca Kal'ası kurbunda karar itmişler idi. Kaplan [5-a] Paşa gelüp ol mahalle dâhil oldukda mahall-i mezbûrdan kalkup İshakça nâm mahalle doğru 'âzimet eylediler. Ve nehr-i Tuna'yı karşı yakaya geçüp ol kış Padişâh-ı âlempenâh hazretleri, Hacıoğlıbazarı dimekle mâ'rûf olan kasabada kışladı. Fî mâ ba'd bin seksen dört senesinde Hotin Kal'ası kurbunda Sarı Hüseyin Paşa'ya hezimet vâki' olup münhezim oldukları halde nehr-i Turla'ya uğrayup 'asker-i İslâm ın ekseri ol mâ-i câride gark oldılar. Kamanıçe Kal'ası ol mahalle kârib olmağla sudan nihayet bulan 'asker-i İslâm geçüp Kamanıçe Kal'asın cân-ı halâs eylediler ve ol kış Kamanıçe Kal'ası'ndan selâmete çıkmak mümkün olmayup açlıktan ekseri anda helâk oldılar. Fî mâ ba'd bin seksen beş senesinde bizzat yine Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri Komran vilâyetine sefer idüp bir kaç kal'aların âmân ile [5-b] feth eyleyüp hedm olındı ve müşriklerin dahi âmânlarını kabul itmeyup cümlesi esir olındı. Ve sene-yi mezbûrda Vezîr-i â'zam Köprülizâde Ahmed Paşa vefat idüp yerine Kara Mustafa Paşa Vezîr-i â'zam nasb olındı. Vezîr-i müşârün-ileyh

dahi bin seksen dokuz senesinde ‘asker-i İslâm ile Çehrin Kal‘ası üzerine varup elli gün mikdarı muhâsara eylediler. Çehrin Kal‘ası iki kat olup ‘asker-i İslâm elli gün muhasara ittikten sonra taşradan olan kal‘asına yürüyüş eylediler. Melâ‘în-i hâsirîn dahi iç kal‘aya kaçup kapandılar. Ve ol gün ağşama değin iç kal‘adan ceng eyledirler. Ağşam oldukda kal‘ada çıkup ve kal‘a kurbunda cereyân iden nehr-i tesmiye uğrayup ekser-i ol mâ-i câride gark oldılar. Ol vakitte Çehrin Kal‘ası muhasara olmak üzere iken üç kere yüz-bin Moskov keferesi imdâda gelmişler idi. **[6-a]** ‘asker-i İslâm kal‘anın fethinden bil-külliyeye ne-ümid olmuşlar idi. *Allah Sübhâneh-u ve-Te‘âlâ* hazretleri ba‘di kılup ol mübalâğa düşman nehr-i mezbûrun karşı yakasında kal‘a dâhilinde mevcûd iken âsan-ı vech ile feth ve teshir-i müyesser oldu. Kal‘a feth oldukda kâfir ‘askeri dahi anda firâr itmeyup Özi Suyi demekle ma‘ruf olan nehr-i âzime doğru firâr eylediler. ‘Asker-i İslâm ile kâfir ‘askerin mabeyninde nehri tesmiye vâki‘ olmağla ‘asker-i İslâm zikr olan nehr üzerinde cizr yapup karşı yakaya ubur eylediler. Ve kâfir ‘askeri ardınca revâne oldılar. Ve ikinci gün kâfir ‘askerin yetişüp iki konak yer dahi ceng iderek kâfirler ile mâ‘en gitdiler. Melâ‘în-i hâsirîn Özi Suyu’na dâhil olduklarında suya arka verüp ve ‘asâkir-i İslâm tarafından birkaç kat metrisler çeküp üç dört gün ceng eylediler. Bir vech ile zafer bulmak mümkün **[6-b]** olmayup feragât eylediler. Fî mâ ba‘d bin seksen senesinden mukâddem Maca[r] tâ’ifesinin bir fırkası Nemçe keferesiyle din batılları hususunda ‘âdâvet idüp ve Nemçe keferesinden yüz dönderüp Âl-i Osman’a mûtâba‘ât eylediler. Ve her sene bir mikdar cizye virmeğe der-ühde eylediler. Bunların mâbeynlerinde tefrik olmağa bâ‘is bu oldu ki Macar milleti iki fırkadır, bir fırkası putperesttir ve bir fırkası puta tapmazlar. Ve kiliselerinde put tutmazlar vesa‘ir kefereler gibi yağlı ta‘âm yemekten perhiz itmezler idi. Bin seksen beş senesinde Nemçe kralı ve ruhbânları ittifak eylediler ki ol puta tapmayan Macar tâ’ifesinin puta tapar sürüp fırkâ-yı sani olan Macar kefereleri ile yek-dil ideler. Ve ol puta tapmayan Macar keferesi, Nemçe kralının bu emrine muhalefet idüp mâbeynlerinde ‘âzim gavgâ ve fesat ve fitne olup ve her-bâr ceng cidâlleri hali olmayup birbirininun **[7-a]** katli ile müteselli değiller idi. Bunlar kavgada iken Nemçe keferesinin cidâllerinden bir cidâl hayli ile zikr olan Macar tâ’ifesinin nâmdârların ele geçürüp ve zincirler ile şişlere sarup iki ateş mâbeyninde kebâb eyledi ve tiz ölmeyeler deyü üzerlerine sovak sular dökerler idi. Ve bâ‘ızların dahi bir ayağın bir bârgîrin kuyruğuna ve bir ayağın dahi bir bârgîrin kuyruğa bağlayup ve bârgîrları kamçılar ile urup iş bu hakaretle katl eylediler. Ve bu Macar’da mâbeynlerinde bir muhârebe vâki‘ olup muhârebede Macar tâ’ifesi gâlip oldılar ve Nemçe keferesünün nâmdârlarından üç yüz mikdar kâfiri esir eylediler ve Nemçe kralına rağmen ol esirleri, kimin boynundan ve kimin dahi dübüründen kazığa urdular

ve mâbeynlerinde günbegün âdâvet ziyâde olup envâ-yi cezalar ile birbirlerini katl ider oldılar. Âhir'ül-emr Nemçe kralı murad eyledi ki zikr olan [7-b] Macar tâ'ifesinin ortadan def' eyleye. Saikâ-i mezbûrda Nemçe keferesine karşı koymaya iktidarları olmamağla Âl-i Osman'a tâbiyet eylediler. Ol vakitte Âl-i Osman'a tâbiyet itmekle cem'en millet-i nâsara mâbeyninde Kurç ismiyle tesmiye olundular. Kurç demek, Yunan lisanıyla "celâli" demek olur. Ol vakitte Kurç tâ'ifesi Nemçe keferesi kuvvetinden terk-i vatan idüp ehl ve aileleriyle diyâr-ı İslâm'a dâhil olduklarında Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerinden, sâkin olmağa bir yer talep itmişler idi. Yukarıda zikrolan bin yetmiş beş senesinde Nemçe keferesiyle âkd olan sülhun tamam olmasına iki sene kalmış iken Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri, Vezîr-i â'zam olan Kara Mustafa Paşa'nın re'y ile sülh içinde naks-i âhd idüp bin doksan üç senesinde Budun muhafızı olan İbrahim Paşa'yı serasker nasb idüp Rum-eli [8-a] 'askerleri Nemçe kralının zirdestinde olan Orta-Macar memleketi üzerine ta'yin eylediler. İbrahim Paşa dahi varup ol memlekette vâki' Kuş Kal'asın muhasara eyledi ve birkaç gün ceng ü cidâlınden sonra âmân ile alup zapt eyledi. Pâdişâh-ı rûy-i zemin hazretleri Kurç tâ'ifesin ol memleketde karâr ittirmek murâd itmekle kal'a-i mezbûr etrafından feth olan palangaları ol avkitde İbrahim Paşa, emr-i Pâdişâhıyla Kurç tâ'ifesine teslim eyledi. Andan varup Hülek Kal'asın muhasara eylediler on altıncı gün âmân ile feth olundi. Amma nâks-ı âhd olup sülh içinde sefer olunmakla feth olan kal'aların müşrikleri 'asker-i İslâm'a niçe bid'âtler eylediler. 'Asker-i İslâm dahi müttehim şeklinde sükût ile muâ'mele iderler idi.

Niçün harb ittiniz deyince küffâr.

Sükût ile cevâb olundu her-bâr.[8-b]

Kabâhat bir kişî de olsa zâhir.

Olur mu ol kişî hiç nutka kâdir.

Muhâlif idi işimiz kitâba.

Ân için kâdir olamadık cevâba.

Fî mâ ba'd bin doksan dört senesinde Nemçe kralı tarafından Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerine elçi ve nâme gelüp mukaddemâ bin yetmiş beş senesinde âkd olan sülh, zikr olan senede tamam olmağın Kral-ı bed-fi'âl tekrar sülh olmağa talip rakıb olmuşdı. Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri dahi sülh olmağa kasd itmişken ol esnada Vezîr-i â'zam olan Kara Mustafa Paşa bir tekebbür kimesne olmağla sülha mani' olup men' itmeğe ceht eyledi. Amma

Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri sülha murâd itmekle Vezîr-i â‘zamın bu pâyede olan mâ‘arızlarına âmel eylemedi. Vezîr-i â‘zam dahi serhât-ı mânsurda olan mîrimîrânlara mâhfi mektuplar gönderüp tembih eyledi ki her birinizde istisnâ-i devlete ârzlar gönderesüz ve gönderilecek [9-a] ârzlarda tecris idesiz ki sülh içinde Nemçe kralının izn ve emri ile melâ‘in-i müşrikînin eşkiyaları serhât-ı mânsurda vâki‘ olan kal‘alar altına segirdüp ve hayvanların sürüp ve taşrada rast geldikleri ümmet-i Muhammed, kimin esir alup ve kimin dahi kat‘ itmekten hâli değilleridir deyü bu siyâkta ârzları ve serhâd âyânları ağızından mahzârlar ve kâfirden dahi diller alup gönderesiz ve ârzlarda ve mahzârlarda tahrîr olan sözleri dillere dahi ta‘lim idüp bu usul üzere taraf-ı sâltanât-ı âliye-ye irsâl eyliyesiz. Vezîr-i â‘zamın bu siyâkta mektupları geldikde serhad beğlerbeğleri dahi Vezîr-i â‘zamın şerrinden hâvf idüp kâfirden diller aldirdılar. Ve sipariş olan sözleri dillere ta‘lim eylediler. Ve ol minvâl üzere ârzlar ve mâhzârları yazup Âsitâne-i devlete irsâl eylediler. Gelüp dâhil [9-b] oldukda Vezîr-i â‘zam niçe hılâf sözler dahi katup Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerine telhis eyledi. Pâdişâh-ı rûy-i zemin *Hâlid-ullah-u hâlekna ilâ yevmiddin* dahi gerçek zannedüp ne bir ‘asker cem‘ine fermânlar perakende olsun deyü emreyledi. Vezîr-i â‘zamın dahi mâksûdi hâsıl olup ‘asker cem‘ine ve sefer tedarikine meşgûl oldu. Ve sülh için gelen elçileri gerüye göndermeyüp hapseylediler. Fî mâ ba‘d ol esnada cânib-i garbda bir kuyruklu yıldız tulû‘ eylediği ehl-i nücûm bu yıldızdan tulû‘i beni âdem zühûrundan beri vâki‘ olmamıştır didiler. Kuyruklu yıldız tulû‘ itmek çok vâki‘ olmuştur. Lâkin bu heybetde yıldızdan tulû‘i nücûma müte‘âllik olan kitâbelerde işaret olmamıştır. Kuyruğun tulû‘ yüz külçeden artık idi. Ehl-i nücûm olan kimesneler toplandı [10-a] bu yıldızdan tulû‘-i cânib-i şarkta oldu mi didiler. Cânib-i garbda olduğundan alâmete hayr olmadığını mulâhâza eylediler.

Niçün mağribte olsa bir alâmet.

Âni hod hayra görmez ehl-i ‘izzet.

Vezîr-i â‘zam dahi ol esnayı vâki‘asında görmüş idi ki ayağına pek çizmeler giyüp ve yer mahalde yürüyüp gider ve şatosundan yedi başlu ejderha zühûr ider. Ve üzerine hücum idüp sokmak mûrad ider. Ve bu yılandan biraz korkur, âkîbet yılan firsand bulup bir yerine sokar ucundan, uyandığında şehir-i İslâmbol da meşhur-i zeman olan Muâ‘bbir Hasan Efendi Hazretleri’ni da‘vet idüp bu vakâyı beyân eyledi. Ve Hasan Efendi dahi bu vakâ tâbi’rinde cevap ider ki; “*Ayağına giydiğin ol yeni çizmeler sefere ‘âzimet itmeğe delildir ve üzerine hücum iden ol yedi başlu [10-b] yılan Nemçe kralıdır ki Nûş-i revanı âdilin tâcı anda*

olmağla, yedi krallar ana itaât iderler. İş bu seferin 'âzametinden feragât eyle, yoksa nedâmet çekmek mûkarrerdür' deyü cevap eylediğinde, Vezîr-i â'zam, Hasan Efendi hazretlerine gazap idüp hâlâs eyledi. Ve ondan sonra müşâvere için Budun serhaddinden bir kaç müsinn ihtiyar ve Alaman düşman ahvâlinde haberdar kimesneleri da'vet idüp müşâvere oldukda Alaman seferi ta'yin olduğun âgah eylediler ve ol seferden onlar dahi Vezîr-i â'zamı men' eylediler. Sözlerine âmel itmeyüp niçe bed itâblar ile baştan red eyledi ki ve bir kimesnenin reyî kabul etmeyüp elbette diyâr-ı Alaman'a sefer iderim deyü ol anda müyesser oldu. Hatta Kral-ı bed-fi'âl tarafından sülh için gelen elçiler şerâ'it-i mûtâhhîrîne müraca'[t] idüp imân-ı din-i kâvm üzerine [11-a] sefer itmek ca'iz olmadığı ol asırda müfti-ül inâm olan Ali Efendi hazretlerinden fetva idüp ol fetva ile d'âvâ-i şer eylediler. Vezîr-i â'zâmın şer'iate inkiyâdı olmayup ol fühüveya [fetvaya] âmel eylemedi. Ve Pâdişâh hazretleri 'asker-i İslâm ile mâ'en Belgrad'a varunca gidup anda kalmak murad eyledi. Ve seferin vakt-i zamanı geldikde Pâdişâh-ı zâdu-hevâ hazretlerinin otağ-ı hümâyûnun İslâmbol şehrinden taşra çıkarup Çırpuci Çayırı dimekle ma'ruf olan mahalle götürdüler. Vezîr-i â'zâmın vesa'ir vükale-i devletin ve sefere me'mur olan 'asker-i İslâm'ın dahi çadırları mahall-i mezbûrda görüldü. Ve Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri henüz ordu-yı hümâyûna çıkmadan *bi-emrillâhi Te'âlâ* bir gece bir tufan ve bir sel vâki' olup bunca at ve bunca adam gark oldu. Ve niçe çadırları dahi içinde olan eşyaları ile sel alup götürdü ve şevketlü efendimiz [11-b] hazretleri otağ-ı hümâyûnuda güçle zabt eylediler. Etrafında kurulan sokakları sel alup zabt itmek mümkün olmadı. Ol ana gelince ol mahalde zikr olunan mertebe sel vâki' olduğu yok idi alâmete hayr olmadığı mülâhaza eylediler. Ve birkaç eyyâm-ı mûrûrundan sonra Pâdişâh-ı rûy-i zemin hazretleri İslâmbol'dan ordu-yı hümâyûna çıkup şevket ü saâdet birle karâr eylediler. Ve birkaç gün mahall-i mezbûrda meks olunduktan sonra kalkup Belgrad tarafına 'âzimet eylediler. Amma ol sefere 'âzimet olundukta memâlik-i mâhrûsda olan ümmet-i Muhammed'e ve reâ'ya firkasına bir mertebe zulm ve te'âddi eylediler ki, ammâ' nâs el kaldurup bed-dua' itmekten hali değiller idi. Ve Nemçe diyarların halkı ol esnada zulm ve te'âddiden perakende ve perişan olmuşlar idi. Ol vakitte sefere 'âzimet iden vüzerâ ve mîrimîrânlar [12-a] vesa'ir ehl-i menâsıb olan kimesne müte'ârrif oldukları ve mûrûr ve ûbur eyledikleri yerde envâ-i zulm ve te'âddiler idüp ol sefere fukaranın beddu'âlarıyla gitmişler idi. Hatta Diyarbekir Beğlerbeğisi olan Kara Mehmed Paşa ol sefere hareket ittiğinde eyalet-i mezbûrda bir mertebe zulm ve te'âddi eylemiş idi ki, *el-îyazân billâh* ehl-i şirk olanlar ol mertebe zulm itmeğe irtkâb itmezler idi. Öyle nakl olundu ki Padişah müşârın ilehin tevâb'ileri eyalet-i mezbûrda yüz elli bâkire kızın bekâretlerin 'izâle eylemişlerdir. Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri ol sefere hareket itmek üzere

iken zikr olan Diyarbekir eyaletinden üç dört yüz mikdarı âdem gelüp kanlu çarşaflarıyla divân-ı hümâyûna çıkup Kara Mehmed Paşa'nın tevâbi'leri tarafından kendülerine sâdır olan 'âkıbeti 'ârz idüp feryad-ı figânlar eylediler. Davaları mesmû' olmayup divan-ı hümâyûndan **[12-b]** red olundular. Sâ'ir vükelâ-i devlet dahi te'âddileri buna göre kıyas oluna, mâbeyinde Pâdişâh efendimiz hazretleri 'asker-i İslâm ile Belgrad'a gelüp dâhil olduklarında yigirmi gün kadar meks olunduktan sonra Vezîr-i â'zam 'asker-i İslâm ile kalkup diyar-ı Alaman'a 'ârz eylediler. Pâdişâh-ı dâ'd-ı hâh hazretleri Belgrad'da kalup leyl-u nehâr Belgrad sahralarında kâh tefrih ve kâh sayd-u şikâr meşgul oldular. *Bi-emri'llâhi Te'âlâ* bir gün otağ-ı hümâyûn üzerine bir sâ'ika nuzûl idüp otağ-ı hümâyûni iki şikk eyledi. Bu alâmetler zuhûrundan bir nedâmet vâki' olacağın müşâhade eylediler. Biz geldik bu tarafda Vezîr-i â'zam, 'asker-i İslâm ile Ösek nâm-ı mahalle gelüp dâhil olduklarında Uyvar Kal'ası tarafından haberciler gelüp düşman-ı bî-din Uyvar Kal'asın muhasara itti deyü haber virdiler. Vezîr-i â'zam dahi Budun Beğlerbeğisi **[13-a]** olan İbrahim Paşa'yı serasker nasb idüp, Bosna ve Temaşvar ve Eğri ve Silistre Beğlerbeğleriyle Uyvar imdâdına irsâl eyledi. İbrahim Paşa dahi imdâda varmak üzre olduğun kâfirler istimâ' eyledikde Uyvar Kal'asın muhasara itmekten ferâgat idüp firâr eylediler. İbrahim Paşa, Uyvar'a varmağa muhtaç olmayup Usturgon nâm-ı mahallde 'âvdet eyledi. Vesâ'ir 'asker-i İslâm ile İstoni Belgrad yolunda mülâki oldılar. Biz geldik bu tarafda Vezîr-i â'zam, 'asker-i İslâm ile Ösök'den kalkup yedinci günde İstoni Belgrad'a dâhil oldılar. Ve İstoni Belgrad'[da] üç gün meks idüp andan Yanık Kal'asın doğru revâne oldılar. Yanık Kal'ası, nehr-i Tuna kenarında vâki' olup bir taraftan nehr-i Tuna ve diğer taraftan nehr-i Raab cereyan ider. Ziyade **[13-b]** metin kal'adır. 'Asker-i İslâm zirk olan Yanık Kal'ası altına dâhil oldukda on bin mikdarı Nemçe keferesi Yanık Kal'ası altında muhafaza tarikiyle mevcûd bulunup ol gün ağşama değin top ile hayli âdem ve bârgîr helâk eylediler. 'Asker-i İslâm ile kâfir mâbeyninde nehr-i Raab'a vâki' olmağla kâfirler üzerine varmak mümkün olmadı. Nehr-i Raab üzerinde cısr yapmağa mübâşeret olundukda kâfirler Yanık Kal'ası önünde karar idemeyüp firâr eylediler. Ol vakit 'asker-i İslâm zikr olan Yanık Kal'ası önüne gelüp dâhil olduklarında diyar-ı küffârda bir mertebe hâvf ve hâşyet vâki' oldu ki, küffâr-ı hâksâr bi'l-külliyeye hayatından ne ümid olmuşlar idi. Yanık Kal'ası mudafâtından olan Papa ve Tata kal'aları üzerine Vezîr-i â'zam bir mikdar 'asker gönderüp âmân ile feth eylediler. Zikr olan kal'aların müşrikleri **[14-a]** Kurç tâ'ifesine tâbi'yyet eylediler. Ve Perspim Kal'ası dahi Yanık Kal'ası'na kârib olmağla 'asker-i İslâm, Yanık Kal'ası altında meks itmek üzre iken zikr olan kal'anın müşrikleri gelüp âmân dilediler. Ve anlar dahi Kurç tâ'ifesine tâbi'yyet eylediler. Ve yerlerinden ihraç olmayup yine kal'alarında karar eyleyeler

deyü emr olundi. Ol seferin ‘âvdetinde zikr olan Perspim Kal‘asın’ın müşriklerinden ümmet-i Muhammed’e ihânet sâdır oldu. İnşallah mahallinde beyân olunur, zikr olan kal‘aların feth ve teshirleri müyesser oldukdan sonra Vezîr-i â‘zam Eğri Beğlerbeğisi olan Kôr Hüseyin Paşa’yı, Varadin Beğlerbeğisi olan Kara Mehmed Paşa’yı bir mikdar serhad ‘askeriyle Kurç ‘askeriyle nehr-i Tuna’nın karşı yakasında vâki‘ olan Nemçe kralının tâc-hânesi olan Pojon Kal‘ası üzerine tâ‘yin eyledi. [14-b] Nûrişivan-ı â‘dilin tâc-ı zikr olan Pojon Kal‘asında mahfuzdur. Ol tâc sebebiyle cem‘en millet-i nasara Nemçe kralına inkiyâd iderler olduğundan, Hüseyin Paşa’nın ol tarafa teveccüh ü şayi’ oldukda kâfirler ol tâcı Pojon Kal‘ası’ndan çıkarup diyar-ı küffâra kaçırdılar. Hüseyin Paşa nehr-i Tuna’yı karşı yakaya geçüp Kurç ‘askeri ile nehr-i mezbûrun karşı yakasında mülâki olup mâ‘mur oldukları Pojon Kal‘ası üzerine revâne oldılar. Bu taraftan Vezîr-i â‘zam Yanık Kal‘ası garbında ‘asker-i İslâm ile bir hafta kadar meks idüp kal‘a-i mezbûr kurbunda cereyân iden nehr-i Raab’a varınca üzerinde cisrler yapup karşı yakaya übûr eylediler. Ve ol mahallden Vezîr-i â‘zam Peç üzerine varmağa kasd itmekle müşâvere murad idüp ‘asker-i İslâm’da mevcûd olan vüzerâ ve mîrimîrânları [15-a] vesâ‘ir umûr-i dinden olan kimesneler müşâvereye dâvet eyledi. Ve Peç üzerine varmağa murad eylediğin cemiyyetinde olan halka agâh eyledi ki Yanık Kal‘asın gerüde koyup Peç üzerine varmak zarûretinden na-şivaz‘ ve hareket olmağla ol müşâverede mevcûd olan vükelâ-yı devlet vesa‘îrlerin men‘ idüp Yanık Kal‘asın muhasara itmeği ma‘kul gördiler. Ve mukaddemâ Merhûm Sultan Süleyman Han hazretleri dokuz yüz otuz altı senesinde Peç üzerine varup ve bunca eyyâm-ı muhasara idüp akıbet-i halde hasır ‘âvdet eyledüğün müzâkere eylediler. Ve bu defâ dahi “*nedâmet birle ‘âvdet olunmak mükerrerdür*” deyü cevap eylediler. Vezîr-i â‘zam vükelây-ı devletine men‘ ettiklerinden bi-huzur olup bâ‘de’l yevm muâ‘raza idenlerin dilin mikraz ile kat‘ iderum dedi. [15-b] Vezîr-i â‘zamin ol cevabından sonra bir kimesne men‘ itmeğe kâdir olmayup ferâgat eylediler.

Bunca ketmû deyü men‘ eyleyenün.

Adu bir ekber‘i olurdu ânun.

Didiler cengde yokdı kaçana ceza.

Na-söz huruç idelim beyhûde bir yere.

Ânı fevd kendi halinde koydular.

Ve belây-u nûsibet olsun didiler.

Tekbirlerde bulmuştur kemâlin.

Varup tedbir aramağa zevâlin.

Peç'e gitmeden maksudi ol idi ki Peç Kal'ası ve Nemçe kralının tahtını alup ve Nemçe kralı cem'en millet-i nasara ûlusu olmağla hazinelerinin dahi nihayeti yokdur deyü kal'a-i mezbûri alup kralın hazinelerin zabt iderim deyü ol tamâhla Vezîr-i â'zam, Peç üzerine va[r]mağa heves itmiş idi. Ve Yanık Kal'ası altından kalkup Peç üzerine 'azimet eylediler. Yanık Kal'ası, Peç yolu üzerinde vâki' olmağla mûrûr ve ûbûr iden 'asker-i İslâm'a kal'a-i mezbûrun müşriklerinden mazarrat [16-a] irişmeğe deyü Budun Beğlerbeğisi olan İbrahim Paşa'yı ve Silistre Beğlerbeğisi olan Mustafa Paşa'yı on bin kadar 'asker-i İslâm ile vardı. Nemçe kralın dahi Erdel 'askeriyle Yanık Kal'ası altında alıkoyup, sa'îr 'asker-i İslâm ile Vezîr-i â'zam Peç'e doğru revâne oldular. Diyarbekir Beğlerbeğisi olan Kara Mehmed Paşa'nın 'asker-i firâvân ve fedâyî' olmağla Pâdişâh-ı müşârün-ileyhe çarhacı ta'yin olup sa'îr 'askerden bir konak ilerüde yürümeğe emr olundu. Ve Yanık'dan Peç'e varınca yemin ü yesarda ve Komaran harâbesinde olan varoşlar ve palangalar ve kuralar itâ'at idüp 'asker-i İslâm'dan kendülere bir mazarrat vâki' olmağa deyü âhalileri gelüp yasakçıları talep eylediler. Vezîr-i â'zam dahi dîvân çavuşlarından yeniçeri [16-b] tâ'ifesinden herbirine yasakçılar ta'yin eyledi ve Yanık Kal'asın'dan, Peç'e varınca yol üzerinde olan palangaları[n] ba'zıları muhâlefet itmekle nehy ve gâret olundılar. Ve ba'zıları dahi âmân talep itmişken 'asker-i İslâm'ın zaptı mümkün olmayup müşrikleri emvâl ü erzakları ile yağma eylediler. Bu tarafda Kral-ı bed-fi'âl, 'asker-i İslâm'ın Peç üzerine gelmek üzre oldukların istima' eyledikde 'asker-i İslâm dâhil olmazdan bir iki gün mukâddem o târikiyle çıkup firâr eyledi. 'Asker-i İslâm gâzâtın? dördüncü günü Peç'e gelüp dâhil oldılar. Ve ol gece metrise girüp ceng-ü cidâle şurû' eylediler. [Amma 'asker-i İslâm'ın] [17-a] amma 'asker-i İslâm Peç üzerine vardıklarında melâ'în-i hâsirîn gâfil olmağla iken on bir aded topları hazır kundakda bulunup sa'îr topların kimi kundakda ve kimi dahi kundaksız bulunmuş idi. Birkaç eyyâm mûrûrdan sonra kâfirler yeniden toplar döküp ve kundaksız olan topların kundağa verüp yüz otuz aded top havale ider oldular. 'Asker-i İslâm gelüp dâhil oldukda melâ'în-i hâsirîn ibtida'dan havale eyledikleri toplarıyla güllesi dörder vakîyye idi. Sonradan peydâ eyledikleri topların vakîyyesi otuz dörder vakîyye oldu. Ve metrise me'mûr olmayan 'asker-i İslâm ile Tatar 'asker-i ve diyar-ı Alaman'ın yesarın ve uğrına on konak yerlere değin akın idüp memâlik-i küffarı nehy ve gâret eylediler. Amma nehr-i Tuna'yı geçüp ve diyâr-ı Alaman'ın yemîn-i taraflarına gâret itmek mümkün olmadı. Metrise me'mur olmayan 'asker-i İslâm ile Tatar 'askeri gerek esir ile

ve gerek mal ve erzak ile şol mertebe gâni oldılar ki mukaddema vâki‘ olan seferlerde ol denlü ganimet na‘il olmuş değiller idi. Ol defa diyar-ı Alaman‘dan kaçan esirlerin kıyasın Allah‘dan gayrı bir kimesne bilmezdi. Hatta çadırları hıfz iden ‘asker-i İslâm esirlerine bir mazârrat vâki‘ olur deyü fermân sâdır olup kîtâ‘le kâdir olan erkek esirleri cümle katl eylediler. Esirler[in] ne mertebe kesrette olduğın bundan kıyas olunan ve ‘asker-i İslâm, Peç altına gelüp dâhil olduklarında Peç varoşundan dahi kıyasa gelmez gânimete na‘il oldılar. **[17-b]** Melâ‘în-i müşrîkîn, ‘asker-i İslâm‘ın geleceklerinden gâfil olmağla eşyaların varoştan kaleye taşımağa vakit olmamış idi. Eşyalarının ekseri taşrada kalmış idi hatta kapıcılar ile evlerden ve mâhzenlerden kalan hamr dahi kıyasa gelmezdi. ‘Asker-i İslâm hamrın ol mertebe-i kesrette göreceğ niçesi hamr içmeğe müstevli oldılar. Ve darü‘l-harbde ve dînen câ‘iz değil iken ellerinde olan esirlerin serhoş oldukları halde nefret idüp bed-fîl-i şeni‘nden gerek mest olanlar ve gerek ayık olanlar hali değiller idi. Bâ-husûs, Peç Kal‘ası‘nın muhsara olması Remâzan-ı şerife müsâdif gelmiş idi. Allah‘tan havf itmeyüp Remâzan-ı şerifde bed-fîl-i kabâ-îhî iderlerdi. Cenâb-ı Rabbel Âlemin‘in kâhrına mazhâr olmak külli müşâhade olunurdu. Bu tarafda Kral-ı bed-fî‘âl, taht-ı yed‘inde olan diyarlara taraf taraf nâmeler gönderüp leylü-nehâr ‘asker cem‘ine meşgul oldu. Ve Leh Kralı‘na dahi feryadnâmeler gönderüp; “*‘Asker-i İslâm tahtım olan Peç Kal‘asın muhasarasın eyledi, gayret-i din-i İsa‘dır bu defâ imdâda gelüp yetişesin*” deyü Leh kralından imdâd talep eyledi. Leh kralı dahi altmış bin Leh keferesiyle imdâda gelüp niçe keferesi cem‘inde oldukları mahalle dâhil oldular. Biz geldik bu taraf da ‘asker-i İslâm Peç Kal‘ası altında bunca gün metris çeküp ve zâhire dahi killet üzre olmağla zebûn ve bi-tâkât olmuşlar idi. Ve niçe yakın yerlerde ot bulunmayup üç **[18-a]** konak yerlere ot için varırlardı onların ekseri açlıktan helâk olmuş idi. Mukaddemâ Kral-ı bed-fî‘âl tarafından sülh için Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerine gelen elçileri ol sefere bile getürmüş idi. Ve Peç Kal‘ası muhasara olmak üzre iken elçileri bazı gurur sözler ile saluverdiler. Elçiler dahi kâfir ‘askeri cem‘iyetde oldukları yere varup ‘asker-i İslâm metriste za‘âf üzre oldukların bildirdiler. Kâfirler dahi ‘asker-i İslâm‘ın âhvâline muttâli‘ olduklarında müşâvere idüp ‘asker-i İslâm üzerine varmağa ittifâk eylediler. Ol vakit elçileri saluvermek akîlâne tedbir değil idi. Lâkin ‘asker-i İslâm, ol seferde kâfirler tarafından mazarrat irişmek mûkâdder-i İlahi olmağla her işde tâksirat vâki‘ oldu. Ol vakit ‘asker-i İslâm, Peç altında zâhire ile ve atları ot ile müzayaka çekmeğe gerü kendüleri sebep olmuş idi. Peç‘e gelüp dâhil olduklarında etrafı ü eknâf cümle ekin ve çimen olup kendilere bir sene kifâyet iderdi. Lâkin ekinleri ihrâk idüp sonra kemâl mertebe müzayaka çekdiler. Fî mâ ba‘d Vezîr-i â‘zam, Eğri Beğlerbeğisi olan Kôr Hüseyin Paşa‘yı bir mikdar serhad **[18-b]** ‘asker ve koruci ‘askeri ile

Pojon Kal‘ası üzerine ta‘yin edildiğın beyân itmişler idi ki Hüseyin Paşa dahi kal‘a-i mezbûra gelüp dâhil oldukda ol gün elli bin kadar melâ‘în-i hâsirîn dahi gelüp kal‘anın bir tarafında nüzûl eylediler. Ve irtesi gün muhasara itmek kasdıyla suvar olup Pojon Kal‘ası kurbunda vaki‘ olan sayraya koydılar. Düşman-ı bi-dinin ekseri piyâde oldukları ol sahrada âyân olunca ‘asker-i İslâm münhezim oldukların mülâhaza idüp ol mülâhaza ile mukâbil olmadan ‘âvdet eylediler. Melâ‘în-i hâsirînün süvârieleri geriden yetüşüp ‘asker-i İslâm’ın ağırlıkların alup zapt eylediler. Ol vakit Hüseyin Paşa’nın melâ‘în-i hâsirîn ile muhârebeye iktidarı olmadığın Vezîr-i â‘zam istima‘ eyledikde beş bin kadar Tatar ta‘yin idüp Hüseyin Paşa’nın yanına irsâl eyledi. Ve nehr-i Tuna’nın karşı yakasından Peç mukabelesine gelüp ve ol mahalde nehr-i mezbûra girüp Peç altında sa‘îr ‘asker-i İslâm ile mülâki olasin deyü tembih eyledi. Amma Melâ‘în-i hâsirînün bir taburu zikr olunan mahallerde olmağla Hüseyin Paşa ile olan ‘asker-i İslâm, Vezîr-i â‘zamin ol anda ‘âciz üzre olup ol yolda kendüleri de düşman tarafından mazarret vâki‘ olacağı mülâhaza eylediler. Lâkin Vezîr-i â‘zamin emrine muhalefet itmek dahi mümkün olmamağla nâçar olup Akyayla ta‘bir olunan yaylayı bi-pâyân aşup ve mâverâsında olan nehr-i mezbûryi [19-a] geçüp ehl-i İslâm’ın ol ana gelince ayağı basmaduğı yerlerin biraz zahmet ve meşakkat me‘mur oldukları mahalle gelüp dâhil oldular. Ve nehr-i Tuna kenarındaki Peç mukabelesidir nüzûl eylediler. Ve karşı yakaya âdem gönderüp ol mahalle dâhil oldukların Vezîr-i â‘zama bildirdiler. Ve ol gün ki ol mahalle dâhil olmuşlar idi. Ganimet ehli için etraf ü eknâfa akın iden Tatarlar gelüp haber verdikleri yüz bin kadar melâ‘în-i hâsirîn ol nüzûl eyledikleri mahalle girip bir dağa arka verüp ve alayların dizüp ve topların kurup cenge hazır ve âmâde olmuşlar. Hüseyin Paşa dahi kâfir ‘askeri tarafına birkaç âdem gönderüp kâfir ‘askerin tecessus ittirdi. Ol tecessus varan âdemler gelüp düşman-ı bi-dinin kesrette ve ekseri piyâde oldukların haber verdiler. Ve ol mubâlâğa düşman ile muhârebeye iktidarımız yokdur deyü ‘âvdet itmeye ibrâm eylediler. Amma Hüseyin Paşa, kâfirler ile muhârebe itmedikçe Vezîr-i â‘zamdın ‘âvdet itmeye âhır itmekle nâçar olup ol kâlil ‘asker ile ol mubâlâğa düşman üzerine varup mukâbil oldı. Zikr ittiğimiz minvâl üzre Melâ‘în-i hâsirîn bir dağa arka virmekle ‘asker-i İslâm’a hucum eylediklerin asla yerlerinde durmayup ‘asker-i İslâm üzerine top ve tüfeng havâle eylediler. ‘Asker-i İslâm dahi top ve tüfeng harbine tahâmmül idemeyüp ‘âvdet eylediler. Ve mahall-i ma‘rekede iki şikk olup ‘askerin nısfı nehr-i Tuna tarafına firâr eylediler. Ve nısfı dahi ol mahalle geldükleri yol ile gerüye firâr [19-b] eylediler. Tuna tarafına firâr idenler nehr-i Tuna’ya uğrayup gark oldılar. Hüseyin Paşa dahi gark oldı. Ve ‘askerin nısfı ki gerüye firâr itmişler idi. Hezâr-ı zahmet ile selâmete dâhil oldılar. Vezîr-i â‘zamin Peç altında olan ‘asker-i İslâm ile karşı yakadan iş bu

inhizâmı temâşâ idüp lâkin mâbeynlerinde nehr-i Tuna vâki' olmağla imdâd itmeğe mümkün olmadı. Bu inhizâm cümle 'asker-i İslâm'a ihtilâl virüp melâ'in-i hâsirînden ihtirâz ider oldılar. Ve iş bu inhizâm vâki' olduktan sonra Vezîr-i â'zam Peç Kal'asın'ın cengine ikdâm idüp her taraftan kal'a dıvarları altına lağımlar olsun deyü emr eyledi. Andan mukâddem kal'a-i mezbûri te'enni ile dögüp bir güne mukâddem fethine ceht olunmamış idi. Vezîr-i â'zam kal'a-i mezbûrun feth itmemeğe sebep bu idi. Kim ikdâm olursa 'asker-i İslâm yürüyüş ile alup içinde olan emvâl ve erzakı ve Kral-ı bed fi'âlin hazinelerini yağma iderler deyü iş bu mulâhâza ile fethine ikdam itmeyüp âmân ile almağa ceht iderler idi. Âmân ile alındıkda [20-a] müşriklerin salüverüp kal'ada olan hazineleri yalnız ben zapt iderim deyü Vezîr-i â'zamin tâsâvvuri ol idi. Bunlar bu te'ennide iken bu tarafta melâ'in-i hâsirîn, *kemâyen bagü'l murâd* tedariklerin görüp ve cem'iyetde oldukları mahalleden kalkup Peç'e doğru yürüdüler. Kâfir 'askeri gelmek üzere oldukları şayi' oldukda Yanık Kal'ası altında kalan İbrahim Paşa için Vezîr-i â'zam âdem gönderüp "*âle't tâ'cil gelesün*" deyü tembih eyledi. İbrahim Paşa, Silistre Beğlerbeğisi olan Mustafa Paşa ve Erdel kralın, Erdel 'askeri ile Yanık altında alukoyup kendüsi yedi bin kadar 'asker ile kalkup Peç'e geldi. İbrahim Paşa Peç'e gelüp dâhil oldukda kâfir 'asker-i dahi Peç'e bir konak yere gelmiş idi. Amma kâfirler bir menzilden hareket ittiklerinde iki sâ'at yürüyüp yine nüzûl iderlerdi. Bu minvâl üzere gelüp Peç'e kârib olduklarında Vezîr-i â'zam zikr olan İbrahim Paşa'yı ve Diyarbekir Beğlerbeğisi olan Kara Mehmed Paşa'yı yigirmi bin kadar süvâri 'asker ile kâfir 'askerine karşı gönderdi. Zikr olan paşalar dahi kâfirler üzerine vardıklarında kâfirler bir mahallde nüzûl itmişler idi. İbrahim Paşa ile olan 'asker-i İslâm'ın geldüklerini görünce ol mahallden [20-b] kalkup İbrahim Paşa üzerine yürüdüler. İbrahim Paşa dahi kâfirlerin kesretin görüp yanında olan 'asker-i İslâm ile âvdet eyledi. Kâfirlerin ba'zı süvârieleri girüden yetüşüp ceng iderek Peç'e doğru yürüdüler. Peç'e yakın geldüklerinde yeni bir mahallde nüzûl eylediler. İbrahim Paşa ve Kara Mehmed Paşa dahi kâfir 'askerinin civarında nüzûl idüp ol gece anda karâr eylediler. Âle's-sabah melâ'in-i hâsirîn kalkup ve ol menzilde kat ender kat âlây dizüp 'asker-i İslâm kasdıyla Peç'e doğru yürüdüler. Bu tarafda Vezîr-i â'zam piyade olan 'asker-i İslâmı metrislerde alıkoyup süvâri olan 'asker-i İslâm ile ve bir mikdar piyâde sekban ile kâfir 'askerine karşı vardılar. Amma 'asker-i İslâm'ın atları açlıktan helâk olmağla 'askerin nısfı yayan kalmışlar idi. Ve kalan atlar dahi zebûn olup yürümeye mecalleri yok idi. Ve 'asker-i İslâm altmış gün metris çeküp kendüleri bi-tâkât olmuşlar idi ve Peç muhasara olduğu halde Tatar 'askeri sa'îr 'asker ile mâ'en nüzûl itmeyüp Nemçe'den ilerü üç sâ'at [21-a] yer bir mahallde nüzûl itmiş idi. Muhârebeden bir gün mukâddem Vezîr-i â'zam, Tatar Han'a adam gönderüp melâ'in-i hâsirîn

ile muhârebe ideceklerini ifade ve ‘asker-i Tatar ile gelüp yetişesün deyü dâ’vet itmiş idi. Amma melâ’în-i hâsirîn, ‘asker-i İslâm üzerine gelmek üzere oldukları şayi’ oldukda Tatar Han’ı kâfir ‘askeri tarafına Tatarlar gönderüp ve kâfirden diller aldurup melâ’în-i hâsirîn mutlak ‘asker-i İslâm kasdıyla gelmek üzere oldukları dillerden haber oldukda ol dilleri mirzalar ile Vezîr-i â’zama gönderüp, melâ’în-i hâsirîn kasdın ana anlatmış idi. Vezîr-i â’zam dahi dilleri söylettikde sözlerine âmel itmeyup Tatar Han niçün bana yalan diller gönderüp ‘asker-i İslâm’a ihtilal virür deyü diller ile varan mirzalara niçe bed itâblar itmiş idi. Bed ecelden Tatar Han, Vezîr-i â’zama hâtırmende olmağla ‘asker-i Tatar ile muhârebeye varmadı. Biz geldik ki bu taraftan Vezîr-i â’zam ‘asker-i İslâm ile kâfir ‘askerine karşı vardıkları mevkiden bir sâ’at mikdarı ilerüye varup ve bir mahalde alaylar yakalayup vurmışler idi. Bu taraftan melâ’în-i hâsirîn dahi gelüp mukâbil olduklarında kâh ‘asker-i İslâm’ın [21-b] bâhâdırları kâfirlerin alaylarına uğrayup ve kâh kâfirlerin eşkiyâları ‘asker-i İslâm’ın alaylarına uğrayup bu minvâl üzere darb ve kîtâle şurû’ eylediler. Amma melâ’în-i hâsirîn alayların ve safların bozmayup top ve tüfeng hâvale iderek ayak ayak ‘asker-i İslâmın üzerine yürürlerdi. ‘Asker-i İslâm’ın dahi alayları top ve tüfeng harbinden aheste aheste gerüye hareket iderlerdi. Ve muhârebe vaktinde Vezîr-i â’zam ‘asker-i İslâmın zapt-ü râbtına mukâyyed olmağla hin-i muhârebede niçe kimesneler çadırlardan yana gitmeğe yüz tutdılar. Amma melâ’în-i hâsirîn, ‘asker-i İslâm üzerine şol mertebe aheste hareket iderlerdi ki ol gün kaldıkları menzilden Peç’e iki sâ’at yer idi. Sabah vaktinden akşama değın güç ile ol iki sâ’at yeri kat’ eylediler. Zikr ittiğimiz minvâl üzere melâ’în-i hâsirîn, ‘asker-i İslâm’ı ayak ayak sızıp çadırların olduğu mahalle geldiklerinde ata oğla ve oğul ataya bakmayup kaçmağa yüz tutdular. Vezîr-i â’zam bir mikdar tevakkuf itmekle kâfirler sancağ-ı şerîfe kâd itmişler. Vezîr-i â’zamin nedimleri sancağ-ı şerîfi kapup ‘asker-i İslâm teveccüh ittikleri tarafa teveccüh eylediler. Kâfirler ‘asker-i İslâm’ı kırmağa mukâyyed olmayup ol mahalde iki şıkk olup nısfî metrislere doğru varup [22-a] metriste bulunan ‘asker-i İslâm’ı tarumar idüp, kimin esir ve kimin kat’ eylediler. Ve iki yüzden mütecâviz toplar alunup zapt eylediler. Ve kâfirlerin nısf-ı ‘askeri cümle barutgâhı ve hâzine-i âmireyi zapt eylediler. Kal’a cenginden metrislerde top ve tüfeng harbinden beri sekiz bin âdem mecrûh olup çadırlarda mecrûh yatarlardı. Kâfirler ol mecrûhları yattıkları yerlerde katl eylediler. Melâ’în-i hâsirîn, İslâm’ı kaçurup barutgahı zapt eylediğinde akşam vakti dâhil olmuş idi. ‘Asker-i İslâm’ın kimi yaya kimi zebûn atlar ile ol gece Yanık Kal’ası tarafına geçmeğe yüz tutdılar. *El-‘iyâzen billah Te’âlâ* müsibet-i kübrâ vâki’ olduki Âl-i Osman zûhûrundan beri bir seferde bu denlü hezimet olmak vâki’ olmuş değıl idi. Ol asırda vükâlâ-yı devletin vesâ’etleri kemalde olmağla ol

sefere envâ'î iktamlar ile varmışlar idi. Münhezim olduklarında bunca nûkûd mâllar kûberâ[ya] mahsûs olan eşyalar bârgâhlarda kalup kâfirler zapt eylediler. Sâ'ir 'asker-i İslâm'ın kalan eşyaları beyân olunmak mümkünâtından değildir. (...) hâzine-i âmirede ümumen kalup bir kubbesin çıkarmağa kâdir olmadılar. Muhârebe olduğu gün ve bir iki gün mukâddem ot getürmeğe giden otlakçıların bu inhîzâmdan haberleri olmayup 'asker-i İslâm'ı Peç altında zannedüp bunca bin âdem (varda)**22-b]** Tatar, kâfirler arasına çıkageldiler. Anların birisi hâlâs olmayup anda esir oldılar. 'Asker-i İslâm münhezim olup kaçmağa yüz dutduklarında *Cenâb-ı rabbel-âlemin, server-i enbiya Muhammed Mustafa sallâhü-â'leyhi-vesellem hazretlerinin* hürmetine düşman-ı bidinin bâsiretlerin bağlayup 'asker-i İslâm ardınca vardılar. Yoksa 'asker-i İslâm'ın aşrı hâlâs olmak mû-hâl idi. Yanık Kal'ası altına gelüp dâhil olduklarında bu inhizâma sebep olan İbrahim Paşa'dır deyü ol mahalde Vezîr-i â'zam, paşa müşârün-ileyhi katl eyledi. Ve Budun mansubın Kara Mehmed Paşa'ya tevcîh eyledi. Mükaddemâ 'asker-i İslâm Peç'e revâne olmak üzre iken İstoni Belgrad'dan Peç'e varınca yemin ü yesarda olan palangadan ve varoşlardan müşrikleri müti' olunup, 'asker-i İslâm'ın kendülere bir mazarrat irişmeye deyü yasakçılar oldukların yukarıda beyân itmiş idik. 'Asker-i İslâm'ın münhezim olduklarını istima' eylediklerinde her palanga ve her varoş kâfirleri aldıkları yasakçıları saluvermeyüp esir eylediler. Ve Yanık muzâfatından olan Pesprim Kal'asının müşrikleri dahi ol vakit itâ'at idüp 'asker-i İslâm'dan **[23-a]** yasakçılar almışlar idi. Peç'den 'âvdet olundukda Vezîr-i â'zam kal'a-i mezbûrun müşriklerini ihraç itmek için İstoni Belgrad âhâlilerinden kırk âdem mikdârı irsâl eyledi. Kâfirler dahi muhalefet itmeziz deyü varan âdemleri hile ile kal'aya kodılar. Ve kal'a kapuların bağlayup cümlesin katl eylediler. Münhezim olup firâr eyledikleri halde kal'a talebi için kâfir kal'aların âdem göndermek hakkaten? nâsi refî' hareket idi. Lâkin Vezîr-i â'zam kendi re'yi olmağla meni' mümkün olmadı. Hatta katl olan kimesneler İstoni Belgrad Kal'asının âyanından ve bahadırılık ile meşhur olan re'islerden idi. Fî mâ ba'd 'asker-i İslâm ol sefere revâne olduklarında cem'an millet-i nâsâraya hâvf ve hâşyet vâki' olmağla Hırvat vilâyetinin mâliki olan mel'ûn dahi ol hâvf ile Âl-i Osman'a sefere? varup harbi kabul eyledi. Ve Hırvat vilâyeti Peç'e kârib olmağla ol vakit 'asker-i İslâm Peç Kal'asının muhasara itmek üzre iken mel'ûn-i mezbûr 'asker-i İslâm'a zâhire gönderüp izhâr-ı ubûdiyet itmiş idi. Ve Nemçe keferesinden yüz dönderüp Âl-i Osman'a tâb'iyet itmekle taht yerinde olan Hırvat Vilâyeti'ne Nemçe keferesi tarafından bir mazarrat irişmeye deyü ol ihtilâl ile Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerinden bir mikdar 'asker tâlep itmiş idi.**[23-b]** Zikr olunan Hırvat vilâyeti, Kanije eyaletine kârib olmağla eyalet-i mezbûrdan üç dört bin kadar 'asker, vilâyet-i mezkûrun hıfz ve hârâsetine ta'yin olmuş idi. Vilâyet-i Hırvat'da Nimet

Uyvar dimekle ma‘ruf olan kal‘a-i mel‘ûn-i mezbûruna mesken olmağla hıfz ve hârâsete me‘mur olan ‘asker-i İslâm dahi varup emr-i Pâdişâhî üzere ol vakitte kal‘a-i mezbûri ve vilâyet-i mezkurî muhâfaza itmişler idi. Ve kal‘a kurbunda çadırlar ile nüzûl idüp karâr itmişler idi. Ve kendülere makûlen ittifak ittikçe kal‘aya girüp kâfirlerden bey‘ iderlerdi. Ol halde ‘asker-i İslâm’ın Peç altında münhezim oldukların istima‘ olundukda kâfirler kal‘a kapuların kapatup içerde bulunan ümmet-i Muhammed’i katl eylediler. Ve taşrada olanlara dahi kal‘adan toplar havâle eylediler. ‘Asker-i İslâm dahi ol mahallden kalkup Kanije Kal‘ası tarafına ‘âzimet eylediler. Ve gitmek üzere iken ol mahalde kârib olan kal‘aların müşrikleri karışup cem‘ olup ‘asker-i İslâm ardınca revâne oldular. Ve girüden yetişüp ‘asker-i İslâm’ı münhezim eylediler. Kanije serhaddının bahâdırın meşhur olan kimesneleri ekseri ol inhizâm da mertbey-i şhadete na‘îl oldular. Fî mâ ba‘d ‘asker-i İslâm ol sefere revâne olduklarında Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri [24-a] Belgrad’da kaldığın yukarıda beyân itmiş idik. ‘Asker-i İslâm, Beç Kal‘asın muhasara eylediklerinden haberdâr ve hergün fethi haberinde intizârda olup ve Zenta için Semendire Kal‘asın’dan Belgrad’a toplar getürdüp ve Zenta’ya kandiller dahi iktisat? ider deyü çarşu bazarda ne kadar kandiller var ise fûrûht olunmaya deyü tembih olundu. Ve Zenta’nın sa‘îr lazımları tedarikinde iken ‘asker-i İslâm’ın münhezim oldukları şayi‘ oldı. Padişah-ı âlempenâh hazretleri ol elem ve ızdırâbdan kalkup Edirne tarafına ‘âzimet eylediler. Biz gedik bu tarafda Vezîr-i â‘zam ‘asker-i İslâm ile Budun altına gelüp dâhil oldular. Ve ‘asker-i İslâm’ın âkıbetini melâ‘în-i hâsirîn dahi diyâr-ı küffârdan Memâlik-i İslâmiye’ye kasdıyla huruç eylediler. Kanije Kal‘asın kasdıyla huruç ittikleri mâlum olmayup Estergon Kal‘ası düşman-ı bi-dinin yol üzerinde vâki‘ olmağla Estergon’u muhasara eylerler ihtimali ile Vezîr-i â‘zam Kara Mehmed Paşa’yı serasker nasb idüp otuz bin mikdarı ‘asker ile Estergon tarafına irsâl eyledi. Ve ol kâfirlerin hıfz ve hârâsetin Kara Mehmed Paşa’ya tâkdiz eyledi. Kara Mehmed Paşa dahi yanına ta‘yin olan ‘asker-i İslâm ile Estergon Kal‘asın varup dâhil olduklarında kendüye emr olunduğu yerleri hıfz itmeyüp ol mahalde [24-b] Nehr-i Tuna’yı karşı yakaya ûbûr eylediler. Estergon mukâbelesinde nehr-i mezkûrun kenarında vâki‘ olan Ciğerdelen Palangası garbında nüzûl eylediler. Bu tarafda melâ‘în-i hâsirîn dahi Ciğerdelen yakasından gelüp palanga-ı mezbûra girüp bir mahalde nüzûl eylediler. Ve irtesi gün zikr olunan Ciğerdelen Palangası’nı ihrâk itmek kasdıyla kâfir ‘askerlerden on bin kadar fedayî‘ ve ziya ve cebe ve çavuşun müstefrik? kâfirler gelüp palanga-i mezbûr kurbuna dâhil olduklarında Kara Mehmed Paşa dahi yanında mevcûd olan ‘asker-i İslâm ile varup kâfirler ile mukâbele ve mûkâtele eylediler. *Bi ‘âvn-illahi Te‘âlâ* kâfirler münhezim olup sekiz binden ziyâde ve mütecâviz kâfir tu‘me-i şimşir oldı. Amma melâ‘în-i hâsirîn, âsân-ı vechle

münhezim olmağla serasker olan Kara Mehmed Paşa'ya gûrûriyet ârızî olup sa'îr kâfirler ile dahi muhârebe itmeğe murad iyledi. Melâ'în-i hâsirîn hodden bîrun olmağla mevcûd olan vûzerâ ve mirîmirânlar rıza virmeyüp bize emr olunduğu üzre nehr-i Tuna'nın karşı yakasın ve Estergon Kal'asın hıfz idelüm deyü cevap eylediler. Kara Mehmed Paşa, mirî mirânların ol cevapların kabul itmeyüp ve re'y ve tedbirlerin tutmayup sa'îr düşman-ı bidin ile muhârebe itmek nasb tefsir? eyledi. Ve 'asker-i İslâm karşı yakaya firâr itmeyeler deyü nehr-i Tuna üzerinde cisri bozdurdu. [25-a] İrtesi gün sa'îr melâ'în-i hâsirîn dahi ol nuzûl eyledikleri menzilden kalkup 'asker-i İslâm üzerine geldiler. Amma Melâ'în-i hâsirîn şol kader kesretde idiler ki nehr-i Tuna'dan nehr-i Kara'ya varınca ol sahrada kâfir 'askerinden bir hayli yer yok idi. 'Asker-i İslâm dahi bir mikdar yer karşı varup küffâr-ı hâksârın ol mertebe kesretde ve tuğyanda görünce münhezim olacakların mulâhâza eylediler. Lâkin muhârebe ittikçe 'âvdet itmek dahi kâbil olmayup Kara Mehmed Paşa'nın ikdâmı ile varup kâfirler üzerine hücum eylediler. Yerlerinde durmak mümkün olmayup 'âvdet eylediler. Ve nehr-i Tuna üzerinde olan cisri, Kara Mehmed Paşa bozdurduğundan 'asker-i İslâm'ın za'îleri olmayup cisrdan karşı yakaya halâs olmak ümidiyle herkes ol tarafa kaçmağa yüz dutdılar. Cisre gelüp üzerinden geçmek mümkün olmadığı gördüklerinde herkes hayatından ne ümid olup kimi at ile ve kimi yayan nehr-i Tuna'ya uğrayup bunca bin âdem gark oldular. Ol halde melâ'în-i hâsirîn tezcek şâhi toplar götürüp 'asker-i İslâm'ın su kenarında ve su içinde olan izdihamına hâvale eylediler. *El-'iyaz-en billâh Te'âlâ* kırk? sâ'at, nehr-i Tuna kan ile karuşuk cereyan ider oldu. Silistre Beğlerbeği olan Mustafa Paşa ve Sivas Beğlerbeği Halil Paşa giriftâr oldular. Ve Bosna Beğlerbeğisi Hakkı Paşa nehr-i Tuna'ya uğrayup gark oldu. Ve Trablus Beğlerbeği Mehmed Paşa şehid oldu. 'Asker-i İslâm'ın ba'zıları [25-b] Novigrad Kal'ası tarafın firâr itmişler idi. melâ'în-i hâsirîn ol tarafdandahi yolların bağlayup ve ol mahallde vâki' olan nehr-i Kara'nın geçid yerlerine gelüp ol cânibe firâr idenler dahi ekser telef oldular. Ol vakit münhezim oldukda 'asker-i İslâm'ın bir tarafı nehr-i Kara ve bir tarafı nehr-i Tuna ve iki tarafdandahi küffâr cisrsi alup ne taraf firâr ideceklerin bilmezlerdi. Kara Mehmed Paşa nehr-i Tuna üzerinde olan cisrsi bozdurmak ile bunca bin 'askeri İslâm'ın telef olmasına sebep oldu. Peç altında vâki' olan inhizâm Ramazan-ı şerifin ahirinde vâki' olmuş idi. İş bu çekdirilen inhizâm mâh-î şevvâlin evasatında vâki' oldu. Ol vakit melâ'în-i hâsirîn 'asker-i İslâm'ı münhezim ittikten sonra Estergon Kal'asın kârib bir mahallde nehr-i Tuna üzerinde cisr yapmağa mübâşeret eylediler. Bu tarafda Vezîr-i â'zam zikr olunan inhizamı ve kâfirler nehr-i Tuna üzerinde cisr yapmağa mübâşeret eylediklerin istima' eyledikde yanında olan 'asker-i İslâm ile Budun'dan kalkup Ösek'e doğru revâne eylediler. Biz geldik bu tarafda

melâ'în-i hâsirîn tamam idüp karşı yakaya ubûr eylediler. Ve Estergonaltına gelüp muhasara eylediler. Amma Estergon âhalileri Ciğerdelen yakasında vâki' [26-a] olan inhizâmı bu taraftan temâşâ itmekle kendülere hâvf ve hâşyet vâki' olup ol hâvf ile Estergon Kal'asın üçüncü gün âmân ile kâfirlere teslim eylediler. Kâfirler dahi bunları gemilere koyup nehr-i Tuna ile Budun'a isâl eylediler. Ol vakit Estergon muhafazasına me'mur olan Arslan Paşa'yı ve Bekir Paşa'yı ve yeniçeri zümresinden olan Zenberekçi Paşa'yı Budun'a dâhil olduklarında Estergon Kal'asın kâfire virdikleri ecilden kanûn-ı Padişâhi üzre katl eylediler. Melâ'în-i hâsirîn Estergon'u âhz eyledikten sonra vakti şitâ dahi irişüp perâkende eylediler. Ve Leh kralı dahi kendü diyarına gitmek üzre iken Eğri Kal'ası müzâfatından olan Sıçan? Kal'asın üzerine yolu uğrayup top harbine tahammül idecek kal'a olmamağla âmân ile âhz idüp ihrâk ü binnâr idüp tehi bıraktılar. Fî mâ ba'd ol vakit ki Padişah-ı âlempenâh hazretleri 'asker-i İslâm'ın Peç altında münhezim oldukların istima' eylediklerinde Belgrad'dan Edirne tarafına rihlet itmişler idi. Vezîr-i â'zam dahi Belgrad'a gelüp dâhil oldukda Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri tarafından katline fermân sadır olup Belgrad'da [26-b] katl olundu. Ve Reisü'l Küttab'ı kayd u bend ile Âsitâne-i devlete ihzâr edüp selb olundu. Ve katl olan Vezîr-i â'zamin sâbıkâ kethüdası olan Kara İbrahim Paşa vezîr nasb olundu. Yeniçeri ağası olan Mustafa Paşa serasker nasb olundu. Ve ol kışın Mustafa Paşa 'asker-i İslâm ile Belgrad'da ve etrafında olan kasabalarda kışladılar. Zikr olunan âhvaller bin doksan dört senesinde vâki' oldu. Fî mâ ba'd bin doksan beş senesinde melâ'în-i hâsirîn, Peç intikamı ile bi nihâye 'asker cem' idüp diyar-ı küffârdan Budun üzerine huruç eylediler. Vezîr-i â'zam olan İbrahim Paşa ol sene-i mübâreke de kendüsi sefere varmağa mümkün olmamağla serhadd-ı mansurede hıfz u hârâsetin zikr olunan Mustafa Paşa'ya tekviz eyledi. Mustafa Paşa dahi yanında olan 'asker-i İslâm ile Belgrad'dan kalkup Budun'a doğru 'âzimet eyledi. Melâ'în-i hâsirîn, Bundun altına dâhil olmazdan mukâddem Mustafa Paşa 'asker-i İslâm ile gelüp dâhil oldılar. Ve kâfir 'askeri dahi nehr-i Tuna'nın karşı yakasında gelüp Vaç Palangası'na dâhil oldılar. Zikr olunan Vaç Palangası, Budun'a sekiz sâ'at yerdir. Düşman-ı bi din mahall mezbûra dâhil oldukları şayi' oldukda, serasker olan Mustafa Paşa, Budun Beğlerbeğisi Kara Mehmed Paşa'yı yine Kara Mehmed Paşa kendü talebiyle on bin kadar 'asker ile ve yigirmi [27-a] kıt'a şahî toplar ile kâfir 'askerine karşı gönderdi. Kara Mehmed Paşa dahi nehr-i Tuna'yı karşı yakaya geçüp ve Vaç palangası kurbunda melâ'în-i hâsirîn ile mukâbil ve muhârebe eylediler. Kâfirler hadden bîrûn olmağla 'asker-i İslâm'a hezimet vâki' olup firâr eylediler. Piyâde olan 'asker-i İslâm meydanda kalup at ayağı altında pây-mal oldılar. Ve toplar dahi muhârebe olan mahallde kalup kâfirler zapt eylediler. Ve Temaşvar Beğlerbeğisi olan Seyyidzâde Mehmed

Paşa şehid oldu. Küffâr-ı hâksârın kesret-i zâhir olmuş iken ve Nemçe keferesi şedid düşman olduğu dahi âyan iken, Kara Mehmed Paşa gurûriyet idüp ol kâlil ‘asker ile ol mubâlâğa düşman üzerine uğrayup bunca binin adamın telef olmasına sebep oldu. ‘Asker-i İslâm münhezim oldukdan sonra melâ‘în-i hâsirîn Vaç Palangasının muhasara eylediler. Palanga-yı mezbûr top darbına tahammül idecek palanga olamamakla içinde olan ümmet-i Muhammed âmân ile kâfirlere teslim eylediler. Ve kâfirler bunların âmânların kabul itmeyüp cümlesin esir eylediler. Ve andan kalkup Budun Kal‘asın’ın karşı yakasına vâki‘ olan Peşte Kal‘asına geldiler. Düşman-ı bi din Peşte’ye gelüp [27-b] dâhil olmazdan mukâddem Peşte ahâlileri emvâl ü erzakların çıkarup ve Peşte Kal‘asın boş bırakup Budun’a girmişler idi. Melâ‘în-i hâsirîn gelüp Peşte’yi boş bulduklarında beş altı bin mikdarı kâfirler içine girüp zapt eylediler. Sa’îr kâfirler ol mahallden kalkup Budun Kal‘asın’ın üst yanında bir mahalde nehr-i Tuna üzerinde cisr yapmağa mubâşeret eylediler. Bu taraftan ‘asker-i İslâm haberdar olduklarında muşâvere idüp ittifak eyledilerki kâfirlerin nisfî cisrden ubûr eylediklerinde ol halde kâfirler üzerine uğrayup ve kâfir ‘askerine vakt-i cisri tamam idüp geçmeğe başlarlar deyü gözciler ve karakolcular ta‘yin eylediler. Melâ‘în-i hâsirîn dahi cisri tamam eylediklerinde geçmeğe başlayup zikr olan karakolcular segirdüp ‘asker-i İslâm’a haber virdiler. ‘Asker-i İslâm dahi te‘enni ile hareket idüp ol mahalle varınca melâ‘în-i hâsirîn cümlesi cisrden ubûr eylediler, değil? idi. Te‘enni idecek vakit te‘enni ile fevt oldu.

Ol fırsat işi içinde kem olursa ihmal.

Nedâmet olur o iş de be-her hâl.

Kişi ki olmasa işinde mûkâddim. [28-a]

Olur, ol kişi her işinde nâdim.

Cümle melâ‘în-i hâsirîn cisirden ubûr ittikten sonra ‘asker-i İslâm dahi ol mahalle gelüp dâhil oldılar. Ve muhârebe itmedikçe ‘âvdet itmek mümkün olmayup mukâbele ve muhârebe eylediler. *Bi emri’llâhi Ta‘âlâ* ‘asker-i İslâm’a hezimet vâki‘ olup firâr eylediler. Kâfirler üzerine vardıklarında barutgâhı Budun altında alıkoymuşlar idi. Münhezim olup ‘âvdet eylediklerinde barutgâhların alup Hamzabeğ Palangası tarafına revâne oldılar. İrtesi gün dahi melâ‘în-i hâsirîn dahi gelüp Budun altına dâhil oldılar. Ol vakit melâ‘în-i hâsirîn gelüp Budun’a dâhil oldukları gün mâh-i temmuzun dördüncü günü idi. Bin doksan dört senesinde ‘asker-i İslâm, Peç üzerine vardıklarında ol günde Peç’e dâhil olmuşlar idi. Kâfirler dahi ol günde Budun’a dâhil oldılar. Ve Budun Kal‘asın muhasara idüp şâhî toplardan mâ‘ada

seksen kıt‘a balyemez-i kebir top ve otuz kıta havan kumbarası havâle eylediler. Ve sekizinci gün Yenikapu tarafından varoş hüçûm idüp varoşa içinde gûzat-ı [28-b] mücahidin ile ceng ü ‘âzim eylediler. Gâzat-ı müsliminden hayli âdem şehid oldılar. Düşman-ı bi din gâlebe itmekle Budun varoşunu zapt eylediler. Varoşda ceng iden gûzat-ı mücahidin kal‘aya geçüp kapandular. Fî mâ ba‘d ol vakit kim? ‘asker-i İslâm münhezim olup Hamzabeğ tarafına firâr itmişler idi. Palanga-yı mezkûre dâhil olduklarında anda karâr eylediler. Zikr olunan Hamzabeğ Palangası Budun’a dört sâ‘at yerdur. Bu tarafda melâ‘în-i hâsirîn, ‘asker-i İslâm’ın ol mahallde firâr ittiklerin istima‘ eylediklerinde piyâde olan kâfirler metrisde kalup ve süvâr olanları ‘asker-i İslâm üzerine revâne oldılar. ‘Asker-i İslâm dahi kâfirlerin gelmek üzere oldukların istima‘ eylediklerinde ol nüzûl eyledikleri menzilde barutgâhların alukoyup kâfir ‘askerine karşı vardılar. Ve kâfir ‘askerin de develerle ürkütmek tedbirin eylediler. Melâ‘în-i hâsirîn gelüp mukâbil olup develerin bir mikdarın kâfir ‘askerinin üzerine sürdiler. Kâfirler dahi iki şikk olup develere yol verdiler. Develer dahi ol boş yerden geçüp kâfir ‘askerinin ardından varup karar eylediler. [29a]

Hamâkattan idi nâş-ı bu tedbir.

Develerden hiç ordi gütmesün mi kâfir.

Kılıçdândur adavetin ihtirâzi.

Kılıçla kahr iden düşmanı gâzi.

‘Adiüv ile olunca cenge kâmet.

Kılıçdla idecek fasl ü husûmet.

Melâ‘în hâsirîn develerin cümlesin savduktan sonra ‘asker-i İslâm üzerine top tüfeng havâle eylediler. ‘Asker-i İslâm’ın ancak sâlisi katl idüp sa‘îrleri çadırlardan yine firâr eylediler. Mukâbil oldukları mahallden çadırlar bir sâ‘at yeter[yer] idi. Çadırlara geldiklerinde birbirinin eşyaların yağma idüp andan Ösek’e doğru kaçmağa yüz tutdular. Kâfirler ile mukâbil oldukları mahall sahra olmağla piyâde olan ‘askerin iktidarları olmayup anda pâyimâl [olan] küffâr-ı hâksâr, ‘asker-i İslâm’ın cem‘en barutgâhların alup zapt eylediler. ‘Asker-i İslâm Ösek’e gelince bir yerde birkaç gün tevkif eylemediler. Ösek’e gelüp dâhil olduklarında nehr-i Drava’yı karşı yakaya geçüp Ösek’de birkaç gün meks eylediler. Şam Beğlerbeğisi olan Siyavuş Paşa ol sene-i mübârekede sefere geç hareket itmekle ‘asker-i İslâm, Ösek’de meks itmek üzere iken [29-b] on bin kadar fedâyi ‘asker ile gelüp dâhil oldı.

Zikr olan Siyavuş Paşa çeri ve müdebbir vüzerâdan olmağla ‘asker-i İslâm’a gayret virüp, Budun imdâdına varmağa ikdâm-ı ibrâm eyledi. Ve Ösek’den kalkup yine Budun’a doğru ‘azimet eylediler. Biz geldik ki bu tarafda ol kıyasa gelmez melâ’in-i hâsirîn Budun Kal’asın muhâsara ve leyl ve nehar ceng ü cidâle meşgul oldılar. Amma ol vakit de Budun Kal’asın’da kırk binden mütecâviz ‘asker-i İslâm kapanup ve ‘adüvv-i dinin kesretinden ve hücûmundan bi-pevrâ olup *bi-‘avni- Allah Te‘âlâ* herbâr melâ’in-i müşrîkine gâlip ve kâhr itmekden men‘ değiller idi. Hatta melâ’in-i hâsirîn şol mertebe mağlup olmuşlar idi ki gûzat-ı mücâhidin metris basmak için taşra çıktıklarında kâfirlerin metrislerden firâr itmeğe iktidârı olmayup taraf taraf firâr iderlerdi. Niçe kett kâfirlerin topların çivileyup bunca balyemez ve şâhi topları iptal eylediler. Melâ’in-i hâsirîn toplarının herbâr iptal olması hususunda ‘âciz kalup ha[va]le olan toplarının etrafına mûhkem yapuşup ve mûhkem çatmalar ve toprak dolmalar yapup [30-a] ve kapılar bağlayup ol tâkrip ile topları gûzat-ı mücâhidinden hıfz eylediler. Ve ol vakit melâ’in-i müşrîkin Budun altında tophâne kârhânesi peydâ idüp iptal ve sönük olan topların yeniden dökerlerdi. Budun Beğlerbeğisi olan Kara Mehmed Paşa bahâdır kimesne olup herbâr gûzat-ı mücâhidin ile harb ve kıt‘âlde mâ‘en olmağla *bi-emrilâh* mecrûh olmak vâki‘ olmuş idi. Ve harekete iktidârı olmayup yaturken üzerine bir kumbara nazil olup yatdığı yerde gerek kendin ve gerek yanında ki gulâmların pare pare eyledi. Hatta kumbaradan emindür deyü bir mûhkem kemer-i bünyâd altında yatmış idi. Kumbara nâzil oldukda ol kemer-i bünyâd payidâr olmadı.

Ecel-i müddeti? irince ey garındaş.

Müyesser olmaz ana aheng ile daş.

Mekân da itsek eğer kar‘ı zemini.

Halâsın itmezsin anda dahi cânını.

Ol vakit Budun muhasarasında birkaç mirîmirânlar emr-i Padişâh’ıyla kapanmışlar idi. Ve ol asırda vükelâ-i devletin eşrefi olan Şeytan İbrahim Paşa dahi anda mevcûd bulunup cümlelerin ittifakı ile serasker nasb olundu. Fî mâ ba‘d ol vakit ki ‘asker-i İslâm Budun’a imdâd itmek kasdıyla Ösek’den kalkup Budun’a [30-b] doğru ‘azimet itmişler idi. Sekizinci günde gelüp Budun Kal’ası kurbunda Kayaburni dimekle mâ‘ruf mahalle dâhil oldılar. Ol mahalden kal‘aya imdâd göndermeye ittifak eylediler. Şam Beğlerbeğisi olan Siyavuş Paşa’nın yanına beş altı bin ‘asker ta‘yin idüp mahalle mezbûrdan Budun’a irsâl eylediler. Siyavuş Paşa dahi yanına ta‘yin olunan ‘asker-i İslâm ile *tevekke’l u ‘âl-Allah* deyüp tabl hanesin dövdürerek

bunca bin küffâr arasından uğrayup ve önüne gelen kâfirleri kıra kıra Taklak? Kapısı'na vardılar. Ve iki bin kadar âdem kal'aya koyup sa'îr 'asker ile Siyavuş Paşa 'âvdet eyledi. Ve kâfirler ile it cengin iderek küffâr arasından taşra çıktılar. Ol vakitte Siyavuş Paşa'nın ol bahâdîrlığna ve ol cürretine cümlesin Müslüman tâhsin eylediler. Amma kal'aya imdâda girmekle serdâr-ı müşrik olan mel'ûna elem ve ızdırıp vâki' olup Siyavuş Paşa geldiği tarafdán metrise ve karakollara me'mur olan kâfirlerin baş ve buğların katl eylediler. Fî mâ ba'd melâ'în-i hâsirîn Budun'i muhasara eylediği halde Eğri Beğlerbeğisi olan Serhoş Ahmed Paşa'yı bir mikdar serhâd 'askeri ile Eğri eyaletinden vâki' olan Hatvan Kal'ası muhafazasına tay'în itmişler idi. Kal'a-i mezbûr Budun'e on sâ'at yerdîr. **[31-a]** Ve ol vakit Ahmed Paşa'yı Hatvan Kal'ası'na tay'în itmeğe sebep bu idi ki Budun'i muhâsara iden kâfirlerin otlakçılarının ekseri nehr-i Tuna'yı karşı yakaya geçüp, karşı yakadan atlarına ot getirürlerdi. Melâ'în-i hâsirîne ot aldurmamak için Ahmed Paşa'yı zikr olan mahalle tay'în itmişler idi. Ahmed Paşa dahi yanına tay'în olan 'asker ile herbâr Hatvan Kal'ası tarafından gelüp ol sahrada buldukları küffârın kimin esir ve kimin kat' itmekten hali değiller idi. Budun ile Peşte yönünden vâki' olduğunu bu mahalde beyân idelim, ta ki ol mahaller de vâki' olan âhvâller bir hoş kadem? olunan Budun Kal'ası nehr-i Tuna kenarında bir yüksek yerde vâki' olmuştur. Ve Budun varoşu nehr-i Tuna ile kal'a mâbeyninde olan yamaçda vâki' olmuştur. Peşte Kal'ası dahi karşı yakada nehr-i mezbûr kenarında vâki' olmuştur. Ol mahalde nehr-i Tuna üzerinde olan cisra bir başı Peşte Kal'ası kurbunda ve bir başı Budun varoşu kurbunda olup, yukarıda zikr ittiğimiz mînvâl üzre ol vakit Ahmed Paşa nehr-i Tuna'nın karşı yakasından kâfirlerin otlakçılarına şol mertebe hâvâle olmuş idi ki kâfir 'askerinden Peşte yakasına geçmeğe bir kâfir kâdir değil idi. Ve Peşte Kal'ası'nde oturan kâfirler dahi kal'a **[31-b]** kapısından taşra çıkmağa kâdir değiller idi. Ve ol halde serasker olan Mustafa Paşa tarafından zikr olan Ahmed Paşa'ya sipariş olunmuş idi ki ol tarafında Budun'a bir mikdar zâhire ve bir mikdar imdâd koya, Ahmed Paşa dahi zâhire ve imdâd tedarikine ve ol tarafdán Budun'a komak kasdında olduğunu kâfirler istima' idüp nehr-i Tuna'nın karşı yakasına üç dört bin kadar pâyeye kâfirler geçirdiler. Ve Peşte Kal'asının önündeki Budun Kal'asının mukâbelesiyle nehr-i Tuna'nın kenarında metrise girdiler. Ahmed Paşa dahi zâhire ve imdâd tedarik, idüp ve Hatvan'dan kalkup irtesi gün sabah vaktinde Peşte Kal'ası kurbuna gelüp dâhil olup gördiler ki kâfirler nehr-i Tuna'nın kenarında metrise girmişler. Nehr-i Tuna yakuna varup zâhireyi ve imdâd Budun'a komak mümkün değil, 'âvdet itmek dahi kendüler 'ar gelmekle nâm-ı mahalde? atlarından inüp cümlesi piyade oldılar. Ve bir defa' gülbâng-i Muhammedi çeküp metrisde olan kâfirler üzerine uğradılar. Budun *Allah Te'âlâ* ânı vahidde cümlesin anda tu'me'-i şemşir

eylediler. Budun muhâfızı olan İbrahim Paşa dahi karşı yakadan gemiler gönderüp ol zâhire ve imdâdı alup Budun'a götürdiler. Amma, Budun Kal'ası'nda olan gûzat-ı mücâhidin Ahmed Paşa ile [32-a] zâhire ve imdâd getüren gâzilerin eyledükleri gâzayı Budun Kal'ası'nın burç bodusundan? temaşa idüp ve ol çekdikleri gülbâng-i Muhammedi'den her birisi cûş ve hûrûş gelüp ve ol cûş ve hûrûş ile kal'adan taşra çıkup ve Budun varoşi içinde metris olan kâfirler üzerine hücum eylediler. Kâfirler varoş içinde alan metrislerin önünde parmaklık çekmişler idi. Mukaddemâ ol metrisleri basmağa gâziler çok cehd itmişler idi. Lâkin ol parmaklık sebebinden biçâre idememişler idi. Ol vakit zikr ittiğimiz cûş ve hûrûş ile hücum eyledükleriyle ol yarmaklu pâyidar olmayup târûmar eylediler. Ve kâfirler üzerine hücum eylediler.

Hüdâdan iriüşüp gûzata zahmet.

Getürdiler herbâr itmeğe kâmet,

Kafadan arslana döndi her birisi.

Dayanın imdi küffarın çerisi.

Kâfirler guzât-ı mücahidinin ol vechile hücumun görüp donuz sürüsü gibi varoşdan taşra müctemi'â yüz döndürdiler. Guzât-ı müslimin kâfirlerin o gün alup an vahid vilayetin on binden müteceviz kâfirler kat' eylediler. Kâfirlerin kimisi nehr-i Tuna'ya uğrayup gark oldılar. *Bi emrillâh-i Te'âlâ* guzât-ı mücahidin ol cûş ve hûrûş ile [32-b] gazâ-yı ekber idüp bunca bin kâfirler ittüklerinden ma'ada Budun varoşun kâfirler elinden kurtardılar. Hatta bir iki güne değin kâfirler kal'anın suyolun kurtarmak üzre idiler.

Yedk 'aduvveye bir kılıç urdular ânda.

Melekler itdü tâhsin âsmanda.

İki âlemde ola yüzleri ak.

Âduvvün kanını itdiler ırmak.

Tuna'ya dahi daldı bunca kâfir.

Baluklara ganimet oldu vâfir.

Koyup taçların ol nehr-i âzime.

Kıyabaş gitdiler nâr-ı câhime.

Bunca bin küffâr gelüp ve Budun varoşun dahi guzât-ı müslimin zabt itmekle serdâr-ı müşrîkin olan mel'ûna elem ve ızdırap vâki' olup ol elem ve ızdrap ile kal'a cengine evvelkinden ziyade ikdâm idüp ve top ile frengi kulleden ada çevresine varunca kale dıvarın yıkup hâk ile yeksân eylediler. Ve guzât-ı mücahidin her gece ol yıkılan yerlerde ağaçdan çatmalar ve toprakdan dolmalar yapup irtesi gün yine kâfirler top ile târumâr idüp virân iderlerdi. Melâ'în-i hâsirîn üç yüz vûkıye i kazan kumbarası havale idüp kal'a içinde asla bir şenlik yer komadılar. Yine **[33-a]**

Kıtâl eylediler şöyle dikkat.

Üçer bin top urdılar idi fevkât.

İki bin kumbara dahi be-her yevm.

İdelerdi havale kaleye hem.

Gözetmekden hava yüzünden ânı.

Nicenin eğri gelmiş idi bu yanı.

Havadan yere nazil olduğu dem.

Sıçamaz? mesthaye dönerdi âdem.

Şu denlü kumbara yağdurdy kâfir.

Kör sancı takiyyesine döndi her yer.

Ol vakit melâ'în-i hâsirîn Budun'ı almağa fırsat-ı nıfs ittikleri diyar-ı küffârdan her gün kâfirler imdâda gelmek üzre idi. Kâfirler nefir-i âmm idüp cenge kâdir olan gerek re'âya ve gerek harbiye olanları Budun altına sürmüşler idi. Ve ol vakit Budun altında kıyas gelmez kâfir cem' olmuşlar idi. Ve Barfiş Hersek dimekle ma'ruf yer olan sâhib-i mel'ûn Peç'den içerü altmış konak yerden kendü ülkesine cem' eyledi ki 'asker ile iki ay mûrûrundan sonra gelüp ve yanınca dört yüz narduban getirüp ol mef? da'va ile gelmiş idi ki Budun'a geldiği sâ'atden nardubanları kal'a dıvarın dayayup ve yürüyüş idüp Budun Kal'asın âhz u kabz ile zikr olan mel'ûn **[33-b]** Budun'a dâhil oldukda kal'aya elçi ve nâme gönderdi. Ve nâmesinde tâhrir eylemiş ki; "Sen ki Budun zâbıtı İbrahim Paşa'sın ve sizler ki Budun ağalarısız ki

dininiz gayretinde can ve başınız feda idüp bu ânâ değin merdâne ceng ü cidâller eylemişsiz hizmetinizde bir vechile kusurunuz olmayup Pâdişâhınız en‘âm [ve] ihsanına mazhâr olmuşsiz, imdi gerekdir ki ba‘del yevm Budun Kal‘asın bize teslim idesiz biz dahi dinimiz hükmü ve muktezası üzre Söçek‘i avf idüp emin ve salimin sizi dâr-ı İslâm‘a irsâl idelim. Yok derseniz dâpb-ı dest ile alup cümlelerinizi kılıçdan geçirmem emr-i mukarrerdir” deyü buna göre niçe laf-güzâf tahrir eylemiş. Nâme kıra‘at olundukda İbrahim Paşa elçiye cevap eyledi ki; *“elinden geleni diriğe? itmesin”* ve elçi dahi ol cevap ile taşraya çıkup zikr olan mel‘ûna bildirdi. Ol vakit kâfir elinde (Ol vakit kâfirler elinde) esir olup sonra halâs olan ümmet-i Muhammed‘den nakl olunur ki; İbrahim Paşa‘nın cevabın elçi ol mel‘ûna tebliğ eylediğinde mel‘ûn-i mezbûr gazâba gelüp Budun Kal‘asın‘ın dört köşesinde Müslümanın birer Tanrı hânesi dahi olursa darb-ı dest ile alurum, Budun‘u alurum deyü [34-a] niçe laflar eyledi. Ve irtesi gün Frengi kulesi tarafından vakti asırda kendü ‘asker-i ile ve akabince sa‘îr küffâr kal‘aya yürüyüş eylediler. *Allah-u ekber* ol kıyasa gelmez düşman bir uğurdan hücum idüp kâfirlerin hây-i huyundan ve top ve tüfeng sadasından akıllar çaki olmak mertebesine vardı. Niçe kerre kâfirler çatmalar üzerine çıkup kal‘a içine atlamak kaskında iken guzât-ı müslimin kılıç isürüp çatmalar üzerine çıkan kâfirleri pâre pâre iderlerdi. Amma kâfirler cümle serhoş olmağla kırılmaktan hâvf itmeyüp ikindi vaktinden akşama değin hücumdan feragât itmediler. Guzât-ı mücahidin kal‘adan bunca top ve tüfeng ve el kumbarası ve taş ve ağaç ve enva‘i ceng aletleri kâfirlerin izdihâmına havâle eylediler. Akşam olup vakit irişmedikçe feragât itmediler. Akşam oldukda feragât idüp bi tâkât olup cengten feragât eyleyüp muhârebe olan mahall kâfirler leşiyle mâlâmâl oldu. *Allah sühâneh-u ve Te‘âlâ* hazretleri ümmet-i Muhammed‘e fırsat ve rahmet virüp kâfirler nedâmet yerle ‘âvdet eylediler. Ve yine birkaç eyyâm-ı [34-b] mûrûrundan sonra kal‘a divarı altına lağam idüp almak kaskında iken guzât-ı müslimin taşra çıkup ol lağımı kâfirlerden kurtarmak sa‘adetinde iken melâ‘în-i hâsirîn metrislerden sıçrayup guzât-ı mücahidin üzerine hücum eylediler. Gaziler dahi gülbâng-i Muhammedi çeküp ve kâfirler üzerine uğrayup kâfirler metrislere varunca sürdiler. Kâfirler her taraftan gâlebe idüp guzât-ı müslimin yine gerüye sürdüler. Bu minvâl üzre kâh gaziler sürüp ve kâh kâfirler gazileri sürüp dört sâ‘at mikdarı ceng-i ‘azim idüp amma ol kıyas gelmez kâfirler her koldan yetüşüp gâlebe ittükleri guzât-ı mücahidin cenglerden feragât eylediler. Ve kâfirler dahi ‘âvdet ettiklerinde gaziler zikr olunan lağımı zapt idüp içinde olan barutu çıkarup kal‘aya götürdiler. Ol lağımı kazdıkları yerde bir zîr-i zemin zühûr itmekle iki yüz kileden mütecâviz barut komuşlar idi. Cümlesin guzât-ı müslimin kal‘aya getirüp Budun Kal‘ası muhasara olduğu halde guzât-ı mücahidin melâ‘în-i hâsirîn ile bir an harbi kıt‘âlden

men' değiller idi. Amma bu mertebe ceng u 'âzim vâki' olan olmuş değil idi. Kâfirler günbegün [35-a] bitâkât olup kimi top ve tûfeng harbinden ve kimi dahi envâ-i emraza mübtela olup hergün niçe bin kâfir mürd olmakdan hali değiller idi. Ol vakit Budun altında görülen kâfirler kıyasın *ancak Allah bilür* ve bargırları dahi açlıktan ve sinekten kırulup süvar olan kâfirler ekseri piyâde kalmışlar idi. Melâ'in-i hâsirînin bargırları hadden birûn olmağla ol etrafda ot ve ağaç yaprağu komayup bargırlarına virmişler idi. 'Afiyet kifâyet itmeyüp açlıktan fevt oldılar. Ve ol sene-i mübârekede leyl ve nehâr yağmur yağmaktan hali olmayup kesret-i barandan kâfirlerin üzerinde esvabları çürümeğe yüz tutmuş idi. Ve metrisde bitâkât olup niçesinin sürat ile yürümeye mecâli yok idi. Melâ'in-i hâsirîne bu mertebe zâ'af vâki' olmuş idi. Feragât itmeğe ittifak eylediler. Eyyâm-ı şîta dahi kârib olmuş idi. Envâ-i nedâmet birle metrislerden taşra çıkup diyar-ı küffardan revâne oldular. Barbungâhların [barutgâh] ancak selasin götürmeğe iktidarları olup sa'îrlerini ol nüzûl eyledikleri mahallerde bıraktılar. Melâ'in-i hâsirîn [35-b] ol vakit diyar-ı küffardan Budun üzerine huruç eylediklerinde cem'en eşyaların gemilere tâhmil idüp gemiler ile Budun altına getirmişler idi. Kalkup gittiklerinde üç yüzden mütecâviz gemiler dahi bırakup götürmeğe iktidarları olmadı. Kırk adet gemi cephaneye müte'allik olan eşyalar ile dolu idi. Ve yigirmi adet gemisi yalnız kurşun danesi ile dolu idi. Sa'îr gemiler kimi boş ve kimi dahi kâfirlere mahsûs olan eşyalar ile dolu idi. Ve ol nüzûl ittükleri yerlerde nehr-i Tuna civarlarında fiçılar ile kalan barut ve külçeler ile kalan kurşun ve top güllesi ve çeri ve çavuşun ve dalyan tûfengler kıyas gelmezdi. Hatta guzât-ı mücahidin ol kıyas gelmez eşyaları kal'aya taşımaktan 'âciz gelmişler idi. Ol vakit melâ'in-i hâsirîn Budun'ı yüz on sekiz gün muhasara itmişler idi. Kal'a dıvarın üç yüz zira'dan mütecâviz top ile yıkup taş aeserin komamışlar idi ve kumbara harbinden dahi kal'a içinde bir şenlik yer kalmayup cümle bünyâdları harap ve bitâb [olmuş idi.] [36-a]

Evliyalar ki fikr itmezdi sevâbın.

Çevirdi kumbara üstüne altın.

Kamu bünyâdı oldu haki yeksan.

Yerini sarmuş idi sanki saman.

Nadas tarlaya döndi şehrin içi.

Ne taşu belli oldu ne ağacı.

Ne ev kaldu yıkılmaduk ne baca.

Harâp oldı kamu hep ucdan uca.

Ol vakit Budun Kal'asın muhasarada bulunan guzât-ı mücahidin, Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerinin kemâl mertebe ve lütf ve ihsanlarına mazhâr oldılar. İbrahim Paşa dahi bunca in'âm ve ihsanları oldukdan sonra lakabı *şeytan* iken *melek* olsun deyü emr olundu. Zikr olan ehvâller bin doksan beş senesinde vâki' oldı. Fî mâ ba'd Vezîr-i â'zam olan Kara İbrahim Paşa ol kış yine 'asker cem'ine tekâyyûd idüp Anadolu'da olan şehirlerde ve kuralarda ve kasabalarda ne denlü fedayî' ve bahâdırılık ile meşhur kimesneler var ise kimi kendü hüsn ü rızası ile ve kimisin dahi cebren, serdengeçti tahrir idüp bu minvâl üzre kırk bin kadar 'askeri tahrir cem' eyledi. Ve Melek İbrahim Paşa'yı Budun'dan âzl idüp ser'asker nasb eyledi. **[36-b]** Ve kul tâ'ifesinden dahi kırk bin kadar 'asker sefere tâ'y'in idüp bin doksan altı senesinde seferin vakti zâmânı geldikde İbrahim Paşa'yı zikr olunan 'asker-i İslâm ile Budun tarafına irsâl eyledi. İbrahim Paşa dahi Budun'a gitmek üzre iken Uyvar Kal'ası'ndan haberciler gelüp Uyvar Kal'asın küffâr-ı hâksâr muhsara ittiğın haber virdiler. İbrahim Paşa dahi Uyvar Kal'asın muhasara olduğun istima' eyledikde imdâda irişmek niyeti ile bir yerde tevkif itmeyüp aceleyle kalkup Budun'a dâhil oldılar. Ve Budun'dan Uyvar imdâdına varmak tedarikinde iken ol diyar ahvâline muttali' kimesneler men' idüp, Uyvar Kal'ası nehr-i Tuna'nın karşı yakasında vaki' olmağla ve bir niçe yerlerden yaylalar aşmak dahi iktizâ itmekle ol tarafa varmağa rıza virmediler. Hatta Budun'i 'uleması cem' olup Uyvar Kal'ası'nda muhasara olunan ümmet-i Muhammed'e imdâda varmak farz-ı 'âyn olmuştır deyü cevap itmişler iken nehr-i Tuna'yı geçüp zikr olan yaylaları aşmak emr-i 'asir olmağla ol tarafa varmaktan feragât eylediler. Ve muşâvere olunup Estergon Kal'asın muhasara itmek ittifak eylediler. Ve bâ'de'el muşâvere cümleinin re'y ve ittifakı ile Budun'dan kalkup Üstürgon Kal'asın üzerine revâne oldılar. İkinci günde gelüp muhasara eylediler. Ve bu tarafda Uyvar Kal'asın muhasara iden kâfirler Estergon Kal'asın muhasara olduğun istima' eyledikde nisfî Uyvar Kal'asın altında **[37-a]** metrisde kalup ve nisfî 'asker-i İslâm üzerine revâne oldılar. Uyvar'dan Estergon Kal'ası on sâ'at yerdir. Melâ'in-i hâsirîn, Hatvan Kal'ası kurbundan nehr-i Tuna'ya geçüp andan 'asker-i İslâm kasdıyla Estergon Kal'asına doğru revâne oldılar. Bu tarafda İbrahim Paşa Estergon'u muhasara itmek üzre iken casuslar gelüp melâ'in-i müşrîkin, 'asker-i İslâm'a kasdıyla gelmek üzre olduğın heber verdiler. İbrahim Paşa dahi 'asker-i İslâm ile metrisden çıkup kal'a-i mezbûru dövmekden feragât eylediler. Ve Estergon Kal'ası altından kalkup bir sâ'at yer mikdarı gerüye gittiler. Ve bir dağ yanında nüzûl idüp irtesi gün ol mahallde çadırların alıkoyup ve kendüleri salt suvâr olup kâfir

‘askerine karşı vardılar. Ve nehr-i Tuna ile bir dağ mâbeyninde bir sahrada alaylar toplayup melâ‘în-i hâsirîn gelmesine intizârda iken amma ol mahalde bir bataklık ırmak olmağla melâ‘în-i hâsirîn geldüklerinde ol batağı geçmeğe cüret idemeyüp batağın karşı yakasında nüzûl eylediler. Kangı ‘asker batağa uğrarsa ol ‘asker münhezim olur mülâhazasıyla ‘asker-i İslâm batağın bu tarafında ve kâfirler ol tarafında nuzûl idüp üç dört gün ol mahalde karâr eylediler. Melâ‘în-i hâsirînün bazı eşkiyaları batağı geçüp ‘asker-i İslâm’ın bahâdırlarıyla ol sahrada hergün sabahdan akşama değin ceng iderledi. Akıbeti melâ‘în-i hâsirîn hile idüp bir gece nısfı alayları firâr eylediler. ‘Asker-i İslâm dahi [37-b] kâfirleri kaçtı deyü ol gece zikr olan batağı geçüp ve kâfirlere yetişelüm deyü ilerüde olan ‘asker gerüde olan ‘askere katlanmayup ol vechile kâfirler ardınca revâne eylediler. Melâ‘în-i hâsirîn bir mahalde pusuya girüp ve topların kurup cenge hazır ve amâde olmuşlar bu tarafda ‘asker-i İslâm zikr ittiğimiz minvâl üzre birbirine katlanmayup kâfirleri kaçurmayalım deyü bir perâkende ve perişân gelüp kâfirler üzerine uğradılar. *Bi emri’llâh-i Te’âlâ* ‘asker-i İslâm üzerine havadan bir siyah duman inüp is içinde kaldılar. Melâ‘în-i hâsirîn dahi ol halde top tüfeng havale idüp ‘asker-i İslâm ı geriye döndürdiler. Ol sâ‘at ol duman dahi kayboldu.

Ne mümkün eyledi gönüle şehâdet.

Ki mekridir? ‘âduvvinün ol alâmet.

Melâ‘în-i hâsirîn, ‘asker-i İslâm’ı kovamağa heves itmeyüp mûkabil oldukları mahalden havale olduğu mahalle değin aheste aheste gelüp cümle barutgâhı zapt eylediler. Sâ‘ir topları ‘asker-i İslâm gayret idüp selâmete çıkardılar. Zikr olunan inhizâmından melâ‘în-i hâsirîn ‘asker-i İslâm’ın cemi‘an barutgâhların alup kabz eylediler. Lâkin ‘asker-i İslâm’dan çok kimesne telef olmayup dağ kârib olmağla piyâde olanlar dağ tarafını tutup selâmet buldılar. [38-a] Ol vakit ‘asker-i İslâm’ı münhezim iden ancak on beş bin kâfir idi. Zikr ittiğimiz hile ile seksen bin fedai-yi ‘asker İslâm’ı münhezim eylediler. ‘Asker münhezim olduklarında Budun’a doğru karar eylemişlerdi. Gelüp dâhil olduklarında serasker olan İbrahim Paşa, Nevgrad Kal‘asın üç dört bin ‘asker gönderüp âhalilerin ve topların ihraç idüp kal‘a-i mezbûri hedm eylediler. Zikr olan Nevgrad Kal‘ası bir tepe üzerinde olup metânetde la-nâzır kal‘a idi. Lâkin ol fırsatta ve düşmanı âhz ider mülâhazasıyla hedm olundu. Fî mâ ba’d biz geldik bu tarafda Uyvar Kal‘asın muhâsara iden kâfirler kal‘a-i mezkûrun canib-i garbında olan tabyalardan iki tabyasın balyemez topları ile bunca eyyâmı dögüp top darbından râhneler açılmış idi. Uyvar Kal‘asın’ın hendeği vasi‘ ve su ile mâlâmal olmağla

kâfir yürüyüş itmekle çare idemeyüp [38-b] ‘akıbetü’l emr hendek suyi üzerinde ol râhne olan yerlere doğru cisrler yapup kal‘aya yürüyüş eylediler. Kal‘ada olan ümmet-i Muhammed kâfirin yürüyüş eylediklerin görüp ‘alâ-kaderü’l imkân ceng [ü] cidâl eylediler. Lâkin ol esnada Uyvar Kal‘ası’nda kâht u âlâ vâki‘ olmağla âhaliler açlıktan bi-mecâl olup kemâ-hüve’l ol murad ceng ü cidâle iktidarları olmamağla melâ‘în-i hâsirînden kal‘a-i mezkûr-i âhz u kâbz eylediler. Kâfirler galebe eyledikde Kanlu Tabya dimekler ma‘ruf olan mahalle varup anda dahi bir mikdar ceng ittikten sonra cümlesi anda mertebe-i şehâdete na‘îl oldular.

İki düşman havâle idi ey ‘âyyar.

Biri kâth u âlâ birisi küffâr.

‘Âdüvv ile olur idi iş ‘âsan.

Zebûn itdi ve lâkin killet-i nân.

Kırulup cümlesi haşr oldular ânda.

Ki hiçbir dil halâs olmadı zânda.

Bolat hayf olan ol intihâda

Hasbine olmamışdır ki bilat? [39-a]

Olanca iylediler cümle dikkat.

İlahi yerlerini nâm-ı eyle cennet.

Bulundum ben dahi hem anda ol sâl.

Mukâddem itmiş idim ben ki yaâd ol.

Vekil itmiş ol dem mukâdder.

Serdük postu güç ile birader.

Ecel aher? bulup tutardı yakamı.

Ne kaçtuk deyü aldık intikâmı.

Hâlas olmak ecelden nice kâbil.

Ve lâkin aç iken olmakda müşkil.

Ecel bir türlü olmaz halka âsân.

Değil tok olmak aç olmağla yeksân.

Ol vakit Uyvar Kal'ası'nda bulunan ümmet-i Muhammed'e açlık za'afın şol mertebe kâr itmiş idi ki, muhâsara oldukları halde top kullanmaya iktidarları yok idi. Ve Lâkin Uyvar Kal'ası ziyâde metin kal'a olmağla melâ'în-i hâsirîn hezâr-ı zahmet ile kırk dördüncü gün fırsat bulup âhz eylediler. Ol vakit Uyvar Kal'ası'n zikr ittiğimiz minvâl üzre kâht-û galâya sebep olan buydu ki bin doksan dört senesinde Estergon'u âhz eylediklerinde Uyvar Kal'asının diyar-ı İslâm tarafından yolu kapanup ehli İslâm'dan bir kimesne Uyvar Kal'asına varmağ mümkün olmamış idi. Ve kal'a-i mezbûrun âhalilerin taşradan re'aya ta'ifesine zâr-u zevâl virmeyeler deyü kal'a-i mezbûrun etrafında olan Kura âhalilerin, melâ'în-i hâsirîn perâkende ve perişan idüp ol etrafda bir şenlik yer komamışlar idi. Açlık havâle olup kıt'âle iktidarları olmadıkta melâ'în-i hâsirîn gelüp ol halde muhasara ve ol fırsatta âhz eylediler. Diyar-ı Engürüs'de metânetde meşhur olan [39-b] kal'aların biri dahi Uyvar Kal'ası'dır. Mukeddemâ, Sultan Mehmed bin İbrahim Han Hazretleri'nin zemân-ı sa'âdetlerinde bin yetmiş dört senesinde vüzerâdan Köprülüzâde Ahmed Paşa'nın yüzünden feth ve teshîri müyesser olmuştu. Ol vakitte dahi bir fırsat ile feth olunup yigirmi iki sene ehl-i İslâm elinde olup emr-i hâk ile bin doksan altı senesinde remazân-ı şerifin yigirmi birinci gününde yine 'adüvvü dinin yed'ine dâhil oldu. Ol vakit vüzerâdan Hocasâde Hasan Paşa içinde muhafız bulunup şehid oldu. Ve sa'îr muhafız târıkıyla bulunan halk neferatından ma'ade yigirmi iki ordu yeniçeri gazileri bulunup cümlesi şehiden fevt oldılar. Uyvar Kal'ası'nda ol vakit mevcûd bulunan ümmet-i Muhammed zikr ittiğimiz Kanlu Tabya'da maktûl olacakları "*Bi emrillâhi Te'âlâ*" üç ayı mukâddem kendülere işaret olunmuş idi. Ol esnada Uyvar Kal'ası'nda mucâveret târikiyle bir divâne kimesne bulunup ve Nemçe keferesinin alet-i hallerine müte'âllik olan korbaroda dimekle ma'ruf olan şiş ile bir güne varup ol zikr ittiğimiz Kanlu Tabya'da güya ceng ider şeklinde her tarafına segirdüp ol tabyada olan top sepetlerine elinde olan şişler ile dürtüp feryâd-ı figân idüp nısf sâ'at kadar iş bu işaret eyledi. Ve andan sonra kal'a kapusundan taşra çıkup ne bedîd oldu. Ol vakit kâfirler Uyvar Kal'asını âhz eylediklerinde mevcûd bulunan ümmet-i Muhammed'i zikr olan tabyada ol divanenin işareti üzre şişler ile düрте düрте cümlesini ol minvâl üzre katl eylediler. Fî mâ ba'd 'asker-i İslâm, Estergon Kal'ası kurbunda münhezim olup Uyvar Kal'ası dahi âhz olunduktan sonra on bin kadar kâfirler varup [40-a] Eğri muzâfâtından olan Huş Palangasını ihrâk-ı binnâr eylediler. Ahâlîleri bir cami'e geçüp kapanup biraz ceng ü cidâlden sonra âmân ile çıkup evlad-ı aşyaları ile esir oldılar. Ve andan kalkup nehr-i Tise kenarında vâki' olan Sonluk Kal'ası üzerine revâne oldılar. Zikr olan Sonluk Kal'ası, Huş Palangası'na on sâ'at yerdir. Ve kâfirler gelüp dâhil olmazdan mukâddem kal'a-i mezbûrun ahâlîleri ol mahallden cereyan iden nehr-i

Tise'yi karşı yakaya geçüp ve Sonluk Kal'asın boş bırakup firâr eylediler. Amma nehr-i mezbûr üzerinde vâki' olan cisre ubûr eylediklerinde yıkmğa tâ'limat? idüp ol cistr sebebinden kendülere mazarrat vâki' ol cisrin fehm eylemediler. Melâ'in-i hâsirîn der-âkâb gelüp ve kal'a-i mezkûri boş bulup zapt eylediler. Ve süvâr olan kâfirler zikr ittiğimiz cisrden geçüp Sonluk âhalileri firâr itmek üzre iken girüden yitişüp cümlesin yağma eylediler. Bâ'zıları bir gün mukâddem firâr itmişler idi. Anlar selâmete dâhil oldılar ve Sonluk muhafızı olan Osman Paşa dahi mukâddem firâr itmiş idi. Selâmete dâhil oldukda, kanun-ı Padişâhı üzre katl olundu. Sonluk Kal'asın âhz iden melâ'in-i hâsirîn Sonluk Kal'asın'a kifâyet mikdârı kâfir doldurup mâ bâkisi Hatvan Kal'asına kasd idüp ve gelüp muhasara eyleyüp cenge mübâşeret eylediler. Ol vakit Hatvan Beği olan Küçük Ali Beğ, bir müdebbir kimesne olmağla Hatvan içinde olan eğer muhafızı ve Mısır kolu gazilerinden istimâlât ile gayret virdi. Merdâne ceng idüp din-i mûbin uğruna can ve başlarından geçtiler. Düşman-ı bi din **[40-b]** kal'ayı, âmân ile talep eylediler. Guzât-ı müslimin muktedir olmayup gayret-i İslâmiyye'yi yerine getürdiler. Kâfirler ümmet-i Muhammed'in gayretlerin gördüler. Bâ-şer olan melâ'ınler ellerine balta ve külünglerin alup kal'a üzerine kâfir askerini sürüp yürüyüşler itmek hevesinde olup hatta çadırlar kal'a kapısına biri gelüp baltalarıyla kapuya koşup yıkmak sududunda? iken lûtf-i çak ile melâ'in-i hâsirîn piyâdeleri üzerine 'âruz olan mel'ûn kal'adan kurşun ile katl itmekle düşman-ı bi din kaçamayup ümmet-i Muhammed'e gayrete irişüp kapıyı aşup taşrada kâfire hücum ve metrislere varunca düşman-ı tükürüp binden mütecaviz melâ'ını cehenneme doğru yolladılar. Melâ'in-i hâsirînin başları katl olunmakla bir daha yürüyüşe iktidarları olmayup irtesi [gün] kal'a altından kalkup vakt-i şita irişmekle perâkende olmayup kal'a-i mezbûr nâhiyesinden olan kurâlarda kışladılar. Ve ol kışda gafillerin varup Erat Palangasın nehb u gâret eylediler. Rumeli Beğlerbeği olan İsmail Paşa eyalet-i mezbûrun ze'âmet ve erbâb-ı tımarlarıyla palanga-ı mezbûrun muhafzasında bulunup niçesi esir ve niçesi mertbe-i şهادete nâ'il oldılar. İsmail Paşa kaçup halâs oldu. Melâ'in-i hâsirîn ol mahallden 'âvdet eylediklerinde birkaç eyyâm-ı murûrundan sonra yine gafillerin varup Segedin Kal'asın muhasara eylediler. Mısır kolu kal'a-i mezbûrun muhafzasında bulunmakla zafer bulmayup feragât eylediler. Ve sene-i mezbûrda Usturgon Kal'ası kurbunda vâki' olan **[41-a]** inhizam husûsi için Melek İbrahim Paşa'yı kanun-i kâdim üzre katl eylediler. Ve ol esnada Vezîr-i â'zam rütbesinde olan Kara İbrahim Paşa'yı vüzerâdan âzledüp müneccimler kavli ile Süleyman Paşa'yı vezîr nasb itdiler. Ol vakit Süleyman Paşa'nın Vezîr-i â'zam olmasına kendü ismi sebep oldu. Müneccimlerin kavli ol idi ki bir ismin evvelki harfi 'SİN' olar. Ol isimle tesmiye olan kimesne düşman üzerine galip olup feth ü gâret itmek yönünden

müeyesser olup ve müneccimlerin sözleriyle Süleyman Paşa'yı Vezîr-i â'zam nasb eylediler. Ve Süleyman Paşa dahi nusret benimdir deyü kıyasa gelmez 'asker ile cem' idüp ve bin doksan yedi [1097] senesinde seferin vakt ü zâmânı geldükde 'asker-i İslâm ile Belgrad tarafına 'âzimet eylediler. Ve Belgrad'a gelüp dâhil olduklarında gerüde olan 'asker-i İslâm gelüp yetişince bir ay kadar Belgrad'da meks eylediler. 'Asker-i İslâm tam cem' olup Belgrad'dan kalkup Budun'a doğru 'âzimet eyledier. Amma Belgrad'dan hareket olunduğı gün Vezîr-i â'zam attan tekerlenüp başında olan sorgucu şikest oldu ve kendin gücüyle yerden kaldırıp ata bindirdiler. Ol gün Vezîr-i â'zam iş bu hal vâki' olmağla ol seferde dahi bir nedâmet vâki' olacağıının mülâhâzasıyla ve andan Budun'a doğru revâne oldılar. Bu tarafda melâ'in-i hâsirîn yine Budun'u muhâsara itmek kasdıyla mükemmel tedbir tedârîki ile [41-b] diyar-ı küffardan huruç eylediler. Ve 'asker-i İslâm, Budun altına dâhil olmazdan melâ'in-i hâsirîn gelüp muhasara eylediler. Bu taraftan 'asker-i İslâm dahi Budun muzâfatından olan Hamzabeğ Palangası demekle mâ'ruf olan mahalle gelüp dâhil oldılar. Ve kâfirler Budun'ı almağa kâdir olmazlar deyü müsamâha idüp mahall-i mezbûrda karâr eylediler. Bu tarafda küffâr-ı hâksâr kal'ayı muhasara idüp rıyat- vech hanede? almağa kasd eylediler. Kal'ada olan guzât-ı mücahidin gâlil olmağla kemâ-hüve'l mutad kal'anın her tarafına hırâset kâdir olmayup muzaffer oldukları halde Vezîr-i â'zama feryâd-nâme gönderüp imdâd tâlep eylediler. Vezîr-i â'zam dahi bundan za'âf üzre olup kal'anın her tarafın hıfz itmeğe kâdir olmadıkların istima' eyledikde yigirmi beşer akçe umûm-i terakki ile bölük sipahilerinden iki bin kadar serdengeçdi tahrîr idüp imdâda irsâl eyledi. Zikr olan serdengeçdiler dahi varup Budun varoşi kapularından Horos Kapısı demekle ma'ruf olan mahalle gelmişler iken kâfirlerin galebesinden içerüye girmek mümkün olmayup ol mahalline 'âvdet eylediler. Ve kâfirler her taraftan hücum idüp iki bin âdemden ancak iki yüz âdem hâlas oldu. Tekrar Vezîr-i â'zam ellişer gurus bahşiş ile üç bin kadar piyâde sekban tahrîr idüp ve Serhoş Ahmed Paşa'nın yanına yedi bin süvâri 'asker ta'yin idüp [42-a] zikr olan sekbanları Ahmed Paşa ile Budin'e tâ'yin eylediler. Ahmed Paşa dahi kâfir taburuna girib ol dakkada otuz bin kadar kâfir karşılayup Ahmed Paşa'yı münhezim eylediler. Piyâde olan sekbanlar meydanda kalup at ayağı altında payimâl oldılar. Ol vakit Ahmed Paşa sekbanları Budun'a koyup yine kendüsi 'âvdet itse gerek idi. Kâfirler bâsiret üzre olmağla bu defada dahi imdâd komak mümkün olmadı. Ol vakit Budin Kal'ası'nda gûzât-ı mücâhidinin gâlil oldukları vükâla-î devletin tekâsülleri sebebinden idi. Melâ'in-i müşrikinin Budin üzerine huruci şayi' oldukda fravan cengci komak mümkün iken bin doksan beş senesinde Budun Kal'asının top tedârîkenden harap olan yerleri ihyâ olmağla ve niçe yerlerinde dahi müceddeden tabyalar ve kuleleri binâ

olmağla evvelkinden metindir deyü vaktinde kaydın? görmemişler idi. Sene-i mezkûrda küffâr-ı hâksâr yüz on sekiz gün muhasara idüp almağa kâdir olmadılar. Tüm defa‘ dahi almağa kâdir olamazlar deyü buna zahir olmuşlar idi. Ve ol vakit Budun Beğlerbeğisi olan Abdi Paşa dahi bir tâma‘ı gâlib kimesne olmağla Budun muhafazasına me‘mur olan erbâb-ı tımarların birer mikdar malları diyarlarına salıvermiş idi. Ve vükelâ-yı devletde taksirât vâki‘ olup Budun Kal‘asın tehi bulunup ol fırsatta kâfirler havâle olmuşlar idi. Ve leyl ü nehâr kıt‘âlden hâli olmayup top ile iki yüz [42-b] zira‘ kadar kal‘a dıvarı hâk ile yeksân eylediler. Ve beher yevm üç bin humbara dahi havâle idüp kal‘a içünde bir şenlik yer komadılar. Ve kal‘ada kralın sarayı tâ‘bir olan mahalde bir zîr-i zeminde kıyasa gelmez barut mahfuz olmuş idi. *Bi emrillâhi Te‘âlâ* bir humbara nâzil olup humbaranın ateşi ol zîr-i zemind üzerinde olan baruta isabet eyledi. Ve ol kıyasa gelmez barut tutuşup *el ‘îyazen billâh Te‘âlâ* zemin ve asmânelere ziya gelüp âlem sedâ ile doldı. Ve ol zîr-i zemin üzerinde olan kral sarayı ve ana muttâsıl olan binâ‘ları ve bir mikdar kal‘a dıvarı dahi barut yerinden koparup havaya perrân eyledi.

Nebiler kim göğe çekmiş idi başın.

Dağulup şark hem garba ulaştı taşın.

Havadan bize yağın taş ve toprak.

Niçesinin âdemlerin başın ol etti iki şakk.

Niçesin dahi helâkdan oldı sersem.

Çekilüp gitti alını durdu dahi sem.

Sedâsi elli bin sâ‘at bize anın.

İrişdi olmasın buna gümânın.

Ol zir-î zeminde kârib bulunan guzât-ı mücahidinden bir iki bin âdem dahi helâk oldı. Melâ‘în-i hâsirîn guzât-ı mücahidinin ol [43-a] (...) fırsand bulup cânib-i garbîsinden olan Toprak kulleyi ve cânib-i şarkîsinde olan Frengi kulleyi zabt eylediler. Ve bir niçe gün zikr olan kulelerden dahi ceng eylediler. Amma kâfirler ol kuleleri zabt itmekle kuvvet bulup yetmiş beşinci gün beyne’s-salâvâteynde zikr olan Toprak kuleden kal‘aya yürüyüş eylediler. Guzât-ı mücahidin kâfirlerin hücumûn görüp herkes ol hücum olan mahalle segirdüp iki sâ‘at mikdarı ceng ü ‘âzim eylediler. Guzât-ı mücahidinin nıfsı meritebe-i şehâdete na‘îl oldılar.

Kâfirler serhoş olmağla ölmekden ihtiraz itmeyüp guzât-ı mücahidinin üzerine gâlebe eydiler. Guzât-ı mücahidin dahi bi-tâkât olup derûn-i kal'ada Balipaşa Meydanı dimekle mâ'ruf olan mahalle kaçup kapandılar. Zikr olan Balipaşa Meydanı derûn-i kal'ada iç kal'a şeklinde vâki' olmuşdur. Ol mahalde dahi yatsu vaktinde değın ceng eylediler. Amma kâfirler Budun Kal'asın mâlâmal dolup her tarafın murâd eyledikleri üzre zabt [u] rabt eylediler. Guzât-ı mücahidin nâçar olup [43-b] ol haisar itdikleri mahalli dahi âmân ile virmeğe talep eylediler. Kâfirler dahi bunların âmânını kabul idüp diyar-ı İslâm'a emin ve salimin i'sâl ideruz deyü ol yayla yollarına memhur nâme virdiler. Guzât-ı mücâhidin dahi kıt'âlden feragât eylediklerinde cümlesin esir eylediler. Budun Beğlerbeğisi olan Abdi Paşa şehid olmuş idi. Melâ'in-i hâsirîn, Abdi Paşa'nın meyyitin niçe gün kaldurmayup gelen giden kâfirler temaşââ iderlerdi. Birkaç günden sonra esir ile kaldurulup defn iderlerdi. Sa'ir guzât-ı mücahidin meyyitlerin nehr-i Tuna'ya bıraktılar. 'Avret, oğlanın bâ'zıları zikr olunan Balipaşa Meydanı'nda esir oldılar. Ve bâ'zıları dahi taşrada esir olmuşlar idi. Taşrada esir olanları yağma eylediler ve Balipaşa Meydanı'nda olanları baş buğ olan mel'ûnların mâbeynlerinde taksim eylediler. Kral-ı bed-fi'âl hakkına düşen esirleri götürüp Budun üstü yanında nehr-i Tuna adalarından Kızlaradası dimekle mâ'ruf olan adaya bıraktılar. Yedi sekiz yüz esirin taşrada hıfzı müşkildir deyü, zikr olan adaya bıraktılar haps eylediler. Beğlik esirler deyü rağbet itmeyüp niçesinin üzerlerinden esvablarını dahi almışlar idi. Üryan olan esirler çukurlar kazup 'âvred yerleri görünmemek için öylece oturlardı ve zâhirelerini dahi virmek kâfirlere mukâyyed olmazdı. [44-a] Ve ekseri ol adada fevt oldılar. Fî mâ ba'd biz geldik bu tarafda Vezîr-i â'zam kıyasa gelmez 'asker-i İslâm ile Budun civarında olan Hamzabeğ Palangası kurbunda bunca eyyâm karâr idüp muhasara olan guzât-ı mücahidinin imdâdiyesine varmak kendülere farz-ı 'âyn olmuş iken müsamâha idüp varmağa mühim idinmediler. Bâ husus melâ'in-i hâsirîn metrisden bî-tâkat kalup üzerlerine varmağa fırsat olmuş iken gayret-i din-i mûbin idüp varmağa cehd eylemediler. Budun Kal'ası'nın âhz olduğunu istimâ' eylemediklerinden ol karar eyledikleri mahallden kalkup Ösek'e doğru revâne oldılar. Budun Kal'ası kâdimü'l eyyâmdan berü Macar Kralı'nın tahtı olmağla ol ana gelince millet-i Alaman'ın kâbzâ-ı tasarrufuna dâhil olmamağla Engerüs tahtı elimize girdi deyü diyar-ı Alaman'da 'âzim donanmalar ve şenlikler eylediler. Bin doksan yedi senesinde mâh-ı şevvalü'l mu'azzamda âhz olundu. Fî mâ ba'd Hatvan Kal'ası, Budun'a kârib olmağla ol vakit melâ'in-i hâsirîn ol fırsatta Hatvan Kal'asın âhz iderim mulâhâzasıyla Eğri Beğlerbeğisi olan Osman Paşa'ya emr-i Padişahı öyle vârid oldiki kal'a-i mezbûri hedm eylemeğe Osman Paşa dahi Eğri'den varup kal'a-i mezkûr âhalilerin [44-b] ve getürmek

mümkün olan topların, ihrâç idüp emr olunduğı üzre hedm olundu. Ba'de melâ'in-i hâsirîn Budun'i âhz itdikden sonra kâfirlerin nısf-ı 'askeri varup Şimortorna Kal'asın muhasara eylediler. Ve nısfı dahi varup Segedin Kal'asın muhasara eylediler. Kal'a-i mezkûrun muhâfızı olan Gürci Mehmed Paşa, Vezîr-i â'zama feryâdnâmeler gönderüp imdâd talep eyledi. Vezîr-i â'zam dahi Segedin Kal'asın muhasara oldıgın istima' eyledikde 'asker-i İslâm'da mevcûd olan vüzerâ ve mîrimîrânları müşâvereye dâ'vet idüp söze ittihaz olunmadıkda Segedin Kal'asın'ın imdâdına varmağa ittifak eylediler. Ve imdâda erişince düşman-ı bî-din zafer bulmak mulâhâzasıyla Vezîr-i â'zam kendü kethüdasın dört bin 'asker ile ve iki bin Tatar dahi mâ'en ilgârıyla ile imdâda irsâl eylediler. Segedin Kal'ası, nehr-i Tise kenarında vâki' olup nehr-i mezbûrun karşı yakasından düşman havâle olunmağla ol taraftan imdâd komak âsân olmağla sa'îr 'asker-i İslâm girüden yetüşünce zikr ittüğümüz yerden kal'aya girmek cehd ideler deyü tembih olundu. Vezîr-i â'zam kethüdası dahi yanına ta'yin olan 'asker-i İslâm ile nehr-i Tuna'yı karşı yakaya geçüp Segedin Kal'ası imdâdına varmak üzre oldukların kal'a-i mezbûrun civarında olan Sente Palangası'na gelüp dâhil oldılar. Ve ol mahallden Tatarlar varup Segedin'i muhâsara iden kâfirlerin otlakçılarının basup bir mikdar kâfirler kat' ve bir mikdar bârgırlar dahi alup kaçdılar. Melâ'in-i hâsirîn haberdâr [45-a] olduklarında dört bin kadar süvâri kâfirler, Tatar ardınca ilgârı ile revânee oldılar. Akşam vakti irişmekle kâfirler, Tatarları kovmakdan ferağat eylediler. Amma melâ'in-i hâsirîn Vezîr-i â'zam kethüdası ile olan 'askerin zikr ittüğümüz Sente Palangası kurbunda nüzûl eylediklerin istima' itmişler idi. Ve ol vakit mahall-i mezbûrda nüzûl eylediklerinde Tatarlar sa'îr 'asker ile mâ'en nüzûl itmeyüp anlardan hariç bir mahallda nüzûl itmişler idi. Melâ'in-i hâsirîn ol gece ol menzillere varup Tatarlar'ı şebhûn eylediler. Ecel ol mukaddir olan Tatarlardan iki yüz mikdârı Tatar kat' eylediler. Vezîr-i â'zam kethüdası olan 'asker-i İslâm Tatarların şebhûn olup vâki' olan tüfeng sedâların istima' eylediklerinde ol mahallden kalkup Varadin Kal'ası tarafına karâr eylediler. Sabah oldukda melâ'in-i hâsirîn firâr iden 'asker-i İslâm'ın ve Tatarların üzerine sürüp gittiler. Biz geldik bu tarafda Vezîr-i â'zam 'asker-i İslâm ile Varadin Kal'ası kurbunda, nehr-i Tuna karşı yakaya geçüp ve Rumeli Beğlerbeğisi olan Osman Paşa oğlunu üç dört bin 'asker ile çarheci ta'yin idüp Segedin'e gitmek üzre iken şebhûn olan Tatarlar Vezîr-i â'zam kethüdası ile olan 'asker-i İslâm [45-b] kâfirlerden kaçarken Osman Paşa oğluna rast geldiler. Ve ol gece şebhûn olup melâ'in-i hâsirîn girüden gelmek üzre oldukların haber virdiler. Der-âkab, melâ'in-i hâsirîn dahi girüden gelüp ol mahallda Osman Paşa oğlu ile muhârebe eylediler. *Bi emrillâh-i Te'âlâ* her millet vâki' olup bir iki bin kadar âdem şehid olup sa'îrleri gerüye firâr eylediler. Amma melâ'in-i hâsirîn, Vezîr-i â'zam ile

girüden gelen ‘asker-i İslâm’dan gâfil olup Osman Paşa oğlu ile münhezim olan ‘asker-i İslâm’ı kovmak üzere iken Vezîr-i â‘zam ile gelen ‘asker-i İslâm ile üzerine çıkageldiler. Ve ol sâhrayı bi-pâyânda ol ‘asker-i firavânı gördüklerinde hayrette kalup gerüye kaçmağa kasd eylediler. Zâbitlerin olan mel‘ûnlar gayret verüp kaçmağa komadılar. Bu tarafda ‘asker-i İslâm dahi kâfileri gördüklerinde *bi emrilâh-i Ta’âlâ* anlar dahi kâfirlerden bir mertebe ihtirâz eylediler ki alaylar kargaşup kaçmağa murâd eylediler. Vezîr-i â‘zam ve mîrimîrânların güçle zabt eylediler. Bu tarafda melâ‘în-i hâsirîn ‘asker-i İslâm’ı ibtidâ fark eyledikleri mahallde karâr idüp andan ilerü bir ayak diretmeğe kâdir olmadılar. ‘Asker-i İslâm, Vezîr-i â‘zâmın ve mîrimîrânların ikdâmları ile hezâr-ı ihtiraz ile kâfirler üzerine varup bir nevbet alayı topların havâle eylediler. Ve mukâtele idecek vakitde [46-a] kâfirler gerüye dönüp kaçmağa yüz dutdılar. *Bi emrillâh-i Te’âlâ* ‘asker-i İslâm dahi ol mahallde bir ‘acaib hâl vâki‘ oldı ki min-bâ’d ehl-i İslâmdan ol makûle harekete sâdır olmuş değil idi. Melâ‘în-i hâsirîn kâlil oldukları âyân olmuş iken ve firâr ittirdikleri dahi cümlelerin manzûri olmuş iken kâfirler kaçmağa yüz dutduklarında ‘asker-i İslâm dahi gerüye dönüp yüz tutdılar. Melâ‘în-i hâsirîn bir fersâh yer kaçmışlar iken gerüye nazâr eylediler. Ve gördüler ki ‘asker-i İslâm topların ve piyâde olanların cem‘en eşyaların bırakup ve birbirine bakmayup firâr itmeye yüz tutmuşlar. Kâfirler ‘asker-i İslâm’ın bu hâl üzere oldukların görülecek tizcek gerüye dönüp meydanda kalan piyâdeler üzerine uğradılar. *Bi emrillâh-i Te’âlâ* piyâde olanlara dahi bir mertebe hâvf ve hâşyet vâki‘ olmuş idi ki asla harb-ı kıt‘âle iktidarları olmayup cümlesi anda pâyâmal oldılar. Ve süvâr olan ‘asker-i İslâm dahi kâfirler girüden yetüşüp bir iki bin âdem süvârilere dahi kimin esir ve kimin kat‘ eylediler. Melâ‘în-i hâsirîn kâlil olmağla ol mahallden ‘âvdet eylediklerinde ‘asker-i İslâm’dan kalan eşyalarını ‘öşrün götürmeğe iktidarı olmadı. Cümle sahrada kalup telef oldı. Küffâra esir olup sonra hâlas olan ümmet-i Muhammed’den nakl olunur ki ‘asker-i İslâm’ın ol mînvâl üzere [46-b] karâr eylediklerine kâfirler dahi herbâr tâ‘accüb iderler imiş. Fi’l-hâkikâ ol ana gelince ehl-i İslâm’dan ol mertebe mihnetlik sadır olmuş değil idi.

Mihnetlik ki anda oldı sâdır.

Tâ‘accüb itti âna dahi kâfir.

Bunu lazım değil itmeğe tatvîl.

‘Amme mûcib olur ki olsa tâfsil.

İyü kötü ne oldı ise oldı.

Görelim gayrısın bu sayıldı.

Bu iş hakdan eğer olmasa tâkdir.

Yine kâdir olur riya? ânda kâfir.

Melâ'în-i hâsirîn ol mahallden 'âvdet idüp Se[ge]din altına geldüklerinde 'asker-i İslâm'dan aldıkları bayrakları metrisler üzerine diküp şenlikler eylediler. Kal'ada olan ümmet-i Muhammed ol bayrakların ve ol şenliğin aslın sü'âl eylediler. Diller dahi ahvâl ne yüzden oldıgın beyân eylediler. Kal'ada olan ümmet-i Muhammed dahi imdâddan ne ümid olmağla on sekizinci gün Segedin Kal'asın kâfirlere teslim eyleyüp âmân dilediler. Segedin Kal'ası muhâsara oldığı halde serdâr-ı müşrîkîni kal'adan top ile urup katl itmişler idi. Ve 'avreti olan mel'ûne anda mevcûd bulunup Segedin âhalileri kal'adan taşra çıktuklarında ol mel'ûne olan 'âvret cümlesin kırdırmağa murad eyledi. Sa'ir baş buğ olan mel'ûnlar rıza virmeyüp men' eylediler. Ve yanlarına yasakçu kâfirler ta'yin idüp [47-a] emin ve sâlimin Varadin Kal'asına isâl eylediler. Bin doksan yedi [1097] senesinde mâh-ı Zilka'de-i şerifede Segedin'i kâfirler âhz eylediler. Fî mâ ba'd Budun'u âhz iden melâ'în-i hâsirîn nısfı 'askeri Şimotorna Kal'ası üzerine vardıkların yukarıda beyân itmiş idik. Gelüp muhâsara eyledüklerinde kal'a-i mezbûrin âhalileri kâil olmağla cenge iktidarları olmayup birkaç eyyâm mûrûrundan sonra âmân ile kâfirlere teslim eylediler. Amma melâ'în-i müşrîkin kal'a-i mezkûri muhâsara itmezden mukâddem elçi gönderüp âmân ile talep itmişler idi. Ve muhâlefet idüp ceng iderseniz cümle esir veyahud kat' iderüz deyü cevap itmişler idi. Şimotorna âhalileri dahi ol vakit kâfirlerin talep ittikleri üzre virmeğe muhâlefet itmeğe âhz olundukda âmânların kabul itmeyüp cümlesin esir eylediler. Bâ'zı pîr ve âmelinde olan 'avretleri saluverdiler. Fî mâ ba'd Şimotorna Kal'asın kâfirler âhz itdikden sonra varup Kapuşvar Kal'asın muhâsara eylediler. Zikr olan Kapuşvar Kal'ası metin kal'a olmağla melâ'în-i hâsirîn almağa kâdir olamayup [47-b] feregât eylediler. Ve andan diyâr-ı küffâr tarafına 'âzm idüp Makaroğli dimekle mâ'ruf olan mel'ûn ile mülâki ve bir mikdar 'asker dahi cem' idüp ve der-âkab gelüp Peçuy Kal'asın muhâsara eylediler. Kal'a-i mezbûrda su killet üzre olmağla susuzluk ızdırâbından nâçar olup kâfirden âmân talep eylediler. Ve kal'a âmân ile virmeğe talib ve râgıb oldılar. Ve ol halde serdar-ı müşrîkîn tarafından vire 'akdi içün kal'aya birkaç nâmdar mel'unlar girüp ve Peçuy muhafızı olan Arslan Paşa'yla mahfi buluşup cevap eylediler ki; *"Bizim maksudumuz, kal'a âhalilerin âmânını kabul itmeyüp cümlesin esir eylemektir. Lâkin anlara agâh idersen yine cenge şurû' iderler. İmdi senin*

maksûdun selâmete çıkmak ise esirliği kabul itmek üzre bana bir temessük ver. Biz seni esir itmeyüp dıyar-ı İslâm'a yollarız” deyü bazı istimâlatlar virdiler. Paşa-yı muşârün-ileyh dahi şarabü'l hamr olmağla ve ol vakit serhoş bulunmağla kâfirlerin talep eyledikleri üzre yedlerine bir temessük verdi. Ve kal'ayı kâfire teslim idüp taşra çıkdıklarında ol gece kâfirler paşayı dıyar-ı İslâm'a yolladılar. [48-a] Peçuy âhalilerin esir eylemek murad eylediklerinde yine kal'ayı selâmete çıkmak kavliyle vermişizdir deyü esir olmağa muhâlefet eylediler. Kâfirler dahi paşanın virdiği temessüki çıkarup “*cümleniz esirliği kabul itmişsiz*” dediler. Peçuy âhalileri dahi “bu temessükden bizim haberimiz yokdur” deyü hayli lecc eylediler. Çare mümkün olmayup kâfirler, cümlesin esir ve malların yağma eylediler. At ve 'avret ve oğlan on dört binden mütecaviz idi. Arslan Paşa'nın ol vech ile firâr-ı sebebiyle cümlesin kâfirler esir eylediler.

Yoğ idi kaçmağa hiç mûcib ânda.

Yüzü kara ola iki cihanda.

Yazıkdur kim diyeler âna paşa.

Müslüman olan itmez anı hâşâ.

Eğerçe kim oldı ol müslüman.

Komazlardı ânın adını arslan.

İderdi Hüdâ'nın adın şehâdet.

Ki yokdur gündüzde rıyanet.

Zehiy mürted? olmaz ana hem eser.

Müslüman 'adüvviye çekdü şikest.

'Adüvveyi itdi ol maksuddan nâ'il.

Cihanda ide ol evin garazil.?

İşiden ani hep Allah ve ona

Okutdular kamus-ı lügât ana.

Ve andan Şikloş Kal'ası altına varup muhâsara eylediler. Âhalileri kâil cenge iktidarları olmamağla sekizinci gün kal'a duvarın vire bayrağı diküp âmân ile virmeğe tâlip oldılar. Ve ceng ü cidâlden feragât idüp vire 'akd itmek üzre iken serdâr-ı müşrîkînün bir nâmdâr bayrakdârın kal'adan tüfeng ile urup katl eylediler. Zikr olunan kal'a âhalisi taşra çıkup **[48-b]** kal'ayı kâfirlere teslim eylediklerinde ol bahane ile kâfirler cümlesin esir eylediler. Ve andan yine Kapuşvar Kal'ası üzerine varup muhâsara eylediler. Ve bir eyyâm mûrûrundan sonra âmân ile âhz eylediler. Zikr olunan Peçuy ve Şikloş ve Kapuşvar kal'aları bin doksan sekiz [1098] senesinden olmağla âhz olundu. Fî mâ ba'd ol vakit ki Vezîr-i â'zam, 'asker-i İslâm ile Segedin imdâdına gitmek üzre iken Budun'da münhezim olup 'âvdet itmişler idi. Belgrad'a gelüp ol kışın Belgrad'da kışladılar ve bin doksan sekiz senesinde melâ'în-i hâsirîn Ösek Kal'ası üzerine gelüp kal'a-i mezbûr nehr-i Drava'nın kenarında vâki' olmağla küffâr-ı hâksâr nehr-i mezbûrun kenarından tersiye? girüp ve karşı yakadan top ve tüfeng havâle eylediler. Ve Ösek muhafazasında bulunan guzât-ı mücâhidin dahi bu taraftan metrise girüp nehr-i Drava'yı aşup peşinden top tüfeng cengine meşgul oldılar. Ösek Kal'ası minvâl-i meşrûh üzre muhâsara oldığın bu taraftan bu tarafa Vezîr-i â'zam istima' ittikte 'asker-i İslâm ile Belgrad'dan kalkup on üçüncü günde Ösek'e gelüp dâhil oldılar. Melâ'în-i hâsirîn dahi muhâsara itmekden feragât idüp 'asker-i İslâm ile muhâbebe itmek kasdıyla nehr-i Drava üzerinden yine Ösek'e girüp Otuv demekle ma'rûf olunan mahalde cisr yapmağa mubâşeret Vezîr-i â'zam dahi 'asâkir-i İslâm ile **[49-a]** Ösek Kal'asına arka virüp etraflarını muhkem hendek çıkıldılar. Ve küffâr-ı hâksârın gelüp hücum ideceği taraftan kat ender kat metrisler çeküp ve niçe yerde top tabyaları yapup ve balyemez ve şâhi topları ile ârâste eylediler. Ve piyâde olan 'asker-i İslâm'ı metrislere koyup süvâr olanları dahi iktizâ iden mahallere ta'yin eylediler. Bu tarafta melâ'în-i hâsirîn cisrler tamam idüp nehr-i Drava'yı karşı yakaya ubûr eylediler. Ve alâyların düzdürüp ve safların bezeyüp 'asker-i İslâm üzerine geldiler. Amma melâ'în-i hâsirîn, 'asker-i İslâm'ın metrisine girüp ol cânibe tedârik üzere olduklarından haberdâr olmayup gelüp mukâbil olduklarında 'asker-i İslâm tabyalarda hazır müheyyâ olan topları kâfirlerin âlâylarına havâle eylediler. Ve âkabinde metrislerde olan piyâdeler dahi bunca bin tüfeng havâle idüp küffâr-ı hâksârı gerüye döndürdiler. Top ve tüfeng harbinden beş altı bin kadar kâfirler tasaddur olup meydan ortasında kaldular ve bir iki bin kadar bârgırlar dahi helâk olup kâfirler gerüye gittüklerinde helâk olan bârgîrların başları dahi meydan ortasında kaldı. Melâ'în-i hâsirîn gerüye düdükdüden sonra yine ol mahalden girüp bir orman içine nüzûl eylediler. Ol vakit melâ'în-i müşrîkin, 'asker-i İslâm **[49-b]** üzerine geldiklerinde süvâr olan kâfirlerin herbiri ellerinde birer çengellü ağaçlar

getişmişlerdi. ‘Asker-i İslâm münhezim olurlarsa atdan aşağı inmeğe muhtaç olmayup ol ağaçlar ile yerden esvâb ve eskâl alalar. ‘Avdet eylediklerinde ol ağaçları mahall-i mevkide bırakmışlar idi. Melâ’in-i hâsirîn ol gece zikr ittiğimiz ormanda nüzûl idüp irtesi gün gelüp yine muhârebe eylediler. Lâkin metrislere kârib gelemeğe ısrar idüp ba‘id yerden cenk eylediler. Sol koldan üç dört bin kadar Hırvat eşkiyaları bir orman içine girüp ‘asker-i İslâm’dan bi-pervâ şeklinde ba‘zı gurûretler eylediler. Ol kolda olan ‘asker-i İslâm’a hücum idüp cümlesin anda tu‘me-i şemşir eylediler.

Yitirdiler orada eşyalarını.

Köpekler etti yağma naâşlarını.

Ösek’in itlerine oldu düğün.

Yediler içdiler anda niçe gün.

Ve ol gece sa‘îr kâfirler akşam vaktinden sonra nehr-i Drava’ya çıkup Mihaç Palangasın doğru revâne eylediler. Vezîr-i â‘zam dahi takriblerinin envâleriyle kâfirler ardınca gitmeğe murad eyledi. Ve mevcûd olan vüzerâ ve mirimirânlar sa‘îr umûr-i dinde olan kimesneler rıza virmeüyüp men‘ eylediler. Vezîr-i â‘zamin takriblerin; “*men‘ idenler senin düşmandır*” deyü Vezîr-i â‘zama cevap idüp [50-a] “*iş bu düşman hazır helvamız iken elimizden çıkup gitmek hayf değildir*” deyü hâh nâ-hâh Vezîr-i â‘zama izlâl idüp kâfir ‘asker-i ardınca revâne oldılar. Ve kâfirlerden dil almak için serhâd âhalilerinden birkaç âdem gönderdiler. Zikr olunan serhâdlılar dahi dil almağa ‘âzm eylediklerinde diyar-ı küffârdan iki bin kadar kâfirler ile bir ülke sahibi mel‘un nefer gelmek üzere iken mel‘un-i mezbûr birkaç tevabi’leriyle sayd ü şikâr için sa‘îr kâfirlerden bir yana ayrılıp giderken dil almağa varan serhâdlara rast geldiler. Ve ol mahallede kendusın esir ve tavabi’lerin kat‘ eylediler. Vesa‘îr kâfirler haberdâr olmadan kaçup ‘asker-i İslâm’a geldiler. Zikr olunan mel‘ûn diyar-ı Alaman’ın nâmdârlarından olmağla Vezîr-i â‘zam ol gazilere hayli en‘âm ve ihsanlar eylediler. Amma ol mel‘un kâfir ‘askeriyle henüz mülâki olmamağla kâfirlerin kasdın bilmeyüp tekrar ol mahallden dil için âdem gönderüp kâfirden diller aldirdılar. Ve söylediklerinde cevap eylediler ki; “*Melâ’in-i hâsirîn sizlerden efrâz üzere olmağla Mihaç Palangasın ve nehri Tuna üzerinde olan zâhire gemilerin ihrâk-ı binnâr idüp andan Budin’e doğru ‘âzm itmek üzerelerdir. Ve Şikloş Kal‘asın boşadup [50-b] ihrâk itmek için altı bin kâfir ta‘yin idüp gönderdiler*” deyü diller haber virdiler. Vezîr-i â‘zam dahi Rumili Beğlerbeği olan Osman Paşa oğlunu dört bin ‘asker ile Şikloş yolu üzerine karagol ta‘yin eyledi. Osman

Paşa oğlu dahi me‘mur olduğu mahalle varup ol gece anda karagol beklediler. Sabah oldukda gördüler ki dillerin revâtibi üzre beş altı bin kâfir Şikloş Kal‘asın doğru gitdiler. Osman Paşa oğlu dahi yanında mevcûd olan ‘asker ile varup kâfirlerin yolun aldılar. Ve ol gün ağşama değin karşı karşı varup ‘asker-i İslâm’ın bahadırlarıyla kâfirlerin eşkiyaları meydan ortasında ceng eylediler. Kâfirler ol mahallden serdâr-ı müşrikîne haber gönderüp ‘asker-i İslâm’ın karakolcularıyla ceng ü cidâl üzre oldukların bildirdiler ve imdâd talep eylediler. Osman Paşa oğlu dahi Vezîr-i â‘zama haber gönderüp kâfirler ile Şikloş yolu üzerinde ceng eylediklerin ‘ilâm eyledi. İrtesi gün Vezîr-i â‘zam ‘asker-i İslâm ile ol mahalle gelüp dâhil oldılar. Ve ol mahaller ekser orman olup nüzûl itmeğe bir vâsi‘ meydan olmamağla sokak şeklinde bir yerde nüzûl eylediler. Ve çadırların [51-a] ol mikkâss-i Bürde tınâb tınâba kurdular. Amma bir mertebe izdihâm vâki‘ oldiki çadırlar arasında yürümek mümkün değil idi. Biz geldik ki bu tarafda melâ‘în-i hâsirîn dahi ol gün ol mahalle gelüp dâhil oldılar. Ve kâfirler gelmezden mukaddem piyâde olan ‘asker-i İslâm metris kazup metrise girmişler idi. Lâkin melâ‘în-i hâsirîn mağlup olur ümidiyle Vezîr-i â‘zam ‘asker-i İslâm’ın zabt u rabtına mukayyed olmayup muhârebe tedbirinde tekâsül eyledi. Ve küffâr-ı hâksâr ile mukâbil olduklarında ba‘zı mîrimîrânlar merdâne ceng itmek üzre iken Vezîr-i â‘zam nâm benim olsun deyü muhârebeden ol merdâne ceng idenler men‘ eyledi. Vezîr-i â‘zamin iş bu vaz‘ hâreketleri tevabi‘lerinin ahvâlleriyle idi.

Ayak kim bir çer bin olsa baş.

Ne yere ‘âzm iderse bitmez iş.

Ne iş içinde kim olsa ayak baş.

Sonu budur ol işin ey garındaş.

Vezîr-i â‘zam, paşaları muhârebeden men‘ ittikden sonra melâ‘în-i hâsirîn sol kolda olan Anadolu ‘asker-i üzerine hücum idüp tarûmâr eylediler. Hin-i muhârebede Vezîr-i â‘zam ‘asker-i İslâm’ın zabt ü rabdına mukayyed olmamağla sa‘îr ‘asker-i İslâm dahi tarûmâr olup kaçmağa yüz tutdılar. Metrisde olan piyâdeler [51-b] firâr iden ‘asker-i İslâm’ı gerüye çevirmek için üzerlerine tüfeng havâle eylediler. Çevirmek mümkün olmadı. Amma yukarıda beyan itmiş idik ki ol mahaller ekser orman olup nüzûl idecek bir vâsi‘ meydan olmamağla sokak şeklinde bir mukâss-ı Bürde tınâb tınâba nüzûl olmuş idi ve kaçmağa yüz tutanlarında her yerden kaçmak mümkün olmamağla cidâller üzerine uğradılar. Ve çadırların tınâbların kılıçlar ile çalup ve cem‘en barutgâhı payimâl idüp hezâr-ı zahmet ile taşra çıkmağa yol

buldılar. Ve andan Ösek'e doğru kaçmağa yüz tuttular. Melâ'in-i hâsirîn ol mahallde barutgâhı ve topları ve cephaneye ve hazine-i amireyi ve defterâneyi alup zabd eyledi. Melâ'n-i hâsirîn ol vakit 'asker-i İslâm'dan aldıkları eşyanın tafsil üzere beyân mümkünattan değildir. Biz gekdik bu tarafda 'asker-i İslâm nehr-i Dırava köprüsüne geldiklerinde mela'in-i müşrîkin girüden yetişür deyü ol havf ile herkes bir sâ'at mukâddem cisri geçmeğe ceht itmekle köprübaşında bir iki bin kadar âdem payimâl eylediler. Cisir başında şol mertebe izdiham vâki' olmuş idi ki bir ok menzili yerden yer üstüne basmayup insan üzerinden cisre varırlardı. Ve nehr-i Drava'yı karşı yakaya übûr eylediklerinde birkaç gün Ösek'de meks olındı. Fî mâ ba'd ol vakit ki [52-a] Ösek'den melâ'in-i hâsirîn ardınca revan olduklarında serhad ahâlileri bir nâmdar kâfir tutup getürdüklerinde yukarıda beyân itmiş idik. Zikr olunan inhizâmda defterhâne alınmak ile ol mel'ûni virüp defterhâneyi kâfirlerden aldılar. Ve Ösek'den kalkmak murad olundukda Navlunci Hasan Paşa'yı Ösek muhafızı nasb idüp Anadolu Beğlerbeğisi olan Çerkes Ahmed Paşa'yı dahi eyalet-i mezbûrdan zâ'amet ve erbab-ı tımarlarıyla Ösek muhafazasına ta'yin eylediler. Ve andan kalkup Varadin'e doğru 'âzimet eylediler. Gelüp dâhil olduklarında anda dahi birkaç gün meks eylediler. Fî mâ ba'd Eğri Kal'ası'nda olan ümmet-i Muhammed'in zâhire ile müzeyakaları olmağla mukeddema bir nice kerre feryadnâmeler gönderüp kâht u gâl'âdan telef olmak üzere oldukların il'âm ve zâhire talep itmişler idi. Mahalle mezbûra gelüp dâhil olduklarında develere bir mikdar zahire tahmil idüp ve Yeğen Osman Paşa'nın yanına on bin mikdar 'asker ta'yin idüp ol mahallden Eğri Kal'asının irsâl eylediler. Yeğen Osman Paşa dahi nehr-i Tuna'yı karşı yakaya übûr eyledikde Eğri'ye gitmekden âcz üzere olmağla yanına ta'yin olan 'asker-i İslâm'a cevap eyledi ki; *"Eğri Kal'ası bu mahallden on konak yerdir ve mûrûr ve übûr ayda çekmez [52-b] yerler cümle diyar-ı küffârdır ve bizden bir dil selâmete çıkmak emr-i mahâllidir."* deyü yanında olan 'asker-i İslâm'a envâ'i ihtilâl virdi. 'Asker-i İslâm dahi ol ihtilâl ile irtesi gün cümlesi nehr-i Tuna yanına gerüye kaçdılar. Vezîr-i â'zâmın muradı bu yolda bizi kâfirlere kırdırmakdur deyü üzerine cumhur eylediler. Kul tâ'ifesinin bir kat 'ulufeleri virmemekle Vezîr-i â'zama âdavet idüp üzerine cumhur itmeğe bir bahane talep iderlerdi. Ol vakit cümle kul tâ'ifesi anların hevesine tâbi' olup Vezîr-i â'zamı katl itmek murad eylediler. Vezîr-i â'zam dahi sancağ-ı şerifi nezehesinden çıkarup ve yanına alup birkaç kıtâller eyledi. Ol mahallde bir gemiye girüp nehr-i Tuna ile firâr eyledi. Yeniçeri ve bölük sipahileri mâbeyninde serbölükler peydâ idüp kul tâ'ifesini ihtilal ve cumhur ile İstanbul'a varup Pâdişâh-ı tebdil itmeğe ittifak ve kavil ve karâr eylediler. Ve Siyavuş Paşa'yı yanlarına serasker nasb eylediler ve Varadin Kal'ası altından kalkup Belgrad'a geldiler. Ol vakit ki Vezîr-i â'zam gemiye girüp nehr-i

Tuna ile firâr itmiş idi. Ruscuk Kasabası'na gelüp dâhil oldukda kul tâ'ifesi tarafından kendüye olan hücum Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerine agâh eyledi. Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri dahi cumhurda serasker olan Siyavuş Paşa'ya hatt-ı hümâyûn gönderüp “*‘Asker-i İslâm ile Belgrad serhaddin düşman-ı bi-dinin [53-a] hıfz-u hırâset idesüz*” deyü tembih eyledi. ‘Asker-i İslâm dahi henüz Belgrad’dan hareket itmeden küçük mirâhûru yediyle hatt-ı hümâyûn gelüp Siyavuş Paşa'ya dâhil oldu. Ve cemiyet-i kübra olup Siyavuş Paşa'nın otağında hatt-ı hümâyûn (hatt-ı hümâyûn) kır'âat olundu. Ol cemiyette olan serbölükler ve sa'irler yek dil olup “*bu hatt-ı hümâyûnu gönderen kimesnenin Pâdişâh olduğun istemezüz*” deyü cevap eylediler. Hatt-ı hümâyûnu getüren mirâhûru cumhur ile katl itmeğe murad eylediler. Mirâhûr kaçup güçle hâlas oldu. Ve bir iki günden sonra cumhur ile Belgrad'dan kalkup İstanbul'a revâne oldular. Siyavuş Paşa ita'at-ı hatt-ı hümâyûn idüp Belgrad'da kalmak murad eyledi. Serbölükler komayup cebren götürdüler. Siyavuş Paşa dahi gitmeğe nâçar oldukda Hazinadâr Hasan Paşa'yı Begrad'a muhafız nasb eyledi. Ol vakit ki ‘asker-i İslâm münhezim olup ‘âvdet eylediklerinde melâ'în-i hâsirîn dahi girüden gelüp ve nehr-i Drava'yı geçüp Ösek muzâfatından olan Valpare? Kal'asın muhasara eylediler. Ve Ösek muhafazasına me'mur olan Çerkes Ahmed Paşa kal'a-i mezbûr-i muhasara olduğun istima' eyledikde yanında olan züemâ ve erbâb-ı timar ve tevâbi'leriyle firâr eylediler. Ve Ösek muhafızı olan Hasan Paşa dahi Ösek'i boşatup ol dahi firâr eyledi. Belgrad'a gelüp dâhil oldukda [53-b] kanun-i Padişâhı üzre katl olundu. Fî mâ ba'd ‘asker-i İslâmın cumhur ile İslambol'a revâne oldukları her tarafda şayi' oldukda Varadin âhalileri dahi Varadin Kal'asın boş bırakup firâr eylediler. Melâ'în-i hâsirîn zikr olan kal'aları tehiy bulup içlerinde karar eylediler. Ol vâkit ‘asker-i İslâm cumhur ile İstanbul'a varmak üzre oldukları taraf-ı Pâdişâhide istima' olundukda ‘asker-i İslâm'ın gönlü mutmâ'in ve müteselli olmak için ve şâyed cumhur dahi perakende ola deyü Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri, Vezîr-i â'zamı katl idüp cumhurda serasker olan Siyavuş Paşa vüzerât-ı muhrin gönderüp ‘asker-i İslâm Niş nâm-ı mahalle gelüp dâhil olduklarında ol mahallde mührü Reşid Paşa dâhil oldu. Amma ‘asker-i İslâm'ın maksudları Pâdişâhımızı tebdil itmek idi. Cumhur, Reşid Paşa'ya gelmek ile cumhur perakende olmadı. ‘Asker-i İslâm, İstanbul'a kârib geldikde Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerinin rıkâb-ı hümâyûnlarında olan vüzerâ ve ulema bildiler ki kul tâ'ifesinin mutlak muradları Pâdişâh'ı tebdil itmekdir. Cumhur İstanbul'a gelüp dâhil olmazdan mukâddem Sultan Süleyman bin İbrahim Han hazretlerini, serir-i Saltanat'a cülûs itdirüp biraderi olan Sultan Mehmed Han'ı anın makamında mûkim eylediler. Sultan Süleyman Han hazretleri bin doksan dokuz senesinde mâh-ı muharrem-ül haramın Cuma irtesinde tâht-ı sâltanata cülûs eyledi. Âzl

olan Sultan Mehmed Han'nın müddet-i saltanatın tamam kırk sene oldu. Sultan Mehmed Han hazretlerinin zaman-ı sa'adetlerinde vüzerâ ve mîrimîrânlar [54-a] vesa'ir vükelây-ı devlet bir mertebe zulm ve te'âddiye meyl etmişler idi ki selefde geçen selâtinlerin vükelâlarından nâsâ bu denlü zulm ve te'âddi sâdır olmuş değil idi. Sultan Mehmed Han Hazretleri sayd u şikâra mübtelâ olmağla vükelâsının zulm ve te'âddilerin def' itmeğe mühim itmemiş idi. Sayd u şikâra şol mertebe mübtela ve meşgul olmuş idi ki leyl ü nehar târik-i şikârdan hâli değil idi. Ol şikârın için on beş yigirmi konak yerlerden bunca âdeme sorup şiddet-i şitâda telef olan bir beraya fukarası dahi kıyasa gelmez idi. Ol vakit 'asker-i İslâm, İslâmbol'a dâhil olduklarında kırk gün mütea'ddiyyen kul tâ'ifesi mâ'beyninde gavga sakin olmayup Peç'i fesat ve fitneye sevk eylediler. Ve bi-günah kimesneler katl ittiklerinden mâ'ada rikâb-ı hümayûn kâ'im makâmı olan Receb Paşa'yı dahi tutup hakaret birle katl eylediler. Ve Kızlarağasın dahi diyar-ı Mısır'a sürgün edüp bâ'de ardından yetüşüp cem'an emvâl u erzâkın yağma eylediler. Ve serbölük olanlar zorbe zor ile deldükleri mansubları alup her biri ejder misal mansuba revâne oldular. Gavga sakin oldukda, menba-i fesad olan Yeğen Osman Paşa dahi Rumili Beglerbeğisi olup eyalet-i mezbûrda varup dahil oldukda bir mertebe zulm ve te'âddi eyledi ki ol ana gelince Rumilin'de mîrimîrânlar- [54-b] dan ol mertebe zulm sâdır olmuş değil idi. Eyalet-i mezbûrede ne denlü mâldar kimesneler var ise tutup cebren nisfi mâlların aldı. Üç bin kadar Anadolu eşkiyaları ve birkaç yerler alır hevâsına tâbi' olup Rumili'ni zulm ve te'âddi ile gâret eylediler. Ol esnada Sultan Süleyman Han hazretleri taht-ı selefine cülûs idüp henüz dahi icrâ-yı saltanattan haberdar olmamağla âvam tâ'ifesi fırsat bulup dilediklerin işlediler. Fî mâ ba'd bin doksan altı senesinde melâ'in-i hâsirîn Sonluk Kal'asın âhz eylediklerin yukaruda beyân itmiş idik. Sonluk Kal'ası, Eğri Kal'ası'nın yolu üzerinde vâki' olmağla ol vakit Eğri Kal'asın diyar-ı İslâm'dan yolu kapanup ikisine diyarı-ı İslâm tarafından bir kimesne Eğri Kal'asın varmak kâdir olmamış idi. Ve kal'a-i mezbûrun etrafından ve âhalilerinden vâki' olan Kura âhalileri ol halde Eğri âhalilerine zat u zevât virmeyeler deyü melâ'in-i hâsirîn ve cümle Kura âhalilerin perâkende ve perişân eylediler. Ve kal'a-i mezbûrda şol mertebe kaht u gâlâ vâki' olduğu ehl-i tevârihçe zaman-ı evvelde iş bu mertebe kaht u gâlâ olduğın tevârihlerde beyân itmişlerdir. Hatta Hazreti Yusuf âleyhi'sselâmın zamanında diyar-ı Mısır'da vâki'â olan gâlâda yedi dirhem [55-a] itmek bir akçe oldu deyü tevârihlerde tâsrih ve halk içinde dahi meşhûrdur. Amma Eğri Kal'ası'nda vâki' olan gâlâda bir dirhem itmek dört akçe olmuştu. Beyt;

Gâlâda kim vâki' oldu Mısır ilinde.

Gânimet idi ol bunun yanında.

Kimin kim görse anda elinde nân.

Sanurdu Mısır iline oldu sultân.

Ne itler kodular ne hod kediler.

Yiyüp aya dahi var mı didiler.

Mela'în-i hâsirîn dahi ol fırsatda gelüp havâle olmuşlar idi ki ol halde top tüfeng çeküp ceng itmeğe muhtacdır deyü kal'a-i mezbûrun etrafından bilâ kıt'al yedi sekiz ay mikdarı karâr eylediler. Ve kal'ada olan ümmet-i Muhammed'den ol vakit ekr etdirecekleri ekseri nebâtât olmağla melâ'în-i hâsirîn gelüp havâle olduklarında nebâtât cem'î için kal'adan dışaru çıkmağa mümkünâtı olmamağla ve şita vakti dahi irişmekle halkın refiği açlıktan telef oldılar. Ve niçesi dahi telef olmak hâvfindan kâfir 'askerine varup *El 'iyâzen billâh-i Te'âlâ* küffârı kabul eylediler. Zikr ittiğimiz mertebe açlık havâle olduğu ata, ana, evladından nefret idüp mâhşer günü gibi herkes nefes nefes oldılar.

Kaçan bir halka kahr olsa hüdâdan.

Müddet-i vâfir zayi olur oradan.

Birbirine itmez kimse rağbet.[55-b]

Ne dostluk belli olur ne garâbet.

Bu yüzden oldu ânda vâfir ahvâl.

Ki ancak herkese nâm idi işgâl.

Anadan oğula yok idi şevkât.

Birbirinden etmişlerdi nefret.

Ki herkes nefesine olmuşdu meşgul.

Ne kız hânesi oldu ne hod oğul.

Bu açlık gibi olmaz bir mûsibet.

Âna dediler getürmez dahi tâkat.

Ne denlü var ise âlemde gerçek.
Kâmunsinun öldürür başı açlık.
lenler öldü kurtuldu belâdan.
Âdem memleketine? kaçdılar ğal'âdan
Orada lmek oldu ulu devlet.
Kalanun başuna koptu kıyâmet.
Bulundum ben dahi hem anda mevcûd.
Neler çektiğim bilur ol ma'bud.
Uzatmıştık? tâ'amın ordusuna.
Olaydı etmek etmezdik kalanın.
Nebâtat idi hem cümle gidâımız.
Breğimiz ol idi baklavamız.
Evet, otlardık behâim gibi merâda.
Çayıra salmış idi bizi devrân.
Murad olunsa etmek ânı tasvir.
Getirmek tâkat ânı dimeğe dil.
Misdr söylendi dillerde her an.
Ki dařtan hem ağaçdan pekdir insan.
Felek insana gr imdi ne iřler.
Ecelsiz kul veli olmaz demişler.
Verüp sonra selâmet bize Allah.
Ömür sürün nice salve nice mâh.

Kaçan hatıra gelse ol her encâm.

Akl gelmezdi başına nice eyyâm.

Asker-i İslam gelir deyü ol ümid ile Eğri ahalileri iki sene zikr olan kâht u gâlâya sabr eylediler. Ahz olan cümlesi açlıktan helâk olmaya yüz tuttuklarından kâfir taburuna mâbeynlerinden birkaç âdem gönderüp âmân ile Eğri Kal'asın vermeye talip oldular. Serdar-ı müşrîkîn olan mel'un dahi âmân ile olmağa razı olup ve emin ve sâlimin cümlesin diyar-ı islam'a isaâl etmeye deruhte [56-a] eyledi. Lâkin bin beş senesinde merhûm ve mağfûrun-leh Sultan Mehmed Han bin Murad Han hazretleri Eğri Kal'asın kâfirden âmân ile alup ahalileri olan müşrikleri salıvermişler iken Tatar 'asker-i girüden yetüşüp cümlesin yağma itmekle ana binâ'en melâ'in-i hâsirîn bu defa bizi dahi ol minvâl üzre iderler deyü ol ihtilâl ile Eğri âhalileri serdâr-ı müşrîkinin 'âhdına itimât itmeyüp mâbeynlerinden kral-ı bed fi'âle bir âdem gönderüp kral-ı bed fi'âlin kendünden âmân talep eylediler. Kral-ı bed fi'âl dahi serdâr-ı müşrîkine hitâben bir nâme yazup Eğri âhalilerin emin ve sâlimin diyar-ı İslâm'a isâl idesün deyü tembih eyledi. Serdar-ı müşrîkin olan mel'un dahi Eğri ahalilerin iki yüz mikdarı araba virüp diyar-ı İslâm'a dâhil olunca millet-i nâsâradan bir mmazarrat irişmemek üzre yedlerine temessük virdi. Eğri ahalileri dahi ol arabaları mâbeynlerinde takdim idüp ba'zı eşyaların tâhmil eylediler. Amma Eğri ahalilerinin vesa'itleri kemalde olup emvâl ü erzakları bi-pâyân olmağa eşyalarının binde birin çıkarmağa kâdir olmadılar. Ol kıyasa gelmez emvâl ve erzak cümle kâfirlerde kaldı. Ve Eğri Kal'asın kâfirlere teslim idüp taşra çıkdıklarında serdar-ı müşrîkin olan mel'un kral-ı [56-b] bed fi'âlin tembihi üzre yanlarına beşyüz mikdarı kâfir ta'yin idüp ehl-i İslâm kal'alarından Varad Kal'asın doğru irsâl eylediler. Ol vakit ki Eğri Kal'ası'ndan çıkmak vakt-i şitâya müsâdif gelmiş idi. Bir yana şiddet-i şitâ ve bir yana za'af-ı gâlâ, 'avret, oğlan yayan yürümeğe kâdir olamayup diyar-ı küffarda yol üzre vâki' olan kal'alarda ve kuralarda kalup ya biz-zarûri esirliği ve kimi dahi *i-yâzen billâh* küfri kabul eylediler. Ol vakit Eğri Kal'ası'ndan taşra çıkdıklarında kal'a-i mezkûrun kul kethüdası ve alay beğisi mürted olup evlâd ve ensâblarıyla küffâra tâbi' oldular ve imamlardan dahi iki imam ehl-i 'iyâlliyle kalup anlar dahi küffara tâbi' (tâbi'yyet) oldular. Hatta ikisi dahi marifet ilmi ile meşhur kimesneler idi ve bizlerden mâ'ade niçe kimesneler kalup mülk ve emlâkların terk itmekden dinlerin terk itmeğe ihtiyar eylediler. Bin doksan dokuz senesinde mah-i seferü'l-muzaffer zikr ittiğimiz minvâl üzre melâ'in-i hâsirîn Eğri Kal'asın âhz eylediler. Ve ahalileri firâr-ı zahmet ve meşâkkat ile Varad Kal'asına gelüp dâhil oldular. Ol esnada Belgrad muhafızı olan Hazinadar Hasan Paşa, Eğri Kal'asın'ın âhz olduğun ve ahalileri

[57-a] selâmet birle Varad Kal‘asına dâhil oldukların istima‘ eyledikde kal‘a-i mezbûrun ehl-i tımarına ve sa‘ir süvârielerin Varad muhafazasına ta‘yin eyledi. Fî mâ ba‘d bin doksan yedi senesinde melâ‘în-i hâsirîn Budun âhz eyledikde Budun’dan Ösek’e varınca yol üzerinde ve yemin-i yesârda olan palangaların âhalileri firâr itmişler idi. Ve ol arada ehl-i İslâm elinde İstoni Belgrad Kal‘ası’ndan gayrı kalmamış idi. Ve bin doksan sekiz senesinde melâ‘în-i hâsirîn Ösek’i âhz eylediğinde zikr olunan İstoni Belgrad’ın diyar-ı İslâm’dan yolu kapanup bir seneden mütecâviz diyar-ı İslâm’dan bir kimesne İstoni Belgrad’a varmak mümkün olmamış idi. Ve kâht û galâ vâki‘ olup âhalileri vesa’ir muhafaza târikiyle bulunan ümmet-i Muhammed’den niçe kimesneler açlıktan fevt oldılar. Ve niçeleri dahi fevt olmak huavfindan küffâra firâr idüp *el-‘iyzen-billah Te‘ala* küfrü kabul eylediler. Ve iş bu halde yigirmi bin kadar kâfir gelüp top ve tüfeng havâle itmeğe hâcet ve muhtaç değildir deyü bîlâ kıtâl dört ay kadar kal‘a altında karâr eylediler. Kal‘ada olan ümmet-i Muhammedin cümlesi açlıktan telef olmaya yüz tutduklarında âmân ile virmeğe ittifak eylediler. Lâkin kal‘a-i mezkûrun [57-b] mukeddemâ ehl-i İslâm feth ve teshir-i müyesser olduğuda müşrikleri tu‘ma‘-i şimşir olmağla melâ‘în-i hâsirîn bu defa bizi dahi kırar deyü ol ihtilâl ile kal‘a altında karâr iden küffâra âmân ile virmeğe itimât itmeyüp Kral-ı bed-fi‘âl tarafına bir kaç âdem irsal eylediler ve Kral-ı bed-fi‘âlin kendüsinden âmân dilediler. Kral-ı bed-hâlin [fi‘âl] dahi bunların âmânın kabul ve millet-i nâsâradan kendülere bir mazarrat vâki‘ olmamak üzre yedlerine bir âmânnâme virdi. Ve eşyaların tâhmil için dahi müstevfa arabalar virdi. Ve kal‘a-i mezkûrun ahalileri dahi götürmeğe mümkün olan eşyaların tâhmil idüp sa‘irlerin melâ‘în-i müşrîkine murad eyledikleri baha ile feragât? eylediler. Ve nehr-i Tuna yalısına? vâki‘ Cankurtaran Palangası dimekle ma‘ruf olan mahalle değın arabaları ile gelüp ve ol mahalde gemilere girüp nehr-i Tuna ile selâmete dâhil oldılar. Bin doksan dokuz senesinde mâh-ı recepü’l fertde? zikr ittiğimiz minvâl üzere melâ‘în-i hâsirîn İstoni Belgrad’ı dahi âhz ve içinde karar eylediler.

[58-a]

KAYNAKLAR

- Akad, T., (2007), “Osmanlı’da Ordu ve Savaş”, (1500-1700), İstanbul.
- Akkuş, M., (1995) “Yusuf Nâbî’de İnsan Tipi ve Özeleştirisi”, s. 197-203, Erzurum.
- Arık, S., (2005), Polonya Kralı Jan III. Sobieski ve Hükümdarlığında Osmanlı-Lehistan İlişkileri (1674-1696).
- Can A.,(2007), Hacı Ali Efendi-Târih-i Kamaniçe, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Danişmend, İ. H., (1972), İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, III, İstanbul. 1683), İstanbul.
- Derin, F. Ç., (2008), Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi’nâme, Osmanlı Tarihi (1648-1682), İstanbul.
- Dilek, Z., (2001) Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu: 08-11 Haziran 2000, Merzifon, TC Kültür Bakanlığı Ankara.
- Gökbilgin T., (1977), "Köprülüler" maddesi; Türkiye Cumhuriyeti Maarif Bakanlığı, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt VI.
- Hammer, J.V., (2003) “Osmanlı Devleti Târihi”, Çeviri; Vecdi Bürün, cild-5, Ankara
- Karaçay-Türkal N.,(2012), “Silâhdar Fındıklı Mehmed Ağa, Zeyl-i Fezleke”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Kreutel R.F., (1970), “Ahmed Ağa'nın Viyana Kuşatması Günlüğü”, (Çev. Esat Nermi), İstanbul.
- Kuzubaş, M., (1988), 17. Yüzyıl Şairi Mezaki'ye Göre Lehistan Savaşı, İstanbul.
- Mermer, A., (1991), Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- Millar, S. (2008), "Vienna 1683", Osprey, Yanıkkale, Londra, .37-40 (İngilizce Wikipwdia "Györ" Maddesinden Alıntı).

- Özcan A., (2000), 300. “Yılında Karlofça Antlaşması”, Akademik Araştırmalar Dergisi II/IV V, 237-257.
- Özcan Abdulkadir, (1998), Melek İbrahim Paşa, Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, sayı- 12 (Makale).
- Özcan İ., (1970), Târih-i Kamanîçe (Hacı Ali Efendi), Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yeni Çağ Kürsüsü, İstanbul.
- Özcan, A., (1995), Defterdar Sarı Mehmed Paşa - Zübde-i Vekâyiât, Ankara.
- Özen, İ., (1975), “Osmanlı Müellifleri, Cilt III, İstanbul, s.50-51, Ankara.
- Stoye, J. , (2004), Viyana Kuşatması, (Çev. Nermi Derin Türkömer), İstanbul.
- Şimşirgil, A., (1997), Uyvar'ın Türkler Tarafından Fethi ve İdaresi (1663-1685), Doçentlik Çalışması, İstanbul.
- Tarihi Osman-i Emcuman-i Mecmuası “Viyana Muhasarasından Sonra Türklere Karşı Mukaddes İttifak" Cilt XV, Ankara
- Taşbaş, E., (2011). “Klasik Dönem Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserlerine Kısa Bir Bakış”, Metiterranean Journal of Humanities, I/2, 54-64.
- Togan, Zeki Velidi (1983). “Tarihte Usul”, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Turan, M., (2011), II. Viyana Muhasarası: Osmanlı Devleti'nde Siyasi, İdari ve Askeri Çözülme, (makale)
- Uzunçarşılı, İ. H., (2011) Osmanlı Tarihi III., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ünal T.,(2001), “Mağlubiyetimizin Gizli Sebepleri”, s. 36.59, Ankara.
- Üstün C., (2010),1683 Viyana Seferi, VII. Dizi, Sayı2-1,Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Yıldız H.D.(1989), “IV. Mehmed”, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi Cilt.XI, İstanbul.
- Yılmaz, M., (2006) ,Vekâyi‘name (Vekâyi‘-i Beç), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yılmaz, M., (2006), “Vekayi‘nâme (Vekayi‘ Beç) Metin Değerlendirmesi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yılmaz Z., (1996), İsâ-zâde Tarihi (Metin ve Tahlil), İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Müracaat Kitapları

Afyoncu, E.,(2009) Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi, T. C. Kültür Bakanlığı, İstanbul.

Akbayar, N., (2001) , Osmanlı Yer Adları Sözlüğü, İstanbul.

Babinger, F.,(2000) Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, çev. Coşkun Üçok, T.C.Kültür Bakanlığı, Ankara.

Devellioğlu, F., (1996), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

Eliaçık M., (2012), Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kalıplaşmış Zarf, Sıfat, Edat vd. İfadeler

Eliaçık M., (2012), Osmanlı Belgelerinde Klişe Zarflar, İdil Dergisi, Cilt. 1, sayı. 2, Kırıkkale

İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları, İstanbul, 1944.

Karatay, F., (1961), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu, I, İstanbul.

Pakalın, M. Z., (1971), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I-III, İstanbul.

Parmaksızoğlu, İ., (1952), Manisa Genel Kütüphanesi Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogu, İstanbul.

Pitcher, D. E.,(1999), Osmanlı İmparatorluğunun Tarihsel Coğrafyası, (çev. Bahar Tırnakçı), İstanbul.

Sâmi, Ş. ,(1989). Kāmûs-ı Türkî, Enderun Kitabevi, İstanbul.

Tarih Çevirme Klavuzu, <http://www.ttk.gov.tr>

http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1375388390_60Elia%C3%A7%20Muhitin_S1123-1158.pdf

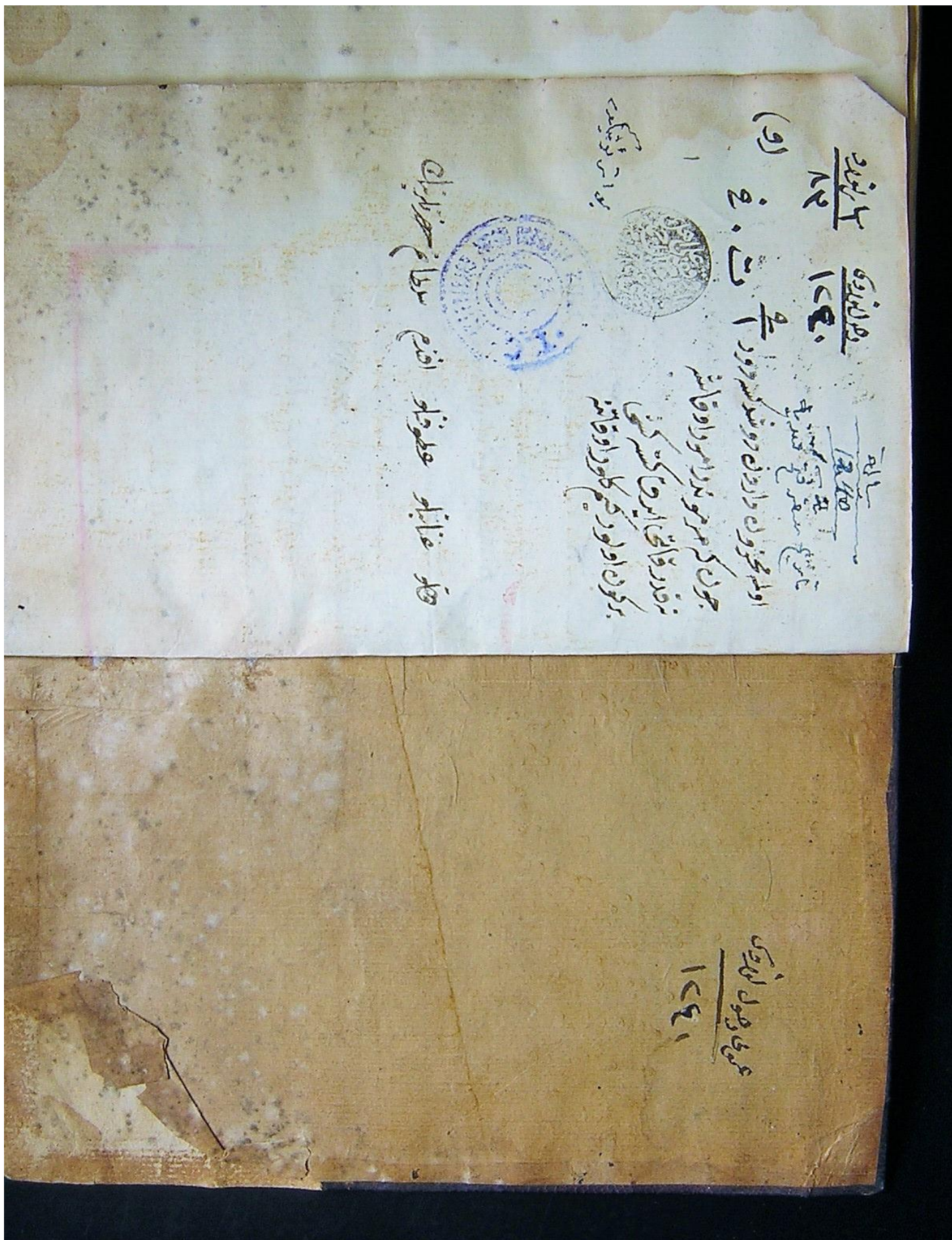
EKLER

VEKÂYİ-İ VİYANA (METNİN TIPKI BASIMI)

[1a-1b]

[2a-2b]

2

عزیز دین مبین اورون کسنتن بیان اید چکن احوالی
 اویوت واقف اولدقلندره خاطر طرفندان اینه مجتاه اورون
 مصیبتدن انقاصک خاطر کدن المنیه جهت ابله بلر و فضل
 بر نصرتی دغاغه خبر ابله یاز ابله بلر **فصل**
 اگر هفتان برینبر ندرت • یازرب نهر بر ایدم بعض حکایت
 کلوب برین ایزدی دودر خوش • لبر دم حال او کز دی مصیبت
 بازمه بچینل اصل مزبان • همین غلب اولور دردی بزه اولان
 نیریزه بکله اولور انامست • ایرر دی اهل اولاد هریت
 که از مدمده نوبچی قلده رابل • مل بنسک الی اولور دافل
 کزیت شریک افسندک بکندرت • قراب ایلدی بیدرجه و ناست
 ظمیر ابله یی بودن اسلام • بود کلو اولان شریح سر حجام
 کزور ایدموشن اهل توایح • نوز بکاره اولان شریح بولسریح
 نزه کلما اولوب روم الله اولورک • سترش کیم همان قورین مناس
 جهان دونغی زینت کله پانله • اصد و برت ایزدی کوش نونفصانه
 ایررشوت خلفه برتشم الهی • جهر دی کوش افلاک اهل

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی محمد
 وآله الطیبین الطاهرین حمده سبوا لله الحین اولسنکله
 جمیع مخلوقاتی جمیع موجوداتی بوقدان وار الالهی و صلی
 و سلام علی اول محمد مصطفی بر اولسنکله دین است احو
 انخلاء قائم اولوب ظلمت کفر دین بری قورناری
 ایا ایمان کوردک اولدق امنت • ایدن در امر کله انک خلت
 صلوات هویجات اوله ایا • که ارشاد ایدم بری طهر نوله
 دخی ایسنه انجانبه ایه بیان • سلازم همیحقا اوله مران
 اتمامه حیاته اولدغی خانه عساکر ایس اولور اوله کفارت
 خاکسار مایبنته واقع اولور قفالرین و محاصره لرین
 رحمتک جلالرین بجه سنه بو ققابر تفصیل موجود اولور
 هر سرمدان بیزت مفصل بیان انکله نقل علی الله و بید شریح
 ابله تا که بر نصرتک کلون احسا لرین او قتمی زمان اوله
 اوله واقع اولور دینک و جمالک واقف اوله لر و مناسه

بسم الله

[4a-4b]

تصوتله و اقل او لری در او روزه فند بر قلله سستیک
 محاصر سستیک او روزه جنگ خجال بر قلله محاصر سستیک
 واقع او لاشه ن بکری درت سستیک سستیک نلف
 او روزه اومت محاصر سستیک دخی الحی موز بیلور ایتصل
 او روزه بیانی ایتیک حکم ده لاند **بوم** نیک سستیک اروع
 سستیک سستیک لوات سستیک محاصر اوهیم جان محاصر
 عک استاره صدر اباله قینجه قلله سی او روزه واروت
 محاصر اباله خیلر و طمور دخی کو راه امان اباله نخ و سستیک
 مبدی او لری امان باد شاه عالم بناه حصه لری **باز روجه**
 دیکله سعروت او روزه قلله او روزه واروت محاصر
 اباله خیلر و مستظر تیک جنگله انظما از لری او لری
 قلله مزبور دخی امان اباله باد شاه عالم بناه حصه لری
 نسلیع اباله خیلر در او روزه باز روجه قلله سی قینجه
 اوج فو تا برود اول محاصر باد شاه عالم بناه حصه لری
 و زرادن فنادن با شاه سعروتک نصیب اید و لری

او روزه کبروتی زاده اخلا با شاه زبانه عاقل و انا و علم
 و فصل اباله بی مثل و بی همتا و زرادن او لکله استیک
 صلح انک رعی نه بری اباله اوستن اباله و اشیم صلح و صلح
 او لکله قرضه و زبرد مشا اباله کبروت جبره سستیک کبر
 جبره مزبور و واقع فند بر قلله سستیک محاصر اباله کبر
 اعظم جبره مزبور و ار مزودن بکری سستیک مقدمه قینجه
 بو سستیک با شاه و نغای هارون اباله اول جبره او روزه
 حسب قلله نخ اباله ایش و قند بر قلله سستیک اان
 و فصل محاصر و قش و قش و قش و قش اباله او لری کبروت
 او روزه بکری سستیک محاصر ایتیک فتنه جاره
 اباله میوت عاقبت و زبرد اعظم نیک تمش و لری سستیک
 سستیک کبروتی و روزه سستیک سستیک سستیک اار
 و قش مایر سستیک بجمعوی هار و رحمت شفقت
 اباله ددخی سستیک که نیک سستیک سستیک سستیک
 امان اباله صلح اباله سستیک مزبور الاعضا اباله فصله

هزاره

[5a-5b]

5
 بانسانا طرب اول محله داخل اول قاره على مرزورد
 والصفوت استخافه نامر حله طرب عريت الالبيس
 وده طرد فرستويقيه كوي اول بجه بادشاه عالينا
 حمران به حاجي او على باز ارضي دعه كله معروف اورون
 قصه فسلار به **فامانه** نيك سكسان دوت سنه
 حطين قلعه به فرزند صا به همتين بانسانا ده هرت
 واقع اولوت منه زمر اول قاري مالاه نهر طرد
 وضابوب عسك اسلار ملك الكرتي اول ناو جاز به
 غرق اوله نيل قمني به قلعه به اول محله فرين اوله
 صود نجات بودن عسك اسلار حرد قمني
 قلعه سنه خان خاص باله نيل و اول قيني قمني
 قلعه سنه ل سار منه يعقني نيك اولصوت ايلقان
 الكرتي اوله هلاك اوله نيل **فامانه** نيك سكسان نيل
 سنه سنه الكرات نيله لاديشاه عالينا حمران به
 نيلان بود كرانت له سمر اباروب بر فاع قلعه لرس امانه

نيك جاز عسك اسلار اوله ايلبو قلعه به اورون
 ضيبان ايلبي قلات بانسانا نيله مرزورد طرب داخل
 اول قاره سنه سنه اولوت واروش عظيمك عسك
 اسلار به نيل ايند بربوب كك مرتبه عني به نال اوله
 قلعه مرزوبى عامر اولوت طرب و نيك هو اوله
 ايلان طرد نال عامر اورون معلو نيل طرب وقاله اتمال ايلبي
 اوله ناله جريد قول ايلوت به سنه جريد و زمكه در عه
 ايلان به و ما بيشتر نيل نامدار اورون مار عيتار دن هيتي
 مرقبيله قلات بانسانا به بر فاع كافر نيل و نيل قلات
 بانسانا دني اول ده نيل اوي عودت ايلان كاه نيل
 سوز كر نيلان ريج ايلان اول ده نيل بويجه
 سنه قمني به قلعه سنه كجوس اولوت عاقت اوله
 وت اوله نيل اول قلات قلات بانسانا ذكر اورون ايلبي
 قلعه سنه ل عودت ايلبي ناله سا عاليم شاه حمران به
 بار بويجه قلعه به حمران قلات ايلان ايلبي قلات

علا

[6a-6b]

عسكرك ايسر اهر قلعه نك مختار من بلخك تبه تو زمه او انك ايريه
 الله سبحانه و تعالي حضرتي باهي فليوي اولي مبالته
 دو سخن تهر بورد و شوي بقا سنه تامله دخالت
 سوخت اكن اسان وجهه فتح و شجاعتي ميسر ولي
 قلعه فتح اول قده كافر عسكركي دهه اهر قران ايمري
 اوزي صوي دخطه مهر وف اولان تهر عز به صفي
 قران ابله خيل عسك اسلام ابله كافر عسكرك برك
 مابختنه تهر سسمنه واقع اولغاله عسكرك اسرامهر
 ذر اولان تهر اولدهه جسب باويك تارشوي بقا هميه
 ابله خيل و كافر عسكركي ارنجه در اوله اول خيل
وانك كوني كافر عسكركن بشوي اكي فوناق سوي
 جنك ابله رك كافر لي ابله مكا كرايد مارتعاس خيل
 اوزي صويست له اهل اول اوله تهر موي و تهر و سوي
 و سسك اسرامهر صر قدهان بر واقع فاني مانت سسكركي
 اوج درت كون جنك ابله خيل بر وجهه اهل ظفر بويست

فتح ابيي هله او انهي و سسكركن دهه اما نك
 منول ايموني جهله سبب اوله يي و سسكركن فوري
 و ذر اعظم كبروك زاده اهل خان و فاني اروي
 برينه ده مصطفي باشا و ذر اعظم نصب اوله يي
 و ذر سسكركن ابله دهه اكن سسكركن طعون سسكركن
 عسكرك اسرامهر ابله جهسكركن قلعه يي اوزر سله اروي
 اكي كوني مصفايي كاهه ابله خيل جهسكركن قلعه يي اكي
 قان اولوي عسكرك اسرامهر اكي كونه كاهه ابله
 ملكه طسره دن اولون قلعه سسكركن بوردوش ابله خيل
 مارتعاس خيل دهه يي ايج قلعه بويك قنده خيل و اول
 كون اخت ماركين ايج قلعه دن جنك ابله خيل اخت
 اوله اوقاه قلعه دن يمقوي و قلعه قريدهه خيل ابله دن
 تهر سسكركن اوست بويك اكرت خيل اوله ابله خيل
 اوله خيل اوله قنده جهسكركن قلعه يي كاهه اولون اولون
 اكن اوج كره بويك سسكركن مضمون كره يي ابله دهه خيل ابله

[7a-7b]

7

فقل يا ابا منسى د طلق ابري بوندر بوغونا ده اكن
 بخ كوه سنك جهن امار نه ن بريجن ال خاله اياه ذكر
 اورتن بخار طاقنه سننه ناما از كرسن اله كندري
 وزبخ نه كر اياه شيدنه كه صار ورك اكي اكنن مايشه
 كمان ايايي و بنه او مده كر نو او زر كونه صوق صولر
 ذكر كر ايايي و بعض كرسن دعي بر ايايي بر بار كرس
 قيد خوند و بر ايايي دعي بر بار كرس قيس عيه قلمون
 و بار كرس تري في نماز اياه او روت اسبو صواذاه قله
 اباد خيلر و بو ما خورده مايشه نره بر عا زنده و افع اولو
 حاز اياه حجار طاقنه عه غايف اولد بيلر و عيه كرسنه
 تا نماز كر تار انا و ع بونر مقصاري كاتري استر ايايشه
 و عيه قرالته زعمال اول اسير تري اهلك بويفتنان و ايفك
 دعي و ايايشه نره و عيه او رديس و مايشه نره كر تار
 عداوت زياده او كوي اناي كجي اول اياه بر برين قتل
 اباد اولد بيلر اخر اوزر عيه قوالي صرا ايايي ذكره بون

ا زيلوي قراعتن اباد خيلر قراجه نيك سنكسان سننه
 مفره خا طاقنه سنك بر فردي عيه كوه سنك اياه
 دين نا طريقي خصصنه عدا و ن ايايي و عيه
 كوه سننه ن بود و و داي بر و ن ال عثمانه مشاوت ايايشه
 و هر سننه بر قصار خونيه و بر مكته در عهد ايايشه
 بونارك مايشه نره بفرق اولغه باعت بو اولد ايايي
 بخار مائي اكي فرقه هون بر فردي بون بر سننه و بر و نره
 بو نده باغزل و كندسه نره نوت طونن لر و سائو كوه تري
 بالغلي طمام عسكرا ن بر هيلر اينتر ايه نيك سنكسان
 بسن سننه سننه عيه قوالي و زهبا تري اتفاق اباد ايايي
 اول بو نده ناهين حجار طاقنه بسن بو نده ناهين بر و نره
 فرقه و نانا و اولو بخار كوه نوه اياه اكلد اياه كر
 و اول بو نده ناهين بخار كوه عيه قوالي قرالته بو امر سنه
 خالفت اياه و ن مايشه نره عظيم غوغا و فساد و قتل
 اولو نده و هر ارضك عدا ايه عه خاك او عيب بر بر نيك

فقال له

8
 عسکر نبيجيته قوليتك زير دستتمه اوران اوتيه
 حار حلاكيه اور زينه تفين ابله خاس ابراهيم الشاهي
 واروت اول حلاكتهم واقع قوش قلعه سنين محاسن
 ابراهيم و بر فاع كونه جيتك و صبا لته زير مسكن امان امان
 ابله الور صفت ابراهيم يا دشاه دوي زمين حصه ابراهيم
 فروع طاشقه سن اول حلاكتهم قول ابله زيرك مراد
 اختطه قلعه صروف اطراف فتره فتح اوران پلنگه
 اولوقده ابراهيم باشا امر يا دشاه هله فروع طاشقه
 لب ابراهيم و ابله واروت خلك قلعه سنين
 محاصره ابله خاس اوران ايجي كون امان ابله فتح اولوقده
 اما نقصن عهده اوروت صلح ايجاه سفر اولوقده فتح
 اوران قلعه كرتن مشه بطريق عسك اسرار ابله فتح
 به عذر ابراهيم عسك اسرار صردي مستحسب
 سنه لته سكوت ابله شما ماله ابله ابراهيم
 بخوان كرت ابله كرت ديد كرت ابراهيم سكرت ابله جواب اولوقده

حار طاشقه سنين اورطه دن دفع ابله صافه صروف
 حيه كره سنه ترشمه تو مشه اقله ابراهيم اولوقده ال
 عتاز نجعت ابله بيل اولوقده ال عتازد متابعت
 ايجاه جغتلك نضال ما بيشاه فروع اسمائه سنينه
 اولوقده بيل فروع ديمك بويان ليه ابله جلاله ديمك
 اولوقده اولوقده فروع نامقه حيه كره نبي خودان
 ترك وطن ابله اهل و عيال ليرينه دن ابراهيم اولوقده
 اولوقده اولوقده عالم شاه حضرت تالان ساكن اولوقده
 برب طاشقه ايجاه ابراهيم بويان ديمك اولوقده
 بيشه مش سنه سنه ابله لوقه سنه ابله عهده اولوقده
 ملكي عامر اولوقده ايجاه سنه فاكش ايجاه
 بادشاه عالم بنا حضرت بويان ديمك اولوقده
 مصطفى باشا ابله خلك ايجاه نقصن عهده
 ابله ديمك طاشقه ايجاه سنه سنه اولوقده
 اوران ابراهيم باشا حيه كرت ابله جواب اولوقده

[9a-9b]

عرض کرده بحرس این استی که صلح اینجا بجای تو ایستاد
 از تو و ابروی ایله مایه و غایت مستحق گشت ایستاد ایستاد
 منصور ده و اجمع او را نه قلمه لره ایستاد سکره و بی
 و رنجو اندرین سؤرت و طینه هر راست کلا طریقه
 ایستی تحویل میکنی است بر و یکس دخی قطع افکار آن حاجی
 دکلا تر دره تو بر سینه نه عرض می و سحر حد عیالیه
 اعزانه آن محض بر و طفره آن دخی دایر الوبی کو راه بر
 و طهر بر ده و محض بر ده تحریر او را آن سوز دخی دایره
 دخی تعلیم ایله ویت یو او سلب او دره طرف سلفست
 علیه به از سوال ایله است و زش اعظرت یوسنا نه سکریه
 کلا که سرعه بگریه بگریه دخی و زش اعظرت
 سرت نه آن خوف ایله ویت طفره آن دالی الوبی و یله
 و سببا زش او را آن سوز دخی دایره تعلیم ایله ایستاد
 و اول سوال او دره عرض می و محض بر او را و بی
 استا نه در دایره ارسال ایله طهره و اقل

بنامت بر شده اول ظاهر اول نور اول شریح لفظه فار
 بنامت بری ابر بر کنده الیون فار او را در جوار
باب اول نیک طفتان دخت سستنی غیله تو را بی طرفی
 با دشناه عالم شاه جغتو بیله بی و نایله هارک مقاربا
 نیک بنمش این سستنی هارک عفت او را آن صلح دگر
 او را آن سستنه نماز اولعین قول بیله فصل آن کار
 صلح اولعنه طایف و رغبت اولعنه قصه ایستاد ایستاد
 حصه غریبه دخی صلح اولعنه قصه ایستاد ایستاد
 و در اعظم اولعنه مصطفا ایستاد ایستاد ایستاد
 اولعنه ایستاد صلح اولعنه صلح اولعنه صلح اولعنه ایستاد
 با دشناه عالم شاه حصه غریبه صلح اولعنه و در
 اعظمیک یو ایستاد او را آن معار رضه نه عمل ایستاد
 و در اعظم دخی سحره منصور او را آن معار ایستاد
 محض مکتوبه کو نه دخت جنبه ایستاد ایستاد ایستاد
 ایستاد در دایره عرض کو نه ره کو نه ایستاد ایستاد

[10a-10b]

۱۵
 بویله در آن طلوعی بجایت شرفه اولدی که دیلین
 خانت عزیزه اولدی خندان علانست خیر اولدی و کن
 مار و حفظه ایله یارین سخن مهریه اولسه برعالمست
 انی خود خیره کوروز اهل خیرت و در آن اعظم دخی
 اول انشاء واقعه سینه کوروش ایله یکی ایله
 بک جرمه لر کوروت و بر حاله بو کوروت کله در
 ستندان بیکه باشلور اذ درها ظهور ایله و اولدی
 هجرت ایله وقت صومعه مراد ایله و بو ایله ندران بران
 فورتور عاقبت بلانان فصله بو کوروت بر برین
 اوخورتان او ایله ایله شکره ایسلام نوم ایله مشهور
 افاق اولان معمر حسن انکاره خصمه بیکه و عورت
 ایله کوروت بو واقعه فی بیان ابابک و حسن انکاره
 دخی بو واقعه نعمتو نه جواب ایله رکه انکاره
 کله کی اولدی بیکه جرمه لر سفر برینت اینکاره
 دیلور و او زینت هجرت ایله اولدی بیکه ایستلو

اولد قاه و در آن اعظم بیکه خاراف سوز کور و دخی
 فایرت باو شاه خلیفتا خصمه بیکه تلخیص ایله
 باد شاه زوجه زینت حال ایله خاره فته ایله بو اولدی
 دخی کرمک خلق ایله و کوروت بنر صفتک جمعیه قرمانلر
 بر اکثره اولسون دیو او ایله و در آن طعنه
 دخی مصفوعه خامل اولدی عسکر جمعیه
 و سفر تار کله سستول اولدی و صلح ایله
 کلان ایلیخ بیکه کوروت کوروت و سموت حسن ایله
بافیه اول ایستاره جانت عزیزه بر کوروت علی طلال
 صلح ایله بیکه اهل کوروت بلانان دخی طلوعی بیکه
 ادرم ظهور ندران بیکه واقع اولد کوروت کوروت
 بلانان طلوع انکار بیکه واقع اولدی بیکه
 بلانان طلوعی بیکه متعلق اولدی کوروت
 اشادت اولد کوروت کوروت کوروت کوروت کوروت
 ارض ایله اهل کوروت کوروت کوروت کوروت

[11a-11b]

سَمِعْتُ اَنْبِيَاكَ جَانِزًا وَاَمْرًا عَمِيْنًا اَوْلَى عَصْرَةٍ مَعِي اِرَا اَمْرًا
 اَوْ لَرَا نَحِيْلًا فَاَنْتَ بِي حَمِيْدٌ مِمَّنْ مَاتُوا اِيْمَانِي اَوْلَى مَعِي اِيْمَانِي
 دَعُوْنِي سَمِعْتُ اَبَانَ يَخْبُرُ وِزِيْرَ اعْظَمِكَ شَرِيْعَةً اَنْتَ اِيْمَانِي
 اَوْ لِيْمَانِي اَوْلَى مَعِي اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 عَسْكَرُ اِسْلَامِي اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 فَلَمَّا مَرَدَ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 دَاخِرًا حَمِيْدٌ مِمَّنْ مَاتُوا اِيْمَانِي اَوْلَى مَعِي اِيْمَانِي
 فَمَنْ مَاتَ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 مَعِي وَاَنْتَ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 وَكَلَامٌ وَاَنْتَ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 دَعُوْنِي جَانِزًا وَاَمْرًا عَمِيْنًا اَوْلَى عَصْرَةٍ مَعِي اِرَا اَمْرًا
 مَعِي اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 مَعِي اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ

بِي اَنْتَ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 سَمِعْتُ عَمِيْدًا يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 جِيْلِكَ مَعِي وَاَنْتَ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 حَمِيْدٌ مِمَّنْ مَاتُوا اِيْمَانِي اَوْلَى مَعِي اِيْمَانِي
 وَاَنْتَ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 بِي اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 خَيْرٌ دَاخِرًا حَمِيْدٌ مِمَّنْ مَاتُوا اِيْمَانِي
 اَوْلَى مَعِي اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 وَاَنْتَ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 سَمِعْتُ عَمِيْدًا يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 وَاَنْتَ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 دَعُوْنِي جَانِزًا وَاَمْرًا عَمِيْنًا اَوْلَى عَصْرَةٍ مَعِي اِرَا اَمْرًا
 مَعِي اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ
 اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ اَبَانَ يَخْبُرُ

[12a-12b]

وسائر أهل مناصف أو لآن كسنته متصفه أولئك
 ونور رعبه دانه طهری بره انواع نظام و تمام بیک
 این اوج اول سعه قصر انک بنای عالیله کتبت ابراهیم
 حتی دوازده کلمه بکسیه او را در نوعی ما انشا اول سعه
 صرکت اینده که عیالک ضرور دونه بر صرکت نظام
 و تحفه ایله انباشت آنرا یکی ال عیالک با الله اهل شکر
 او را در اول صرکت نظام انکه در تحلف این ابراهیم
 او باه نصال او انرا یکی با دشاه مشایر انبوهک تو امانی
 عیالک ضرور دونه بود الکی بک با کینتک بطار کین
 ان الله بالمشکر دونه بادشاه عالیه حصر تبریه اول سعه
 صرکت اینک او زده ایکن ذوق او لآن در بار یک عالیه
 اوج و وقت بود بقا یکی اوج کالوت فالو عیالک شکر الیه
 دنیوان هاونو بد چغیوت حصر محرم با شاکت تو امانی طهری
 کند و اوج صاد او لآن عیالک عرصه ابراهیم و علی و فایده
 الاله بیک دعوی ابراهیم مستمع او تبریک دنیوان هاونو

حصرت تبریه از نافع هاونو کویجه صیغه ایله تبریه
 طر افته نور دیا لوت صونانده سئل الوت قسط انک
 عین او انده اول الله طلقه اول محاله ذکر او لآن
 مرتبه سئل واقع اول و یکی بو عیالک عار من خیار
 اولدغی نادر حظه ایله ایله و بزواج ایا ضرور دونه
 صرکت او شاهر یکی زینن حصر تبریه اسرار مومنان
 اردوی هاونو بد چغیوت شوکت سفادت تبریه ضرور
 ایله ایله و بزواج کون محل ضرور دونه کسین اولدغی
 صرکت فالصوتی بلصاف صرفه غیرت ایله ایله تبریه
 اول سعه صرکت او انده نادره نما لکه محروسه او لآن
 امت حیرت و دعایا فقها سسته بر تبریه نظام و تبریه
 باله تبریه که اسم ناسن ال فاله روت نادره دعا انکاره
 حاله د فایله ابراهیم و بیجه دیا کتوبن خالق اول انشا
 نظام و صدق بنای ابراهیم و تبریه ناسن اولدغی ابراهیم
 اولدغی سعه صرکت ایندن و زرا و مین تبریه ابراهیم

صبر

[13a-13b]

۱۳
 و لوقا ابن ابراهيم يا سافه سرفعك نصبت ابروك
 بوسته و طمشو او فاكركي و سلبستنه بخر بكي ابروك
 او بو ادمانده ار سال ابلاهي ابراهيم يا سافه
 امداده و ادم او زده اولديكن كافر استماع
 ابلاهي ابروك او نوار قلعه سينه حماه ايفلاسان فرافت
 ابروك قران ابلاهي ابراهيم يا سافه او نوار
 و ار معناه معناه او ليبرك او سرفعون نام معناه
 عوصف ابلاهي و سافه عنك اسلاف ابراهيم استوف
 بلصا د بولنده مازني اولك حله بركلنك بو طرفه
 و زير اعظم عنك اسلاف ابراهيم او سرفعونك
 فالصوبك بديكي كونه استعوتك بلصا ده و افعال اولك
 و استعوتك بلصا ده اوبوع كونه ممكن ابروك اذن
 بغير قلعه سنده طمشو ز اولك اولك حله بغير
 قلعه بغير طمشو كذا رينه و افغ اولوك بصره قلعه
 بغير طمشو و بصره قلعه بغير زير جوي امان ابروك ابروك

زده اولك سافه سافه و كلاره و زلف و حفي نصبت ابروك
 كرده تبارس اولكده نمايه ياد شاه افندره حصه ابروك
 عنك اسلاف ابراهيم بلصا ده طمشو و اخل اولك قلعه
 بكي بجه كونه قلعه ممكن اولكده نصبتك و زير اعظم
 عنك اسلاف ابراهيم فالصوبك ديار ابراهيم بصره ابراهيم
 ياد شاه اديخر اخص ابروك بلصا ده فالوك ليل ابراهيم
 بلصا ده سحر ابراهيم و طاه صبره و سفا و ده سموم
 اولك سافه بلصا ده فضائي سرفون او نوار هرايون او زير
 بصره عنك سرف اول ابروك او نوار هرايون ابراهيم
 ابلاهي بو عرافه مثل طمشو زير سرفه سرفه و افغ او ليبرك
 سافه ابراهيم بركلنك بو طرفه و زير اعظم
 عنك اسلاف ابراهيم او سرفه سرفه طمشو و اخل
 اولك قلعه ابروك او بو ابروك قلعه بغير قلعه ان قريه ابروك
 و سرفه بديكي ابروك او بو ابروك قلعه سرفه حماه ابراهيم و بو
 خبر و سرفه بديكي ابروك او بو ابروك قلعه سرفه بديكي

اولك

فروع طاقفه سینه بعیت ایلدیله برسییم
 قلمه بی دخی لاتی قلمه سینه قریب اولغله عسکر
 اسرا صر لاتی قلمه بی اللنه مکمل ایتک اورد
 اکن ذک اوردن قلمه نک سنر لری طوق امان
 دیله دیله و ایلر دخی فروع طاقفه سینه بعیت ایلدیله
 و بر لری ایلر ایلدی یله قلمه لردن قلمه لری
 دی ایلر اولدی اول سفارک عود ندره ذک اوردن
 برسییم قلمه سینه سنر لری امان است جمعه
 امانت صادر اولدی ان شا الله عسکر امان اولغور
 ذک اوردن قلمه لری فوع و سنر لری سینه اولغور
 منکر و ذر اعظم اکر نظر بکنی اوردن اوردن
 باشا و وارن بکن بکنی اوردن اوردن اوردن
 بر معال رسوخه عسکر ایل فروع عسکر ایل نه کلن
 ذک فرسوخه سینه واقع بی قلمه لری ایلدیله
 بی اوردن اوردن قلمه بی اوردن قلمه لری ایلدیله

منن قلمه ذر عسکر اسرا ذک اوردن بنق
 قلمه بی اللنه ایل اولغور اوان سکر سینه بی
 عسکر لری بی قلمه بی اللنه عسکر صر قلمه
 موجود لری اول اول ایلر ایلر ایلر ایلر ایلر
 خیال ادرن ایلر ایلر ایلر ایلر ایلر ایلر
 ایلر ایلر ایلر ایلر ایلر ایلر ایلر ایلر
 اوردن اوردن اوردن اوردن اوردن اوردن
 بی ایلر ایلر ایلر ایلر ایلر ایلر ایلر
 قلمه بی اللنه ایلر ایلر ایلر ایلر ایلر
 ذک اوردن اوردن اوردن اوردن اوردن
 دیله اوردن اوردن اوردن اوردن اوردن
 کما اوردن اوردن اوردن اوردن اوردن
 بی اوردن اوردن اوردن اوردن اوردن
 امان ایلر ایلر ایلر ایلر ایلر ایلر

[15a-15b]

وسائر امور دینیه اور ان کیستند کہ مسلمانان
 دین و دولت الاهی بیچ او زینب و از منتهی مراد ابان
 جمیع تنه او و ان خالصه اگاه الاهی باقی قافلہ
 کبر و دہ بیچ او زینب و از منتهی و درین
 باقی وضع و مرتب او و منتهی او و از منتهی
 و از ان و کلاهی دولت و ستادین منع الاهی
 باقی خالصه است مخصوص الاهی معمول کردی
 و ستادین با هر چه مستلطان سلطان خاتم
 طغی و بوند او بود الی ستم ستم بیچ او زینب
 و از او و بویجاہ آتا مرعی صم الی و ت عاقبت
 خاتم خالصه عیادت ابان و کن الی الی الی
 دفعه دینی نالاست بر اہل عورت او یعنی معرود
 دیوجوات الی الی و زینب اعظم و کلاهی دولت
 منع ایند کلر تالی خصوصی او لوب بعد البصر
 مطا رصہ الی الی لیس دین متراض الی الی

بوزنش و ان عادتین باجمی ذکر او و ان بوزنش
 قافلہ ستمه محفوظه ر اول تابع ستمه بیابان
 مدت نصار ای قافلہ انقاد انہ ذکر او و قافلہ
 حین باستانک او نظر قدر تو جمع شایع او و قافلہ
 اول باجمی بوزنش قافلہ ستمه ان جیض و بیا کردار
 بی دہم حسنین انشا بھ طو ندر تو ستمه بکوی
 فر و ع عسکرا الی بھ صر نوزک صر ستمه
 ماری او لوب مامو او و لہ تالی بوزنش قافلہ
 او زینب و اند او لیل بوطر قافلہ و زینب اعظم لانی
 قافلہ یعنی قریب عسکرا الی الی الی الی الی
 ابان و قافلہ صر بوزنش جیران ابان بھ بیدر
 و از ایچہ او زینب جنت کربا بوبی فر شمع قافلہ
 الی الی و اول الخالان و زینب اعظم بیچ او زینب
 و از منتهی قصه انبیا الی الی الی الی الی الی
 ستمه متوجہ او و ان و ان و ان و ان و ان و ان

دست

بر کلاه نرسول آتش ایمنی می رسد و در کون مقدم و در بر خطم بقایان
 ادم کونده رب مایعی فاسیرین ایدی می رسد به جگر می آفاده و کس
 تا را بد کله ب پشینه دیو دوزخ آتش ایمنی ایمنی اما ملا عیب
 فاسیرین عکرم ادرینه کله اوزره اولد کله می شیخ اوزره
 تا رفان کافر عکرم اولد تا در کله رب و کازون داس
 الارب ملا عیب فاسیرین مصلح عکرم ادرینه کله اوزره
 اولد کله می دله رفان فیر الارب اولد کله می دله رفان فیر الارب
 کونده رب ملا عیب فاسیرین فصدی اگاه ایمنی ایمنی زور خطم
 دمی دله رفان سول کله می دله رفان سول کله می دله رفان سول
 دله رفان سول کله می دله رفان سول کله می دله رفان سول
 فاطمه ایمنی اولد کله می دله رفان سول کله می دله رفان سول
 زور خطم کله می دله رفان سول کله می دله رفان سول
 رب نت فصدی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
 بر اولد کله می دله رفان سول کله می دله رفان سول کله می دله رفان سول

فلقوب ابراهیم پاشا اوزره رفان سول ابراهیم پاشا رضی کافر کوزون
 کوزون کوزوب پاشا اولان عکرم ابراهیم پاشا رضی کافر کوزون
 کوزون بعضی سوار الی کوزون کوزوب جنگ ایمنی ایمنی ایمنی
 ظفری یور و دیو کوزون کوزوب کوزون کوزون کوزون کوزون
 و قره محمد پاشا رضی کافر عکرم ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
 کچه ادرینه قرا الی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
 قات اندر قات الی دوزوب عکرم ابراهیم پاشا رضی کافر کوزون
 ظفری یور و دیو کوزون کوزوب کوزون کوزون کوزون کوزون
 سرت کوزوب ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
 کچه ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
 ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
 و قات ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
 و عکرم ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی
 اولد کله می دله رفان سول کله می دله رفان سول کله می دله رفان سول
 سرت کوزوب ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی ایمنی

اولان انهنانی بدطهمن تاها انکله که ذله خوف و خست واقع اولد
اول صفت اول استغنون قلعه سیما اوجیکی کون امان الله کافولن سبیم
ایلدیر کافرانی بولدر کلبه تربیت نر طرزه ایله لود و نه اصصال
ایلدیر اولوقت استغنون علی نظمه ماکور اولان استانه باش
دیگر باشاید و یکجورن زور سندن اولان زنجیکی باشی لود و نه
د اقل اولد کله طرف استغنون قلعه سیما کافور و برد کوری اهلان تانن
پادشاهی اوزره قتل ایلدیر حاله یمن خاسرجه استغنون اصف
ایله که شکله وقت شد قتل اربینیب راکنده اولدیر و له قوالی دخی
کندو یاد اربینیب اوزره اکنه اگری قلعه صفا سندن اولان
سنان قلعه سیما اوزره بویه اوزار بویب طوب فزیه کحل ایله کله
قله اولمکنده امان ایله اصف اربوب و احوان بانا اربوب ملک
براندایر حاله اولمکنده بارش عالیه صغیرن حکم ساه
یحی السنه شهرن الله فخره اشاع ایلدیر کورن بولدر قتل ادر نه
طرفنه رصف اشکر اربوب وزیر انظرفی بولدر کلبه داخل اولمکن
بارش عالیه صغیرن طرفین قلعه تان صادر اولوب کورن

نوزار قلعه سی طرفن اوزار اشکر اربوب عالیه صغیرن اول طرفن رصف
بیلدیری ضعیف اولان کله واقع اولان نوزاره کلبه بر اربوب
اورا کلبه فرار بیلدیر قتل اکثر قتل اولدیر اولوقت شهرن اولمکن
عکرا ساهک بر طرف نوزاره در طرف طرزه در یک طرفن دخی قتل بولدر
اوب نه طرزه فرار اید جله بری بیلدیر قتل کله نر طرزه اوزره
اولان صغیرن بوردور ایلدیر کورن یک عکرا ساهک قتل اولمکن سبب
اولدی یحی السنه واقع اولان انزلارم رصف نر طرف اوزره واقع
اوزن اربوب و ایشو کور دخی انزلاری ماه ستر ملک اولمکنده واقع
اولدی اولوقت عالیه صغیرن عکرا ساهک شهرن انکر کله کورن
قلعه سبب بولدر نر طرزه اوزره صغیرن سبب شهرن ایلدیر بولدر
وزر انظرفی کور اولان انزلاری و کافور نر طرزه اوزره صغیرن سبب شهرن
ایلدیر کورن اشاع ایلدیرکله یا صغیر اولان عکرا ساهک بیلدیر بولدر نر
اوزر کله طرزه فرار اولدیر نر کله کور بولدر عالیه صغیرن سبب
تام اربوب فرشتو ضایه بیلدیر و استغنون الله کله سبب
خالصه ایلدیر انا استغنون اهل ایلدیر کجود قتل بقا سندن واقع

اولان

قلند تا به طبل بر آید کلاه و کعبه بر تنه فرستد که نادر بی قهر محمداشاد بی قهر طوخته
 و شش و بیجا به کجیب واقع بلغمی نمودند سلاطین و خاندان عیال را سلاطین و خاندان عیال
 واقع اولعب خوار را بیلیدر بیاده اولاد و عکرام سلام سیدانان کعبه
 اتا ابانی التندی ایال اولادیلر و طوبلدی محاربه اولاد محاربه
 قلوبی کایز رضیه ایله لر و طشوار و ککرا کلبی اولاد کسری زاد محاربه
 شهبدا و لای کفاد فا کساکه کتیزه خا عرا و لشا یک و محی کتیزی
 شنیدند و شش اولاد و محی عیال نه ایله قهر محاربه خورود شد
 ایدهیا و اقبل عکرا بلدر اولاد سلاطین و شش اولاد سینه اولاد ایله
 تو کتیزه نیک ادیک تاندا و کسینه سید و لای عکرا سینه شش اولاد
 صدکه عیال عیال خاسرین واقع بلغمی محاربه ایله بیلیدر بلغمی خورود
 طیب ضربیه کمال بین کین بلغمی اولاد ایله سید اولاد ناست محاربه ایله
 کای خورود شش ایله بلدر و کای خورود نیک اما نادر قبول اتیمه عیال
 اسیر ایله بلدر و ائنده قانقیت بلدر نه قلمر سیک و شش سینه واقع
 اولاد نه شسته قلمر سینه کلاه بلدر و شش سیدان شسته به کلاه

[27a-27b]

قتل اولاد و رئیس اکبر فیروز بند ایله استادن در اولاد اصغر اولاد
 صلب اولاد و قتل اولاد وزیر خطک ساقا انزاس اولاد و
 ابراهیم پاشا وزیر نصیب اولاد و بیکرون اناس اولاد اصغر اولاد
 سر کسکر نصیب اولاد و اول نصیر مصطفی پاشا عکرا سید ایله بلدر
 و اطرافه اولاد قصیده فشا و سیر ذکر اولاد ان اولاد
 طلق ندرت سندس واقع اولاد فیلده بیک طلق ندرت
 سندس سلاطین خاسرین بی انتقال ایله به نایه کسکر بلدر
 و کسکر اولاد بود و نادر وزیر ایله بلدر وزیر اعظم اولاد ابراهیم
 اولاد سید سار که ده کند و سیر صوفی و ارض کسکر اولاد سر مصطفی
 خطک و ارضی ذکر اولاد مصطفی پاشا به نصیر ایله کسکر
 مصطفی پاشا و فی باینده اولاد کسکر سید بلدر و نادر تا نصیر
 برادر نه طهوز خوروت ایله بلدری و سلاطین خاسرین بود بی التندی داخل اولاد سیدم
 مصطفی پاشا کسکر سید بیکوب داخل اولاد بلدری ذکر اولاد نادر نصیر کسکر
 پاشا سینه کسکر واقع بقیه داخل اولاد بلدری ذکر اولاد نادر نصیر کسکر
 برادر و سینه پاشا کسکر اولاد داخل اولاد بلدری پاشا اولاد کسکر اولاد مصطفی
 بود و کسکر سینه کسکر پاشا به نصیر کسکر سینه کسکر اولاد کسکر سید بلدر کسکر

قلند

28

او را در او را بگشایند فاده جمله ملا عیبه و فاسین جسمه را
 عبور را بنمایند صکنه عکرا سرده دینی و کلا لوب افعال و لایله
 و حیا را بنمایند که عودت آنگاه مکنه اولیب متبادل و حیا را بنمایند
 با براسه عکرا سرده هفت واقع اولوب فرار الیله کلا فرار
 او زنده و اراد قدرین بار بو نکامی بدو نشاند البت مشمل
 منزه اولوب عودت الیله و کلانده بار بو نکاهلین الوب عز یک
 بانچه طریقه روانه او الیله ایشی کونه دینی ملا عیبه
 دینی کلهیب بدو نشاند افعال و الیله کونه ماه غوزه دور یکی
 دینی کلهیب بدو نشاند افعال و الیله کونه ماه غوزه دور یکی
 کونه ایله بکنان مطلقه دورت سنه سنه عکرا سرده
 او زنده و اراد کلانده او لکونده بجه و افعال و لیلایله
 کلا فرار دینی او لکونده بدو نشاند افعال و لیلایله بدو نشاند
 حیا را بنمایند شیعی طریقه بدو نشاند ما عا سکسکه قطره بال بر کله
 طوبی و نوز قطره حوا نه بدو نشاند شیعی صوال الیله کلا فرار
 یکی بنویسند و اراد هجره اولوب و اراد الیله کلا فرار

و افعال او را نه مستقره بنشاند اهلایله اسوال از او قدرین صبر و
 و نشانه قلم سینه جوش با خوب بدو نشاند کلا فرار الیله کلا فرار
 کلهیب بنشاند جوش بو لایله نشاند ایله کلا فرار الیله کلا فرار
 کلهیب ضبیه الیله کلا فرار الیله کلا فرار الیله کلا فرار
 قلم سینه او را بنشاند بر حیا نه طریقه او زنده جسمه بنشاند
 الیله کلا فرار الیله کلا فرار عکرا سرده خنده او الیله کلا فرار
 ادریب اتفاق الیله کلا فرار کلا فرار رضی صبره بدو نشاند
 اول حاله کلا فرار او زنده او بنمایند و کلا فرار کلهیب
 تمام ادریب کلهیب نشاند بو کوز صیل و فرار کلهیب الیله کلا فرار
 ملا عیبه و ظاهری دینی جسمه تمام الیله کلا فرار کلهیب
 کلا فرار و فرار کلهیب کلهیب عکرا سرده صبره بدو نشاند
 اسلام دینی آنگاه ایله کلهیب ادریب اول جمله و اراد کلا فرار الیله
 جمله شیعی صبره نه عکرا سرده کلا فرار الیله کلا فرار
 آنگاه ایله کلا فرار الیله کلا فرار الیله کلا فرار الیله کلا فرار
 نامست و لو را و اراد هجره کلهیب کلهیب کلهیب کلهیب کلهیب

اول

ما قدره ای بی نامی بودید دوره در هیچ اورگ نسیمی کا ویر
 قلمی در عهد ملک صفای قلمه ترا در شاه غازی
 عد و اوله اولی جبهه قامت قلعه ای حاکم صفای
 سزای و وظایف دوره درین عمل سبب صا و قله صا سزای و وظایف دوره درین عمل سبب صا و قله صا
 عسکر اسلام از زنده طوبی تو فکرم سوال ایله ایله عسکر اسلام عسکر اسلام از زنده طوبی تو فکرم سوال ایله ایله عسکر اسلام
 ایچنی نعلی قتال بهوب سائری جاد در نه که خالی ایله ایچنی نعلی قتال بهوب سائری جاد در نه که خالی ایله
 مقابل و لاقیری محله جاد بر ساعت بر ایلی جاد در مقابل و لاقیری محله جاد بر ساعت بر ایلی جاد در
 کلا کلا نای سبب سبب لایق ایله نای او یک طوبی کلا کلا نای سبب سبب لایق ایله نای او یک طوبی
 قایحه یوزد و تایلر کا خور ایله مقابله و لایق قیری محله قایحه یوزد و تایلر کا خور ایله مقابله و لایق قیری محله
 اولیغله بناده اوله عسکره اقتار ای اولیغله نای اولیغله بناده اوله عسکره اقتار ای اولیغله نای
 کفار فاکسا عسکر اسلام کله بیجا بار بو کاهله کفار فاکسا عسکر اسلام کله بیجا بار بو کاهله
 عسکر اسلام او کله کلنج بریده عسکر اسلام او کله کلنج بریده
 کلنج اغلا و لایق نای درده کلنج اغلا و لایق نای درده
 کور کله ایله بیجا کلنج کسی اوله زینا بیجا اوله کور کله ایله بیجا کلنج کسی اوله زینا بیجا اوله
 سفنج کلنج کلنج کلنج کلنج کلنج کلنج کلنج کلنج سفنج کلنج کلنج کلنج کلنج کلنج کلنج کلنج کلنج

بی هدین ایله جنگ و عظیم ایله سیر خانات مسلمان به ضلایه بیله ایله بی هدین ایله جنگ و عظیم ایله سیر خانات مسلمان به ضلایه بیله ایله
 دشمن بیدین غیله ایفکله بیون و درون ضلایه ایله ایله دشمن بیدین غیله ایفکله بیون و درون ضلایه ایله ایله
 خانات بیله بیله قلمه محبت قانایله خانات ایله ایله خانات بیله بیله قلمه محبت قانایله خانات ایله ایله
 شهرت اولوب عز یک طایفه خانات ایله ایله شهرت اولوب عز یک طایفه خانات ایله ایله
 اوله خسلنده خانات ایله ایله اوله خسلنده خانات ایله ایله
 دورته عسکره برده خور طایفه سلا عسکره خاسره عسکره ایله دورته عسکره برده خور طایفه سلا عسکره خاسره عسکره ایله
 اول محله خانات ایله کلره استاء ایله کلنده بیاده اوله اول محله خانات ایله کلره استاء ایله کلنده بیاده اوله
 کلا خور مرتبه تالوب سواد اوله لایق عسکره ایله کلا خور مرتبه تالوب سواد اوله لایق عسکره ایله
 درونه اوله کلنده اول نزل ایله کلری مندر لایله درونه اوله کلنده اول نزل ایله کلری مندر لایله
 استاء ایله کلنده ایله کلنده ایله کلنده استاء ایله کلنده ایله کلنده ایله کلنده
 ایستویع کلا خور کلنده قشوه وار دایله ایستویع کلا خور کلنده قشوه وار دایله
 اوله کلنج نای بیره ایله ایله اوله کلنج نای بیره ایله ایله
 اولوب دوره لایق بیستار ایله کلنج کلنده اولوب دوره لایق بیستار ایله کلنج کلنده
 کلا خور دردی ایله کلنج اولوب دوره لایق کلا خور دردی ایله کلنج اولوب دوره لایق
 اوله بوش برده کلنج کلنج کلنج کلنج اوله بوش برده کلنج کلنج کلنج کلنج

عاقبتی

و نیز در غلبه و تسلط و اقترب به طویل بر مختار می هدیدند و صفت ایام
 و اول وقت مدار عید مشترک می بودند البته طریقه خاصه که خوانندگی بسیار بود
 از جمله و ضمن او نه صلوات بر پیغمبر و دو کلاه بود و کلاه یکی
 قوس می داشتند و کلاه دیگر در کلاه و لوب می داشتند و مختار می هدیدند و
 صفا او لطیف با جامه مجرب او لوب و اختار می هدیدند و حرکت اقتدار می
 اول وقت می بود که او در زنده بر تخت می نشستند و اول وقت می بود
 که که گذرد و که می نشستند که غلام می نشستند و با ناله ای می هدیدند
 استند بود و می گفتند که بنیاد استند با ناله ای می هدیدند و اول وقت
 اول که بنیاد می داشتند اول که اول وقت می هدیدند و اول وقت
 سید و لکن که از اهل الله طاعت می داشتند که اول وقت می هدیدند
 خلاصه می نشستند اول وقت می هدیدند و اول وقت می هدیدند
 بر می می نشستند اول وقت می هدیدند و اول وقت می هدیدند
 در وقت که استند می نشستند اول وقت می هدیدند و اول وقت
 جلالت استند می نشستند اول وقت می هدیدند و اول وقت
 عکس استند می نشستند اول وقت می هدیدند و اول وقت

اول وقت می نشستند اول وقت می هدیدند و اول وقت
 سید و لکن که از اهل الله طاعت می داشتند که اول وقت می هدیدند
 خلاصه می نشستند اول وقت می هدیدند و اول وقت می هدیدند
 بر می می نشستند اول وقت می هدیدند و اول وقت می هدیدند
 در وقت که استند می نشستند اول وقت می هدیدند و اول وقت
 جلالت استند می نشستند اول وقت می هدیدند و اول وقت
 عکس استند می نشستند اول وقت می هدیدند و اول وقت

33

فتار ایلدیلر شمشیلده وقت اوجریلر طوبی اوردور ایلدی همی وقت
 ایلکی بیله قیاسی و فی بیله یوم ایلدی دی صوال قلیعه
 کوزنگلده هو اویوزن ایلدی بیله نکل اکره قیاسی بیله بیله
 هوارده بی نازده اولدی بیله بیله بیله مستی ده نوز بیله
 شرد کلده قیاسی ایلدی دی کافر کوز بیله بیله بیله
 اوله وقت ملاو میله و فاسی بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 کتارده هر کوز کافرله املاد کلک اوزره ایلدی کافر
 نسیب عام ایلدی صیقله فاد او اوان کوز و کافر بیله بیله
 بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 کافر جمیع ایلدی بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 سلوه بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 عسکر ایلدی بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 نوز دیوان کوزوب اولدی و عسکر ایلدی بیله بیله بیله بیله
 ساقده نوز و ایلدی بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 ایلدی بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله

نخای ایلدی بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 کافر لیلده قورتلار دیر صیقله بیله بیله بیله بیله بیله
 قوز نازده اوزره ایلدی بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 ملکی ایلدی بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 عدله نکل قیاسی ایلدی بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 بالشمع غیبی اولدی وافر قیاسی بیله بیله بیله بیله
 قیاسی بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 واروش و فی قیاسی بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 ایلدی بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 زیاد ایلدی بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 اولدی بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 ایلدی بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 ملا عیبه و قیاسی بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله
 قلم بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله بیله

فصل

بنیاد علم الهی و ادب ربی کون فرنگی تو ملا طوفنده وقت معصومه
 کندهی کربله و عقیقه سبزه گنار قلبیه نور و نوا بلبله الله اکبر
 اول قیاسه کلان دو کشتن با و خوردن هجوع الهوی کافر که
 های هوسبند و طوب و تو فک صلوات عقال جلا اولی
 رینه سنده و ادبی بچی کت کافر جانه از از زینده صیغیه
 قلم بجهله اتله خصمده این نغان مسلکی علم او شور و
 حایه لر از زینده صیغیه کافر لری بانه اینده یک انا
 کافر لری حضور اولی قرفله صوف ایتوب بکنده
 وقتنده اضاده دکن هجوسده فرغنا تبدیل نغان میهای
 قلمدن بوج طوب و تو فک وال قیاسه و اناج اولی
 جناله اندری کافر ن از د طامه صواد الهی اقام اولی
 وقت بر شهن کفر غنا تبدیل اظام اولی قله فرغنا بیک
 به وقت اولی جناله فرغنا بایوب حار به اولی کفر
 یعنی ایله فاله اولی ایله سجان و سکا صرتی اخصمان حضرت
 و قدرت و سرب کافر تفاوت بر ادب و ناله بجه اولی

بدوزد اظفار اوله قلمه ایچی و نامه کوندی و نایبند کنده
 ایانیکه سنده بدوزن ضابطی اراهم باناسی و سوز که بدوزن اناری
 دینک تغییر سنده جان و باشکن فلان ایدوب بوزان دکنی روح ایدوب
 وصال الیستین قند متکده در جمله قصور کن اولی بلایه سناهاگو
 اناج اصله سنده مشکله و شمشیر ایلی و کله که سلبوب به نه تکلیف
 بنیض ایست بر ذبی و نیک حکمی و مقتضای از زره سمع اولی
 ایدوب این و سالی سینه دار اسله در اصال این لم بوق دیک
 ضربی دست بلایه عیار کفری قلبیه کجور جم اسعده در سوز که
 کوره بجهلاف کتاف کتاف ایستاره حیات اولی سنده بلایه سنا
 الجیه جوانی الهی سنده کلین دروغ ایتسود و لکی و می اولی جوان
 طس بر صیغیه دکا و نه علمیه بلایه اولی وقت کافر لند
 اولی وقت کافر لری سنده اولی صکر فلاح اولی سنده
 نغان اولی که اراهم ایان جوان ایچی اولی علمیه بلایه اولی
 علمیه زینده عرضیه کلوب به نه قلمه سنا در زرت کور سنده سنا
 بر تکلیف خانه سحری اولی سحره دست ایله اولی بلایه اولی

ده فت اولون کي طوب و نونگون ضندينه و کي في انشاء امر اض
 متباد اولوب عرکوه نيکين ها موز او لکنده چک و کللا ايک
 اول وقت بدهن التمه قوتله ن کاخولون قيا سن ايجن اسيريه
 و بار کيلري دي اي اجلمنده و سکنله قلوب سواد اولو کاخول
 اکنه ياره قلندر ايکي ملا عقي ظاسنيک بار کيلري حلقه برون
 اول و ضيل اول اطرافن اوت و افواج بيراني قوسيه بار کيلري
 ياره سنلر ايکي عاقبت کلمات ايتيميه حلقه نون و دلير
 و اول سینه مسار کرده ليل و نلا و نونر عيقله چي اوليميه
 کنه بار اولنه کاخولون او زدنله انوا ايلري صور و ملور و زدن
 ايکي و سدرسه جه قش اولوب نيک سکنله سوتنلا جه و کلون
 صور ايکي ملا عقي و رضا سینه نو مرتبه ضعف واقع اولون ايکي
 مرفقت ايکله اتفاق اوله بيلر ايام شتا دي قيب اولون ايکي
 انواع تلاوت به سدرسه و شرح صيبي و ياد کلمات دروانه
 دو دانه اوله بيلر و بار بو کله بيلک ايجن نلنگ کوه کله اقتدار
 اولوب بار اولون نون اوله کلري کلتر بار قنله ملا عقي

مور و دنه صکر قلعه ديوارى الله الخ ايهوب الله قصدنن ايلن
 نغان سب لي طرح صيبي اول لي کافر لره قوت ارمه صندله ايکي
 ملا عقي و قاسرين مترسلره صيبيون نغان مجاهدن او زرينه
 حجه اوله بيلر خار نيل دي کلنگ مجتبي صکيه و کاخول او زرينه ايتيميه
 کاخولري سدرسه و ارنجه صور ياره کاخول هر طرفه غلبه بيلري
 نغان سب لي قيه سینه کيريه سورد يله بو سنال او زرينه کاخول
 سورد و کي کاخول خار نيل سورد و درون ساقه سدره بيلري
 عيقله ايهوب اول اول قيار کلن کاخول در صق اوله سيب غاي ايکي
 نغان مجاهدن صکلن قش اوله بيلر و کاخول دي عورت ايکي
 غا زير ذکر اولونه لي صيبي ايهوب کجه نند اوله بار و صيبي
 قلعه کوه ديل اول لي قوت و قلري بر بو زرينه ظهور ايکي
 ايکي جوز کيرنه سنجار و باررت خوش اوله بيلر حله سنجار
 سله قلعه کتوريب بدهن کله حاص اوله بيلر حال نغان
 مجاهدن ملا عقي و قاسرين ايل بران قيب قلعه کله کللا ايکي
 ايا بوسيه صکل و عيقله واقع اوله بيلر کاخول کوه کله

تقريباً

درینا در آنکه التوتی صوتی جووردی قندها اوست تنه التوت
 قوتی دنیا دریا و لای خا کرکیان برین سو رشتا بی صاکنه صامان
 ناس تار لاریه و دینیه سما ایکی نه نشو یلوا لای نه اناجی
 نه او قالای بیله نه باجه خا با و لای قوتیها و صده و
 او لوت به نه تلخونه حاصره ده بولان نخان حاهدین با نه
 عالینا هغه نه نیک حال مرتبه لطف و احسان نه نه ظاهر اولای
 ابراهیم با نه در فی نجه انعام احسان او لاقدره صلا ایکی
 شبه نه ایکی ملک او لسون و بیو امر او لذیذی ذکا و لادن
 احد التوت سیک طفا نه برین نه سنه و اضوا ایکی فاجب است
 وزیر اعظم او که فاضل ابراهیم با نه اول قیس بنه ایکی
 همه نه قیما ده بیانا طولیده او لادن شهره و قوالده قصه
 ناکله فلانی و باه اول ایله مشهور کنه لاریه ایکی فخری
 در رضا سیمایله و کسینک در فی جهیله کنه کنه ایکی
 بو سنه اول در زده شرق سیک فدا کنه کنه ایکی و قه ایکی
 ابراهیم با نه به نه غله ده ایکی و عا که نصیب ایکی

او لوت دیا و خار در نه به نه در زده صفرجه ایله کلان
 بیجا ایشاره کنه ایله کیمیل دیوب کیمیل ایله به نه الله کنه
 فاکتور کینه کلون او جیور در نه صیبا و ز کله در فی ای غیب
 کور سکر اقتدار لری او لای قوتی عده کی چه خا نه متعالی
 او اول ان سنا لریله و لو اولی و کرمی عده کی فی ای کور
 دانه سیمایله و لو اولی سبزه کیمیل کی بوش و کی فی کافور
 محضه و لانا سنا لریله و لو اولی اول ترون ایله کلون
 برلده و نه طوطی نه نه لریه فوجیه ایله قادن باروش
 و کول لریله قادن ترون و طوبی کلون و چه و چه
 و دالان تونفکر قیاس کلون صحتی نخان حاهدین اول
 قیاس کلان سنا لری قلمیه و استقدون عا یون قاسم ایکی
 اول وقت ملا عین و خا سیمایله به نه بوز اون کنه کلون
 محاصره ایتم لری قلم دیواران او جیور در زده ایله
 طوطی بیله بیجونه مثل ترون تونفکر ایکی و قیاس صحتی
 در قلم کلون سنا لری بر قلمی به به بونای لری خا نه کلون

او ای
 کلون

[42a]

ديار كمارون حربه بچ ايديد و عسكرا سلام بدون التقد و اخل اولون مقدم ملا عيني
 حاضرين كلوب في مصر ايديد ب طرفه عسكرا سلام و چي بدون مضامنتون اولان
 حربه بكن بينه چ ايديد معرفت اولان كلوب و اخل اوليد و ۵ فرار بدين المظ
 قاره اولون رسد مس محمد ايدوب محل فرور ۷ قرار ايديد ب طرفه كنه رخ كسار
 قلمه في مصر ايدوب و ياتي وجهه ۵۰ المظ قصر ايديد ب قلمه ۷ اولان خرات چي حيرين
 قليل و لفظ كيا هو امزاد قلمه بكن هر طرفه حراستة قادر اوليد ب مضطر اولون
 حاليه اولون اعظم فرود نامه كونه روي امداد طلب ايديد و وزير اعظم و چي
 بولوك ضعف اولون اولون قلمه بكن هر طرفه حوضه ايتلك قادر اولون اولون
 ايدو كره بگر ميشرا بچه ترقى ايلم بلك سبب هيلندن ايلي بكن قهر سردن
 بگري بگري ايدوب امداد ۷ ارسال ايدين ذكر اولان سردن كچه يود چي واروب
 بدون اولون قهر لادن خود چي قوس و بطل معرفت اولان محل كنه بكن
 ۵ فرار غلبه سندن ايجوبه كير ملك ملكن اوليد و طلعه عودت ايديد
 ۵ فرار هر طرفه حرم ايدوب ايلي بكن امداد انجن ايكوز اولون
 اولون تگوار ديزنرا اعظم التبتة خودن كشتين ايلاد ب بكن قهر بيا
 سلك ب كچه ايدوب اسر خزن امدت بكن بدين بكن اسر علمه بدين

ذكر اولون
 ط ايدوب
 بيا و اول
 سكتان
 و فرار
 و كذا
 اولون
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱

2013/02/14 06:56 PM

[42b]

42

ذکر اولان سکه نیرن احمد پات ایله بدوز تعیین ایله یلرا احمد پات دخی کافر
 طایفه ییله قریب اولدوقده اتوز بیگ قدره فرقت اولدوب احمد پات مندم اولدوب
 بیرون اولان مسلکله ندر میدان قلوب ات ایغز القندج یا بیلم اولدوب اولوقت احمد پات
 سکه نیرن بودوز قریب ییله کندی عودت اتسه کرک ایله کافر بصیرت اوزره اولغله بودوقده
 دفع اولدو قومس مکر اولدوس اولوقت بودوب قلعده سفینه ذات لجا پد کتیک طیل اولدولرک
 و کلار دولنگ تکا سکرین سبینه ایسین مطایبه منتر کتیک بودوب اوزرینه فرقت اولدوب
 اولدوقده فراوان جنگی قومس مکر ایسین بیک طفق ایسینه سفینه بودون قلعده سنگ طوب اولدول
 جواب اولالا سر ایسین اولغله و بجه ییر لرزه دفع کتیک آتایه ییر اولغله اینه اولغله
 اولککدن متیندر دیو وقتنه قیدی کورمشد ایسین و سنده کورده کتیک خاکسار
 یوز اوز سکر کوزن ماصرح ایوب الحفه قادرا اولدوب بودوقده دفع المذقادر اولرادیو
 بوکده ذایب اولمشد ایسین اولوقت بودوز کلر کلیمس اولان بعبیر بیت دفعی طمع
 غالب کسند اولغله بودون می قضا سنده مامور اولان ارباب تبار لرکی
 بر مقدر مالکدن دیار لرته صالحیور من ایسین و کلان دولته تقضات
 واقع اولدوب بودون قلعده تهن بوکتوب اول فرشته کافر اولدول
 اولمشد ایسین و بیلن و نههار قتال دن جان اولککوب طوب اولدوب

2013/02/14 06:56 PM

ه از ابرو و دو بوب مجتمه بوز و در بدو بیار و بیخ حکم اسلام در بی و کله و بجهت
 حال واقع او دیگر من بعد اهل اسلام دن اول منور حرکت صادر و بشی کلای
 مایعین خ سیرن قلیل او بر قدری عینه اولش کن و فرار او قیله و کورین و بی
 کله کله منظرین اولش کن ها فر مجتمه بوز و در قدرند و حکم اسلام صح
 کبر و در بوب بوز و در بدو مجتمه ملاعین خ سیرن خ فر میخ بر مجتمه ابرین
 کبر و در نظر ایدیلر و کور و دیگر اسلام طو ملین و بی ج اولش کن
 جمعا اشته کن بر اعوب و بر بینه تعویب فرار دیگر بوز و در وقت کافر کس
 حکم اسلام ک به حال از زره اوله قون کور بکلیت نیز حکن کبر و در بدو
 میده انده سخن بیاد و در از زره و وضاد دیگر به براد بیخ بی ج اولش کن و در بینه
 حرف و حشیت واقع ابرین با دیگر اصلا عرب قنار اقتدار لری اولیوب کله بی
 انده بیال اولیدر و سرار ابران حکم اسلام در بی ک فر کبر و در بدو شیخ
 با یکلیک ادم سرار ارون در بی کن از سیر و کن و خط ایدیلر مدنی عیدین
 قلیل و نظر اول کله خ صورت ایدیلر کورند و حکم اسلام قنار است کون
 عشر کن کور و در کله اقتدار اول کله بی کله صورا قنور است ایدیلر کله
 ایدیلر و در حکم خاصه اوله از امت محمدن بقول اوله از اعرا حکم اسلام اوله از زره

که خور و در مجرکن سخن بدین ار فله در است کله کله اولی کون بوز اوله برین اوله برین
 ضمیرین کور و در کلان از زره اوله قون خبر و در دیگر و عقبت لایعین سیرین
 دنی کور و در کور و دل کله و شان بدین او ضو ایدیلر بر ایدیلر کور و در بدو
 واقع اولوب بر ایکی سیک قدر ادم شهید اولوب سب بزرگ کور و در
 ایدیلر اما مایعین خ سیرن و در بر اعظم ایدیلر کور و در کلای حکم اسلام دن
 خا غنی اولوب سخنان بدین او ضو ایدیلر مشهور اوله کن حکم اسلام بی توموی از زره
 ایکن و در اعظم ایدیلر حکم اسلام ایدیلر از زره ججهت کله کله و اول
 صوری بی بدین ج اوله حکم خور ارا کور و کله ند و ججهت کور
 کبر و در ججهت قصه ایدیلر ف نظیرین اوله کن سلطو بر غیرت و در بر ججهت کور
 به طر فله حکم اسلام در بی کله کور و کله ند و ججهت کور و در بی کله کور و در
 بر بینه اخترازا ایدیلر ایا کله کله خه شوب مجتمه مراد ایدیلر و در اعظم کور
 میرا کله کور ججهت ضمه ایدیلر بو طر فله مایعین خ سیرن حکم اسلام ای ابتدا
 حرفی کور و کله کور کله خه قرار ایدیلر بدین ایدیلر و بر ایکی و کله کور و ایدیلر
 حکم اسلام و در اعظمک و به میرا کله کله خه ایدیلر ایدیلر کور و در
 از زره و در سب ربوبت لایعی طوی بدین صورا ایدیلر و در کله کله کله کله
 ۱۱۵

ساحت بر و رات قلند و اول از اولی که استماع الی الی قلند اولی که
 اهل تباری است و اولی که در رات نام قلند صبیح الی الی
 یک طفتان بوی سینه ها بوی خورشید بوی انز الی الی بوی در و در
 ار سکه از رنج بران از رنج و بوی رسیده اولی که بقیه حرکت
 ایا الی الی خورشید را خورشید و اولی که اراده اهل سلام الله است
 بجز اولی که خورشید را خورشید و اولی که خورشید را خورشید
 ما بینه فاسیه او سکه انز الی الی ذکر اولی که استماع الی الی
 د بار استماع الی الی بوی سینه بر سینه و اولی که سینه بر سینه
 استماع الی الی اولی که سینه بر سینه و فقط غده واقع اولی که
 و سینه بر سینه استماع الی الی استماع الی الی بوی سینه
 و بوی سینه استماع الی الی استماع الی الی بوی سینه
 کلیدی قبول الی الی را سینه عالی که بوی سینه استماع الی الی
 حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی
 خورشید الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی
 خورشید الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی

بر خاک سینه اولی که با سینه سینه سینه سینه سینه سینه
 اهل استماع الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی
 اگر قلند سینه سینه حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی
 و بر یک حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی
 د با سینه حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی
 با سینه حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی
 اگر قلند سینه سینه حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی
 کلیدی سینه سینه حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی
 حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی
 حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی
 حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی
 حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی حواله الی الی

[57a-57b]

سینه سینه

[58a]

58

مشتاقا اهل اسما در فتح دست خیرین میسر اولدند و مشرکین طرد و غیر
 او شدند ملاحظه فاسدین بود و فتنه بگفتی قورال و دیو اول انضال ابله
 فتنه ده اشدتند قورال ابدین کتانه امان ابله و یکم اعتقاد ایتوب
 قورال بر فعال طرفند بر فی ادم رسال ابله یلبر و قورال بر حالک
 کند و سندن امان دبلدیلمر قورال بر فعال دخی نوهرک امانت
 قبول و مانت نصا ارا د کند و نوره رصفت و افع اوله فتنه اوزاره
 بر یزید بر امان نامه و پردی و ایشا درینک شکل اگون دخی مستول
 و بر اوزاردی و فتنه اوزگورک اها ابله یلبر دخی کوهرت مکملنه
 اولان ایشا برین شکل ابروب سا بولون ملاحظه مانت کلینه
 مراد ابلدیلمرین با ابله زلفت ابلدیلمر دهر طرفه با ایتوب و افع
 جان قورال تران چنته س دیکله مورف اولان کله دکلح و ابر ابر ایلبر
 کهرت و اول کله کله کله کبروب نهر طرفه ایله سمانته داخل اولدیلمر
 بیک طرف ن طرفه سنده سنده ماه ربیب ایتوبه اکر ایتوبه کور
 سوزال اوزاره ملاحظه فاسدین استوزه بطرادین و افع ایتوبه و ایتوبه
 قورال ابلدیلمر

58

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Şuayp ATEŞ

Doğum Yeri ve Tarihi : Erzurum-Tortum / 24.10.1985

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Tarih

Yüksek Lisans Öğrenimi : Yeniçağ Tarihi

Yabancı Dili : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi :

İletişim

E-Posta Adresi : suaypates@gmail.com